KARSAI ELEK

NÉPSZERŰ TÖRTÉNELEM

ÍTÉL A NÉP

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ / 1977

KARSAI ELEK

ÍTÉL A NÉP

© KARSAI ELEK, 1977

ISBN 963 09 0849 2

ISSN 0324—7953

Bevezetés helyett

MÁTYÁSFÖLDI REPÜLŐTÉR – 1945. OKTÓBER 3.

1945. október 3-án, szerdán délben egy órakor Douglas típusú amerikai utasszállító repülőgép szállt le a mátyásföldi repülőtéren. Ez a repülőgép hozta a magyar háborús főbűnösök első csoportját.

A politikai rendőrség nagy készültséggel vonult ki Mátyásföldre, ahol Grainville hadnagy adta át a gép utasait Péter Gábornak, a politikai rendőrség vezetőjének.

Az utasok névsora: *Bárdossy László,* külügyminiszter 1941. február 4-től 1942. március 7-ig, miniszterelnök 1941. április 3-tól 1942. március 7-ig; vitéz *Imrédy Béla,* miniszterelnök 1938. május 14-től 1939. február 15-ig, tárca nélküli gazdasági csúcsminiszter 1944. május 25-től augusztus 8-ig, a szélsőjobboldali Magyar Megújulás Pártja vezére; *Szálasi Ferenc,* nyugalmazott vezérkari őrnagy, a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom vezére, aki – miután 1944. október 16-án a németek uralomra juttatták – november 4-én „nemzetvezetővé" választatta magát. Ezt a tisztséget egészen 1945. május elsejéig (!) viselte; *Jaross Andor,* Imrédy jobbkeze, belügyminiszter 1944. március 22-től 1944. augusztus 8-ig; *Endre László,* gödöllői főszolgabíró, Pest vármegye alispánja 1938 januárjától, belügyi államtitkár 1944. március 22. után, a Szálasi-rezsim polgári hadműveleti kormánybiztosa;

Reményi-Schneller Lajos, pénzügyminiszter, 1938. március 9-től 1945. áprilisáig Darányitól Szálasiig minden miniszterelnököt egyformán szolgált; *Kunder Antal,* kereskedelemügyi miniszter 1944. március 22-től 1944. augusztus 8-ig; *Szőllősi Jenő,* miniszterelnök-helyettes 1944. október 16-tól; *Kassai-Schallmayer Ferenc,* propagandaminiszter 1944. október 16-tól; vitéz *Hellebronth Vilmos,* vezérőrnagy, 1944. október 16-tól hadfelszerelési miniszter; végül *Gömbös Ernő,* Gömbös Gyula volt miniszterelnök fia.

William S. Key altábornagy, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság amerikai képviselője a következő nyilatkozatot tette Szálasiék hazaérkezéséről: „Szálasi Ferenc volt magyar miniszterelnököt és tíz társát ma átadtuk a magyar kormánynak, hogy mint háborús bűnösöket bíróság elé állítsák őket . . . További 546 magyar háborús bűnöst, akiknek kiadatását a magyar kormány kérte, mihelyt a szállítási lehetőségek ezt megengedik, ki fogunk szolgáltatni."

„PESTRE MEGYÜNK!..."

„A gép 10 órakor indult el Salzburgból – beszélte el a *Szabad Nép* munkatársának a foglyok őrizetével megbízott amerikai tiszt –, a foglyoknak nem mondták meg, hová viszik őket. Az úton szótlanul, balsejtelmektől gyötörve, magukba mélyedtek, csak amikor a Duna fölé érkeztek, szólalt meg Imrédy ijedt hangon:

– Pestre megyünk!...

A díszes társaság riadtan meredt egymásra s még jobban magába roskadt. Most nem hangoskodtak, mint egy évvel korábban; a gépen gyáva némaság uralkodott. Útközben kényszerleszállást is végre kellett hajtaniuk, eközben a gép kissé megsérült."

A mátyásföldi repülőtéren a gépből elsőnek Hellebronth

vezérőrnagy, Szálasi hadfelszerelési minisztere szállt ki. Egy detektív kezében megcsillant az acélbilincs:

– Tartsa a kezét!

„A tábornok úr után, aki a legelsőnek szökött meg Budapestről, bekecsbe öltözött, borostás arcú férfi, Bárdossy László következett – írta a *Szabad Nép* tudósítója ... Rövid, zöld lódenkabátban, meghajolva, behúzott nyakkal Imrédy nyújtja karját, és gyors léptekkel tűnik el a rabomobilban. Szemébe húzott kalappal lép ki Endre László, egy pillanatig rámered megbilincselt kezére, aztán követi gyilkos társait. A tizenegyedik Szálasi Ferenc. Hajadonfőtt van, arca sápadt, tekintete zavart, meghunyászkodó szemével a földet keresi ..."

Nem sokkal később Péter Gábor kiadja az utasítást:

„Indulás az Andrássy út 60-ba ... (Ez volt a »Hűség Háza«, Szálasi pártjának, a Nyilaskeresztes Pártnak a központja.) Felsorakozik a menet. Elöl egy autó géppisztolyos detektívekkel. Két detektív a menetiránynak háttal, szemközt a rabomobillal foglal helyet. Az autót követi a rabomobil, azt pedig a politikai rendőrség vezetőinek autója. Ezután az angol és az orosz misszió autói következnek, majd a népbíróság, népügyészség vezetőié. A menet mindenütt óriási feltűnést kelt. Mindenki tudja: Szálasiék megérkeztek."

IMRÉDY IMPRESSZIÓI

Hat nappal később, 1945. október 9-én Imrédy Béla, a politikai rendőrségen így vallott az útról és a „Hűség Házá"-ban töltött első napról:

„Miután szombaton, szeptember 29-én délután [...] órára, majd hétfő, október 1-én reggel 7 órára jelzett menetkészültségünket lefújták, kedden egész nap újból menetkészen vártuk az indulást, míg végre estefelé feloldották azzal, hogy másnap vagy harmadnap visznek. Szerdán reggel épp hogy végeztem a reggelivel, és már jórészt be voltam pakolva,

amikor 8 óra után átjön tolmácsként a »Camp-Office«-ban tevékenykedő rokonszenves fiatal magyar, Takács, és közli, hogy 20 perc múlva legyünk menetkészen a XVII-es barakkban. Gyors csomagolás, búcsúzás, át a XVII-be, ott rövid várás után jelzik, menjünk ki a kapuhoz. Tízen átmegyünk a kapunál levő felvételi épülethez, bevezetnek, látom G. hadnagyot, Hamilton kapitányt, az irodába egyszer csak betoppan 4 amerikai fegyveres őr, felállnak velünk szemben, a fegyver csövét lefelé tartva, majd hozzák Endrét, aki kissé meggörnyedve jár. Kifelé tessékelnek, Endre külön kijáraton át, felszállítanak egy ponyvával letakart teherautóra. Szemerkélő esőben áthaladunk Salzburgon, nyugat felé, de nem a rendes nagy úton; a betonútról letérünk egy zötykölős köves útra, barakkokat látok, azt hiszem, először egy másik lágerbe visznek át, talán Endre miatt, akire az egyik fegyveres őr állandóan ráfogja a fegyverét. Egyszerre csak repülőgépeket pillantunk meg, a repülőtéren vagyunk, tehát repülőgépen visznek, valószínűleg haza. Teketóriázás nélkül átszállunk a szállítógépbe. Kétoldalt ülünk, az egyik oldalon Gömbös, Szálasi, Jaross, Kunder, Szőllősi, Kassai, Endre, a másik oldalra ültetnek minket, Reményi-Schneller, Imrédy, Bárdossy, Hellebronth sorrendben. Meglepetés: kézibilincseket hoznak és a szemben levők kettejét-kettejét csuklójuknál összebilincselik. A mi oldalunkon ettől eltekintenek. Viszont az üléseken levő leszorító gurtnikat magunkra kell tenni. G. hadnagy Bárdossy és közém ül, először vele beszélget, majd hozzám fordul – valamit még nem kérdezett meg tőlem, hogy tudniillik mi a véleményem Hitlerről. Ők pszichológiai tanulmányt csináltattak róla, az is kételűségre mutat. Állítólag nagyon szeretett ifjú hölgyek közt lenni és sikamlós tréfákkal botránkoztatni őket, legnagyobb pornografikus könyvtára volt stb., Eva Braunnal együtt élt, hogy elvette-e, nem tudják, de gyerekük nem volt. Hormoninjekciókat kapott. Erre elmondtam első találkozásom történetét, amikor Schacht vitt hozzá. Nem gyakorolt rám lenyűgöző hatást, szemei külö-

nösek, általában volt valami abnormis a lényében, ami nem vonzott. Mussolini sokkal inkább benyomást keltő személyiség volt. És Göring? kérdi – keleti kényúr, felelem, s ebben egyetértettünk. Hitlerről még azt mondta, hogy fenomenális emlékezőtehetsége volt, és például az angol hajóraj minden hajóját tudta a felszerelés erősségével együtt. Közben megkínál cigarettával, rágyújtok, Kassait ellenben, akinek az egyik fegyveres őr odadob cigarettát, nem engedi szívni.

A gép néha táncol, kissé tartok tőle, hogy utóbb rosszul leszek, eszem az útra kapott kenyérből és sajtból, szundikálok, mindig elálmosodom repülőgépen, nem tudom, mennyi ideje megyünk, amikor kisüt a nap jobbról, tehát kelet felé haladunk haza. Újabb szundikálás, majd újból nekifogok az evésnek, amikor kezd a motor leállni, érzem, leszállunk, gurulni kezdünk göröngyös földön. »Mindenki ülve marad!« – mondja G. hadnagy és kiszáll. Kérésünkre engedélyt kapunk egyenként félremenni. Kilépek, orosz gépek és uniformisok, mintha a mátyásföldi templom és felvételi épület lenne a közelben. Szemerkél az eső, hűvös őszi idő. Visszaszállunk, folytatjuk a táplálkozást, de valamennyien érezzük: új és nagyon fontos állomásához érkeztünk kálváriánknak. Beszélnünk nem szabad, magyarul beszélő amerikai katonák az őrzőink, a cigarettázást is megengedik. Elég soká várunk, délutánra hajlik, amikor megélénkül a körülöttünk levő térség. Talán 50–60 ember verődik össze. Kiszállítanak, szemben áll a »rabomobil«. Lent a földön bilincset tesznek kezünkre, így szállunk be a gépkocsiba. Két fegyveres, civil ruhás őr áll benn, kint két rendőr és még egy-két civil ruhás. Alacsony termetű, fekete bajuszú úr a főszemély az érkezésnél, mintha ugyanaz lenne, aki Salzburgban egyszer kikérdezett. A kocsi ablakai recés tejüvegből vannak, nem látni ki, hátul ellenben van egy nyílás és a hátsó rész ablakai kissé áteresztik a képet, a külső Kerepesi úton jövünk be, a Víztorony felé térünk le, ismeretlen kis utcákon visz utunk, végre megáll egy mellékutcában. Szálasit szállítják ki elsőnek, valamit hallok a

»Hűség Házá«-ról, bár eleinte azt hiszem, hogy a Conti utcában vagyok. Besietünk a kapu alá, ahol sorban fölállítanak, betódul a várakozó tömeg egy része, főleg azonban az újságírók, soká azonban nem nézhetnek, mert az udvaron át megyünk lefelé, a pincébe szállunk le és egyenként elnyelnek a cellák. Azt hiszem, az enyém a 38-as, bár a számtábla hiányzik róla, de mellette 37, azon túl 36 a szám. A pince nyirkos, a cella 2,7×5 m lehet, egy szelelőablak nyílik felfelé egy folyosófélére, ahol tegnap meg ma is nagy a járás-kelés és közben a szegecselés, tudniillik az ablakok elé a rácsot erősítik fel. Berendezés: a cella hosszában végig priccs, rajta egy pokróc, a deszkák és a pokróc szintén nyirkosak. A priccs előtti járóhely végében egy éjjeliszekrényszerű alkalmatosság, fent fiók, lent az a bizonyos tárgy, amelyet az ember maga visz ki reggelenként kiüríteni. A pince lényegesen melegebb, mint a külső temperatúra vagy akár a fenti szobák, ebből a szempontból kellemes változatosság a pionírláger örökös fázása és nyirkos hidege után. El vagyok csigázva, leülök – többször benéznek –, egy idő múlva nyílik az ajtó, a fekete bajuszos, alacsony úr bejön, mögötte orosz tisztet pillantok meg, igen udvariasan odaszól: »tessék csak ülve maradni, majd később leveszik a bilincseket és aztán kissé elbeszélgetünk«. Újságírók vizitálnak, benéz egy jóképű, szőke magyar vezérkari ezredes is, de csak körülnéz a cellában és egy szót sem szól, majd elcsendesedik a levegő, fent a padlásablakban a fehér fényt sárgás világosság váltja fel, lámpagyújtás ideje. Vacsorát kapunk, ízletes bablevest, amely elég kiadós, kenyér nélkül. Ülök, gondolkozom, bóbiskolok. Késő este kihallgatásra visznek, csikordul a zár, leszedik a keresztvasakat, bilincset kap a két kezem, udvaron át egy márványos lépcsőn haladok föl egy nagy előszobába, ott leszedik a bilincseket és belépek egy nagy terembe. Középen ül íróasztalánál a fekete bajuszos úr, akiről kiderül, hogy osztályvezető főkapitány-helyettes, körülötte félkörben nagyobb számú, főleg fiatal úr. Első kérdés: hogy érzem magam náluk,

viszonyítva az amerikai elhelyezéshez, van-e kívánságom, családi értesítés stb. tekintetében. Schiller Pálékat adom elő, továbbá takarót, sátorlapomat és a nálam levő élelmet kérem. Mit gondolok, mi lesz velünk? – Bíróság elé állítanak –, milyen lesz az ítélet? – súlyos –, de mégis? – attól függ, hogy a bíróság milyen meggyőződésre jut –, hittem-e és meddig a német győzelemben? – utolsó pár hét kivételével –, voltak-e reményeim? – hogy új fegyverekkel és csapatokkal meg tudják állítani a frontokat, invázióig bíztam benne, hogy nyugaton felül tudnak kerekedni –, hogy adhatta oda magát az okos Imrédy Béla Szálasinak? – nem adtam oda magamat –, szóval nincs része Szálasi uralomrajutásában? – ebben aztán igazán nincs részem –, Budapest pusztulását ismerem-e? Bemutatják a felrobbantott Lánchíd nagyított fényképét, rémes – a pillérek épek-e, kérdezem. Erzsébet-hídé nem, feleli valaki. Megtudom, hogy a Ferenc József-hídon, a Margit-hídon át van közlekedés. Helyes volt-e Budapestet tartani? – magyar szempontból nem, felelem. Elhangzik egy megjegyzés, hogy nem lett volna szabad politikába mennem, hanem a banknál kellett volna maradnom. Most már én is tudom, hogy okosabb lett volna egyéni szempontból is. Nemzeti szempontból is, szól a válasz a főkapitány-helyettes részéről. Még egyszer visszatér a kérdés, milyen ítélettel számolok –, a legsúlyosabbal is. Utolsó kérdés a származásom körül forog, balról teszi fel a körülülők egyike. Válaszom: sem arra, hogy igen, megesküdni nem tudok, sem az ellenkezőjére, szívesen előadom megbízott előadónak a bonyolult ügyet. Visszavisznek a cellába, lefekszem, elég jól alszom. Kora reggel felébresztenek mosdani. Vályú felett csapok, sajnos, semmi holmim nincs, miért csak vízzel mosok arcot és kezet és a zsebkendővel törülközök. Zsebeim tartalmát mind elvették, kivéve egy zsebkendőt; persze nyakkendő és cipőfűző is lekerültek. Ez volt a nevezetes október 3-a. Másnap délelőtt orvosi vizit, rossz kondícióban talál, szokott kenőcsöt és hashajtót megkapom. Reggel kissé langyos rántott leves a koszt, kenyér nél-

kül, délben jókora adag sűrű és jó babfőzelék, még egy pótadagot is kapok. Este bableves, délben kb. 10–15 dkg kenyér. Ebéd után felmegyünk kihallgatásra ugyanoda. Himler Márton amerikai tisztet látom, ott ül egy íróasztal mellett, én meg szemben. Reflektorfény, filmezés. Megkérdik, hogy aludtam, fáradt voltam? – elég jól. Kérdésre megjegyzem, hogy a pince nyirkos, megjegyzés esik később talán egy egészségesebb elhelyezésről, kilátásba helyeznek két levelezőlapot Klári és Nelky István értesítésére, ez azonban később megvalósíthatatlannak mutatkozik. Schiller Pali értesítést kap . . ."

AZ 1945. ÉVI 81. M. E. SZÁMÚ RENDELET

1945. január 23-án, még Debrecenben adott ki rendeletet az Ideiglenes Nemzeti Kormány a népbíráskodásról. A kormányrendelet bevezetője és első két paragrafusa így hangzik:

„Az Ideiglenes Nemzetgyűlés által 1944. évi december hó 21. és 22. napjain a Debrecenben adott felhatalmazás alapján az Ideiglenes Nemzeti Kormány attól a szükségtől vezettetve, hogy mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket, az esküdtbíróságnak törvényhozás útján való visszaállításáig a népbíráskodás megvalósítása tárgyában a következőket rendeli:

Általános rendelkezések:

1. §. A jelen rendeletben körülírt bűncselekmények az esetben is büntethetők, ha a cselekmény a rendelet életbelépteKor már befejeztetett s a cselekmény befejezésének időpontjában fennállott törvényes rendelkezések alapján az büntethető nem volt.

2. §. A népbíróság jogköre kiterjed a polgári egyénekre és a fegyveres erő tagjaira, ideértve a rendőrséget és a csendőrséget is, valamint a magyar állam területén elfogott vagy a

magyar államnak kiadott egyénekre, tekintet nélkül azok állampolgárságára.

A népbíróságok által kiszabható büntetések: 1. halál, 2. fegyház, 3. börtön, 4. fogház, 5. internálás, 6. vagyonelkobzásig terjedhető pénzbüntetés, 7. állásvesztés vagy foglalkozástól való eltiltás, 8. politikai jogok gyakorlatának felfüggesztése, 9. fegyelmi jellegű büntetések.

A kegyelmezés joga a Nemzeti Főtanácsot illeti, e szerv döntését az igazságügy-miniszter javaslatára hozza meg."

A rendelet 11. §-a pontosan meghatározta, kit kell háborús bűnösnek tekinteni. Így elsősorban azt, aki Magyarország belépését a második világháborúba vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár arra vezető állásánál fogva módja lett volna;

háborús bűnösnek kell tekinteni azt is, aki a fegyverszünet megkötését megakadályozni igyekezett;

továbbá azt, aki a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzéséhez és a nyilas uralom alatt vezető állást vállalt;

aki a megszállott területek lakosságával, a hadifoglyokkal való bánásmód tekintetében súlyosan megsértette a nemzetközi jogszabályokat, vagy „aki általában felbújtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának".

A rendelet háborús bűnösnek nyilvánította azt is, aki bármely formában uszított a háború fokozottabb mértékben való folytatására;

aki magyar állampolgár létére a német fegyveres SS vagy Biztonsági Szolgálat, titkosrendőrség (Gestapo) szolgálatába lépett;

aki „valamely német alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott vagy mint besúgó működött".

A népbírósági tanács öt tagból áll, akiket a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt politikai párt (Pol-

gári Demokrata Párt, Független Kisgazdapárt, Magyar Kommunista Párt, Nemzeti Parasztpárt, Szociáldemokrata Párt) delegál.

Végül: a népbíróság és a fellebbviteli szerv, a Népbíróságok Országos Tanácsa ítéletét „a magyar nép nevében" hozza.

Mindebből kitűnik: a fiatal népi demokrácia már a kezdet kezdetén gondosan ügyelt arra, hogy a háborús bűnösök szabályos törvényes eljárás lefolytatása után nyerjék el megérdemelt büntetésüket, tehát ne kerüljön sor népítéletekre.

Valóban, Magyarországon, az ország felszabadulásának kezdetétől, 1944. szeptember 23-ától nagyon kevés népítéletre került sor; ilyen ritka kivétel volt a gyűlölt borsodi főispán, vitéz Borbély-Maczky Emil esete, őt Miskolcon, a Népkertben verték agyon.

AZ ELSŐ VÁDLOTTLISTA

A Budapesti Népbíróság NB 1948/1945/2 számú, 1945. augusztus 3-i dátumot viselő hirdetménye a háborús főbűnösök ügyében az első tárgyalást, a törvényben megszabott 30 napos időt megtartva, 1945. szeptember 3-ára tűzte ki. A tárgyalás színhelyéül a törvényszék V. kerület, Markó u. 27. számú épületében a II. emelet 27. számú tárgyalótermét jelölte ki.

Az első tárgyalásra a következő vádlottak elővezetését rendelte el: Szálasi Ferenc, Beregfy Károly, Csia Sándor, Rajniss Ferenc, Szőllősi Jenő, Kemény Gábor, Vajna Gábor, Reményi-Schneller Lajos, Pálffy Fidél gróf, Szakváry Emil, Szász Lajos, Budinszky László, Jurcsek Béla, Kovarcz Emil, Hellebronth Vilmos és Kassai-Schallmayer Ferenc.

Ez tulajdonképpen a Szálasi-rezsim vezető garnitúrája – a háromtagú Kormányzótanács és a kormány valamennyi tagja szerepelt az első listán –, tehát a Népbíróság azonos „fajsúlyú" háborús bűnösökkel akarta kezdeni a tárgyalássorozatot.

Csakhogy a németországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság a letartóztatásban levő magyar háborús bűnösök kiadatási sorrendjét – időben és névsorban – másképpen határozta meg, ezért nem kerülhetett sor már 1945. szeptember 3-án a politikai háborús főbűnösök első népbírósági tárgyalására – a fenti összetételben.

AZ ELSŐ VÁDIRAT

A *Szabad Nép* jelentette 1945. október 16-án, nem egészen két héttel a háborús bűnösök első csoportjának hazaérkezése után: „Dr. Fenesi Ferenc népügyész és dr. Szalai Sándor hírlapíró, laikus ügyész elkészítették a vádiratot Bárdossy László bűnügyében, amelyben október 29-ére tűzték ki a főtárgyalást."

A *Szabad Nép* írta 1945. október 30-án: „Bár vádirat maga Budapest, maga az egész ország – mégis kell vádirat és tárgyalás. Mert országnak-világnak tisztán kell látnia: hogyan jutottunk idáig. Ezernyi adat teszi majd nyilvánvalóvá, hogy az út nemcsak Bárdossytól Szálasiig volt egyenes, hanem sok mindennek kellett addig is történnie, amíg megrendezték a kassai provokációs légitámadást... A háborús bűnösök egymásra hárítják a felelősséget: mindnek igaza van, mindegyik bűnös."

1945 OKTÓBERE

A *Szabad Nép* 1945. október 28-i száma a november 4-i országgyűlési választások előkészületeivel kapcsolatban felhívást tett közzé, mely szerint a párttagok a szokásos keddi pártnap helyett menjenek házi agitációra.

Ugyanezen a napon cikk jelent meg a Francia Kommunista Pártról, a cikk címe: „A kivégzettek pártja."

Azután egy már „békebeli" hír: 1945. október 30-án megnyílik a XIV. Őszi Vásár – az Aréna út (ma Dózsa György út) és a Thököly út sarkán levő autóbuszcsarnokban.

Ezen a napon is cikk foglalkozott a közellátás nehézségeivel, ugyanezen az oldalon képes, rajzos hirdetés, egy mészárosüzlet kirakata, benne tábla: „Hús nincs!", alatta: „de van Sertamin húshelyettesítő tápszer... Dreher élesztő nemesítve a Dreher Antal–Richter Gedeon eljárással."

Néhány tudományos, kulturális hír az 1945. október végi napokból: új egyetemi tanárokat neveztek ki, részben azért, hogy jóvátegyék a letűnt ellenforradalmi rendszer reakciós kultúrpolitikáját. Egyetemi katedrát kapott Lukács György (esztétika és kultúrfilozófia), Trócsányi Zoltán (orosz nyelv és irodalom), Bonkáló Sándor (ukrán nyelv és irodalom), Bisztray Gyula (a legújabb kor magyar irodalma), Turóczy-Trostler József (összehasonlító irodalomtörténet), Zolnay Béla (általános irodalomtudomány), Oroszlán Zoltán (klasszika-archeológia).

A Révai Könyvkiadó Ernest Hemingway „Akiért a harang szól" című regényét hirdeti: „A nagy amerikai író regénye a spanyol polgárháború egy megrázóan izgalmas vállalkozásának s egy halál árnyékában kiviruló csodálatos szerelemnek a története, a partizánharcok éposza. A fordítás Sőtér István művészi munkája."

És még egy újsághír a *Szabad Nép* 1945. október 28-i számából: „A magyar rádió október 29-től, hétfőtől kezdve naponta hanglemezről részleteket közvetít a háborús főbűnösök ügyeinek tárgyalásáról. Hétfőn este 20 óra 20 perckor Bárdossy László tárgyalását közvetítik."

A Rádió valóban készített hangfelvételeket Bárdossy és a többi háborús főbűnös perének tárgyalásáról, de a viaszlemezek vagy megsemmisültek, vagy mint a Szálasi-per felvételei, csak töredékesen és rossz hangminőségben maradtak meg.

Területi revízió — mindenáron!

NÉHÁNY ELŐZETES MEGJEGYZÉS

A népbírósági tárgyalások első sorozatának színhelye a Zeneakadémia nagyterme volt 1945. október 29-től november 3-ig, akkor hirdetett ítéletet Major Ákos tanácselnök. Az ügy fellebbezés folytán – a Népbíróságok Országos Tanácsa közismert rövidítéssel: NOT) elé került. Ez a bírói fórum a háborús és népellenes bűntettekkel vádolt Bárdossy László bűnügyét négy ülésben, 1945. december 20., 21., 22. és 28. napján tárgyalta, de már nem a Zeneakadémia nagytermében. hanem a Parlament delegációs termében, majd december 28-án hirdette ki a jogerős halálos ítéletet Bojta Ernő Béla tanácsvezető.

Az ötnapos népbírósági és a négynapos NOT tárgyaláson, a perrendtartásnak megfelelően, a vádirat ismertetésekor, a vádlott és a tanúk kihallgatásai során az egyes vádpontok ismételten szóba kerültek, ezért a tárgyalás menetének ismertetése – időrendi sorrendben – nem látszik célravezetőnek. A per anyagát tehát tárgyi csoportokba foglalva adjuk elő. Hasonló tárgyalási módszert követünk a többi háborús főbűnös perénél is.

Még egy megjegyzés: 1945 késő őszén és telén, valamint 1946-ban a magyar háborús főbűnösök pereinek előkészítése és a tárgyalások idején a Népbíróság a vádat az egykori magyar kormányszervek fellelhető irataira alapozta. Az azóta

elmúlt három évtized alatt – magyar és külföldi levéltárakból – számos fontos, akkor még nem ismert dokumentum került elő. Ezekkel egészítjük ki a perek akkor nyilvánosságra jutott tárgyalási jegyzőkönyveit, illetve a perben felhasznált dokumentumokat.

„A MŰVÉSZETEK TEMPLOMA – AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS TEMPLOMA"

1945. október 29-én reggel $^1/_2$8-kor egy rendőrzászlóalj szoros gyűrűt vont a Zeneakadémia köré, a kordont csak azok léphették át, akik érvényes belépőjeggyel rendelkeztek. A Népbíróság $^1/_2$9-kor vonult be a Zeneakadémia nagytermébe, majd Major Ákos, a bíróság elnöke a tárgyalás megnyitása előtt nyilatkozatot olvasott fel. Ebben hangsúlyozta: „Ez és a következő tárgyalások a magyar népi demokráciának nagy jelentőségű vizsgái lesznek ... Ezeken a pereken minden szó döntő jelentőségű lehet, nemcsak igazságszolgáltatási, hanem diplomáciai szempontokból is." Majd így folytatta: „A népbírósági tárgyalásokon a törvény elrendeli a nyilvánosságot. Ámde a budapesti ostrom romboló eseményei folytán az igazságügyi kormányzatnak igen nehéz feladatot kellett megoldani annak érdekében, hogy a tárgyaláshoz megfelelő helyiséget tudjon biztosítani. A bírósági tárgyalótermek részint megsérültek, részint méreteiknél fogva egyikük sem felel meg a követelményeknek. Színpadra vinni a bíróságot nem lehet, nehogy a hely profanizálja a bíráskodást. Ezért esett a választás a Zeneakadémiára, amely a művészetek temploma. Ezt most az igazságszolgáltatás templomává alakítjuk át."

Ezután került sor a vádirat ismertetésére.

A Népügyészség a fenti szám alatt adta ki vádiratát Bárdossy László volt miniszterelnök és külügyminiszter ellen.

Ki is volt Bárdossy László? Mint diplomata kezdte pályafutását. Hosszú éveken át, 1922-től 1930-ig a Külügyminisztérium sajtóosztályát vezette, majd 1934-ig követségi tanácsos volt Londonban. Ezután Bukarestbe került követnek, onnan pedig egyenesen a Külügyminisztérium Dísz-téri palotájába; ő lépett a váratlanul elhunyt Csáky István gróf külügyminiszter örökébe, alig 60 nappal később, Teleki Pál miniszterelnök öngyilkossága után pedig Horthy őt bízta meg a kormány vezetésével.

A korszak egyik bennfentese mondta róla: Bárdossy mint külügyminiszter megmaradt bukaresti követi színvonalon, miniszterelnökként pedig alig érte el a külügyminiszteri szintet...

A vádirat szerint személyi adatai: „dr. Bárdossy László, született 1890. december 10-én Budapesten, anyja neve: Zalka Gizella, nős, volt m. kir. miniszterelnök és külügyminiszter, budapesti, II. ker. Virágárok u. 8. sz. lakos".

A vád fő pontjai:

a) 1941. április 1-én, hat héttel a jugoszláv–magyar örök barátsági szerződés ratifikálása után pártolólag terjesztette elő a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülésén „a német kormány ama kívánságát, hogy Magyarország fegyveresen vegyen részt a Jugoszlávia ellen indítandó katonai akcióban, majd április 11-én a minisztertanácsban bejelentette, hogy Jugoszlávia részekre bomlott szét és ezzel beteljesült a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács által a katonai akciók megkezdésére szabott feltétel".

b) 1941. június 26-án a minisztertanácsban javasolta a Szovjetunió és Magyarország közötti hadiállapot beálltának megállapítását, valamint a magyar hadseregnek az ország határán kívül történő alkalmazását, miközben eltitkolta a szov-

jet kormány jóakaratáról tanúskodó állásfoglalást Horthy kormányzó és a kormány tagjai előtt.

c) 1941. december 12-én deklarálta a hadiállapot beálltát Magyarország és az Egyesült Államok között, noha a minisztertanács csak az Egyesült Államokkal való diplomáciai viszony megszakítását határozta el.

A Népügyészség továbbá azzal vádolta Bárdossy Lászlót, hogy 1944 késő nyarán részt vett a szélsőjobboldali képviselőkből álló Törvényhozók Nemzeti Szövetsége megszervezésében, 1944. október 12-én pedig fellépett a fegyverszüneti tárgyalások ellen azzal, hogy az alábbi kérdést intézte Vladár Gábor igazságügyminiszterhez: „Ha igaz az a hír, hogy Faragho csendőr-főfelügyelő Moszkvában tárgyal, hajlandó-e ő hazaárulási pert indítani ellene, illetve megindítja-e hazaárulási pert akkor is, ha [Faragho] a kormányzó utasítására tárgyal Moszkvában?";

hogy szélsőjobboldali állásfoglalásával segítséget nyújtott a Nyilaskeresztes Pártnak a hatalom megszerzéséhez;

hogy uszító beszédeiben Magyarország háborús részvételének fokozását követelte, nemcsak miniszterelnöksége idején, hanem még 1944 júniusában is;

hogy mint külügyminiszter és mint miniszterelnök olyan törvényeket és rendeleteket kezdeményezett, sőt meghozatalukban részt vett, amelyek a nép érdekeit súlyosan sértették.

A népügyész és a politikai ügyész a vád állításait egykorú, Bárdossy hivatali tevékenysége során keletkezett külügyminisztériumi iratokkal, minisztertanácsi jegyzőkönyvekkel, továbbá 14 tanúvallomással támasztotta alá. A megidézendő tanúk között szerepelt bárcziházi Bárczy István, volt miniszterelnökségi államtitkár, dr. Zánkay Péterné, Bárdossy volt titkárnője, dr. Bencs Zoltán, a Miniszterelnökség volt vezető tisztviselője, Imrédy Béla, Szálasi Ferenc, Reményi-Schneller Lajos, Szőllősi Jenő, valamint néhány olyan háborús főbűnös, akit a második vagy harmadik transzportban adtak át a magyar hatóságoknak, közöttük a hírhedt belügyi államtitkár,

Baky László, a bértollnok Antal István, a Sztójay-kormány igazságügyminisztere, Szombathelyi Ferenc, a m. kir. vezérkar főnöke, Béldy Alajos, a leventemozgalom parancsnoka.

A vádirat felolvasása után Major Ákos, a Népbíróság elnöke megkérdezte Bárdossytól:

– Megértette a vádat?

Bárdossy egyenes válasz helyett alkotmányjogi fejtegetésekbe kezdett, amelyeknek lényege az volt, hogy fölötte csak a parlament, nem pedig a Népbíróság illetékes ítélkezni.

Az elnök feltette a kérdést a népbíráknak, vajon illetékeseknek érzik-e magukat Bárdossy László volt m. kir. külügyminiszter és miniszterelnök háborús bűnperének tárgyalására. A népbírák egyhangú, határozott igennel válaszoltak.

Ebben a kérdésben a Népbíróság és a Népbíróságok Országos Tanácsa a következő elvi álláspontot szögezte le:

„Az 1945: VII. tc.-kel törvényerőre emelt 81/1945. ME sz. rendelet és azt kiegészítő rendelkezések a népbíróság ítélkezése alá vonják az e rendeletekben szabályozott háborús és népellenes bűntettek elkövetőit. Hogy e háborús és népellenes bűntetteket a terheltek mily minőségben követték el, az közömbös. És hogy a miniszterek nem képeztek kivételt, az, mint azt a népbíróság is kiemelte, vitás annál kevésbé lehet, mert a 81/1945. ME sz. rendelet 11. §-ának 2. pontjában meghatározott háborús bűntettnek, de ugyanígy a 15. § 1. pontjában megírt népellenes bűntettnek tényálladéki eleme az, hogy az elkövető a magyar kormány tagja legyen.

A törvényt hozó nép ilyképp úgy döntött, hogy a népbíróság útján von felelősségre mindenkit, aki háborús vagy népellenes bűntettet követett el, arra tekintet nélkül, hogy mi volt az elkövető közjogi állása."

Ezután kezdődhetett meg az érdemi tárgyalás.

AZ ÖRÖK BARÁTSÁGI SZERZŐDÉS – ÉS KETTŐS MAGYARÁZATA

A magyar–jugoszláv örök barátsági szerződést 1940. december 12-én írta alá a két ország külügyminisztere, Csáky István gróf és Cincar-Marković, a belgrádi külügyminisztérium márványtermében. A szerződés szó szerinti szövege:

„1. Cikk. A Magyar Királyság és a Jugoszláv Királyság között állandó béke és örökös barátság fog fennállni.

2. Cikk. A Magas Szerződő Felek egyetértenek abban, hogy tanácskozni fognak mindazokban a kérdésekben, amelyek megítélésük szerint kölcsönös kapcsolataikat érinthetik.

3. Cikk. A jelen szerződés meg fog erősítettetni és a megerősítő okiratok, amint lehetséges, Budapesten ki fognak cseréltetni."

Valamit a szerződés előzményeihez. A Teleki-kormány a szerződés megkötése előtt biztosította a német birodalmi kormányt: a déli szomszédunkhoz való közeledés egyedüli célja, hogy Jugoszláviát közelebb hozza a Berlin–Róma tengelyhez – Budapesten keresztül. A magyar kormány ezt a szándékát azzal is bizonyítani próbálta, hogy a szerződéstervezetet Sztójay berlini követen keresztül eljuttatta Ribbentrop külügyminiszterhez – hozzászólás és jóváhagyás végett! Másfelől: Barcza londoni követ a brit kormányt arról igyekezett meggyőzni, hogy a szerződés egyedüli célja, hogy Magyarországnak Jugoszlávián keresztül nyitott ablakot vagy kaput biztosítson Anglia felé. Eden brit külügyminiszter válasza: „Ha Magyarország azért közeledett Jugoszláviához, hogy ezzel egy függetlenségéhez ragaszkodó blokk alapjait rakja le, úgy ennek Anglia őszintén örvendene. Ha azonban azért, hogy ezáltal Jugoszláviát a németek Magyarországon keresztül, mint egy politikai hídon keresztül a maguk hatalmi csoportjába tereljék és felhasználják, úgy ez már egészen más megítélés alá esne."

Súlyos, félreérthetetlen figyelmeztetés . . .

Ami pedig magát a szerződés szövegét illeti: az „örökös barátság" Teleki miniszterelnök és Csáky külügyminiszter határozott kívánságára került a szerződésbe, a másik „Magas Szerződő Fél" megelégedett volna az „állandó békével" is . . .

A 2. cikket – homályos megfogalmazása miatt – a szerződő felek saját érdekeiknek megfelelően értelmezték: a jugoszláv kormány úgy, hogy a magyarok lemondtak a területi revízió erőszakos érvényesítéséről, a Teleki-kormány viszont úgy, hogy a szövegezés nyitva hagyta az utat a területi revízió felé.

Ha a szerződést nem maga Bárdossy írta is alá, ha a ratifikáció, a szerződés parlamenti megerősítése napján 1941. február 4-én még nem ő volt a külügyminiszter, a ratifikációs okmányokat 1941. február 26-án már ő cserélte ki, külügyminiszteri minőségében Cincar-Marković-csal.

1941. március 14-én Teleki ismét biztosította Londont, hogy a magyar kormány nem fog támogatást nyújtani Németországnak. Eden válasza: nem kételkedik a magyar királyi kormány jóindulatában, de az adott súlyos külpolitikai helyzetben kénytelen megismételni az 1940. évi őszi figyelmeztetését: Magyarország a legsúlyosabb következmények elé néz, ha megengedi, hogy területén német csapatok vonuljanak keresztül egy Nagy-Britanniával szövetséges ország ellen, vagy még inkább akkor, ha részt is vesz a támadásban. (Az 1940. októberi diplomáciai figyelmeztetés lényege: a német csapatok átvonulásának engedélyezésére Nagy-Britannia a diplomáciai kapcsolatok megszakításával válaszol, ha pedig a magyar királyi honvédség csapatai fegyveres erővel támogatják a német támadást, a brit válasz – hadüzenet.)

„AZ ELŐFELTÉTELEK SZABATOS TISZTÁZÁSA"

Az események időrendi sorrendben:

– 1941. március 25-én Cvetković miniszterelnök és Cincar-Marković külügyminiszter Bécsben aláírja Jugoszlávia csatlakozását a háromhatalmi egyezményhez. (Ezt az egyezményt Németország, Olaszország és Japán kötötte 1940. szeptember 27-én. Célja Európa, Észak-Afrika, Kelet- és Délkelet-Ázsia felosztása a fasiszta hatalmak között; ehhez a hatalmi tömbhöz 1940 november második felében több, német befolyás alatt álló kisebb közép- és délkelet-európai ország, így Magyarország, Szlovákia, Románia, illetve Finnország és Dánia is csatlakozott.)

– Március 27-én hajnalban a belgrádi népfelkelés elsöpörte a tengelybarát Cvetković-kormányt. Elmozdították Pál régensherceget és a kiskorú Péter király kezébe adták a főhatalmat. Belgrádban angol- és szovjetbarát tüntetésekkel egyidőben németellenes tüntetésekre került sor.

– Március 27-én a kora délelőtti órákban – a belgrádi hírek vétele után – Hitler főhadiszállásán megszületett a döntés: Jugoszláviát a lehető leggyorsabban meg kell semmisíteni, lehetőleg a területi revízióra igényt tartó szomszédok, Bulgária és Magyarország aktív katonai részvételével.

– Sztójay berlini követ március 27-én a kora délutáni órákban Ribbentrop külügyminiszter repülőgépén Budapestre érkezett, hogy Horthynak átadja Hitler üzenetét, amelyben a hadműveletekbe való bekapcsolódásra kérte, kilátásba helyezve Bácska és a Bánát Magyarországhoz csatolását.

A Führer üzenetének átvétele és megbeszélése után Horthy – Teleki és Bárdossy jelenlétében – felhatalmazta Werth Henriket, a vezérkar főnökét a német csapatok magyarországi átvonulásának megbeszélésére, azaz megadta az engedélyt arra, hogy a német csapatok Magyarországon keresztül vonul-

janak Jugoszlávia ellen. Ez a felhatalmazás azonban további, még súlyosabb következményeket is rejtett magában . . .

Másnap, március 28-án a Minisztertanács ülésén Bárdossy külügyminiszter ismertette a március 27-ig kialakult helyzetet, majd rátért a megindítandó (!) magyar katonai akció feltételeire. Elismerte: aggodalmai vannak, hogy „egy állammal, amellyel igen rövid idő alatt a magyar kormány ún. örök barátsági szerződést kötött, a premisszák, az előfeltételek szabatos tisztázása nélkül hadba bocsátkozzék".

Ezután azonban már így indokolta a beavatkozást: bár a Háromhatalmi Egyezmény nem ró Magyarországra semmiféle kötelezettséget a német támadásban való részvételre, de mert a magyar királyi kormány alapvető külpolitikai célja a Trianonban elcsatolt területek visszaszerzése, „nehezen zárkózhatunk el attól, hogy a Bácskát, a Bánát nyugati részét s a baranyai háromszöget és a Muraközt saját erőnkkel vegyük legalább részben birtokunkba, s ne hatalmas szövetségesünktől várjunk ismét kegyajándékot".

És még egy érv: „A háromhatalmi egyezmény egyébként is hatályosabban kötelező nemzetközi egyezmény a jugoszláv–magyar barátsági szerződésnél."

Mindebből világosan kitűnik, hogy már az 1941. március 28-i minisztertanácsi ülésen eldöntött kérdésként tárgyalták a fegyveres akciót – éppen Bárdossy külügyminiszter referátuma alapján. Világos továbbá az is, hogy már ekkor kutatták-keresték az ürügyet a beavatkozásra, vagy a jegyzőkönyv elegáns fogalmazása szerint: „az előfeltételek szabatos tisztázását".

Így tehát – és ezt nem szükségtelen ismételni – a Teleki-kormány már március 28-án azon az álláspontón volt, hogy az 1940. december 12-én aláírt és 1941. február 4-én ratifikált örök barátsági szerződést meg lehet szegni, feltéve, ha megtalálják a megfelelő ürügyet.

Amikor Major Ákos a Népbíróság elnöke 1945. október 29-én megkérdezte Bárdossyt, miért szegték meg az örök ba-

rátsági szerződést, a vádlott cinikus válasza így hangzott: „Hallgatólagos klauzula [szöveghez illesztett záradék] szerint minden szerződést meg lehet szegni."

Március 29-én Barcza londoni követ jelentette Bárdossy külügyminiszternek: „Itteni jugoszláv követ meg van győződve, hogy Magyarország a csak nemrégen megkötött örökös barátsági szerződésben adott szavát nem fogja megszegni és semmi olyasmit nem tesz, ami Jugoszláviával szemben ellenséges aktus volna."

„HOPELESS!"

Március 30-án Rassay Károly, a liberális ellenzék tekintélyes vezetője Bárdossy kérésére megjelent a Külügyminisztériumban, ahol körülbelül egyórás megbeszélést folytatott a külügyminiszterrel. „Közölte velem Bárdossy, hogy katonailag részt veszünk a németek oldalán a Jugoszlávia elleni katonai akcióban. Azt is közölte, hogy ebben a tekintetben nincs különbség a kormányzó és a kormány felfogása között. Tiltakoztam. Még az este kerestem Esterházy Móric képviselőtársamat, de nem volt Pesten. Másnap délután felkeresett. Közöltem vele a Bárdossyval folytatott beszélgetést. Megdöbbenve hallgatta. Azonnal levelet írt Telekinek és kérte, hogy beszélhessen vele a végső döntés előtt. Este még személyesen juttatta el hozzá a levelet. A levél hangja igen kemény volt. A Jugoszlávia elleni német felvonulásban való részvétel – írta – maradandó becstelenséget fog a nemzetre hozni. Esterházyval a képviselőház keddi (április 2-i) ülésén találkoztam újból. Egy órakor jött be az ülésterembe és leült mellém. *Hopeless!* [Reménytelen!] Ezzel a szóval jellemezte a helyzetet. Elmondotta, hogy Teleki teljesen feldúlt. Úgy látja a helyzetet, mint mi, de tehetetlen. Fel-alá járva szobájában egyre csak azt ismétli: »Nem értem, számtalanszor mondotta nekem (a kormányzó), hogy nem engedi az országot

háborúba vinni, és most teljesen megfordult.« Úgy tudom, hogy ezt a történetet Esterházy Móric is megörökítette feljegyzéseiben." (Rassay Károly feljegyzése.) Esterházy Móric gróf nagybirtokos, 1917. június 15-től, 1917. augusztus 20-ig miniszterelnök, 1931-ben képviselői mandátumot kapott, a képviselőház külügyi bizottságának elnöke, majd a honvédelmi bizottság tagja volt.

TELEKI DILEMMÁJA

Teleki Pál gróf 1939. február 16-án másodízben lett a Sándor-palota ura. Először 1920. július 19-én nevezte ki Horthy kormányzó miniszterelnökké. Külpolitikai célkitűzése az eltelt két évtized alatt változatlan maradt: *a területi revízió megvalósítása.* Ami változott: amíg a húszas évek elején támogatta a kalandor jellegű irredenta akciókat, például a szokolhamisítást, a frankhamisítást, 1938-tól már a nagyhatalmak jóindulatától, közös elhatározásától várta a Trianonban elvesztett területek visszaszerzését.

Bár mind az 1938. november elsejei első bécsi döntés, mind az 1940. augusztus 29-i második bécsi döntés meghozatalában csak Olaszország és Németország külügyminiszterei vettek részt, az elsőnél még lehetett hivatkozni arra, hogy a döntőbíráskodásban való részvételről maga a francia és a brit kormány mondott le. A másodikban viszont – a háborús helyzet folytán – nem jöhetett szóba a két nyugati nagyhatalom aktív közreműködése az új határok kijelölésében.

A Teleki-kormány 1939. szeptember 1-én, a második világháború kitörésekor a „nem hadviselő semleges" álláspontra helyezkedett. Erre való hivatkozással tagadta meg a Lengyelország ellen harcba vetendő német csapatok átvonulását az ország területén. Ez a lépés rendkívül kedvező visszhangot váltott ki brit kormánykörökben, olyannyira, hogy komoly formában szó volt arról, hivatalos kormánynyilatko-

zatot tesznek közzé, amely nem tekinti Nagy-Britannia kötelezettségének a csehszlovák határok teljes visszaállítását, így a brit kormány közvetve egészben vagy részben elismeri az első bécsi döntést.

Mint már említettük, Teleki a jugoszláv–magyar szerződés megkötése előtt igyekezett megnyugtatni a brit diplomácia vezetőit: Magyarország nyitva akarja tartani az ajtót Nyugat felé; ezt a célt szolgálta Barcza londoni követen keresztül a Foreign Office-hoz eljuttatott két márciusi üzenete is.

De Teleki nem utasította vissza Hitler március 27-i ajánlatát a Bácska és a Bánát visszaszerzésére, hiszen a nemleges válasz a húsz esztendőn keresztül vallott fő külpolitikai célkitűzésének megtagadása lett volna. Úgy hitte, hogy Nagy-Britannia és az Egyesült Államok az adott helyzetben megértést tanúsít a magyar kormány álláspontja iránt és nem gördít akadályt a Jugoszlávia kárára történő területi revízió útjába. Ezért küldetett Teleki március 30-án Bárdossy külügyminiszteren keresztül utasítást Barcza londoni követnek: a várható német támadás esetén, amikor is „azzal a valószínű lehetőséggel is számolni kell, hogy a Délszláv Királyság alkotó elemeire bomlik" a német megszállás megakadályozására, a „délvidéki magyarság védelmére", a magyar királyi honvédség fegyveres akcióba lépne.

Teleki április 1-én – enyhén szólva – nem egészen a valóságnak megfelelően tájékoztatta Esterházy Móricot. A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács április 1-i ülésén ugyanis „bámulatosan világos okfejtéssel Teleki jellemezte a helyzetet és írta körül a teendőket. Szabatosan kifejtette a teendőket, minek alapján határozatba ment, hogy a beavatkozást a horvátországi német előrehaladástól, s ezáltal a jugoszláv állam szétbomlásától tesszük függővé". (Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter naplófeljegyzése.)

Kiegészítésül a döntő fontosságú ülés lefolyásához: Náray Antal nyugalmazott vezérőrnagy 1945. október 27-én a Budapesti Népügyészségen a következő vallomást tette: „A Leg-

felsőbb Honvédelmi Tanácsnak a vezértitkára voltam, 1940. okt. 17-től 1941. év végéig. Mint vezértitkár részt vettem az 1941. ápr. 1-én megtartott Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülésén és ott a jegyzőkönyvet én vezettem. Ezen az ülésen Teleki Pál miniszterelnök vetette fel azon kérdést, hogy Magyarország miként lépjen fel Jugoszláviával szemben. Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a szavazás során a tanács nyolc tagja négy tag ellenében azt a határozatot hozta, helyesebben azzal a javaslattal élt, hogy Magyarország semmi körülmények között nem lép fel Jugoszláviával szemben, ameddig Jugoszlávia mint önálló állam fennáll. Ez a tanács kimondotta azt is, hogy amennyiben Jugoszlávia megszűnik állam lenni, a magyar csapatok a trianoni szerződés által elcsatolt délvidéki területekre behatolnának az ott élő magyarság érdekeinek védelmére. Ezen magyar katonai akció kisebb erővel történhet azonban csak meg, kizárólag a pacifikálásra szorítkozhatik, a Duna vonalát át nem lépheti és Horvátországba sem léphet be.

A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács négy tagja már ezen az ülésen azt kívánta, hogy Magyarország feltétlenül nagyobb hadierővel álljon ki a németek mellett és velük együtt indítson katonai akciót Jugoszlávia ellen. Ez a négy tag Werth Henrik, Bartha Károly, Hóman Bálint és Reményi-Schneller Lajos volt. Őket azonban nyolc másik tag leszavazta."

Április 2-án a késő délutáni órákban megérkezett Barcza sürgönye a március 30-i utasítás végrehajtásáról. A brit álláspont Barcza szerint: „Amennyiben a németek Jugoszláviát megtámadják és azok ellenállnak, ami várható, úgy természetesen azonnal Anglia szövetségesévé válnak ... *Ha Magyarország a támadáshoz bármilyen indoklással (Jugoszlávia területén élő magyarok megvédése) csatlakoznék, úgy Nagy-Britannia és szövetségesei (Törökország, esetleg idővel a szovjet) hadüzenetével is számolni kell.* Ezen esetben, az angolok végső győzelme esetén, magatartásunk alapján, mint Anglia és Amerika nyílt ellensége leszünk megítélve."

Ekkor, Barcza táviratának vétele után roppant össze Teleki. Válaszút elé került; úgy vélte, akármelyik útra lép, politikai csődbe jut. Ha visszaretten a katonai akciótól, megtagadja a területi revíziós célkitűzést, ha viszont hozzájárulását adja, szembekerül Nagy-Britanniával és jövendő szövetségeseivel. Ezért lőtte főbe magát 1941. április 3-án a hajnali órákban.

Teleki éjjeliszekrényén – búcsúlevelei mellett – Barcza táviratának másolata hevert.

„ENGEDMÉNY A SZABATOSSÁG ROVÁSÁRA"

Amit nem mert vállalni Teleki, azt vállalta Bárdossy. Még aznap elfogadta a miniszterelnöki kinevezést, de megtartotta, nem ok nélkül, az annyira fontos külügyminiszteri tárcát is. Ez logikusan következett addigi állásfoglalásaiból, hiszen 1941. április 1-én, a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács ülésén ő ismertette a március 28-i minisztertanácsi ülés határozatát, amelyre támaszkodva sürgette e fegyveres beavatkozással kapcsolatos döntést.

Igaz: Bárdossy hivatkozott morális gátlásra, amikor „a velünk nemrégen barátsági szerződést kötött állam megtámadásáról van szó, s az elkövetkezendő béketárgyalásokon kétségkívül felmerülő felelősség megállapításának szükségességére is, noha semmi illúziója sincs a tekintetben, hogy a felelősséget mindig a vesztes fél viseli". (Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter naplófeljegyzéseiből.)

Közbevetőleg: ha ezt a naplórészletet a Népbíróság 1945 őszén ismerte volna, Bárdossy nehezen öltheti magára a fennkölt politikai moralitás öltözetét . . .

Bárdossy április 4-re a pártok vezetőit értekezletre hívta össze a parlament épületébe, ahol – a vádirat szerint – ismertette a kritikus helyzetet, kitért Teleki öngyilkosságára, majd

„szembeszállt azzal a véleménnyel, hogy itt tulajdonképpen Teleki Pál felfogása és a kormány felfogása közötti különbség összeütközéséről volt szó". Ezt a vádlott a maga részéről elutasította és kijelentette: ha volt is különbség, az nem a napi kérdések megoldása tekintetében merült fel, hanem a jövő fordulatait illetően. A jelenlevőket ezért felkérte, hogy ne intézzenek hozzá kérdéseket, mert nincs abban a helyzetben, hogy ezekre a kérdésekre válaszolhasson. A háború – úgymond – határainkhoz közeledik. A bejelentést a jelenlevők a legnagyobb megdöbbenéssel fogadták. Rassay Károly azonnal felállt és előadta, hogy a miniszterelnök úr szemmel láthatóan nem nyilatkozhatik a dolgokról, ez azonban nem akadályozza meg őt abban, hogy beszélgetésük tartalmát elmondja. Ezután előadta a március 29-én közte és vádlott között lefolyt beszélgetést, amelynek végén tiltakozását jelentette be az ellen, hogy Magyarország részt vegyen a jugoszláviai katonai akcióban, illetve a Jugoszlávia elleni háborúban.

Ezután Imrédy Béla, Baky László és Jaross Andor annak a véleményének adott kifejezést, hogy a jugoszláv–magyar barátsági szerződés nincs hatályban, mert azt egy *másik* jugoszláv kormánnyal kötötték. Peyer Károly ez ellen a beállítás ellen a leghatározottabban tiltakozott. Kijelentette, hogy a magyar munkásság a Jugoszláviával kötött baráti szerződést igenis komolyan vette és ma is érvényesnek tartja. Csatlakozott Rassay Károly tiltakozásához. Utána még Bethlen István jelentette ki, hogy a maga részéről is figyelmeztette a kormányt a háborús tervek következményeire, mert egy háborúba könnyű beugrani, de kilépni belőle már igen nehéz. „A maga részéről felkérte vádlottat, hogy tegyen meg minden emberit, sőt emberfelettit, hogy ettől a háborútól az országot távol tartsa."

A vádirat a hadbalépés közvetlen előzményeiről a következőket állapította meg:

„A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács a Jugoszlávia ellen indítandó katonai akció megindítását ahhoz a feltételhez

kötötte, hogy Jugoszlávia előbb elemeire bomoljék, vagyis megszűnjék állami egység lenni. Ezen körülményt Bárdossy László a rendőrség előtt tett vallomásában elismeri és Reményi-Schneller Lajos tanú a Népügyészségen tett vallomásában megerősíti. Ennek a körülménynek bekövetkeztét, azaz hogy Jugoszlávia elemeire bomlott szét, Bárdossy László abból állapította meg, hogy Bartók László főkonzul 1944. április 10-én éjjel leadott telefonközlése szerint egy Kvaternik nevű egyén Zágrábban kikiáltotta a független Horvátországot. Bárdossy László – mint a politikai ügyész előtt tett vallomásában elismeri – *nem is ismerte Kvaternik nevét*, de azért arra a feltevésre jutott, hogy a régi horvát függetlenségi mozgalom jutott uralomra. *Meg sem kísérelte megállapítani, hogy valóban megszűnt-e Jugoszlávia léte*, nem csupán egy alibiként felállított bábkormányról volt-e szó, mint amilyent a németek már gyakran állítottak fel agresszióik legalizálására –, sőt még azt sem vizsgálta meg, hogy valóban kivonultak-e a Délvidékről a jugoszláv csapatok, és ki van-e zárva a magyar csapatokkal való fegyveres összetűzés lehetősége, ami a Koronatanácsban szintén feltételként állapíttatott meg. Ezen körülményeket Bárdossy László a politikai rendészeti osztályon tett vallomásában elismeri és ezen beismerő vallomását Reményi-Schneller Lajos tanúnak a Népügyészségnél tett vallomása megerősíti. Bárdossy László, mindezen körülményeket figyelmen kívül hagyva, egyszerűen megállapította Magyarországnak Jugoszlávia ellen indítandó katonai akciója feltételeinek bekövetkeztét. Tény az, hogy Jugoszlávia léte még nem szűnt meg a teljes német megszállás ideje alatt sem, és a magyar csapatoknak harcokat kellett vívniuk a Délvidéken."

Bárdossy László nem riadt vissza mohó törekvésében a katonai akció motiválására a tények meghamisításától sem. Az általa megszövegezett és ellenjegyzett kiáltványban megállapította, hogy március 26-án Jugoszlávia törvényes államfőjét erőszakkal elmozdították helyéről. Bárdossy ezen megállapításával szemben a valóság az, hogy 1944. március 26-ig a kis-

korú Péter király nevében háromtagú régenstanács gyakorolta az államfői jogokat Pál herceggel az élén. Jugoszlávia törvényes államfőjét azonban nemcsak hogy nem távolították el helyéről, hanem éppen ő vette át az államfői jogok gyakorlását. Erre a körülményre és arra is, hogy Horvátország elszakadása önmagában még nem jelentette a jugoszláv állam felbomlását vagy éppen megszűnését, a Népügyészségen tanúként kihallgatott dr. Bölöny József egyetemi tanár külön levélben hívta fel annak idején Bárdossy László figyelmét. Bárdossy László válaszlevelében lényegében elismerte a kifogások alaposságát és mindössze azt a mentséget hozta fel, hogy a katonai akció motiválásánál a kiáltványban *„a szabatosság rovására engedményt kellett tenni, mert így a szöveg érthetőbbé vált"*.

Bárdossynak ez a védekezése súlyos ítélet önmaga, miniszterelnöki ténykedése fölött, hiszen még a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács által megszabott, máskülönben nagyon is vitatható előfeltételek bekövetkeztét sem várta meg. A népbírósági tárgyaláson unos-untalan az alkotmányra, a törvényekre hivatkozott, amelyeket ő maga azonban ismételten semmibe vett, felelőtlen, hanyag tisztviselő módjára hozott fontos döntéseket – a tények alapos, gondos vizsgálata nélkül.

A Népbíróságok Országos Tanácsa Bárdossynak ezt a cselekményét így ítélte meg:

„A vádlott által szerkesztett április 11-i kiáltvány példája az ürügyet kereső, egyedül a célzott eredményt szem előtt tartott tényferdítésnek. Annak eldöntése, hogy mi az alkotmányos Jugoszláviában, és mi nem, nem a vádlott volt hivatott, de még csak nem is Hitler, hanem egyedül a jugoszláv nép. A vádlottnak tehát semmi oka és joga nem volt olyan megállapításra, amely jugoszláv alkotmányellenességeket nyilvánított.

Ha a vádlott véleménye tényleg az volt, mint mondja, hogy a németek mindenképp átgázolnak Jugoszlávián, akkor nem tarthatta elítélendőnek az ellenszegülő magatartást, és semmi

oka nem volt azt kívánni, hogy a jugoszláv kormányzat a német kívánságokat ugyanúgy kiszolgálja, mint ahogy azt a vádlott tette.

Hogy a magyar nép az ebben az akcióban való részvételt egyáltalában nem kívánta, azt a vádlottnak nemcsak tudnia kellett, hanem tudta is. 1941. április 9-én a német követtel folytatott megbeszélésről készített följegyzése elfekszik az iratoknál. Megmondotta ekkor vádlott, hogy egy megfelelő alibi nélkül, amit a horvát elszakadásban jelölt meg, a magyar közvéleménnyel lehetetlen megértetni az akcióban való részvételünket.

Jugoszlávia szembehelyezkedett a világuralomra tört hitleri zsarnoksággal, bármilyen igényünk lett volna vele szemben, nem lehetett ezt a pillanatot fölhasználni ennek az igénynek érvényesítésére, mert a jugoszláv ellenállás bármilyen kismérvű kikapcsolása ebben a történelmi pillanatban bűnös eljárás volt."

De Bárdossy minderre nem volt tekintettel, sietett és a segítséget meg is indokolta: *területi revízió mindenáron!* Mert Jugoszlávia megtámadása 1941. április 12-én azt jelentette, hogy Magyarország az európai fasiszta nagyhatalmak, Németország és Olaszország oldalán, azok szövetségeseként belépett a második világháborúba.

De maga Bárdossy sem akkor, 1941-ben, sem 1945-ben a Népbíróság előtt nem ítélte ilyen komolynak ezt a lépést. Amikor ugyanis a Népbíróság elnöke megkérdezte tőle, miért nem kérte ki az országgyűlés hozzájárulását Jugoszlávia megtámadásához és a hadüzenethez, Bárdossy így válaszolt: „Hadüzenetre nem volt szükség, hiszen csupán katonai akciót hajtottak végre a Délvidéken."

Ha Bárdossy a Népbíróság előtt csökkenteni igyekezett is Jugoszlávia megtámadásának súlyát és jelentőségét, már 1941 áprilisában tisztában lehetett az agressziós cselekmény esetleges következményeivel. Ghika György washingtoni magyar követ jelentette 1941. április 3-án: „Merészelem állítani, hogy

különösen a külügyi tisztviselők által hangoztatott alábbi álláspont visszatükrözi úgy a közvélemény, mint az egész sajtó várható reakcióját, miszerint: *bármennyire indokolt motívumokból ered a magyar támadás, nem jelenthet mást, mint a német agresszió útjának egyengetését és ennélfogva ellenséges cselekedetet a demokratikus hatalmak ellen.* Az [amerikai] államtitkárhelyettes barátilag figyelmeztetett, hogy a háború sorsa még korántsem dőlt el, és az abban való aktív részvételünk a legsúlyosabb következményekkel járhatna, ha Amerikának sikerül a végső likvidációra számottevő befolyást gyakorolni."

De Bárdossy úgy is mint külügyminiszter, úgy is mint újdonsült miniszterelnök, nem tekintette komolynak ezt a figyelmeztetést, amiként ő és miniszterei a szovjet kormány félreérthetetlen állásfoglalását is minden további nélkül tudomásul vették. Amikor ugyanis Kristóffy József moszkvai magyar követ 1941. április 2-án felkereste Visinszkij helyettes külügyi népbiztost, hogy bejelentse a magyar hadsereg harcbalépését és kifejezze azt a reményét, hogy a szovjet kormány elismeri: a magyar fellépés indítóokai méltányosak és jogosak, Visinszkij a bejelentésre „igen éles hangú választ adott. Közölte, ha a magyar kormánynak ez a nyilatkozata azért történt, hogy megismerje a szovjet kormány véleményét Jugoszlávia elleni fellépésükről, úgy ki kell jelentenie, hogy *a szovjet kormány nem helyeselheti a magyar kormány elhatározását* és azt, hogy a magyar csapatok bevonultak Jugoszlávia területére. A szovjet kormányra különösen az tesz rossz benyomást, hogy Magyarország ugyanazt a Jugoszláviát támadja meg katonailag, amellyel négy hónappal ezelőtt barátsági szerződést kötött. *Magyarországnak, amelyet szintén szétdaraboltak, leginkább kellene megértenie, mit jelent, ha egy országot úgy széttépnek, mint most Jugoszláviát".* (Részlet az 1941. április 13-i minisztertanácsi jegyzőkönyvből.)

A népbírósági ítélet – eredeti külügyminisztériumi iratok alapján – ezt még a következő adalékkal egészítette ki:

Április 16-án a washingtoni magyar követ jelentette, hogy az amerikai külügyminisztérium értesítésére a semlegességi törvény alapján Roosevelt elnök Magyarországot Jugoszláviával szemben hadviselő félnek nyilvánította.

A washingtoni magyar követ – április 18-i jelentése szerint – felkereste a politikai osztály vezetőjét, akinél a legnyomatékosabban óvást emelt a proklamáció azon indokolása ellen, amely szerint Magyarország igaztalan agressziót követett volna el Jugoszlávia ellen. Végül felhozta a magyar kormány indokolását, mire az osztályfőnök kijelentette, hogy a jelen időpontban nem tartja ajánlatosnak, hogy a magyar követ tiltakozó lépéseket kíséreljen meg . . .

Azt is meg kell itt említenünk, milyen kijelentéssel búcsúzott a brit külügyminiszter 1941. április 16-án a távozó londoni magyar követtől:

„Önök Anglia szövetségese elleni katonai bázisul átengedték országukat Anglia ellenfelének és egyszersmind vele majdnem egyidejűleg megtámadták azt az országot, amellyel alig négy hónapja barátsági szerződést kötöttek. Ez örökös szégyene marad Magyarországnak. Ha egy ország már nem ura akaratának és függetlenségéről önként lemond, akkor legalább nem köt barátsági szerződést, amelyet azután megszeg."

Ezzel szemben Ribbentrop a következő kijelentést tette a berlini magyar követnek:

„A tények és a bombázás hatása alatt Teleki aggályai eloszlottak volna. A Jugoszlávia elleni fellépés morális volta kétséget kizárólag igazolt és előnyös, úgyhogy minden aggálya alaptalan."

A hőn várt „országgyarapításhoz" fűzött remények csak részben váltak valóra; a Bánátból csak egy kis részt kapott Horthy-Magyarország, a Bácskát pedig azzal a feltétellel vehették birtokba a magyar katonai, majd a polgári közigazgatási hatóságok, hogy a mezőgazdasági termékekben gazdag terület minden fölöslegét Németországba és Olaszországba szállítják.

Hadiállapot bejelentése — minisztertanácsi határozat nélkül

MINISZTERTANÁCSI JEGYZŐKÖNYV – NÉMI JAVÍTÁSSAL

Bárdossy ellen a vádirat *B)* pontja az alábbi jegyzőkönyvre épült:

„Bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár által megszerkesztett

Jegyzőkönyve

az 1941. évi június hó 23-án Budapesten tartott rendkívüli minisztertanácsnak.

Jelen voltak:

Bárdossy	Hóman
Keresztes-Fischer	Radocsay
Reményi-Schneller	Bartha
Bánffy	Laky
Varga	Zsindely

A Miniszterelnök Úr úgyis mint külügyminiszter, előadja, hogy a mai minisztertanácson előterjesztést tesz az iránt, hogy a m. kir. kormány a szovjet kormánnyal közölje azt, hogy a Németország és Oroszország között 1941. évi jún. hó 22-én,

vasárnap reggel 4 órakor kiütött háború folytán Magyarország megszakítja a diplomáciai viszonyt Szovjet-Oroszországgal.

Indokolása ezen elhatározásunknak az lenne, hogy Magyarország a tengelyhatalmak politikáját követi, azok politikájával párhuzamosan halad és ezen politikáját juttatta kifejezésre akkor, amikor Németország felkérésére elsőnek csatlakozott a hármashatalmi egyezményhez.

Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter közbeszól: nem gyorsan.

Bárdossy miniszterelnök: mentől gyorsabban, annál értékesebb az elhatározásunk. Ebben az országban egyes emberek részéről versenyfutás folyik a németek támogatásáért. Elsősorban Imrédy pártjára célzok. De máris tudomásomra jutott, hogy Mecsér András, a németek bizalmi embere ma Berlinbe érkezik. Ha nem volna ez a versenyfutás, én akár utolsónak befuthatnék. Nem a német »vezetőrétegeknél« van ez a versenyfutás, hanem a német Nemzeti Szocialista Pártnál, annak kegyének eléréséért.

A minisztertanács hozzájárul.

Bárdossy miniszterelnök távozik a minisztertanácsi teremből, hogy a minisztertanács ezen döntéséről jelentést tegyen a Kormányzónak telefonon, aki betegen vidéki birtokán, Kenderesen tartózkodik. Bárdossy miniszterelnök visszajön a minisztertanácsi terembe: a Kormányzó Úr Őfőméltósága az általam javasolt procedúrához hozzájárult.

A miniszterelnök hangsúlyozza, hogy ezen lépése nem a hadiállapot deklarálása, hanem csak a diplomáciai viszony megszakítását jelenti. Ez nem jelenti azt, hogy mi hadiállapotba kerültünk az oroszokkal.

Vitéz Bartha Károly vezérezredes, honvédelmi miniszter úr megkérdeztetvén a tegnap kiütött német–orosz háború várható fejleményeiről, azon katonai véleményének ad kifejezést, hogy miután a németek 1939 szeptemberben alig három hét alatt leverték a lengyeleket, 1940 április–május havában hasonló rövid idő alatt Jugoszláviát és Görögország-

got is leverték – azt hiszi, hogy Németország hat hét alatt megveri az oroszokat és hat hét alatt a német hadsereg elfoglalja Moszkvát.

A minisztertanács ülésére megkésve érkezik Laky Dezső közellátásügyi tárcanélküli miniszter." Eddig az eredeti jegyzőkönyv.

1945. október 30-án, a Bárdossy-per második napján – a *Népszava* tudósítása szerint – Bárczy miniszterelnökségi államtitkár tanúvallomásában elmondotta, hogy a Minisztertanácsról szóló jegyzőkönyvet bemutatta Bárdossynak, aki azt nem írta alá és tőle sohasem kapta vissza, amikor azonban Bárdossy lemondott, átstilizálva aláíratta két olyan miniszterrel, akik nem is voltak jelen a Minisztertanácson.

Az elnök kérdésére, hogy a szóban forgó jegyzőkönyvből hiányzik-e Keresztes-Fischer Ferenc megjegyzése, Bárczy István államtitkár igennel válaszolt.

A vádlott Bárczy államtitkárnak erre a vallomására kijelentette, hogy Keresztes-Fischer a szóban forgó kijelentést nem tette meg. Azt állította, hogy Bárczy István ceruzával jegyzett a minisztertanácsi üléseken, közben rajzokat készített és lehet, hogy összekeverte a dolgokat. Erre Bárczy államtitkár dühösen jelentette ki: „Nem szoktam semmit összekeverni. Töltőtollal készítettem a jegyzeteket, nem ceruzával."

Bárdossy tehát átfogalmazta a jegyzőkönyvet úgy, hogy kihagyta belőle Keresztes-Fischer fontos közbeszólását („Nem gyorsan") és saját válaszát, továbbá azt, hogy – meglehetősen szokatlan formában – telefonon kérte Horthy kormányzó hozzájárulását a diplomáciai viszony megszakításához. Végül kimaradt Bartha honvédelmi miniszter „szakvéleménye" is – a hat hét alatt minden bizonnyal bekövetkező német győzelemről.

Ez utóbbihoz: a népfőügyész-helyettes 1945. december 17-én kérte Arnóthy-Jungerth Mihály, volt moszkvai követ tanúkénti kihallgatását – „az alábbi körülményekre nézve":

„Közvetlenül a németek részéről indított szovjet elleni támadó háború, 1941. június 21-e előtt beszélt a tanú a vádlottal [azaz Bárdossyval], e beszélgetés során felmerült a német–szovjetorosz háború lehetősége, ezzel kapcsolatosan a tanú tájékoztatta a vádlottat a szovjetorosz haderő döntő jellegű ütőképességéről és arról, hogy nem lehet számítani Szovjet-Oroszországban belpolitikai válságokra.

A vádlott erre kijelentette, hogy nincs komoly alapja a tanú közlésének, mert a helyzet az, hogy a német–szovjetorosz háború esetén biztos a német győzelem."

Bárdossy ez alkalommal egy olyan tapasztalt diplomata véleményét minősítette megalapozatlannak, aki 1920-tól a szovjet ügyek egyik legjobb szakértőjének számított a Külügyminisztériumban. Már 1920-ban ő kötötte meg a szovjet–magyar túszcsere egyezményt, részt vett az 1924 nyarán lefolyt tárgyalásokon, amelyeknek eredményeként aláírták a diplomáciai kapcsolatok felvételéről szóló jegyzőkönyvet – bár ezt a Bethlen-kormány nem terjesztette be a parlamentben ratifikálás céljából –, továbbá ő vezette az 1934. januári diplomáciai megbeszéléseket is. A diplomáciai kapcsolatok felvétele után pedig 1934 áprilisától 1939 februárjáig Arnóthy-Jungerth volt Magyarország első követe Moszkvában.

Visszatérve a diplomáciai viszony megszakítására, a népügyészség vádirata megállapította: „Bárdossy, amikor az 1941. június 23-i Minisztertanácson a német–orosz háború kitörésére hivatkozva a diplomáciai viszony megszakítását javasolta a Szovjetunióval, indokolásul azt hozta fel, hogy a háromhatalmi egyezmény értelmében ez Magyarország kötelessége. (Lásd minisztertanácsi jegyzőkönyv.) A háromhatalmi egyezmény azonban a valóságban *semmiféle ilyen kötelezettséget nem foglal magában sem szövegileg, sem morálisan.* Erre bizonyíték többek között az a tény is, hogy éppen a szerződő három hatalom egyike, Japán sem szakította meg a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval és hasonlóképpen járt el a háromhatalmi egyezményhez később csatlakozott Bulgária is.

A régebbi keletű Antikomintern Paktum egyáltalán semmiféle katonai kötelezettségről nem beszél, sőt kifejezetten nem a Szovjetunió ellen, hanem az úgynevezett Komintern-tevékenység ellen irányul. Másfajta, a magyar–orosz viszonyt érintő nemzetközi megállapodása Magyarországnak nem volt." (A Háromhatalmi Egyezményhez a Bárdossy-kormány 1940. november 20-án csatlakozott, nem utolsósorban Sztójay berlini követ ismételt sürgetésére. Az Antikomintern Paktumot eredetileg Németország és Japán kötötte meg 1936. november 25-én. Az Imrédy-kormány, ugyancsak Sztójay tanácsára, 1939. január 13-án csatlakozott hozzá – *K. E.)*

Bárdossy védekezése a népbírósági tárgyaláson: 1941. június 22-én hajnalban megjelent nála Erdmannsdorff német követ és tudomására hozta a háború tényét. Ugyanakkor közölte, reméli: Magyarország is levonja a konzekvenciákat. Az ő akkori meggyőződése volt, hogy Németország nem tűri el a front mögött egy szovjet követség működését. Ezért kellett – szerinte – Magyarországnak megszakítania a diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval.

A 7026/1941. SZÁMÚ MOSZKVAI SZÁMJELTÁVIRAT

Június 23-án Molotov szovjet külügyminiszter magához kérette Kristóffy követet, hogy átadja neki a szovjet kormány hivatalos állásfoglalását. „Közölte velem – jelentette Kristóffy –, hogy a szovjet kormánynak, mint azt már több ízben kijelentette, nincs követelése vagy támadó szándéka Magyarországgal szemben, nem volt észrevétele, hogy a magyar követelések Románia kárára megvalósuljanak, e tekintetben a jövőben sem lesz észrevétele. Az események gyors menete folytán azonban *a szovjet kormánynak mielőbb tudnia kellene, hogy Magyarország szándékozik-e részt venni a háborúban, vagy semleges magatartást kíván-e.* Közöltem, hogy

a kormány álláspontja tekintetében nincsenek utasításaim, így a kérdés tisztázása tekintetében nem válaszolhatok. Kértem, hogy tegye lehetővé: kormányommal az érintkezést felvegyem, ezt megígérte. Magánvéleményem gyanánt megjegyeztem, hogy a magyar sajtó és rádió útján vett hírek szerint nem tartom valószínűnek, hogy Magyarország háborúba szándékozik lépni Oroszországgal. Miután Molotov mielőbbi választ kér, kérek sürgős utasítást."

A vádirat megállapította: „A szovjet kormány e tények közlésének elősegítésére a háborús viszonyok nehézségei ellenére a moszkva–ankarai vonalon távíró-összeköttetést bocsátott a magyar követ rendelkezésére, hogy ő ezeket haladéktalanul közölhesse Bárdossy miniszterelnökkel.

Bárdossy Lászlót nem ejtette gondolkodóba a sürgöny, és nem térítette el attól a szándékától, hogy megtámadja a Szovjetuniót. Bárdossy a népügyész előtt tett vallomásában azzal védekezett, hogy az ideges hangulatban a sürgöny jelentősége elsikkadt.

A tény azonban az, hogy Bárdossy ezt a táviratot szándékosan elsikkasztotta, mert a sürgöny megakadályozta volna számára azt, hogy az országot belevigye a Szovjetunió elleni háborúba."

A Kristóffy-távirattal kapcsolatban zajlott le az alábbi párbeszéd Major elnök és Bárdossy vádlott között a Népbíróságon:

„Elnök: Miért nem ragadta meg a béke utolsó lehetőségét?

Vádlott: A kocsi mozgásban volt."

Mi is történt a szovjet kormány e nagy fontosságú közlésével?

Bárcziházi Bárczy István, miniszterelnökségi államtitkár vallomása a Népügyészségen: „Bárdossy erről a moszkvai táviratról nem referált a Minisztertanácson, de nem is tett jelentést a kormányzónak sem, aki csak sokkal később, 1944 augusztusában véletlen folytán szerzett tudomást erről az

orosz hivatalos nyilatkozatról. Bárdossy még azt is megakadályozta, hogy a Moszkvából hazatért Kristóffy moszkvai magyar követ kihallgatásra menjen a kormányzóhoz. Amikor Kristóffy Bárdossynál ezen táviratának sorsáról kezdett érdeklődni, Bárdossy kitért a válaszadás elől."

Bárdossy mindezt a vizsgálat során és a népbírósági tárgyaláson is tagadta, azt állítva, hogy a távirat szövegét ismertette a Minisztertanácsban, és a kormányzónak is jelentést tett róla.

A táviratra adandó vagy adható válasz tekintetében kihallgatása során azt állította, hogy „az erőviszonyok ismeretében lehetetlen volt a semlegesség fenntartására az ország nevében kötelezettséget vállalni... A magyar kormány válaszának tárgyi tartalma tekintetében sem lehetett kétség. Az elmaradt válasz is – válasz volt".

Varga József műegyetemi tanár, aki 1939 júniusától 1943 március 22-ig iparügyi, illetve kereskedelemügyi miniszter volt, a Népügyészségen 1945. október 23-án tett tanúvallomásában leszögezte: „Határozottan állítom, hogy egyetlen egy minisztertanácson sem közölte Bárdossy László, hogy Kristóffy moszkvai követtől táviratot kapott, melyben a Szovjetunió jóindulatáról biztosította Magyarországot és kérte, hogy ne avatkozzon be a háborúba. Erről a táviratról én csak 1945-ben szereztem tudomást. Tudomásom szerint az akkori minisztertársaim közül senki sem tudott Kristóffy ezen a táviratáról."

Laky Dezső egyetemi tanár, aki 1940. december 17-től 1941. szeptember 16-ig mint tárcanélküli (közellátási) miniszter volt tagja a Teleki-, majd a Bárdossy-kormánynak, hasonló értelmű vallomást tett a Népügyészségen: „Bárdossy miniszterelnök Kristóffy József moszkvai követnek a táviratát soha nem közölte velem, de nem közölte ezt egyetlen minisztertanácson sem. Tudomásom szerint még más minisztertársaimmal sem közölte, magánúton sem."

Ha Bárdossy illetékes magyar politikusok előtt titokban tartotta is a táviratot, nem volt ennyire titoktartó a németekkel szemben. Béldy Alajos altábornagy írásbeli tanúvallomásában a következőket jelentette ki: „Bárdossy értesítette a német katonai vezetést a táviratról, amely megkettőzte Magyarország irányában propagandáját és ennek eredményeként megvalósult az orosz repülőknek tulajdonított kassai bombázás."

A KASSAI BOMBÁZÁS

1941. június 26-án délben 1 óra 8 perckor három bombázó repülőgép jelent meg Kassa légterében, körülbelül öt percig keringett háborítatlanul a város felett, miközben 27 bombát dobott le.

A kassai légiriadó 1 óra 43 perckor ért véget; *tíz perccel később Bárdossy már jelentést tett Horthynak: Kassát szovjet gépek bombázták.*

Alig fél óra múltával, 2 óra 30 perckor összeült a Minisztertanács, amelyen Bárdossy referált a támadásról. Javasolta, hogy a Minisztertanács mondja ki: a magyar királyi kormány a szovjet támadás következtében hadiállapotban levőnek tekinti magát Szovjet-Oroszországgal szemben.

Minthogy több miniszter, így Keresztes-Fischer belügyminiszter, Bánffy földművelésügyi miniszter és Varga iparügyi miniszter ellenezte az azonnali döntést, határozat nem született.

A népbírósági tárgyaláson így került szóba a kassai bombázás ügye:

„Elnök: Volt-e szó arról, hogy Kassát nem orosz gépek bombázták, vagy esetleg csak tévedésből történtek a bombázások? Hiszen Svájcot és Svédországot is bombázták több ízben tévedésből angolszász gépek és a két ország mégsem üzent hadat Nagy-Britanniának és az Egyesült Államoknak.

Vádlott: *Diplomáciai úton érdeklődni hosszadalmas dolog lett volna és az azonnali megtorlás elhalasztódott volna . . .*

Elnök: Szóval három gép bombázása miatt ugrottunk be a háborúba?

Vádlott: *Nemcsak ezért, de Horthy azt mondta, lesülne az arcáról a bőr, ha ebben a háborúban nem venne részt.*"

Bárdossy a Népügyészségen így vallott: „A hadvezetőség kifejezésre juttatta, hogy elviselhetetlen szégyennek tartaná, hogyha Magyarország még most sem vállalna részt a háborúban, ugyanezt jelentette ki igen kategorikus formában a kormányzó."

Amit a Népbíróság 1945 őszén még nem tudott:

A német háborús főbűnösök nürnbergi perében kiderült, hogy a *német és a magyar vezérkar közösen tervelte ki a kassai bombázást.* Továbbá: akadt koronatanú is – Krúdy Ádám, a kassai repülőtér parancsnoka, aki végignézte a bombázást és a hadtestparancsnokságnak küldött jelentésében leszögezte: *a támadó gépek német hadigépek voltak.* A parancsnokság válasza: Krúdy tévedett, nem német, orosz gépek bombáztak.

Krúdy azonban nem nyugodott, és félhivatalosan levélben írta meg a támadás valódi lefolyását régi jó ismerősének, Bárdossynak. A miniszterelnöki válasz világos, félreérthetetlen volt: „Leveledet megkaptam. Azt tanácsolom neked, jó lesz hallgatni, *azt a kérdést, hogy a bombázást végrehajtó gépek milyen gépek voltak, jó lesz nem feszegetni, mert ez számodra súlyos következményekkel járhat.*"

És még egy adat: Tarnay István dr., külügyminiszteri titkár 1945. október 13-án a Budapesti Népügyészségen a következő tanúvallomást tette: „1944. október 8-án érkeztem Moszkvába és 1944. október 11-étől kezdődően a moszkvai magyar küldöttség (Fegyverszüneti Bizottság) titkára voltam. Ezen minőségemben a Moszkvában talált és Pestről érkezett diplomáciai iratok rendezése közben az egyik iraton egy

olyan feljegyzést találtam, hogy Kassának 1941 júniusában történt bombázását egy Csekmek nevezetű magyar repülőszázados vezette orosz jelzésekkel és átfestésekkel ellátott német gépeken.

Sajnos arra már nem emlékszem, hogy ezt a feljegyzést milyen iraton láttam, hogy azt ki írta rá, és hogy mi lett ezen iratnak a sorsa.

Ugyanilyen értelmű kijelentést tett előttem még Moszkvában gróf Teleki Géza jelenlegi kultuszminiszter úr is. De hogy a kultuszminiszter úr honnan tudta vagy miből gondolta ezen állítását, velem nem közölte."

HADIÁLLAPOT A SZOVJETUNIÓVAL

Másnap, 1941. június 27-én Bárdossy miniszterelnök napirend előtti felszólalásra kért és kapott engedélyt a képviselőházban. (Bárdossy azért választotta ezt a formát, mert a napirend előtti felszólaláshoz – a házszabályok értelmében – nem lehetett hozzászólni.)

„Egészen rövid bejelentést szeretnék tenni. A Ház elnöke méltó szavakkal bélyegezte meg a szovjet népjogellenes és minősíthetetlen támadását. A magyar királyi kormány megállapítja, hogy a támadások következtében Magyarország és a Szovjetunió között a hadiállapot beállott. (Hosszan tartó élénk éljenzés és taps a Ház minden oldalán. – Felkiáltások: Ki a szociáldemokratákkal! Maróthy Károly: Ki velük!) Még csak egy mondatot. A magyar haderő a megfelelő megtorló intézkedéseket meg fogja tenni. (Hosszan tartó élénk éljenzés és taps a Ház minden oldalán.)" – (Részlet a Képviselőházi Naplóból.)

A népbírósági vádirat leszögezte:

„A kormány ezzel kétségkívül *túllépte hatáskörét*, mert a hadiállapot beállása a hadüzenet fogalmi körébe tartozik,

amihez pedig kizárólag a kormányzónak volt joga, neki is csak az országgyűlés előzetes hozzájárulásával . . .

Ugyanígy fennáll nemcsak a politikai, hanem a jogi felelőssége is Bárdossy Lászlónak a magyar hadseregnek az ország határain kívül történt alkalmazása tekintetében. Az 1920. évi XVII. tc. 2. szakasza szerint közvetlen fenyegető veszély esetében a magyar összminisztérium felelőssége és a nemzetgyűlésnek késedelem nélkül kikérendő, utólagos hozzájárulása mellett rendelheti el ezt a kormányzó . . .

Ebben a kérdésben a felelősség elsősorban Bárdossy László miniszterelnököt terheli, mint akinek kötelessége a hozzájárulás kikérése."

A döntő párbeszéd a népbírósági tárgyalásról:

„Elnök: Miért nem tartotta fontosnak a képviselőház utólagos hozzájárulását a hadüzenethez?

Vádlott: Vállalom a felelősséget azért, mert nem ismertem a magyar közjogot."

Ezt kommentálnunk igazán felesleges . . .

„A MINISZTERTANÁCS NEM HOZOTT ÉRDEMI HATÁROZATOT?"

Laky Dezső közellátásügyi miniszter már idézett tanúvallomásában a kassai bombázással foglalkozó minisztertanácsi ülés lefolyásáról a következőket mondotta:

„Részt vettem az 1941. június 26-án megtartott minisztertanácson, melyen Bárdossy bejelentette, hogy Kassát szovjet-orosz repülőgépek bombázták és ezáltal Oroszország hadiállapotot teremtett Magyarországgal szemben. Kérte a minisztertanácsot, hogy a bekövetkezett hadiállapot beálltát vegye tudomásul.

Többek között olyan kijelentéseket tett Bárdossy: »erre a támadásra azonnal reagálnunk kell«, »valamit tennünk kell . . .«, »az oroszok már négy hadtestet útba indítottak el-

lenünk bevetésre . . .«, »mindenki részt vett a szovjet elleni háborúban csak mi nem . . ., ha nem teszünk semmit, hátrányban maradunk.« Ezen a minisztertanácson Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter több ízben hosszas beszédben szállt szembe Bárdossy ezen kívánságával. Közbevetőleg felszólaltam én is az azonnali hadbalépés ellen, de felszólalt ezenkívül Varga József iparügyi miniszter is. Ezen ellenvetéseket azonban Bárdossy felszólalással igyekezett megcáfolni és leszerelni. Bárdossy erősen rajta volt, hogy Magyarország mondja ki a hadiállapot beálltát, mégpedig azonnal a minisztertanácson. A felszólalások után Bárdossy előterjesztésére a minisztertanács egységesen megállapodott abban, hogy a kassai bombatámadások retorziójaként a magyar repülők bombázzák a Szovjetuniót. Bárdossy László ezen a minisztertanácson határozatilag kimondotta, hogy a szovjet légitámadás következtében a hadiállapot Magyarország és a Szovjetunió között beállott. Bárdossy ezen megállapítását annak dacára tette, hogy Keresztes-Fischer Ferenc ennek szükségességét nem látta be, akinek a véleményéhez Varga iparügyi miniszter, és én csatlakoztunk. Ekkor jegyezte meg Varga miniszter, hogy előbb aludjunk rá egyet."

Varga József iparügyi miniszter vallomása:

„Az 1941. június 26-án megtartott minisztertanácson szintén részt vettem, amelyen Bárdossy bejelentette, hogy Kassa városát szovjet-orosz repülőgépek bombázták és ezen körülményből kifolyólag kérte Bárdossy, hogy a minisztertanács mondja ki Magyarországnak a Szovjetunióval szemben a hadiállapot beálltát. Bárdossy miniszterelnök a hadiállapot beálltának haladéktalan kimondását kérte a minisztertanácstól. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter több ízben felszólalt ezen a minisztertanácson és ellenezte a hadiállapot azonnali kimondását. Ugyancsak felszólalt a halasztás érdekében Bánffy Dániel miniszter, de felszólaltam én is. Bárdossy minden egyes felszólalaló beszédére válaszolt és igyekezett őket érveivel meggyőzni. Ezen minisztertanács lezáródott az-

zal, hogy nem sikerült megállapodni, miután többen a hadiállapot kimondását elleneztük. Emlékezetem szerint úgy is váltunk el, hogy erre a kérdésre még alszunk egyet.

Annál nagyobb meglepetéssel értesültem csak az újságokból arról a tényről, hogy Bárdossy másnap a parlamentben bejelentette a hadiállapot beálltának tényét Magyarország és a Szovjetunió között.

Nem emlékszem arra, hogy Bárdossy ezen a minisztertanácson bejelentette volna, hogy megbeszélte a kormányzóval a hadiállapot kimondásának tényét – de nem emlékszem arra sem, hogy azt közölte volna a minisztertanáccsal, hogy a minisztertanács után megy jelentéstételre a kormányzóhoz. Ez annál is inkább sem volt lehetséges, mert mint fentebb mondottam, a minisztertanács a hadiállapot kimondásának kérdésében nem is hozott érdemi határozatot."

Részlet a Népbíróságok Országos Tanácsa ítéletének indokolásából:

„A szovjet hadüzenet volt a következő és nyílegyenes irányban haladó lépés. Ha még lehetne valami, bármily hibás magyarázatot találni a jugoszláv lépéshez, ha még lehetne szó oly szempontról, hogy bármily helytelenül értelmezett hazafiság adhatott lelki indokot a vádlott akkori elhatározásához, nincs olyan érv, amelyet az orosz hadüzenet megokolására vádlott segítségül hívhat. Ez a magyar nép elárulása volt.

A szovjethatalom 25 éve létezett. Azzal a magyar népnek soha konfliktusa nem volt. Az utolsó években ez a hatalom, elvonatkoztatva minden világnézeti különbségtől, nem egyszer kifejezetten barátságos gesztust mutatott.

Ennek a hatalomnak megtámadása nemzetközi bűncselekmény volt, melyet nem a magyar nép, hanem az annak érdekeivel szemben állott hatalmi csoport követett el, első vonalban a vádlottal."

Hadiállapot az Amerikai Egyesült Államokkal

BAJCSY-ZSILINSZKY FIGYELMEZTETÉSE

1941. augusztus 5-én, nem egészen másfél hónappal azután, hogy Bárdossy miniszterelnök bejelentette a hadiállapot beállát a Szovjetunióval, és amikor a náci Wehrmacht, a csatlós országok hadseregei hathatós támogatásával az Északi-tengertől a Fekete-tengerig, több mint 2000 kilométeres fronton folytatta szinte gigászi méretű offenzíváját, Bajcsy-Zsilinszky Endre, az ellenzék vezéralakja, a Független Kisgazdapárt vezetője írásban fordult a kormány fejéhez. A 38 oldal terjedelmű memorandum és a kísérőlevél célja: rábírni Bárdossyt, hogy a magyarság igazi nemzetközi megbecsülése és presztízsének emelése érdekében, „mondja ki a magyarmentő nemet", más szóval: Magyarország idejében vonja ki magát a német imperializmus „kétszerkettő törvényszerűségével következő összeomlásából."

Bajcsy-Zsilinszky kísérőlevelében – saját memorandumáról – így írt: „Igyekeztem tárgyilagos lenni. S éppen e tárgyilagosság érdekében, gondolatmenetem lehető hibátlansága és következtetéseim szilárdsága kedvéért, s azért, hogy más gondolkodásúak számára is elfogadhatóvá tegyem konzekvenciáimat: mondom valószínűnek a Harmadik Birodalom háborúvesztését. Valójában azt biztosra veszem."

Azután a háborúból való kilépés lehetőségéről és szükségességéről: „A szó szoros értelmében nem vagyunk szövet-

ségben a tengellyel, nem lehetünk sem jogilag, sem erkölcsileg többre kötelezve, mint Japán, viszont már eddig is sokkal többet tettünk, sőt elmentünk a végletekig, egészen az öngyilkosság szakadékjának legszéléig a tengellyel való szolidaritásban. Nem ugrott utánunk sem Bulgária, sem Spanyolország, sem Japán."

A végső következtetés: „A szerbiai, a norvégiai, a hollandiai események előrevetik a közelgő német végzet árnyékát. Nem fog sor kerülni arra, hogy a németek megpróbálhassák Európa megszervezését. Ezért minden nap elveszett, sőt rettentő veszedelmeket nyújt számunkra, amelyben nincs valamiő lépés belső ellenállásunk megszilárdítása és az orosz háborúból való kivonulásunk felé."

Bajcsy-Zsilinszky látnoki sorait, a memorandumot és a kísérőlevelet látták és kézjelükkel ellátták a Külügyminisztérium illetékes referensei, a politikai osztály vezetője – és maga Bárdossy is. Azután a két okmányt 1941. november 19-én „a. a" (ad acta) jelzéssel látták el, azaz minden intézkedés nélkül irattárba helyezték.

Amikor a népbírósági tárgyaláson Major elnök Bajcsy-Zsilinszky memorandumának sorsa felől kérdezte Bárdossy vádlottat, ő egyszerűen úgy kerülte meg a kellemetlen témát, hogy kijelentette: sem a memorandumra, sem a levélre nem emlékszik . . .

MI TÖRTÉNT AZ 1941. DECEMBER 11-I MINISZTERTANÁCSON?

Az előzményekről: 1941. december 7-én, vasárnap délelőtt a japán tengeri és légierő hadüzenet nélkül megtámadta a Hawaii-szigeteken Pearl Harbor támaszpontot. A váratlan támadás súlyos veszteséget okozott az amerikai flottának.

A Magyar Távirati Iroda december 8-án hajnalban, a Német Távirati Irodára hivatkozva jelentette: „A japán főhadi-

szállás közölte, hogy hétfő reggel 6 órától kezdve hadiállapot áll fenn Japán és a csendes-óceáni angol és észak-amerikai katonai erők között."

1941. december 11-én Hitler, a Harmadik Birodalom vezére és kancellárja rádióbeszédben adta tudtára a német népnek és a világnak, hogy Németország hadiállapotban levőnek tekinti magát az Egyesült Államokkal; még ugyanazon a napon hasonló nyilatkozatot tett a fasiszta Olaszország kormánya is.

Sztójay berlini követ táviratban jelentette december 11-én a késő délutáni órákban: Weizsäcker külügyminisztériumi államtitkár a japán–amerikai háborúval kapcsolatos beszélgetés során célzott arra, hogy kormánya reméli: „A magyar kormány a háromhatalmi egyezmény szellemében levonja a német birodalmi kormány állásfoglalásának konzekvenciáit."

Bárdossy ezután az esti órákban rendkívüli minisztertanácsi ülést hívott össze, ahol a következőképpen vázolta a helyzetet: „Magyarország számára két lehetőség áll fenn: az egyik az, hogy a diplomáciai kapcsolatokat megszakítjuk az Egyesült Államokkal, a másik az, hogy elmegyünk a maximumig és kijelentjük, hogy beállott a hadiállapot Magyarország és az Egyesült Államok között."

Bárdossy kifejtette: szeretné, ha a kormány mielőbb, lehetőleg még ma elhatározásra jutna. „Kívánatosnak tartaná, ha nem várnók meg azt, amíg erre a birodalmi kormány óhajtását nyilvánítja azon túl is, amit Weizsäcker máris mondott Sztójaynak, ezért azt ajánlja, deklaráljuk szolidaritásunkat a tengelyhatalmakkal. Ez mindenesetre fedi azt, amire nézve a háromhatalmi egyezményben kötelezettséget vállaltunk." (Részlet a népbírósági vádiratból.)

A kormány tagjai, például Keresztes-Fischer belügyminiszter, nem tudták gyorsan elszánni magukat valami visszavonhatatlan lépésre, annál kevésbé, mert a keleti fronton a nyári német győzelmeket 1941 késő őszén már nem követték újabbak, a Wehrmacht nem tudta elfoglalni Leningrádot, és a né-

met hadijelentésekből is kitűnt, hogy Moszkva előtt megakadt a német offenzíva. Nem voltak biztatóak az időjárásjelentések sem: a középső frontszakaszon mélyen a fagypont alá süllyedt a hőmérő higanyszála, magas hótakaró borította az orosz síkságot, a nem várt téli hadjárat sokakban a napóleoni Grande Armée pusztulásának emlékképeit idézte fel.

Ekkor, 1941. december első napjaiban, megindult már a Vörös Hadsereg ellentámadása Moszkva alatt; illetékes magyar katonai és politikai körök, ha máshonnan nem, legalábbis a moszkvai és londoni rádió adásaiból értesülhettek a szovjet offenzíva sikeréről, de – mint a későbbiekből kitűnik – képtelenek voltak hitelt adni ezeknek a jelentéseknek. Nem tudták elképzelni, hogy ugyanaz a Wehrmacht, amely 1939 szeptembere, a második világháború kitörése óta egyik villámháborús győzelmet aratta a másik után, most vereséget szenvedhet, és éppen az oly kevésre becsült szovjet erőktől...

Érthető tehát, hogy Bartha honvédelmi miniszter, aki az emlékezetes 1941. június 23-i minisztertanácson kijelentette: „Németország hat hét alatt megveri az oroszokat és hat hét alatt a német hadsereg elfoglalja Moszkvát", most arra az álláspontra helyezkedett, hogy „a diplomáciai viszony megszakításának vagy a hadiállapot beálltának kimondása a magyar kormány részéről attól függ, hogy mi jobb a németeknek. Ha többet ér a hadiállapot, úgy mondjuk ki annak beálltát."

A Minisztertanács határozata: Magyarország szolidaritást vállal a tengelyhatalmakkal az Amerikai Egyesült Államokkal kitört háború kérdésében.

Bárdossy a határozathozatal után megjegyezte: a határozat „rugalmas és fejleszthető".

Még aznap éjjel magához kérette Pell budapesti amerikai követet és közölte vele, hogy Magyarország megszakítja a diplomáciai kapcsolatokat az Egyesült Államokkal.

Semmi többet.

A FÖLDRAJZI HELYZET ÉS A KATONAI EGYÜTTMŰKÖDÉS

De ezzel az ügy nem zárult le. Bárdossy még december 11-én az éjszakai órákban távirati utasításban tájékoztatta a tokiói magyar követet a minisztertanács határozatáról, majd magyarázatul – talán a „továbbfejlesztésre" gondolva – hozzáfűzte: „Szolidaritásunk deklarálásával megadtuk Magyarország teljes politikai támogatását. Gazdaságilag a tengelyhatalmakat a háború kezdete óta erőnk végső megfeszítésével állandóan támogatjuk. Katonai együttműködésre az Egyesült Államokkal szemben földrajzi helyzetünk nem ad lehetőséget."

Ma, majd három és fél évtized távolságából meglehetősen nehéz nyomon követnünk Bárdossy (és politikai vagy katonai tanácsadói) gondolatmenetét. A tengelyhatalmaknak nyújtott és nyújtandó politikai és gazdasági támogatást 1941 december elején valahogyan még lehetett indokolni, de ami a katonai együttműködést illette, itt már csődöt mond a józan ész. Hiszen alig egy héttel korábban, 1941. december 4-én sikerült hazahozni a keleti frontról a Gyorshadtest maradványait; elveszett a harci felszerelés háromnegyed része, elesett, eltűnt majd 5000 ember, pedig ez a harci csoport szinte csak utóvédharcokban vett részt. Ezek után már a vezérkar harctéri babérokra áhítozó tisztjei is belátták: a magyar királyi honvédség teljességgel alkalmatlan a korszerű háborúra.

De Bárdossy miniszterelnök – ha egyelőre csak deklarációkban is – még tovább akart menni –, feltéve, ha földrajzi helyzetünk ezt lehetővé teszi . . .

Mentségére csak azt hozhatta volna fel, hogy ezen a téren nem állt egyedül . . .

DIPLOMÁCIAI TRAGIKOMÉDIA

December 11-én éjjel Sztójay berlini követ táviratban jelentette Bárdossynak: értesülése szerint Románia és Bulgária

még tovább akar menni, és a diplomáciai viszony megszakítása után bejelentik a hadiállapotot az Amerikai Egyesült Államokkal.

A vádirat leszögezte: „Ez a távirat egy igen súlyos és alkotmányellenes és a magyar alkotmányjog teljes félredobását jelentő lépésre vezette a németek kegyeiért versenyt futó Bárdossy Lászlót. Másnap, december 12-én a miniszterelnök ismét magához kérette Pellt, az amerikai követet – egyes források szerint a beszélgetés telefonon zajlott le –, és közölte vele, hogy a háromhatalmi egyezmény szellemében jár el a magyar kormány, amikor nemcsak a tegnapi napon közölt elhatározása értelmében a diplomáciai viszonyt szakítja meg, hanem kijelenti előtte, hogy *Magyarország a hadiállapot fennállását jelenti ki az Észak-amerikai Egyesült Államok és Magyarország között.*

Amikor az amerikai követ csodálkozását fejezte ki azon, hogy Bárdossy László az előző napon még csak a diplomáciai viszony megszakítását jelentette ki neki, most viszont önhatalmúlag már a hadiállapot beálltát is közli vele, és azt a megjegyzést tette, hogy Bárdossy miniszterelnök valószínűleg német nyomásra tette meg a hadiállapot beálltának közlését, Bárdossy indignáltan válaszolta az amerikai követnek, hogy Magyarország szuverén, önálló állam és mint ilyen, jelenti ki a kormány, hogy a mai naptól Magyarország hadiállapotban levőnek tartja magát az Észak-amerikai Egyesült Államokkal.

December 12-én, a kormány rendes heti minisztertanácsán, amely délután 5 órától kezdve rövid megszakítással éjfélig folyó ügyekkel foglalkozott, Bárdossy *egyszerű bejelentést tett* a minisztertanácsnak: december 16-án be fogja jelenteni a képviselőházban, hogy Magyarország hadiállapotban levőnek tekinti magát az Egyesült Államokkal."

„Egyszerű" bejelentés . . .

Egyébként Bárdossy az erről szóló kommünikét a Magyar Távirati Irodának már a minisztertanácsi ülés előtt kiadta!

„A TENGER FELÉ UTAT HELYEZTEK NEKI KILÁTÁSBA..."

Horthy kormányzó emlékirataiban az amerikai hadiállapot bejelentése ügyében minden felelősséget volt miniszterelnökére hárít: „Bárdossy úgy vélte, hogy a várható német követelést meg kell előznie. Ezért – anélkül, hogy a dolgot velem, aki éppen gyomormérgezéssel gyógyintézetben feküdtem, megbeszélte és az országgyűlés hozzájárulását kikérte volna – az Egyesült Államokkal megszakította a diplomáciai összeköttetést. Ez nem elégítette ki Berlint, de Rómát sem; erre aztán Bárdossy megtette, amit követeltek tőle."

Rassay Károly liberális ellenzéki képviselő élesen cáfolja Horthy állításait: Horthy már november 24-én meggyógyult, még idejében figyelmeztették az esetleges hadüzenet várható következményeire. „Az utolsó percekben, aggódó magyar képviselők kérték fel az amerikai követtel jó barátságban levő Pallavicini Györgyöt, hogy keresse fel Mr. Pellt. Mr. Pell eljárt Horthynál és Pallavicinin keresztül értesített bennünket, hogy kihallgatása eredménytelenül végződött. Mint mondotta: »Nem értem, mivel tudták a németek Horthyt rávenni erre a kétségbeesett lépésre. Az volt az érzésem, hogy a tenger felé utat helyeztek neki kilátásba.«" (Rassay Károly feljegyzéseiből.)

A Magyar Távirati Iroda jelentette 1941. december 13-án: „A magyar királyi külügyminiszter tisztelettel a következőket hozza tudomására az Amerikai Egyesült Államok budapesti követe Őnagyméltóságának:

A magyar királyi kormány az 1940. évi szeptember hó 27-én kelt úgynevezett háromhatalmi egyezmény, illetőleg Magyarországnak 1940. évi november hó 20-án ehhez az egyezményhez történt csatlakozása alapján, valamint a folyó évi december hó 11-én megállapított szolidaritás elvének megfelelően egyfelől az Amerikai Egyesült Államok, másfelől a Német Birodalom, Olaszország és Japán között fennálló há-

borús állapotot Magyarországgal szemben is fennállónak tekinti.

Budapest, 1941. évi december hó 12-én."

A diplomáciai jegyzéket a Magyar Távirati Iroda 1941. december 13-án 19 óra 15 perckor adta ki, így értesült a magyar nép a Bárdossy-kormány újabb hadüzenetéről.

Ugyanezen a napon a Magyar Távirati Iroda bizalmas – egykorú megjelölése szerint „házi" tájékoztatója – közölte szovjet hadijelentések alapján a moszkvai csatáról: „A szovjet csapatok a középső frontszakaszon december 8-tól 10-éig több mint 400 községet foglaltak vissza. A szovjet hadvezetőség jelentése szerint a német csapatok Moszkva előtt november 16. és december 10. között több mint 25 000 halottat, 1434 harckocsit, 5416 tehergépkocsit, 575 ágyút, 339 aknavetőt és 870 géppuskát vesztettek. A német csapatok – a szovjet csapatok nyomására – minden fronton, és különösen a két szárnyon megkezdték a visszavonulást, hátrahagyva hadianyagukat és nagy veszteségeket szenvedve."

Ha Bárdossy és minisztertársai nem hallgatták is a londoni vagy a moszkvai rádió adásait, a Magyar Távirati Iroda „házi" tájékoztatói már nemigen kerülhették el figyelmüket: a németek moszkvai csatavesztéséről szóló hírek meglehetősen fontos időpontban érkeztek.

Talán mégsem kellett volna engedni Bárdossy sürgetésének; a „rugalmas és fejleszthető" határozat helyett meg kellett volna maradni a diplomáciai viszony megszakításánál . . .

De a magyar miniszterek és katonai vezetők akkor még hittek a Berlin–Róma–Tokió „háromszög" győzelmében, hittek abban, hogy a moszkvai vereséget ellensúlyozzák a távolkeleti japán győzelmek.

Ami pedig az Amerikai Egyesült Államok reagálását illeti: Roosevelt elnök 1942. április 7-én a berni követ útján a magyar kormányhoz jegyzéket intézett, amelyben Románia, Bulgária és Magyarország 1941. december 12-i és 13-i hadüzenetéről megállapította: „Az amerikai kormánynak az volt a né-

zete, hogy a román, magyar és bolgár kormánynak ezt az akciót az Egyesült Államokkal háborúban álló más államok nyomására és felbujtására kellett kezdeményezni, és hogy ez az akció ellentétben állt a kérdéses államok népe többségének akaratával. Ezért az Egyesült Államok kongresszusa nem tett megfelelő hadüzenetet ellenük és az elnök nem bocsátott ki proklamációkat ebben a kérdésben. Az amerikai kormány növekvő gonddal nézte Románia, Magyarország és Bulgária szemmel látható szándékát, hogy ezek után segítséget nyújtson az Egyesült Államok ellenségeinek, és kénytelen feltenni, hogy beleegyezésüket adták tevőlegesen és nagymértékben részt venni az Egyesült Államok és a többi egyesült nemzet elleni háborúban. Elnöknek azért az a szándéka, hogy ajánlani fogja a kongresszusnak, jelentse ki, hadiállapot áll fenn az Egyesült Államok és Bulgária, az Egyesült Államok és Magyarország, az Egyesült Államok és Románia között.

Roosevelt javaslatára az Egyesült Államok kongresszusa június 5-én kimondotta a háborús viszony fennállását Magyarország és az Egyesült Államok között." (Részlet a vádiratból.)

„SÚLYOS BŰNCSELEKMÉNY ÉS ALKOTMÁNYSÉRTÉS"

Bárdossy tehát deklarálta a hadiállapotot – a december 11-i „rugalmas és fejleszthető" minisztertanácsi határozat alapján – mégpedig úgy, hogy azt még csak vitára sem bocsátotta, sem a december 12-i minisztertanácson, sem a képviselőház december 16-i ülésén. A vádirat megállapította:

„Mindezek alapján Bárdossy László bűnössége minden kétséget kizáróan fennáll. Olyan súlyos bűncselekményt és alkotmánysértést követett el, amilyenre példa nem csupán a magyar, hanem az egész világtörténelemben nem található.

Bárdossy, védekezése szerint, a képviselőház 1941. december 16-i ülésén bejelentette, hogy a kormány megállapította: egyfelől az Amerikai Egyesült Államok, másfelől a Német Birodalom, Olaszország és Japán között bekövetkezett hadiállapotot Magyarországgal szemben is fennállónak tekinti. Ezen cselekménye nem mentesíti őt az alól a súlyos felelősség alól, hogy a fennálló alkotmány határozott és világos rendelkezését sértette meg akkor, amikor az 1920. évi I. tc. 13. §-ának 5. bekezdése ellenére önhatalmúlag gyakorolta a kormány és a kormányzó jogkörét, tovább elmulasztotta az országgyűlés előzetes hozzájárulásának kikérését."

A vádirat ezen a ponton azonban nemcsak Bárdossy felelősségét tette vád tárgyává, hanem utalt a képviselőház felelősségére is:

„Az a tény, hogy az orosz hadiállapot bejelentésének körülményeivel ellentétben a képviselőház a miniszterelnök bejelentését ebben az esetben tudomásul vette, nem teszi azt törvényessé, hanem ez a tudomásulvétel jogilag éppen olyan alkotmányellenes és semmis, mint a miniszterelnök ezirányú bejelentése."

Az, hogy Bárdossy miniszterelnök is, a kormány is, a képviselőház is – és persze Horthy kormányzó is – megsértette az alkotmányt, már akkor, 1941 decemberében nyilvánvaló volt mindazok előtt, akik ismerték az alkotmányt. Volt, aki ezt legalább szűk körben hangoztatta is, például dr. Bölöny József jogászprofesszor, aki Pell amerikai követnek megküldött jogi véleményében kifejtette, hogy Bárdossy lépése alkotmányellenes, ezért *de jure* [jogilag] nem eredményezheti a hadiállapot bekövetkeztét Magyarország és az Egyesült Államok között, de nyíltan senki sem állt ki az újabb alkotmánysértés miatt.

Van valami elgondolkoztató abban, hogy az 1919 augusztusban az antant szuronyok segítségével uralomra jutott ellenforradalmi rendszer, amely kínos igyekezettel próbálta bizonygatni, hogy uralma az alkotmány tiszteletére és maga-

tartására épül, még saját törvényeit, így az elsőnek törvénybe iktatott 1920. I. törvénycikk előírásait sem vette figyelembe. („Az alkotmányosság helyreállításáról" – ez volt a törvénycikk címe.)

BÁRDOSSY KÜLPOLITIKAI „MÉRLEGE"

1941. április 3-tól, miniszterelnöki kinevezése napjától 1941. december 12-ig Bárdossynak sikerült az országot belesodornia a második világháborúba – Jugoszlávia megtámadásával – deklarálni a hadiállapotot két világhatalommal, a Szovjetunióval és az Egyesült Államokkal szemben, kikényszeríteni a brit hadüzenetet.

Ezért a külpolitikai „mérlegért" kellett számot adnia Bárdossynak a magyar nép bírósága előtt, 1945 késő őszén.

Bárdossy a tagadhatatlan tényeket, az alkotmány többszöri súlyos megsértését kénytelen volt elismerni, de felelőssége és a Népbíróság által megállapított bűnössége mértékét Horthy kormányzó, a magyar vezérkar és a honvédelmi miniszter álláspontjával, rágyakorolt nyomásával igyekezett csökkenteni. A NOT így foglalt állást:

„Közömbös az, hogy a kormányzó akarta-e és helyeselte-e azt, amit a vádlott tett, közömbös, hogy mi volt a magyar vezérkar felfogása, közömbös az, hogy a honvédelmi miniszter lemondással fenyegetett, ha nem lépünk be a Szovjetunió elleni háborúba, mert ezek a körülmények tisztázva vannak, és mások bűnössége sem elenyészteni, sem csökkenteni nem alkalmas a vádlott bűnösségét. Bármily nagy legyen vádlott bűne és cselekményének kormányfői tisztéből folyó tárgyi súlya, *természetesen nincs szó arról, hogy a magyar népre háruló történelmi katasztrófát egyedül az ő tény[kedés]ei idézték volna elő, ellenben osztoznak az ő bűnében mindazok, akiknek egymásba fonódó és összetartozó tényei e történelmi katasztrófát elindították és továbbvitték.*"

BÁRDOSSY A „HINTAPOLITIKA” ELLEN

A vádirat 2. pontja leszögezte:
„Miután tizenegy hónapi kormányfői és külügyminiszteri tevékenység után Bárdossy László egy szomszédállammal és három nagyhatalommal keverte háborúba az országot, a kormányzóhelyettesi javaslat körül támadtak kisebb differenciái Horthy kormányzóval, és ezért 1942. március 7-én lemondott és átadta helyét Kállay Miklósnak.

Kállay Miklós miniszterelnök szívvel-lélekkel folytatta a szovjetellenes háború „aktivizálását”, a közvélemény „nácifikálását”, a faji jogfosztást és a zsidótlanítás politikáját, amit örökségként Bárdossytól átvett. Amíg ezen a vonalon haladt, Bárdossy nem is lépett fel vele szemben – jó kezekben látta a kormányt...

Hamarosan elkövetkezett azonban a nagy fordulat: 1943 újéve, a németek sztálingrádi veresége, január közepén pedig a doni áttörés, a 2. magyar hadsereg pusztulása. Kállay miniszterelnökben megingott ekkor a biztos győzelembe vetett hit, lassanként áttért a „hintapolitika” ismert módszerére. Nyíltan kitartott ugyan a szövetségi hűség formulája mellett, de az angolszászok felé kezdett orientálódni. A parlamentben is kijelentette Kállay, hogy a Szovjetunió elleni háborút nem ő indította meg és Bárdossy Lászlóra hárította a hadüzenetért a felelősséget...

Bárdossy ekkor elérkezettnek látta az időt, hogy akcióba lépjen... Sértett hiúság és dac fűtötte. Vallomásában maga is elismerte, hogy Kállay „rákente" a háborúért és az újvidéki mészárlásokért való felelősséget...

Ezért fogadta el az 1943 márciusában felajánlott Egyesült Keresztény Nemzeti Liga elnöki tisztét. Bárdossy 1943 júliusában beszédet tartott a Liga ülésén arról, hogy Magyarországnak feltétlenül ki kell állnia a tengelyhatalmak oldalán, s „csak a tengely jöhet számításba Magyarország szempontjából".

Sajátságos, bár a történelemben nem példa nélkül álló helyzet alakult ki: Bárdossy kénytelen volt távozni a Sándor-palotából, nem lett pártvezér, nem állt mögötte „intézményesen" semmiféle párt, de mert makacsul ragaszkodott a miniszterelnöksége idején kialakított külpolitikai vonalhoz, megőrizte politikai tekintélyét, itthon a szélsőjobboldal táborában, külföldön pedig a tengelyhatalmak országaiban.

Nyilatkozatainak, állásfoglalásainak súlya csak növelte felelősségét, akár azt az időt illetően, amikor aktív szerepet vállalt a politikai élet színpadán, akár azt az időt számítva, amikor a színfalak mögött állt, a nemzet szempontjából sorsdöntő pillanatokban, órákban, napokban.

Bárdossy Lászlónak azért is felelnie kellett a Népbíróság előtt, amit 1943-ban és 1944-ben tett és mondott annak érdekében, hogy Magyarország Hitler és Mussolini oldalán folytassa a háborút, és ne kössön fegyverszünetet Moszkvában.

AZ ORSZÁG NÉMET MEGSZÁLLÁSA UTÁN

Bárdossy a Népbíróságok Országos Tanácsa előtt a következőket mondotta az ország német megszállása után tanúsított magatartásának magyarázatául: „1944. március 19-e után elkeseredésem vitt arra, hogy a politikához közelebb jöjjek,

azonban nem én kerestem a kapcsolatot, hanem énhozzám négy párt jött; valóban egységet akartam megvalósítani a kis pártok helyett, mely azt a célt szolgálja, hogy szemben álljon a német követeléssel . . . Meggyőződésem volt, hogy ha az egység sikerül, akkor a tények világossága mellett feltétlen józan álláspont kerekedik felül."

Gondosan felépített védelmi vonal valóban, az 1944. március 19-ét követő időszak tekintetében; csakhogy a népügyész és a politikai ügyész a tények egész sorát állította a tetszetős magatartás cáfolatára.

Az első tény: a kormánynyilatkozat szövegezése.

A Sztójay-kormány 1944. április 2-i programnyilatkozatát Bárdossy fogalmazta – vallotta Zánkay Péterné, a miniszterelnökség munkatársa.

Miről is volt szó ebben a kormánynyilatkozatban? Mindenekelőtt a „Magyarországot és a Nagynémet Birodalmat összekötő sorsközösségről", arról, hogy „a történelmi harcban az ország minden erejének megmozdítására szükség van", továbbá arról, hogy a kormány „teljes nyugalommal és elszántsággal néz a jövő elé és feltétlenül hisz a végső győzelemben".

A harcot folytatni kell – szövetségben a Harmadik Birodalommal, nyugodt lehet az ország, mert *a végső győzelem biztos*. Ezt próbálta elhitetni a magyar néppel Bárdossy a német megszállás után; márpedig az idézett szavakat bajosan lehetett úgy értelmezni, mintha felhívás lett volna a német követelésekkel való szembeszegülésre.

A második tény: a szélsőjobboldali koncentráció megteremtése.

Amikor felvetődött annak szükségessége, hogy éppen az ország anyagi és embertartalékainak fokozottabb harcbavetése érdekében a négy szélsőjobboldali pártot, úgymint a kormánypártot, a Magyar Élet Pártja jobboldalát, az Imrédy-Jaross–Rátz-féle Magyar Megújulás Pártját, a Pálffy Fidél–Baky-féle Magyar Nemzeti Szocialista Pártot, továbbá Szálasi Nyilaskeresztes Pártját tömörítsék, vagyis egyfajta egy-

séges szélsőjobboldali tömböt tákoljanak össze, ismét Bárdossy került előtérbe. Honnan, kitől indult ki a kezdeményezés, Bárdossy kereste-e a kapcsolatot a szélsőjobboldali pártokkal, vagy azok jöttek hozzá, nem elsőrendű fontosságú; a lényeg az, hogy a szélsőjobboldal erőinek koncentrálására 1944 májusában éppen Bárdossyt tartották legalkalmasabbnak. A sikertelenség oka pedig távolról sem az volt, hogy a négy párt képviselői nem tudtak megegyezni a programban, hanem egyszerűen az, hogy Bárdossy is, Szálasi is magának követelte a vezér szerepét.

A harmadik tény: Bárdossy jelöltsége a külügyminiszteri és a miniszterelnöki posztra.

1944 nyarán, valahányszor szóba került a Sztójay-kormány lemondása, minden megalakítandó új kormánylistán a külügyminiszter-jelölt Bárdossy volt – a Szálasi-féle Hungarista Mozgalom éppúgy, mint Veesenmayer német követ Bárdossynak adta volna a külügyi tárcát.

Ha Bárdossy március 19-e után úgy nyilatkozik és viselkedik, hogy legfőbb célja a német követelésekkel való szembeszegülés, vagyis azt hangoztatja: kevesebb vért és anyagi javat áldozzon az ország a német háborús győzelemért, aligha bízott volna benne Sztójay is, Szálasi is, Veesenmayer is.

1944 augusztusában a kormánypárt, a Magyar Élet Pártja jobbszárnya és a Baky–Pálffy-féle Magyar Nemzeti Szocialista Párt koalíciós kormányt akart alakítani. Miniszterelnök-jelöltjük: Bárdossy László.

Baky népbírósági vallomása szerint Bárdossy a jelöltséget elfogadta, „de olyan feltételeket kötött ki, amelyek miatt mégsem lehetett megegyezésre jutni".

Elfogadott volna e szélsőjobboldali koalíció egy németellenes Bárdossyt – miniszterelnöknek?!

A negyedik kérdés: a szombathelyi mandátum.

A vádirat megállapította: „Fáradozásai jutalmául 1944 májusában Bárdossy László Sztójay miniszterelnök és Szálasi Ferenc jóvoltából képviselői mandátumot kap. Szálasi Fe-

renc a Bárdossy személye iránt érzett szimpátiából nem állított ellenjelöltet, így a választás eredménye egyhangú volt."

1944. március 19-én és a következő napokban a német titkosrendőrség, a Gestapo hajtóvadászatot indított a náciellenes politikusok kézrekerítésére. Sikerült is lefogni számos szociáldemokrata, liberális demokrata, kisgazda, valamint legitimista parlamenti képviselőt és felsőházi tagot. Minthogy a parlament mentelmi bizottsága utólag sem függesztette fel egyetlen képviselő mentelmi jogát sem, a Gestapo brutális akciója a magyar állam szuverenitását sértette.

Bárdossy mindezt tudta; tudnia kellett, mégis vállalt képviselőjelöltséget 1944 májusában, Szombathelyen, ami éppen ott és akkor annál visszatetszőbb volt, minthogy a Gestapo foglyai között volt Sigray Antal gróf, Vas vármegye egyik képviselője is . . .

Az ötödik mozzanat: a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége.

1944. augusztus 29-én alakult meg a Lakatos-kormány. Az új miniszterelnököt, Lakatos Géza vezérezredest, az 1. magyar hadsereg volt parancsnokát, ha nehezen is, elfogadta Veesenmayer, ez meglehetős csalódást okozott a németeket tűzön-vízen át követő szélsőjobboldalnak. A Sztójay–Imrédy–Baky koalíció kiszorult a hatalomból, Szálasinak pedig egyelőre le kellett mondania a közeli hatalomátvétel ábrándjáról.

Ugyanakkor éber figyelemmel, sőt bizalmatlansággal kísérték Horthy és az úgynevezett „m" [magyar] tábornokok – Csatay Lajos honvédelmi miniszter, Bakay Lajos, a budapesti hadtest parancsnoka, Hardy Kálmán, a folyamőrség parancsnoka, Vattay Antal, a kormányzói katonai iroda főnöke, Miklós Béla, az 1. magyar hadsereg parancsnoka – katonai és külpolitikai akcióit, sőt megpróbálták kipuhatolni az említettek terveit.

Miután pedig 1944. szeptember 10-én Horthy kormányzó elnöklete alatt a koronatanács úgy döntött, hogy fegyverszünetet kell kérni a szövetségesektől, majd másnap, szeptember 11-én a minisztertanács ezt az állásfoglalást elutasította, te-

hát a legfőbb hivatalos fórumokon tárgyaltak a fegyverszünet problémájáról, a németek is, a szélsőjobboldal vezérei is értesülhettek Horthy terveiről. (A Lakatos-kormány két minisztere, Reményi-Schneller Lajos pénzügy- és Jurcsek Béla közellátásügyi miniszter minden minisztertanácsi ülésről azonnal és teljes hűséggel beszámolt a Vár túlsó oldalán lakó német követnek, Veesenmayernak!)

1944 szeptemberének második felében, a fegyverszünet megakadályozására, szélsőjobboldali parlamenti képviselőkből létrehozták a Törvényhozók Nemzeti Szövetségét. A TNSZ alapokmányát – mint ezt Bárdossy a politikai ügyész előtt tett vallomásában elismerte – ő dolgozta ki Szőllősi Jenővel és Rajniss Ferenccel; lényegében az ő tervezetét fogadták el. (Szőllősi a Nyilaskeresztes Pártot, Rajniss az Imrédy-féle Magyar Megújulás Pártját képviselte.)

Részlet a vádiratból: „Szőllősi tanú szerint a Nemzeti Szövetség célja az volt, hogy a fegyverszüneti tárgyalásokkal szemben biztosítsa a parlament, helyesebben a Nemzeti Szövetség jogait. Szőllősi tanú szerint szó volt arról is, hogy Bárdossy lesz a Nemzeti Szövetség elnöke.

Imrédy Béla már nyíltabban beszél, amikor a népügyész előtt tett vallomásában a Nemzeti Szövetséget németbarát, továbbharcoló politikát folytató politikusok társaságának nevezi."

KÉTFÉLE MÉRTÉKKEL...

Bárdossy 1944 szeptember végén, október elején a Törvényhozók Nemzeti Szövetségében az alkotmány és a közjog védelmezőjeként lépett fel. De milyen célzattal?

A vádirat szerint „Bárdossy László, mint azt a politikai ügyész előtt tett vallomásában is elismeri – jelen volt, mint intézőbizottsági tag az intézőbizottság azon ülésén, amikor a bizottság küldöttséget küldött fel Lakatos miniszterelnök-

höz, hogy a Nemzeti Szövetség tiltakozását jelentse be a fegyverszüneti tárgyalások ellen; illetőleg ezekről bizonyosat tudjanak meg. Azon az előző intézőbizottsági ülésen pedig, amelyen hasonló célból Tasnádi Nagy Andrást (a Ház elnökét – *K. E.)* küldötték fel a kormányzóhoz, Bárdossy Szőllősi Jenővel, Szálasi megbízottjával együtt tette a javaslatot, hogy a Nemzeti Szövetség erélyesen lépjen fel a kormányzónál, hogy a kormányzó ne döntsön a parlament hozzájárulása nélkül a fegyverszünet, illetőleg a háború vezetésének kérdésében."

Ugyanennek a Bárdossynak 1941-ben Jugoszlávia, majd a Szovjetunió megtámadásakor, továbbá az Amerikai Egyesült Államokkal szemben a hadiállapot bejelentésekor nem voltak ilyen alkotmányjogi, közjogi aggályai. Amikor a Népbíróság felelősségre vonta, miért nem kérte a parlament előzetes hozzájárulását 1941. június 27-én, Bárdossy – ezt említettük – azzal védekezett, hogy nem ismerte a közjogot; 1944 októberében viszont, amikor arról volt szó, hogy a Szovjetunióval és az antifasiszta koalíció másik két vezető hatalmával, Nagy-Britanniával és az Amerikai Egyesült Államokkal fegyverszünetet kell kötni az ország megmentése érdekében, már tudta, mire kötelezi az alkotmány a kormányt és melyek a parlament jogai?!

A NOT ítélete megállapította: „A vádlott tehát parlamenti hozzájárulás nélkül háborúba viszi az országot, de álláspontja szigorúan alkotmányos mezbe öltözik, mikor az életet jelentő békét kaphatná a magyar nép. Német megszállás alatt, olyan képviselőházban, ahol Sztójay, Rajniss és társaik ültek, gondol a vádlott fegyverszüneti tárgyalásokról a magyar nép érdekeinek megfelelően dönthetni. Vádlottnak éppen személyi súlyából folyóan döntő szerepe van annak az erőnek a Nemzeti Szövetségbe összekovácsolásában, mely elhatározó jelentőségű tényező volt a fegyverszüneti tárgyalások sikerének megakadályozásánál."

De Bárdossy más fórumon is fellépett a moszkvai fegyverszüneti tárgyalások ellen. A vádirat ismertetésekor már említettük, de érdemes újra felidézni az Egyesült Keresztény Nemzeti Liga 1944. október 12-i ülését, ahol Bárdossy „erélyesen nekiment" Vladár igazságügyminiszternek, megkérdezve tőle, hajlandó-e Faragho csendőrfelügyelő ellen hazaárulási pert indítani – ha igaz az a hír, hogy Moszkvában tárgyal, illetve „megindítja-e a hazaárulási pert akkor is, ha Faragho a kormányzó utasítására tárgyal Moszkvában". (A Bárdossy fellépéséről szóló információt Veesenmayer közölte Szálasival!)

Végül egy nem jelentéktelen adalék Bárdossy közvetett szerepéhez Szálasi hatalomrajuttatásában: Baky Lászlónak, aki már évek óta rossz viszonyban volt Szálasi Ferenccel, régi csendőrségi összeköttetései révén pontos értesülései voltak a tervezett nyilas puccsról. Minderről tájékoztatta Bárdossyt, aki – mint Baky vallotta a népügyész előtt – „semmit sem tett ezen puccs megakadályozására, illetőleg nem igyekezett ezt a tények nyilvánosságra hozatalával megakadályozni. Bárdossy kétségtelenül számított arra, hogy Szálasi hatalomátvétele után szerepet kap az új politikai vonalvezetésben".

„FOGJATOK VISSZA, KÜLÖNBEN MÉG HŐS LESZEK!"

De Bárdossynak csalódnia kellett, mert 1944. október 15-e után már sem Veesenmayer, sem Szálasi nem ragaszkodott személyéhez. Az ok: szavakban erélyesnek mutatkozott, de a döntő pillanatokban mindig visszariadt a cselekvéstől.

Amikor Szálasi arról tárgyalt Veesenmayerrel, hogy a nyilas hatalomátvétel után kiket kellene vezető tisztségekbe állítani, szóba került Bárdossy is – „mire Veesenmayer megjegyzi, hogy Bárdossyhoz nem ragaszkodna, miután többször gyáván viselkedett. A Lakatos-kormányba Bárdossyt is be

szerették volna nyomni, hogy így a kormány teljesen a kezükben legyen. Bárdossy azonban az utolsó percben kiugrott, s ezzel nagyban megnehezítette a helyzetet és a kormány eltolódását könnyítette meg. A Pártvezető [Szálasi] véleménye szerint Bárdossy az a fajta: „*Fogjatok vissza, különben még hős leszek!*" (Részlet Szálasi Naplójából.)

„A HÚSZ ÉV ÓTA FOLYÓ REVÍZIÓS POLITIKA HATÁSA ALATT ÁLLTAM"

Bárdossy, mint egész politikai pályafutása alatt, a Népbíróság előtt sem válogatott eszközeiben. Kétségbe vonta például az egyik tanú, Bárczy miniszterelnökségi államtitkár vallomásának hitelét. Barcza londoni követ jelentkezéseit azért nem tartotta hitelesnek, mert „ő a Vatikánban 11 évig volt követ, Londonba úgy került át, hogy angolul nem tudott, ott kezdett tanulni. Bármennyire kitűnő nyelvész, hisz franciául és németül már beszélt, mégis a nyelv árnyalatait később tanulhatta meg Angliában." Még Teleki öngyilkosságának motívumait is a maga érdekében igyekezett magyarázni: „nem szeretnék a kialakulóban levő Teleki legendának ártani" – mondotta, megpróbálta azt is elvenni Telekitől, ami a javára írható.

Védekezésében Bárdossy utalt „a német szellemiség behatolásá"-ra; a NOT ítélete viszont azt hangsúlyozta, hogy „ennek egyoldalú érvényesülése éppen annak a politikának volt egyenes következménye, amely politikát a vádlott is képviselte, méghozzá a legfelsőbb helyen és mely politika hermetikusan elzárta a magyar közvéleményt minden egyéb befolyástól."

A német és az olasz fasiszta rendszerrel kiépített kapcsolat jellegéről és céljáról állapította meg a NOT ítélete: „A magyar ellenforradalmi rendszer nem azért került mind szorosabb, éspedig nem kívülről reá kényszerített, hanem általa

kezdeményezett kapcsolatba a fasiszta hatalmakkal, mert ettől az általános magyar sors, a magyarok millióinak helyzete javulását, hanem saját rendszerének támaszát és erősítését várta, nem is alaptalanul. Az az uralmi rendszer tehát maga építette a kapcsolatot (így Gömbös) és vitte azt tovább akkor is, mikor ez már kezdte magát ezt a rendszert is nyomása alá venni. Még akkor is hajlamosabb volt ennek a nyomásnak magát átadni, semmint hogy azokra a belső és külső erőkre támaszkodjon, amely erők épp e nyomás alatt és ellen lázongtak."

De talán mindeneknél fontosabb volt a védekezés ideológiai mozzanata, amit Bárdossy a Népbíróság előtt így foglalt össze: „Az eddigi eljárás során a rendőrségen, az ügyészségen, a főtárgyaláson azt hangoztattam, hogy a 20 év óta állandóan folyó revíziós politika, az önmagunkhoz való hűség erkölcsi parancsának hatása alatt állítottam . . ."

Más megfogalmazásban: *területi revízió – mindenáron!* Hiába figyelmeztetett Teleki búcsúlevelében a szószegés, a becstelenség súlyos következményeire, Bárdossy már nem akart visszafordulni, akkor sem, amikor Londonból, Moszkvából és Washingtonból egyaránt a magyar akciót ellenző állásfoglalásról kapott jelentést.

A területi revízió – és az elvakult antikommunizmus – hajszolta bele Magyarországot a Szovjetunió ellen indított háborúba, az 1938 őszétől elért területgyarapítások vélt magatartása érdekében ellenezték Bárdossy és társai, még 1944 októberében is, a moszkvai fegyverszüneti tárgyalásokat.

A NOT ítélete leszögezte: „Kétségtelen, hogy a vádlott bizonyos súlyosan ható előzmények után került a kormány élére, de mégis az ő vezetése alatt tért rá a magyar kormányzat arra az útra, tette meg a jugoszláv akcióval azt az első végzetes lépést, amelytől most már visszakozni többé nem lehetett. Elég itt utalni arra, hogy maga a vádlott mondja az orosz hadüzenettel kapcsolatban, hogy a jugoszláv lépés után többé kiút nem volt."

Bárdossy ismételten hivatkozott a „terhes örökségre", továbbá arra, hogy „ha ő nem vállalta volna azt, amit tett, vállalta volna más és tette ugyanazt vagy még többet". Ezt a védekezést is elutasította a Népbíróság és a NOT, leszögezvén, hogy „valamely megtorlás alá vont emberi magatartást nem azzal mér az ítélkező, hogy az miként viszonylik egy erkölcsileg még rosszaltabb magatartáshoz, hanem hogy miként viszonylik a követendőhöz". Hasonlóképpen nem fogadta el azt az érvelést sem, hogy ha a magyar kormány 1941. április 3-án ellenáll, 1944. március 19-ét három évvel előbb hajtották volna végre a németek.

A NOT ítélete leszögezte: „Történelmi méretű bűne a vádlottnak, hogy mint miniszterelnök és külügyminiszter, jelentős tényezője volt annak az erőnek, mely Magyarországot a második világháborúba, Hitler oldalára taszította; 1944. március 19. után jelentős tényező volt abban az erőben, amely megakadályozta azt, hogy Magyarország megkíméltessék azoktól az irtózatos veszteségektől, melyek őt 1944 október után a teljes felszabadulásig érték és mely veszteségek felmérhetetlenek."

Abban azonban igaza volt Bárdossynak, hogy nem ő egyedül a bűnös. Bűnös volt az egész negyedszázados ellenforradalmi rendszer.

Ezért is kerültek a többi háborús főbűnösök, Imrédy, Sztójay, Szálasi és társai a Népbíróság elé.

Bárdossy Lászlót a budapesti Népbíróság 1945. november 3-án kötél általi halálra ítélte. Ezt az ítéletet a Népbíróságok Országos Tanácsa 1945. december 28-án hozott döntésében jogerőre emelte. A kegyelmi kérvény elutasítása után Bárdossy Lászlót Budapesten, 1946. január 10-én golyóval végezték ki.

Végzetes ígéretek a Führerbauban

A „LÁTHATATLAN HALLGATÓSÁG"

A népügyész így fejezte be vádbeszédét: „Kérem a népbíróságot, szolgáltasson elégtételt az egész országnak, a magyarság egész közvéleményének. Szolgáltasson elégtételt ennek a teremnek láthatatlan közönsége felé. Jelen vannak itt azok a magyarok, akiknek semmi leszámolnivalójuk nem volt az orosz néppel, és mégis ott maradtak a Don mentén.

Itt vannak a terem láthatatlan hallgatói körében azok a munkaszolgálatosok is, akik tízesével fagytak meg egy-egy reggelre az orosz pajtákban a táplálatlanságtól, kiéhezettségtől és ruhátlanságtól.

Itt vannak azok a fiatal gyerekek is, akiket mint leventéket hurcoltak ki az országból és akiket minden kiképzés nélkül bevetettek a németországi harctereken akkor, amikor már minden összeomlott. Ezek a fiatal gyerekek sohasem térnek vissza, s velük együtt kiesett az ország életéből egy nemzedék, amelyet pótolni nem lehet.

Mindezek az emberek most itt vannak és elégtételt kérnek."

„IRÉNKE ARRA GONDOL, HOGY MINISZTERELNÖKNÉ LEHET?"

Imrédy Béla még jóval innen volt a negyvenedik életévén, amikor a Magyar Nemzeti Bank elnökévé nevezték ki és 41 esztendős korában már pénzügyminiszter lett Gömbös Gyula kormányában.

Meredeken ívelő karrierjét nemcsak az segítette elő, hogy az igen előkelő, a legfelső finánctőkés családokkal is rokoni kapcsolatokat kiépítő ómoraviczai Heinrich-család tehetséges sarja volt, hanem az is, hogy ő maga, személyesen megszerezte és élvezte tekintélyes finánctőkések támogatását. Egyesek szerint Weiss Fülöp, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank mindenható elnöke egyengette előrehaladását pénzügyi és politikai pályáján.

Ehhez járult mérhetetlen hatalom- és becsvágya, amit felesége, Nelky Irén még csak szított. Ez annyira köztudott volt, hogy amikor Gömbös miniszterelnök felajánlotta Imrédynek a Nemzeti Bank elnöki székét, ő pedig nem akarta otthagyni pénzügyminiszteri tisztségét, Gömbös baráti, bizalmas körben megjegyezte: „Béla álláspontja nagyon tiszteletreméltó, szinte nehéz megérteni, hogy Irénke arra gondol, hogy miniszterelnökné lehet?"

A BANK OF ENGLAND ÉS AZ ETELKÖZI SZÖVETSÉG

Imrédy már a húszas évek második felében sok jelentős külföldi pénzügyi tárgyaláson vett részt, de főleg a Nemzeti Bankban betöltött pozíciója révén közismerten jó kapcsolatokat épített ki az angol nemzeti bank, a Bank of England vezetőivel. E kapcsolatok tekintélyt biztosítottak számára – hazai finánctőkés körökben.

Másfelől: titokban kapcsolatokat keresett – és egyes for-

rások szerint talált is – az Etelközi Szövetséghez, vagyis az EX-hez. Ezt a titkos társaságot Gömbös, Kozma, Héjjas, Prónay és hasonszőrű fehérterrorista elemek még 1919-ben hozták létre. Szerepe, jelentősége egyre nőtt, befolyása szinte az állami élet egész területére kiterjedt. Szilárdan élt a köztudatban az a hit, hogy Horthy Magyarországán senki nem juthatott fontos állami tisztségbe az EX jóváhagyása nélkül.

Az új tagok felvétele, fel- és beavatása az EX-ben furcsa, misztikus körülmények között zajlott le, a titkosságra mindenkinek esküt kellett tenni, aki ezt megszegte, arra elvben halál várt.

Prónay Pál, a fehérterror hírhedt különítményes vezére naplójában azt állítja, hogy Imrédyt is felvették az EX-be, bár származása körül nem volt minden rendben...

Amikor 1938 május első napjaiban Darányi kormányelnöksége megingott és Imrédy miniszterelnök-jelöltsége került előtérbe, az EX Imrédy ellen foglalt állást. Ekkor Darányi megkérte Kelemen Kornélt, a Gömbös-kormány volt igazságügyi államtitkárát, mint az EX tagját, járjon közbe az EX-tagoknál és mondja meg: nem igaz, hogy Imrédy annyira liberális, amint az sem igaz, hogy a németek ellensége.

„A tárgyalások során azt mondták nekem, hogy Imrédy Béla bankfiú, hogy csak bankkörökben járatos és szemükben bizonyos terhes kapcsolatai voltak. Fel is sorolták bizonyos zsidó bankárok neveit és kifogásolták ezekkel fenntartott baráti kapcsolatait. Kifogásolták, hogy Imrédy az agrárérdekeket nem fogja képviselni. A kormányzó úrnál éppen Imrédy mellett szólt angol összeköttetése és az a tény, hogy Imrédyt az angol orientáció hívének tartották.

Egyszóval Imrédyt nem voltak hajlandók elfogadni. Ennek ellenére, mi történt, mi nem történt, Imrédy Béla kinevezése mégis megtörtént. És mi azt láttuk, nem sok idő múltán, hogy azok, akik legjobban ellene voltak Imrédy Bélának, ők férkőztek hozzá a legközelebb." (Kelemen Kornél tanúvallomásából.)

Így lett tehát Imrédy Bélából miniszterelnök. A liberális körök – régi kapcsolataik alapján – a maguk emberének hitték, a szélsőjobboldal emiatt tartózkodással is fogadta, de rövidesen, alig négy-öt hónap elteltével azt tapasztalhatták, hogy Imrédy mégis csak az ő emberük...

BLED ÉS KIEL

Időpont: 1938. augusztus 23., helyszín: a jugoszláviai Bled egyik előkelő szállodája, ahol a késő esti órákban közleményt adtak ki, mely szerint Magyarország és a kisantant országai, Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia egyezményt írtak alá. Az egyezményben a kisantant államai elismerték Magyarország fegyverkezési jogát, annak fejében, hogy Magyarország lemondott az erőszak alkalmazásáról – a vitás kérdések megoldására, amíg külön pont intézkedett a kisebbségek védelméről.

Ugyanezen a napon a németországi Kielben, a nagy flottaparádé után folytatódtak a német–magyar tárgyalások a Csehszlovákiával szemben támasztandó területi követelésekről, azok megvalósításáról – ha kell, erőszak árán is.

Hitler vezér és kancellárt és Ribbentrop külügyminisztert villámcsapásként érte a bledi egyezmény híre. Heves szemrehányásokkal illették is Imrédy miniszterelnököt, Kánya külügyminisztert: ezzel Magyarország tulajdonképpen cserbenhagyta Németországot. Amikor pedig a magyar politikusok azt próbálták magyarázni, hogy az egyezmény csak bizonyos feltételek teljesítése esetén lép hatályba, Hitler nem valami barátságosan figyelmeztette Imrédyéket: „Aki részt akar venni a lakomán, annak részt kell vennie a főzésben is."

Hitler tehát világos színvallást követelt. Imrédy nehéz helyzetbe került; úgy tűnt, fel kell adnia azt a külpolitikai elképzelést, hogy egyszerre két, vagy ha lehet, három vasat is tartson a tűzben: megegyezni a kisantanttal, ezáltal megszerez-

ni Franciaország és Nagy-Britannia jóindulatát a magyar területi igények támogatására, hűségnyilatkozatokkal erősíteni a Rómához fűződő szálakat, végül biztosítani Hitler segítségét, ha éppen fegyveres akcióra lenne szükség.

Mit tett Imrédy? Sürgősen „felülvizsgálta" a magyar delegáció első napi álláspontját, amely szerint a magyar hadseregnek még két évre van szüksége, hogy akcióba léphessen. Sietve kijelentette: a magyar királyi honvédség már öt hét múlva, 1938. október 1-én harcképes állapotban lesz!

Tegyük hozzá: 1945 novemberében a Népbíróság nem ismerte az 1938 augusztusi kieli tárgyalásokról készített német feljegyzéseket, máskülönben ez is szerepelt volna a vádiratban ...

MIÉRT CSAK RIBBENTROP ÉS CIANO?

Mindenesetre vádpontként szerepelt, hogy Imrédy az 1938. szeptember 29-én aláírt müncheni egyezmény világos rendelkezése ellenére a magyar–csehszlovák vita eldöntését, a közvetlen tárgyalás meghiúsulása után nem az aláíró négy nagyhatalom, Nagy-Britannia, Franciaország, Olaszország és Németország döntése alá bocsátotta, hanem a döntőbíráskodásra csupán Hitler és Mussolini kormányát kérte fel.

A népügyész leszögezte vádbeszédében: „Abban, azt hiszem, valamennyien egyetértünk, a vád és védelem egyaránt, hogy ha ez a vádam, mint tény megáll, akkor az ehhez fűzött jogi következtetés feltétlenül megáll, mert ez az egyezmény feltétlenül döntő volt, hogy Magyarország belesodródjék a háborúba."

Mire alapozta a népügyész és a politikai ügyész a döntő fontosságú vádpontot?

Az 1945. november 15-i tárgyaláson Sulyok népügyész kérdést intézett Imrédy vádlotthoz.

„Népügyész: Miért tértek el a müncheni egyezménytől?

Vádlott: 1938. október 8-án kezdődtek meg Komáromban a tárgyalások a csehszlovák kormánnyal, de rövidesen megszakadtak. Néhány nap múlva a tárgyalások újra megindultak. Október 22-én beérkezett Csehszlovákia javaslata, amely már tárgyalási alapul szolgálhatott. A magyar kormány október 24-én ellenjavaslatot adott át: a vitás területre népszavazást javasolt. Arra az esetre, ha nem fogadják el az ellenjavaslatot, döntőbíráskodást indítványozott Olaszország és Németország, illetőleg a keleti részek tekintetében Lengyelország részvételével.

Népügyész: Mi volt a csehszlovák válasz?

Vádlott: Csehszlovákia nem fogadta el a népszavazás gondolatát, hanem a döntőbíráskodás mellett foglalt állást.

Népügyész: És hogyan reagált erre az angol és a francia kormány?

Vádlott: Anglia és Franciaország érdektelenséget jelentett be, és engedték, hogy a bíráskodást Németország és Olaszország vegye át."

Így Imrédy.

Az ügyész ekkor fontos bejelentést tett. Közölte, birtokában van Teleki Pál miniszterelnöknek Horthy kormányzóhoz intézett levele, amelyben Teleki megállapítja, hogy 1938 októberében az olasz kormány négyes konferenciát akart összehívni. Imrédy fújta ezt le, a Berlin–Róma-tengely döntését kívánva.

Bárcziházi Bárczy István volt miniszterelnökségi államtitkár így vallott a Népbíróság előtt:

„Feljegyzéseim vannak arról, hogy amikor Csáky István, a Külügyminisztérium kabinetfőnöke, mint az Imrédy-kormány titkos küldötte megjelent Mussolininál, csak négyhatalmi döntésről volt szó, sőt Mussolini felajánlotta Csákynak, hogy az újabb négyes összejövetel Olaszország valamelyik városában legyen."

Valóban így volt. Lord Perth, római brit nagykövet jelentette 1938. október 14-én a Foreign Office-nak, a brit kül-

ügyminisztériumnak: miután a magyar–csehszlovák tárgyalások megszakadtak, a magyarok meghatalmazott képviselőket küldtek Berchtesgadenbe és Rómába. „Az olaszok azonnal meghívót küldtek nekünk és feltehetőleg a többi müncheni hatalomnak, hogy vegyen részt egy négyhatalmi konferencián, amely vagy Brioni szigetén vagy Velencében ülhet össze." (A brit Külügyminisztérium levéltára 371/21 670.)

MI TÖRTÉNT BERCHTESGADENBEN?

Darányi nyugalmazott miniszterelnök 1938. október 14-én a Führerbauban kereste fel – titokban – Hitler vezért és kancellárt, aki Ribbentrop külügyminiszter, Keitel tábornok és Erdmannsdorf budapesti követ jelenlétében fogadta. A tárgyalás 15.00 órától 16.15-ig tartott.

A lényeg: Darányi, a német támogatás elnyerése fejében három politikai kötelezettséget vállalt: 1. A magyar kormány hajlandó nyilatkozatot közzétenni arról, hogy politikája szorosabban kapcsolódik a Róma–Berlin tengelyhez. 2. Magyarország hajlandó kilépni a Népszövetségből. 3. Magyarország, ha az kívánatos lenne, csatlakozna az Antikommintern Paktumhoz.

És végül, de nem utolsósorban kívánatosnak mondotta, hogy a folyamatban levő német–magyar gazdasági tárgyalásokon tíz vagy több esztendőre szóló megállapodások szülessenek.

Annak a magyar kormánynak, amely ezeket az ígéreteket tette, Imrédy Béla volt a miniszterelnöke.

Már ennyi elég lett volna háborús bűnössége megállapításához. Mert ezekkel a politikai és gazdasági kötelezettségvállalásokkal szolgáltatta ki Imrédy hazánkat a fasiszta Németországnak, engedett utat a német imperialista hatalmi törekvéseknek Magyarországon és a Duna-medencében.

Az egyik legfontosabb tanú, Arnóthy-Jungerth Mihály diplomata kihallgatására 1945. november 20-án került sor.

„Sulyok népügyész: Ön volt a követ akkor, amikor az Antikomintern Paktumhoz csatlakoztunk. Mondja el, hogyan fogadta Moszkva Magyarországnak ezt az elhatározását?

Arnóthy-Jungerth: Január második felében magához kéretett Litvinov és ezeket mondotta: »Kérem, nekem értesüléseim vannak arról, hogy Magyarország az Antikomintern Paktumhoz akar csatlakozni. Kérem, figyelmeztesse kormányát, hogy ha ezt megteszik, Oroszország ezt barátságtalan lépésnek fogja minősíteni.«

Litvinovval ezután még barátságosan elbeszélgettem és közöltem vele, hogy kormányom erről engem nem informált.

Sulyok: Szóval Litvinovtól tudta meg, hogy Magyarország csatlakozni akar?

Arnóthy-Jungerth: Én Litvinovtól tudtam meg. Értesítettem kormányomat, hogy Litvinov miről beszélt. Ennek az volt a következménye, hogy két-három nap múlva kaptam egy választ, amelyben közölték, hogy Magyarország nem csatlakozott az Antikomintern Paktumhoz, másodsorban pedig közölték, hogy az orosz kormány ismételten kijelentette, hogy neki semmi köze a Kominternhez. Szóval kitérő választ adtak. Erre én megint beszéltem Litvinovval. Próbáltam megnyugtatni, hogy a magyar kormány valószínűleg a németeknek vagy olaszoknak akar valami szívességet tenni. Erre Litvinov azt válaszolta: mi nagyon jól tudjuk, hogy az Antikomintern Paktum szövetség a Szovjetunióval szemben. Tizennégy nap múlva Litvinov megint magához hívatott s azt mondta: magát a maga kormánya nem informálja. Az Antikomintern Paktum készen van az aláírásra, csak azért nem írják alá, mert a japánok követelik, hogy a japán nyelvű szöveget is írják alá. A japán nyelvű szöveg, illetve nyomtatvány pedig még nincs meg. Kijelentette továbbá, hogy ha Magyarország

csatlakozik az Antikomintern Paktumhoz, a szovjet kormány Magyarországot nem tekinti többé önálló államnak, s a Szovjetuniónak nem lesz szüksége többé, hogy Budapesten követséget tartson, elég, ha nagykövetsége lesz Berlinben. Ehhez a hivatalos kijelentéshez hosszabb beszélgetés csatlakozott...

Megsürgönyöztem a külügyminiszternek ezt a beszélgetést és kértem, hagyjon engem ott két-három hétig, remélem, rendezni tudom ezt a konfliktust. Természetesen ajánlottam, hogy az Antikomintern Paktumot ne kössük meg. Válaszképpen kaptam a sürgönyt, melyben az volt: haladéktalanul hagyjam el a Szovjetunió területét az egész követség személyzetével, kivéve egy altisztet és irodatisztet a ház felügyeletére. Ezzel az ügy le volt zárva.

Sulyok: Tehát az ön véleménye szerint ártott Magyarország külpolitikai érdekeinek az a tény, hogy csatlakoztunk az Antikomintern Paktumhoz?

Arnóthy-Jungerth: Abszolúte.

Sulyok: Nagymértékben ártott?

Arnóthy-Jungerth: Az akkori viszonyok között, amikor előre lehetett látni a fejleményeket, feltétlenül.

Sulyok: Igaz-e, hogy ez a lépés nagymértékben kapcsolt bennünket a tengelyhatalmakhoz s közvetlen okozója volt, hogy később bekapcsolódtunk a háborúba?

Arnóthy-Jungerth: Az én véleményem az, hogy *ez volt az első lépés a vég felé.*"

A „csodás forradalom" — és ami utána következett

KIFOGNI A SZELET A NYILASOK VITORLÁIBÓL...

Alig tíz nappal a Harmadik Birodalomban tett látogatás után Imrédy miniszterelnök 1938. szeptember 4-én a kaposvári gazdagyűlésen már ismertette új belpolitikai programját. Az ígéretek ezúttal sem maradtak el. Hivatali elődeinek szokását követve, sok minden szerepelt a listán: mindenekelőtt a birtokosok megsegítése, azután a régóta esedékes szociális reformok némelyike, például a családi pótlék biztosítása, a visszatetsző álláshalmozások megszüntetése, és így tovább.

Idáig a miniszterelnöki programbeszéddel nem is lett volna különösebb hiba: az ígéreteknek csak kevesen adtak hitelt, sokan emlékeztek még Gömbös miniszterelnök nagy garral meghirdetett 95 pontból álló programjára (– Egykorú pesti vicc: Mi a 96. pont? – Az előző 95-ből egy szó sem igaz!...) –, de arra már sokan felfigyeltek, hogy a majd 150 cikkelyből álló honvédelmi törvényjavaslat-tervezet szinte korlátlan hatalmat ad a kormány kezébe háború esetén. Még nagyobb aggodalmat keltett a beszéd hangvétele: „Forradalmat csinálunk, de csodás forradalmat, amelyet a történelemben példaképpen fognak emlegetni, mint a huszadik század nagy magyar csodáját. A nemzetnek egésze ébred új életre..."

Ha ehhez hozzávesszük, hogy Imrédy ugyanebben a beszéd-

ben szólt arról is, hogy már hozzányúltak a gyökerekhez és hozzá fognak nyúlni mindenütt, ahol erre szükség lesz, akkor érthető, hogy a magyar közvélemény széles rétegei meglehetős nyugtalansággal várták a fejleményeket. Talán Hitler nyomdokain óhajt lépni Imrédy Béla – és talán úgy akarja kifogni a szelet a szélsőjobboldal, a nyilasok vitorláiból, hogy átveszi frazeológiájukat, esetleg programjukat is?!

„HA MINDEZ NEM SIKERÜL, KIVÁNDORLOK BRAZÍLIÁBA!"

Imrédy új stílusa aggodalmat keltett felső politikai körökben is. Kornis Gyula, a képviselőház elnöke erről így beszélt tanúvallomásában:

„Széchenyi Bertalan felsőházi elnököt felhívtam Somogyból, együtt mentünk el a miniszterelnökhöz és előre megállapított kérdéseket tettünk fel. Ezeket annak idején le is írtam, úgyhogy nem gyarló emlékezetből beszélek."

A tárgyalást – Kornis vallomása alapján – így lehet rekonstruálni:

Kornis: Miniszterelnök úr, úgy értesültünk, hogy teljes felhatalmazást akar. Megfelel ez a valóságnak?

Imrédy: Igen.

Kornis: De hiszen ez diktatúra!

Imrédy: Nem, erről nincs szó, de amit Németországban láttam, azt nálunk is alkalmazni lehet. Mintául lehet venni példának okáért a vagyon- és jövedelemelosztást, ami kedvezően folyik. Az a meggyőződésem, hogy ezeket a koreszméket, Hitler Németországának koreszméit magyar színezetűvé lehet és kell is tenni.

Kornis: Milyen tartalmú és mekkora időre szóló felhatalmazást óhajt kapni, miniszterelnök úr?

Imrédy: Kérem, elnök úr, azt nem tudnám pontosan megmondani.

Kornis: De, miniszterelnök úr, ezt nem lehet így elfogadni. Tessék világosan meghatározni a felhatalmazás módját és mértékét!

Imrédy (ingerülten): Elnök úr, tessék tudomásul venni, *ha akadályokat gördítenek a felhatalmazás megadása elébe, akkor nem maradok ebben az országban, hanem kivándorlok Brazíliába.*

Kornis: Miniszterelnök úr, akkor talán arra méltóztassék felvilágosítást adni, miért szükséges ez a felhatalmazás, amely ellenkezik az alkotmányos gondolkodással?

Imrédy: Mindenekelőtt azért, mert lassú a parlamenti gépezet. De higgyék meg nekem, én is, csakúgy, mint önök, a jogfolytonosság alapján állok, arra törekszem, hogy összhangot teremtsek a hagyományőrző gondolkodás és a kor eszméi között. Ezt megígérhetem."

Kornis így folytatta tanúvallomását:

„A végén már megnyugodva távoztunk. Ezzel ellentétben áll, hogy néhány hét múlva, november közepén, amikor a Felvidék visszacsatolásának törvényjavaslata forgott szóban, az egyik miniszter megmutatta nekem az eredeti törvényjavaslatot. A javaslat második szakaszába mégis be volt csomagolva az általános felhatalmazás az egész országra vonatkozólag, és nem pusztán arra a területsávra, amely a Felvidékből visszakerült."

PALOTAFORRADALOM A KORMÁNYPÁRTBAN

Kelemen Kornél, volt igazságügy-minisztériumi államtitkár az Imrédy Béla–Kertész Róbert sajtóper 1944. február 16-i tárgyalásán az alábbi tanúvallomást tette: (E sajtóper iratait, pontosabban az Imrédy diktátori törekvéseire vonatkozó tanúvallomásokat csatolták Imrédy népbírósági peranyagához.)

„A kilépési mozgalom a kassai vonaton, a kassai bevonulás előtt kezdődött el. Imrédy származási tabellája járt itt kézről-kézre, kupéról-kupéra. Érdekes, hogy ezt a tabellát éppen a párt szélsőségesebb tagjai mutogatták, akiknek az volt az aggályuk, hogy Imrédy zsidó származása kompromittálja a keresztény irányzatot, de éppen ezek bizonyos praktikus okokból bent maradtak aztán a pártban. A tabella láttára a vonaton nagy felháborodás, szinte lázadás keletkezett. Nagy László (a felperes jogi képviselője) kérdésére ismét kijelenti: emlékszik rá, hogy a javaslat tervezete olyan felhatalmazást tartalmazott, amely a törvénnyel ellenkezik. Már nem emlékszik arra, hogy ki mutatta meg a törvénytervezet szövegét. Sokszorosított példány volt, fejezi be, de arra határozottan emlékszik, hogy korlátlan felhatalmazást akart a kormányra ruházni."

Bornemissza Géza volt iparügyi minisztert a két 1938. novemberi minisztertanácsi ülés tárgyában idézte meg a büntető törvényszék. A hivatalos jegyzőkönyv szerint a tanúkihallgatás így zajlott le:

„Elnök: Van-e tanú úrnak ténybeli adata arra, hogy Imrédy Béla mint miniszterelnök, a magyar alkotmányosság szellemével ellenkező magatartásával diktatúrára törekedett?

Tanú: Jelen voltam azon a két minisztertanácson, amelyek lefolyása erről meggyőzött.

Elnök: Méltóztassék elmondani e minisztertanácsok történetét!

Tanú: Az első minisztertanács alkalmával, úgy emlékszem, már nagyon késő volt, amikor a miniszterelnökségi államtitkár úr be akarta hozni a Felvidék visszacsatolásával kapcsolatos törvényjavaslatot. Ennek első fogalmazásában volt egy paragrafus, amely a kormánynak tulajdonképpen korlátlan felhatalmazást akart adni, nemcsak a Felvidék visszacsatolásának beillesztésére, hanem az anyaország társadalmi és gazdasági viszonyainak megváltoztatására is. Ez a javaslat tehát tulajdonképpen az általános törvényhozó hatalmat a kor-

mányra akarta átruházni. Az első minisztertanácson ez a javaslat nem került tárgyalásra, mert már késő volt és kérésünkre a miniszterelnök úr két-három napra új terminust tűzött ki, amelynek tárgya tulajdonképpen kizárólag ez a javaslat volt. Mindjárt a tárgyalás megkezdése után arra a kérdésre került sor, hogy diktatúráról van-e szó vagy alkotmányos kormányzásról. A miniszterelnök úr exponálta a kérdést. Hozzászólásainkban nem tettük magunkévá a miniszterelnök úr kívánságát, amely felhatalmazás kérése volt a parlamenttől, és ennek lényege az volt, hogy a törvényhozó hatalom a kormányra ruháztassék át.

Elnök: Nem volt szó arról, hogy a parlament ellenőrzése mellett?

Tanú: A szövegre már nem emlékszem, csak arra, hogy a Felvidék visszacsatolásával kapcsolatban minden törvényes rendelkezés a kormányra hárul. Ezt az első szövegezést bizonyára meg lehet találni a miniszterelnökségi irattárban. A második szövegezésben már lényeges módosítások mentek át. A minisztertanács végül több felszólalás után úgy vált széjjel, hogy a miniszterelnök úr megjegyezte: nem győztük meg egymást. Ennek volt aztán a következménye, hogy Sztranyavszky, Mikecz, Marschall és szerény személyem kiváltunk a kormányból. Mindenesetre a minisztertanács határozat hozatala nélkül ment széjjel.

Elnök: Van-e valami ténybeli adata tanú úrnak arra, hogy a főmagánvádlónak alkotmányellenes törekvései voltak?

Tanú: A mi felfogásunk szerint ez a javaslat a magyar alkotmány szellemével ellenkezett."

IMRÉDYT LESZAVAZZÁK...

1938. november 23-én, egy nappal azután, hogy mintegy 70 képviselő kilépett a kormánypártból, a képviselőházban, a napirendi indítvány fölött elrendelt szavazás során csak 94-en

szavaztak a miniszterelnöki javaslatra, 115-en ellene foglaltak állást.

A népügyész mondotta vádbeszédében: „Én jelen voltam a képviselőháznak ezen az ülésén és ott tanultam először megismerni Imrédy Bélának belső lelki adottságait. Imrédy Béla a szavazás során nem elégedett meg azzal, hogy az elnök enunciálta a szavazást. Utána még kétszer megszámláltatta a szavazatokat, harmadszor pedig ő maga számlálta meg. Arcán láttam az elváltozást, és láttam azt, hogy ez az ember mindennél jobban és mindenkinél jobban szereti a hatalmat. Nem akarta tudomásul venni a parlamenti szavazásnak azt az eredményét, hogy őt 21 szavazattal leszavazták. Azt hitte, hogy ha újra és újra megszámolja a szavazatokat, akkor ez a többség nincs meg, hogy akkor nem szavazták le, és továbbra is megmaradhat hatalmon. Akkor döbbentem meg ettől az embertől. Ahogyan felállott és rámutatott a felálló képviselőkre, amikor számolta őket, akkor ez az arc előttem világossá tette, hogy ennek az embernek pillanatig sem szabad hatalmat hagyni a kezében. Mániákussá lett..."

...ÉS MINISZTERELNÖK MARAD

A parlamenti leszavaztatás után, az alkotmányos szokásoknak megfelelően Imrédy, kénytelen-kelletlen benyújtotta lemondását. Horthy kormányzó négy napon át tárgyalt a pártok vezetőivel.

Dr. Nagy Károly, a Népbíróság elnöke a következő kérdést tette fel Rátz Kálmán volt képviselőnek:

„Elnök: Tud-e arról, hogy a német követ járt volna közben a kormányzónál, hogy a vádlott első lemondása után újból megbízást kapjon a miniszterelnökségre?

Rátz: Igen, az is el volt terjedve a disszidensek (a kormánypártból kilépett képviselők) vezérkarában, hogy Erdmannsdorff szemérmetlen és illetéktelen módon beavatkozott

az ügyekbe és Imrédyt favorizálta újból való kinevezésre. A napokban találkoztam egy volt disszidens képviselőtársammal, ő megerősítette ezt és hozzátette, hogy a Volksbund [a magyarországi németség náci irányítás alatt működő szervezete] alapszabályainak elismerését ígérte meg Imrédy az újbóli kinevezésének támogatására."

Horváth Zoltán politikai ügyész Bornemissza Géza volt iparügyi minisztertől kérdezte meg:

„Horváth: A Volksbund november 26-án tartotta alakuló ülését. Közvetlen összeköttetésben volt-e ez a vádlottnak azokkal a kötelezettségeivel, amelyeket a németekkel szemben vállalt?

Bornemissza: Körülbelül úgy nézett ki, mert kissé túl gyorsan jött . . .

Horváth: Szóval ok és okozati összefüggés volt a kettő között?

Bornemissza: Igen."

A Népbíróság megidézte tanúnak Széll József volt belügyminisztert is.

„Elnök: Mennyiben volt Imrédy németbarát?

Széll: Valamennyien nagyon csodálkoztunk azon, hogy Imrédy azzal akart bizalmat kicsiholni a maga számára, hogy olyan posztulátumokat, követeléseket szállított a németeknek, amelyeket ők csak évek múltán akartak megvalósítani, és amelyeket mi kereken megtagadtunk: a hazai németség Ortsgruppe- [helyi csoport] szervezete fölé egy úgynevezett Landesgruppe- [országos csoport] szervezetet létesíteni, amely a magyarországi németség csúcsszervezete volt. Ez a vádlott miniszterelnöksége alatt engedélyeztetett . . . A németek országos politikai szervezkedése végül azt eredményezte, hogy német képviselők részvételével létrejött a magyarországi német pártszervezet.

Horváth népügyész: az önök aggodalmában, a német befolyásra és a Volksbundra vonatkozólag szerepet játszott-e az

a momentum, hogy ez a politika Magyarországot háborúba sodorja?

Széll: Igen, mi ezt tudtuk.

Horváth: Önök tisztán látták tehát, hogy ez a vonal, amelyet a vádlott 1938 őszén elkezdett, háborúra vezethet?

Széll: Az volt a meggyőződésünk, hogy ez ránk végzetes következményekkel jár.

Horthy kormányzó 1938. november 27-én este közölte Imrédyvel, hogy lemondását nem fogadja el, sőt szabad kezet ad neki programja megvalósítására. Hogy e döntés hátterében mi rejlett, vagy éppenséggel kik bírták rá Horthyt, hogy Imrédy mellett döntsön, az nem teljesen világos. A német beavatkozás több mint valószínű, és azt a vélekedést sem lehet alaptalannak minősíteni, hogy maga Teleki Pál ajánlotta Horthynak Imrédyt; részben azért, mert attól tartott, hogy ha Imrédyt ejtik, akkor egy „jobboldali forradalom" tör ki, részben azért, mert egyszerűen félt Imrédytől.

Imrédyt tehát tulajdonképpen nem kellett újra kinevezni, ő maradt a budai Sándor-palota ura, sőt, lehetőséget kapott egy személyi változásra is. 1938. november 28-án Kánya külügyminiszter lemondott tárcájáról, vele az Osztrák–Magyar Monarchia talán utolsó kiemelkedő diplomatája távozott az aktív magyar diplomácia színpadáról. Utóda a Külügyminisztérium kabinetfőnöke, a roppant szolgálatkész, jó hivatalnok Csáky István gróf lett, akiről még jóakarói sem állíthatták, hogy széles látókörű, önálló külpolitikai koncepcióval rendelkező államférfi lenne.

Most Csáky feladata lett, hogy az 1938. október 14-én Berchtesgadenben Darányi nyugalmazott miniszterelnök által tett külpolitikai ígéreteket – nyílt kiállás a Berlin–Róma tengely mellett, kilépés a Népszövetségből, csatlakozás az Antikomintern Paktumhoz – valóra váltsa.

Kelemen Kornél volt igazságügy-minisztériumi államtitkár mondotta a Népbíróság előtti tanúvallomásában: „Szent meggyőződésem, hogy ha a kormányzó nem nevezte volna ki Im-

rédy Bélát még egyszer miniszterelnökké, az ország nem jutott volna olyan katasztrofális helyzetbe, mint amilyenbe került."

ARANYSZARVAS A VIGADÓBAN

Imrédy sohasem tudta megbocsátani 1938. november 22-i parlamenti leszavazását, csúfos kudarcát; miután pedig – német nyomásra – ő maradhatott a Sándor-palota ura, elhatározta, hogy a parlament és a kormánypárt szerepét a lehető legkisebb mértékre csökkenti. 1938 végén tömegmozgalom szervezésébe kezdett. Az ünnepélyes zászlóbontásra 1939. január 6-án, a pesti Vigadó nagytermében került sor. A pódium mögött a díszítés: fehér mezőben arany kör, az apostoli kettős kereszttel, a hármas halommal és az új mozgalom, a Magyar Élet Mozgalom jelképével – az aranyszarvassal.

Az olasz fasizmus jelvénye – a bárd a vesszőnyalábokkal – a római köztársaság idejére nyúlt vissza (a vesszőnyaláb és a bárdok latin elnevezése *fasces cum securibus* – végső soron innen ered a fasizmus kifejezés). A német nemzetiszocializmus, a nácizmus szimbóluma, a horogkereszt – furcsa módon – nem ősgermán mitológiai jelvény volt, hanem keleti, sőt sémi eredetű, az aranyszarvas pedig a magyar mitológia csodaszarvasa, amelyet Hunor és Magor űzött, de amelyet nem sikerült elejteniük és amely új, ismeretlen tájra csábította a két vitézt . . .

Az aranyszarvasra, vagy ahogyan az idő tájt emlegették: a csodaszarvasra az a feladat várt, hogy tömegeket sorakoztasson fel Imrédy miniszterelnök politikájának támogatására, akár úgy, hogy elhódítja a különféle szélsőjobboldali alakulatok híveinek egy részét, akár úgy, hogy újakat nyer meg a Magyar Élet Mozgalomnak.

Kelemen Kornél, a már idézett Imrédy–Kertész sajtóper-

ben tett tanúvallomása során kitért Imrédy Hitlert utánzó törekvéseire is:

„A csodaszarvas-mozgalmat aggályosnak tartottuk, mert [Imrédy] a pártból akármikor eltávozott, azzal, hogy sürgős dolga van, otthagyott minket és rohant autóján a 38-as társasághoz. Itt jelentette be, hogy nem akar a pártra helyezkedni, hanem arra a mozgalomra, amely az ő gondolatait terjeszteni és hordozni fogja. Akik ezt a beszédét hallották, azt mondják, hogy beszédében sokkal többet és mást is mondott, mint ami a hivatalos közleményben megjelent. A Vigadóba már úgy vonult be, mint egy Hitler vagy Mussolini, trombitaharsogás közben. Magát ezt a tényt, hogy külön mozgalmat szervezett saját pártjával szemben, ezt már alkotmányellenesnek tartottuk.

Nagy László [Imrédy jogi képviselője]: A párt része az alkotmánynak, a tanú úr felfogása szerint?

Tanú: Tessék egy közjogi tankönyvet áttanulmányozni. Én tanú vagyok, privátim azonban nagyon szívesen adok erről a kérdésről szakvéleményt."

Bajcsy-Zsilinszky Endre néhány évvel később, 1943 nyarán, már a következmények, a szomorú tapasztalatok alapján, teljes joggal és megalapozottan *„az Imrédy-féle együgyű és gonosz csodálatos forradalom"*-ról és *„a csodaszarvasos, valójában germán szellemű álmisztika kitenyésztése"*-ről írt . . .

„. . . ROSSZUL LETT ÉS FELMENTÉSÉT KÉRTE . . ."

Imrédy egyeduralomra törekedett – politikai ellenfeleinek felszámolásával. A jobb- és szélsőjobboldal kisebb-nagyobb mértékben egyetértett a Szociáldemokrata Párt likvidálásának tervével, de sem Bethlen, aki 1921-től 1931-ig miniszterelnök volt, sem a kormánypártból kivált (disszidens) ve-

zető politikusok, volt miniszterek, államtitkárok nem voltak hajlandók támogatni Imrédy vezéri ambícióit, Hitler és Mussolini programjának és gyakorlatának szolgai másolását, egyszerűen azért, mert a magyar nagybirtokos és nagytőkés osztályok gazdasági és politikai uralmuk biztosítására megfelelőnek tartották az ellenforradalmi rendszer régi módszereit.

Továbbá: széles hullámokat kavart a közvéleményben, hogy Imrédy 1938. december 24-én benyújtotta a második zsidótörvény-javaslatot, akkor, amikor még végre sem hajtották az első zsidótörvényt. A faji elveket tartalmazó törvényjavaslat jogos aggodalmakat ébresztett, hiszen a zsidónak minősített magyar állampolgárok hátrányos megkülönböztetésében túlmenően az a veszély is fenyegetett, hogy a „zsidó vállalatok" egy része vagy idegen, német kézbe kerül, vagy megszűnik – és ezzel szabad utat nyit a hódításra áhítozó német tőkének!

Sok mendemonda keringett annak idején Imrédy lemondatásának körülményeiről. Ami tényként leszögezhető: Imrédy politikai ellenfeleinek sikerült beszerezniük azokat a hiteles anyakönyvi másolatokat, amelyekből kitűnt, hogy Imrédy egyik dédatyja hétéves korában, 1814-ben tért át szüleivel együtt az izraelita vallásról a keresztény vallásra.

Rassay Károly, a liberális ellenzék vezére, akinek nagy része volt a kompromittáló iratok beszerzésében, 1959-ben Pécelen, e sorok írójának kérésére így foglalta össze a történteket:

„Bethlen azzal adta át Horthynak az eredetiről hiteles másolatban kivett kivonatokat, hogy Imrédy elbocsátásának elutasítása esetén azokat azzal az indítvánnyal fogják letenni a képviselőház asztalára, hogy hitelességüket a két Ház elnökeiből és a hercegprímásból alakítandó bizottság vizsgálja felül. Tehát nem szenzációt hajszoló újságcikkről volt szó, mint Horthy állítja emlékirataiban, hanem egy utolsó kísérletről, hogy az országot megállítsák a lejtőn.

De éppúgy helyesbíteni kell azt is, hogy a bizonyítékokat Keresztes-Fischer szerezte volna be. A való tényállás az, hogy Horthy a Bethlen által átadott okiratok valódiságáról hivatalosan akart meggyőződni. Ezért hívatta Keresztes-Fischer belügyminisztert és titoktartásra szavát véve, utasította, hogy minisztériuma útján verifikálja a beszerzett anyakönyvi kivonatokat. Ez történt.

Imrédy csak annyit kérdezett Horthytól: – Hiteles ez? – Az igenlő válasz után rosszul lett és felmentését kérte."

Imrédy utóda a miniszterelnöki székben Teleki Pál lett, aki az új kormány megalakítása után a kormánypárt, a Nemzeti Egység Pártja értekezletén leszögezte: „Mindenekelőtt ki kell jelentenem ország-világ előtt, hogy az előző kormány programja változatlanul áll. Sem a kül-, sem a belpolitikában nem történik irányváltozás. A személyi összetétel változatlanságával is az irány azonosságát kívánjuk dokumentálni."

Ez nem hangzott valami biztatóan.

„...SZALONKÉPESSÉ TETTE A NÁCIZMUST"

A vádirat II/1 pontja:

„A vádlott 1940 októberében megalakította a Magyar Megújulás Pártját, amelynek sarkalatos politikai vonalvezetése a szélsőjobboldali világnézetek hirdetése volt, majd mint az előbb említett országos párt vezetője, parlamenti szövetségre lépett a Magyar Nemzeti Szocialista Párttal."

Sulyok Dezső népügyész rámutatott: „Imrédy szövetségre lépett a Pálffy Fidél vezetése alatt álló Magyar Nemzeti Szocialista Párttal, azzal az aljas Pálffy Fidéllel, aki később, amikor a németek bejöttek Magyarországra, az itt letartóztatandó magyar politikusok jegyzékét kiszolgáltatta Veesenmayernek és a Gestapónak.

1940 őszétől kezdve Imrédy tevékenysége nem egyéb, mint rálicitálás a hivatalos magyar külpolitikára. Így jutott el végre oda, hogy külföldi kapcsolatok útján a németek bevonásával iparkodott felborítani azt a helyzetet, amelyet a saját erejéből nem tudott felborítani."

Horváth Zoltán, a vád másik képviselője e vádponthoz a következő reflexiókat fűzte: „Amikor a nemzet megmozdulása arra kényszerítette, hogy a kormányban helyét elhagyja, átállt a szélsőjobboldalra és ezzel elkövette az első árulást. Beállt a selejtesek sorába és ezzel szalonképessé tette a nácizmust, amelyet eddig nálunk a Kovarczok, a Rajniss Ferencek és hasonló csirkefogók képviseltek. Imrédy Béla volt az első úriember, aki beállt közéjük és ezzel megnyitotta a zsilipet . . ."

„Az új Európa szellemiségéért"

AZ IMRÉDY–BAKY–PÁLFFY PÁRTSZÖVETSÉG

1940 őszén az egységes szélsőjobboldal létrehozására irányuló kísérletek kudarcba fulladtak – a börtönből kormányzói amnesztiával éppen akkor szabadult Szálasi egyeduralmi igényei miatt. Ami akkor nem sikerült, részben sikerült 1941 őszén: Imrédy, a nagy műveltségű, széles látókörű pénzügyi szakember hajlandó volt kezet fogni és szövetségre lépni Baky Lászlóval, az 1919–1920-as fehérterror egyik legkegyetlenebb tiszti különítményének parancsnokával, valamint a műveletlen, laza erkölcsi felfogású Pálffy Fidél gróffal, és a kettejük által vezetett Magyar Nemzeti Szocialista Párttal. Így jött létre a parlamentben a Magyar Megújulás Nemzeti Szocialista Pártszövetség.

AZ 1942. MÁRCIUS 15-i TÜNTETÉS MEGTORLÁSÁÉRT

Az Imrédy–Baky–Pálffy pártszövetség mindent megtett, hogy megszerezze a náci Németország vezetőinek jóindulatú támogatását hatalmi céljainak eléréséhez. Amikor hivatalba lépett a Kállay-kormány, a miniszterelnöki programbeszéd parlamenti vitájában Imrédy 1942. március 19-én feltűnő eré-

lyességgel követelte az 1942. március 15-i tüntetés megtorlását. Sürgette az új kormányt, hogy lépjen fel „a magyar gondolat kufáraival szemben, kik mögött egy baloldali népfront vágyálmai, sőt a forradalommal kacérkodó rezdülései lapulnak meg... Kérem a miniszterelnök úr határozott válaszát, hogy tovább akarja-e tűrni a hazai népfront játékait, avagy hajlandó-e a belügyi kormányzat híres, erős kezét egyszer arra felhasználni, hogy ezeket a mindinkább veszélyessé válható jelenségeket egyszer s mindenkorra megszüntesse?"

1942. március 15-én a Petőfi-szobor előtt a tömeg a háborúból való kilépésért, a különbékéért, a független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtéséért tüntetett. Az Imrédy eszmei irányítása alatt tevékenykedő szélsőjobboldali pártszövetség éppen ezeket a követeléseket ellenezte.

Sulyok népügyész az Imrédy-per 1945. november 15-i tárgyalási napján feltette a kérdést a tanúként kihallgatott Jaross Andornak, a Magyar Megújulás Pártja egyik vezetőjének:

„Miért léptek fel a háború fokozott folytatásának jelszavával?

Jaross: Mi azt mondtuk, hogy ha már háborúba bonyolódtunk, akkor a háborúnak megvannak a maga törvényszerűségei, és nem lehet háborút úgy viselni, hogy nem teremtünk meg teljes lelki összhangot a hátország és az arcvonal között. Ha már háborúban vagyunk, nem lehet egyik kézzel háborút viselni, a másik kézzel pedig úgy tenni, mintha nem akarnánk háborút viselni, mert felelősségünk azonos. Azt akartuk, hogy a háború szolgálatába állítsuk a hátsó országot termelésével és a maga aktivitásával.

Népügyész: Ez pontosan kimeríti azt a bűncselekményt, amelyért Imrédy Bélát most felelősségre vonjuk."

A Zeneakadémia nagytermének hallgatósága a népügyész kijelentését nagy tapssal fogadta.

Imrédy Béla 1943 őszén terjedelmes memorandumban fejtette ki álláspontját a fontosabb kül- és belpolitikai kérdésekben. Híven addigi politikai irányvonalához, követelte „a katonai szellem töretlen fenntartását", továbbá a „keménykezű vezetést" – a „vörös veszedelem ellen", sürgette a Szociáldemokrata Párt feloszlatását és gazdasági, valamint munkásszakszervezeteinek állami vezetés alá helyezését. Másfelől úgy vélte: „a lelkek megbékélése" előfeltétele „az amnesztia és teljes rehabilitáció – méltányos esetekben anyagi jóvátétel is – mindazok számára, akik a ma (1943-ban) közkincscsé, sőt kormányprogrammá vált intranzigens jobboldali politika hangoztatásáért büntetést vagy joghátrányt szenvedtek."

Amíg Imrédy 1938-ban csak a szelet akarta kifogni a nyilasok vitorláiból azzal, hogy szélsőjobboldali programjuk egy részét mint miniszterelnök maga óhajtotta megvalósítani, 1943-ban már az amnesztiával és a teljes rehabilitációval a Magyar Megújulás Pártja mögött szerette volna felsorakoztatni a nyilasokat, közöttük azokat is, akiket éppen az ő miniszterelnöksége idején börtönöztek be . . .

Ami pedig a széles körben terjesztett memorandum egyéb belpolitikai követeléseit illeti, nincs semmi meglepő abban, hogy Imrédy demagóg módon előtérbe állította „a közéleti tisztaság követelményeinek brutális és nagyon szigorú mértékkel mért érvényesítését", a korrupció kiirtására „külön szakértő bíróság, illetve jury szervezését", az áruhalmozás legszigorúbb üldözését, végül javasolta, hogy a hősi halottak hátramaradottainak és a hadirokkantaknak sorsáról intézményesen és rugalmasan gondoskodjanak.

Foglalkozott természetesen a memorandum a zsidókérdéssel is, de erre később térünk vissza, az 1944-es deportálások tárgyalásánál.

Összegezve a memorandumban foglaltakat: Imrédy minden

Igazoltatják a népbirósági tárgyalásra érkezőket

Bárdossy László bejelenti a Szovjetunió elleni hadüzenetet

Bartha honvédelmi miniszter és Bárdossy miniszterelnök, 1941

Ribbentrop, Bárdossy és Sztójay berlini követ Hitler főhadiszállásán

Indulás Budapestre: Salzburg, 1945

Bárdossy a nép bírái előtt

Imrédy Béla és kormánya – díszmagyarban

Imrédy beszél a fehér asztal mellett

Imrédy újra Budapesten

Veesenmayer vallomást tesz a népbíróság előtt

Rajniss Ferenc kihallgatáson. 1945

Rátz Jenő rádióbeszédet mond

Rátz Jenő a szónoki emelvényen

erőfeszítése arra irányult, hogy elősegítse a háborús erőfeszítések fokozását – „a nagy német szövetséges" oldalán.

Született pedig ezen politikai eszmefuttatása – amelyet egyébként csatoltak a per nyomozati irataihoz – Sztálingrád, El-Alamein, a szicíliai partraszállás és Mussolini bukása után . . .

Sulyok népügyész 1945. november 15-én a következő kérdést intézte a tanúként megidézett Rajniss Ferenchez, Imrédy bizalmas hívéhez, a hírhedt *Magyar Futár* című képes hetilap főszerkesztőjéhez: „A Magyar Megújulás Pártja elősegítette-e Magyarországnak a háborúba való fokozottabb belesodródását?"

A tárgyalásról kiadott félhivatalos jegyzőkönyv szerint „Rajniss lehajtja a fejét és mélyen hallgat.

Köszönöm – állapította meg a népügyész –, felelt ezzel a hallgatással."

VACSORA SZENTIRMAY FÉLIXNÉL

A vád egyik legsúlyosabb pontja így hangzott:
„Dr. vitéz Imrédy Bélát a népügyészség az 1930. évi III. tc. 58. §-ába ütköző hűtlenség bűntettének elkövetésével vádolja, mert 1943. év őszén, közelebbről meg nem határozható időpontban Szentirmay Félix házában Veesenmayer német megbízottnak azt tanácsolta, hogy a magyar belpolitikai vonalvezetés oly módon változtatható meg, hogy Magyarország kormányzóját rá kell bírni olyan államférfiak kinevezésére, akik az országot a német kívánalmaknak megfelelően kormányozzák.

A német hatóságok ezen útmutatás alapján 1944. március 18-án kényszerítették a kormányzót az alkotmányellenes Sztójay-kormány kinevezésére, amire március 23-án sor is került, így tehát a vádlott Németországot, mint külhatalmat

a magyar állam elleni kényszerintézkedésre indítani törekedett."

A Népbíróság 1945. november 17-i tárgyalásán tanúként kihallgatták Rátz Jenő szolgálaton kívüli vezérezredest, a Sztójay-kormány miniszterelnök-helyettesét, Imrédy első számú helyettesét a Magyar Megújulás Pártjában.

Rátz elmondta, hogy 1943 őszén hivatalos volt vacsorára Szentirmay Félix lakásán, ahol jelen volt Veesenmayer dr., a Standard Villamossági Részvénytársaság igazgatója is. (Csak így, ilyen egyszerű megjelöléssel; azt, hogy Veesenmayer dr. már előzőleg, 1943 márciusában is járt Magyarországon, és hogy vállalati igazgatói funkciója mellett a német birodalmi külügyminisztérium megbízásából politikai hírszerző tevékenységet is folytatott, amiről Rátz is, Imrédy is tudott, sajátságos módon nem említette.)

Beszélgetés közben – folytatta Rátz – az a kérdés is felvetődött, hogyan lehetne segíteni, hogy olyan kormány jöjjön létre Magyarországon, amely a németek teljes bizalmát élvezi. Imrédy így körvonalazta álláspontját:

„Miután a magyar miniszterelnök egyúttal a legnagyobb parlamenti párt vezére is, amíg Horthy kormányzó Kállay miniszterelnököt tartja, addig a többség a miniszterelnök mögött van.

Veesenmayer: Hogyan lehetne változást elérni?

Imrédy: Úgy, hogy a kormányzó elbocsátaná Kállayt mint miniszterelnököt, és olyasvalakit nevezne ki, aki az önök, a Német Birodalom vezetői meggyőződése vagy véleménye szerint megfelelő irányt tudna adni az ország politikájának."

Dr. Nagy Károly, a Népbíróság elnöke a következő, Imrédy bűnössége tekintetében fontos kérdést tette fel Rátz Jenőnek:

„Elnök: Az ügyészségen tett vallomásában azt mondta, hogy Imrédy Béla szerint a belső erők alkotmányos úton ezen a helyzeten változtatni nem tudnak. Változást előidézni csak a kormányzó személyén keresztül lehet. Ha a németek ilyen

változást akarnak, a kormányzót rá kell bírni arra, hogy olyan személyt bízzon meg a miniszterelnökséggel, akinek útján változás lehet.

Rátz: Nem vonom kétségbe, hogy így mondtam, de azt értem alatta, amit most mondok."

AZ EGYIK KORONATANÚ: VEESENMAYER

A Nürnbergi Nemzetközi Katonai Törvényszék – a magyar Népbíróság kérésére – Budapestre szállította a vizsgálati fogságban őrzött Edmund Veesenmayert, így 1945. november 20-án sor kerülhetett tanúként való kihallgatására.

Amikor a fogházőr bevezette Veesenmayert a terembe, a hallgatóság felmorajlott.

„Elnök: Mikor és hol ismerte meg a vádlottat?

Veesenmayer: Budapesten, 1943 márciusában.

Elnök: Milyen minőségben tartózkodott ön akkor Magyarországon?

Veesenmayer: A külügyi hivatal megbízásából tartózkodtam Budapesten, hogy tanulmányozzam a magyarországi helyzetet.

Elnök: Ismeretsége első idejében közölte ezt a minőségét a vádlottal?

Veesenmayer: Ezt már nem tudom pontosan megmondani, de feltehető, hogy a vádlott tudta, miért tartózkodom itt.

Elnök: A vádlott az ön magatartásából következtethetett erre?

Veesenmayer: Igen.

Elnök: Igaz-e az – mert ezt vallotta a Népügyészség előtt –, hogy Imrédy Bélától kapott felvilágosítást a magyar belpolitikai viszonyokra, és kifejezte azt, hogy a kormány kiállása a közös ügy mellett nem eléggé egyértelmű?

Veesenmayer: Igen.

Elnök: Igaz-e, hogy a vádlott kifejezte azt a felfogását, hogy a magyar katonai és gazdasági erő csak töredékesen vesz részt a háborúban?

Veesenmayer: Igen.

Elnök: ... és sejtette-e a vádlott a tanúval, hogy jelentősebb élelmiszertartalékok állanak Magyarország rendelkezésére, amivel a Német Birodalmat segíteni lehetne?

Veesenmayer: Nem mondott precíz számokat, csak a tényt közölte.

Elnök: Amikor ön ezek után, a tavaszi megbeszélések után, visszament Németországba, a vádlott személyét megbízhatónak jelentette német szempontból?

Veesenmayer: Az volt az érzésem, hogy Imrédy a német ügy barátja, és egyúttal a Magyarország és Németország közötti együttműködésből Magyarország előnyét látja.

Elnök: Beszélt-e ön a vádlottal 1943 őszén a katonai helyzetről? Kifejezte-e aggodalmát a vádlott a katonai helyzetet illetően és ön igyekezett őt megnyugtatni?

Veesenmayer: Igen. A hadihelyzet német szemszögből lényegesen rosszabbodott, és ezért a vádlott megkérdezett, hogy Németországban hogyan ítélik meg a helyzetet. Nem tagadtam, hogy a nehézségek nőttek, de igyekeztem őt megnyugtatni.

Elnök: Mi volt a benyomása, sikerült meggyőznie a vádlottat arról, hogy még jóra fordulhat a hadihelyzet?

Veesenmayer: Százszázalékosan nem, de nagyrészt, úgy gondolom, sikerült.

Elnök: Kifejezésre juttatta-e a vádlott ekkor, hogy az ő politikája a szövetséges Németországgal szemben sokkal hatásosabb volna a háború továbbfolytatására?

Veesenmayer: Imrédy tartózkodó volt és saját magáról keveset beszélt. Mindazonáltal az a meggyőződés alakult ki bennem, hogy Imrédyben olyan személyt találtunk német szempontból, akivel való együttműködés komolyabb eredményekre vezethetne.

Elnök: A népügyészség előtt tett vallomásában ön azt mondotta: »megbeszéléseink során éreztette a vádlott, hogy magát alkalmasnak tartaná ilyen szerep betöltésére, részben azért is, hogy a legszélsőbb jobboldalt a kormányhatalomtól távol tartsa.«

Veesenmayer: Ezt helyesbítenem kell annyiban, hogy bennem kialakult az a vélemény: Imrédyvel jobb volna együttműködni. Mindenesetre egész magatartásával azt fejezte ki, hogy erre a meggyőződésre juthattam.

Elnök: Kifejtette a vádlott ön előtt azt a felfogását, hogy rendszerváltozás Magyarországon belső erőkkel keresztül nem vihető, csak német segítséggel?

Veesenmayer: A magam részéről ezt a kérdést indirekt módon több ízben feltettem. Ilyen alkalmakkor mindig úgy éreztem, Imrédy magatartásával azt mutatja, hogy saját erőkkel ilyen változás nem vihető keresztül.

Elnök: Szóval is mondta, vagy csak abból érezte, amit mondott?

Veesenmayer: Ez világosan kitűnt abból, amit mondott."

Kiegészítésül: Veesenmayer az Imrédy-per nyomozati eljárása során a népügyész előtt az alábbi, aláírásával hitelesített vallomást tette:

„Dr. Imrédy Béla ügyében a következőket adom elő:

Nevezettet 1940 elején ismertem meg egész fölületesen, amikor is egy német bizottság tagjaként néhány napig Budapesten tartózkodtam. Közelebbi ismeretségbe vele 1943 év tavaszán kerültem, amikor is a német külügyi hivatal megbízásából három hétig tartózkodtam Budapesten az itteni politikai viszonyok tanulmányozására. Ez alkalommal több ízben együtt voltam Imrédy Bélával, akinek megbízatásomat nem mondtam meg, de aki ezt a beszélgetések során nyilvánvalóan felismerhette. Az általa kapott felvilágosítások a magyar belpolitikai viszonyokról kifejezték azt az aggodalmát, hogy a kormány kiállása a közös ügy mellett nem eléggé egyértelmű. Felfogása szerint a magyar gazdasági és kato-

nai erő csak töredékesen vettetett be a háborúba, különösen azt gyanította, hogy jelentősebb élelmiszer-tartalékok állnak rendelkezésre, amivel a német birodalmat meg lehetne segíteni. Ez a több napra húzódó tanácskozásunk semmilyen eredményre nem kellett, hogy jusson, de én azzal a benyomással tértem vissza, hogy Imrédyben a birodalomnak megbízható barátjára számíthatok. Ilyen értelemben tájékoztattam Berlint. Imrédy a hadihelyzet tekintetében meglehetős nyugtalannak mutatkozott, s igyekeztem lehetőség szerint megnyugtatni.

Következő találkozásunk ugyanez év őszén történt, novemberben, amikor a hadihelyzet további jelentős leromlása természetesen Imrédyben is fokozta az ez irányú nyugtalanságot. Miután a hadihelyzet tekintetében saját magam sem voltam teljesen nyugodt és biztos, nem is tudtam őt se tökéletesen megnyugtatni, habár a készülő titkos fegyverekre való hivatkozással aggodalmait némiképpen lecsökkentettem. Őszi megbeszélésünk során a helyzet romlása folytán természetesen fokozódott a Kállay-kormánnyal szemben érzett bizalmatlanságunk is. Imrédy nem javasolta ugyan a saját személyét, de megbeszéléseink során éreztette, hogy magát alkalmasnak tartaná ilyen szerep betöltésére, részben azért is, hogy a szélsőbb jobboldalt a kormányhatalomtól távol tartsa. Kifejtette előttem, hogy az ő személyét, illetve politikai irányát német segítség nélkül aligha lehetne kormányra juttatni, de figyelmeztetett a magyar nép, különösen a magyar polgárság különös érzékenységére jogi kérdésekben, tehát szükségesnek tartotta, hogy az alkotmányos formákat mindenképpen megtartsák. A maga részéről kifejtette, hogy az erőszakos beavatkozást helytelennek tartaná, és mindenkor hangsúlyozta a magyar állam teljes szuverenitásának gondolatát."

„MINDEN MAGYAR... CSÖKKENTI VÉRÁLDOZATAINKAT"

Edmund Veesenmayer 1943. december 10-én keltezte terjedelmes, 28 oldalas jelentését a magyarországi helyzetről. (Ez a jelentés 1945 őszén még nem került nyilvánosságra, pedig nagymértékben erősíthette volna a vád V. pontját.)

Veesenmayer – elsősorban Imrédy információira támaszkodva – megállapította:

„Magyarország természeti kincseinek, éspedig az olajnak, a bauxitnak, a szénnek kiaknázását, továbbá az ipar termelési kapacitását jelentős mértékben és minden különösebb nehézség nélkül emelni lehet."

Azután az alábbiakban:

„Minden magyar, akár mint paraszt, akár mint munkás, akár mint katona, ott, ahol áll, tartós könnyítést jelent számunkra, erősíti a Birodalomban a Führer tartalékait. Minden magyar, aki értünk vérzik, csökkenti a mi véráldozatainkat, erősíti tartalékainkat a további hadviselésre, és segítséget nyújt, hogy erőinket megőrizzük a háború után következő nagy feladatokra."

Veesenmayer javaslata:

„E reális napi politikai feladat előfeltétele a jelenlegi magyar kormány leváltása és helyette a nacionalista ellenzékből új kormány létrehozása – megfelelő egyidejű német befolyás útján. A nacionalista ellenzék összes vezető személyiségei közül a legmegfelelőbb egyénnek még mindig a korábbi miniszterelnök, Imrédy látszik. Ő szellemileg a legnyíltabb, személyileg és jellemileg tiszta..."

„Nincs bűntudatom"

„FOGALOM VOLT MINT NÉMETBARÁT"

Horthy kormányzó 1944. március 18-án a késő esti órákban hagyta el a klessheimi kastélyt – Hitlerrel egész napon át folytatott kemény vita után. A távozásra már oldott, kellemes hangulatban került sor: Hitler maga kísérte ki vendégét a pályaudvarra, és mosolyogva búcsúzott el tőle.

A Führernek minden oka megvolt az elégedettségre, hiszen Horthy végül is tudomásul vette az ország megszállását, visszavonta lemondási szándékát, sőt kötelezettséget vállalt arra, hogy meneszti az angolszászok felé kacsingató Kállay-kormányt, és új, a náci Németországnak tetsző miniszterelnököt és kormányt nevez ki.

A kormányalakítási tárgyalások már a különvonaton, a Turánon megkezdődtek Horthy kormányzó és Veesenmayer, a Harmadik Birodalom új magyarországi követe között. A Népbíróság elnöke megkérdezte Veesenmayert:

„Elnök: Amikor a vonaton azt a javaslatot tette, hogy a vádlottat nevezze ki miniszterelnöknek, ezt miért tette? Visszagondolt-e az 1943 őszén és tavaszán folytatott beszélgetésre?

Veesenmayer: Hitler és Horthy között már előzetesen voltak megbeszélések a kormányalakítás tekintetében, és amikor erről volt szó, ajánlottam Imrédyt, aki fogalom volt mint németbarát. Fontos volt, hogy a miniszterelnök olyan sze-

mélyiség legyen, aki úgy gondolkodik, mint a Birodalom vezetői."

Miután a vonaton sem tudtak megállapodásra jutni az új kormányfő személyében és a kormány összetételében, március 19-én Budán, a Királyi Várban és főként az Úri utcában, a német követségen folytatódtak a kormányalakítási tárgyalások.

*

Az Imrédy-per 1945. november 17-i tárgyalási napján a Népbíróság Rátz Jenőt, a Magyar Megújulás Pártja egyik vezető jét hallgatta ki.

„Elnök: Mit tud a március 19-i eseményekről?

Rátz: Március 19-én a *Magyar Futár* és az *Egyedül Vagyunk* matinét rendezett a Magyar Színházban. Én ezen a matinén voltam jelen, amikor felkerestek a páholyomban és felkérettek a német követségre. Akkor tudtam meg, hogy az éjszaka folyamán német csapatok szállták meg Magyarországot és a kormányzó úr, aki előző nap kint volt Németországban, Veesenmayerrel, mint új német követtel és birodalmi megbízottal, visszaérkezett Magyarországra. Bizonyos idő múlva Veesenmayer arra kért bennünket, segítsünk neki olyan kormánylista összeállításában, amely Németország, Magyarország és a kormányzó úr részéről is elfogadható lesz.

Elnök: A vádlott jelen volt akkor?

Rátz: Nem volt jelen. Mi minden posztra jelöltünk három embert, egyetértésben a többi pártokkal, és ezt azután átadtuk a német követnek. A német követ listát állított össze ezekről a nevekről, amely listán Imrédy Béla szerepelt volna mint miniszterelnök, és kereste Imrédyt. Imrédy nem volt ott, én hívtam fel telefonon és mondtam, jöjjön fel a követségre, hogy ezt a megbeszélést, amelynek egyelőre informatív jellege volt, le lehessen folytatni. Fel is jött . . ."

Veesenmayer tanú kihallgatása 1945. november 20-án:

„Elnök: Március 19-én először kivel lépett érintkezésbe?

Veesenmayer: Emlékezetem szerint Imrédyvel.

Elnök: Miért éppen a vádlottal kereste először az összeköttetést?

Veesenmayer: Személyesen benne bíztam a legjobban, ezt bizonyítja az a tény is, hogy már előzetes hozzájárulást kaptam ahhoz, hogy Imrédyt ajánljam miniszterelnöknek."

Részlet Veesenmayer ügyészségi kihallgatási jegyzőkönyvéből:

„Az 1944. márciusi eseményekről én magam csak akkor szereztem tudomást, amikor Horthy már Salzburgban volt, és amikor engem követté neveztek ki. Tapasztalataim alapján felhatalmazást kértem és kaptam a külügyi hivataltól, hogy Imrédyt javasolhassam miniszterelnökké. Ezt még útban Budapest felé a vonaton meg is tettem, de Horthytól határozott elutasítást kaptam. Megérkezésem után március 19-én elsősorban Imrédyvel vettem fel az érintkezést, akivel közöltem a kormányzó elutasítását. Imrédy nem tiltakozott az ország megszállása ellen, de tanácsolta, hogy a megszállás minél rövidebb ideig tartson, mert ezt látta közös érdeknek. Miután miniszterelnöki kinevezést nem kapott, nem emelt kifogást az ellen, hogy pártjának tagjai részt vegyenek a kormányzásban. 1944 májusában többszörös sürgetésemre sikerült őt gazdasági miniszterré kineveztetnem, mert a kormányban levő gazdasági miniszterek egymás közti versengése folytán nem sikerült a számomra kívánatos gazdasági eredményt elérni. Ennek megváltozását reméltem Imrédy kinevezésétől."

Imrédy 1945. október 8-án a Népügyészségen a kormányalakítási tárgyalásokról a következő vallomást tette:

„Horthy kormányzó március 20-án délelőtt fél 11-re rendelt magához. A kormányzói kihallgatás előtt egy rövid negyedórás beszélgetésem volt Csatay honvédelmi miniszterrel, aki Horthyval együtt volt kint Hitlernél. Ő röviden tájékoztatott a Horthy–Hitler találkozó eredményéről, lényegi-

leg úgy, ahogyan később Horthy vázolta előttem a történteket.

Minthogy Horthynál már kb. öt éve nem voltam kihallgatáson, nehezen indult meg a beszélgetés, amelynek elején Horthy kijelentette, hogy nem felelnek meg a valóságnak azok a hírek, mintha ő nem szeretne vagy gyűlölne engem. Elmondotta, hogy első tárgyalása Hitlerrel a reggeli órákban folyt le, amikor is Hitler szemrehányásokat tett neki, mert különböző más irányú orientációról jutottak hozzá hírek és közölte, hogy a magyar kormánynak kétszínű politikáját tovább nem tűrheti, nem akar itt is az olaszokhoz hasonló meglepetést, és ezért a német csapatok be fognak vonulni Magyarországra. Horthy – közlése szerint – ez ellen tiltakozott és kijelentette, hogy a lemondás gondolatával foglalkozik. Ez a délelőtti tárgyalás ekként eseménytelenül végződött, majd délután, ebéd után újabb megbeszélés volt, amely szintén eredménytelen maradt. Délután 6 órára volt kitűzve Horthy különvonatának visszaindulása, azonban ezt folyton halogatták úgy, hogy Horthy végül is megkérdezte, hogy fogolynak érezze-e magát, azonban megnyugtatták, hogy a vonat indulását csak légiriadók késleltetik. Este Hitler személyesen felkereste Horthyt szobájában, és ennek a megbeszélésnek eredményeként Horthy beleegyezett abba, hogy a német csapatok megkezdjék bevonulásukat Magyarországra, ill. tudomásul veszi ezt, és kiadja a rendelkezést, hogy a németeknek ne álljanak ellen, mire Hitler közölte, hogy azonnal értesíti Antonescut, hogy a román csapatoknak a készenléte tárgytalan. Horthy nem beszélt erről, de én úgy értelmeztem ezt, hogy amennyiben Horthy végképp ellenállt volna, úgy Hitler terve szerint nemcsak a német csapatok jöttek volna be Magyarországra, hanem szó volt arról is, hogy keletről román csapatok vonuljanak be Magyarországba. Horthy nem magyarázta meg, hogy tulajdonképpen estére miért engedett előző elutasító álláspontjából, de Csatay előző felvilágosításai alapján úgy láttam, hogy a vele volt katonai és polgári tényezők –

Csatay honvédelmi miniszter, Szombathelyi vezérkari főnök és Ghiczy külügyminiszter vagy Szentmiklósi, a külügyminiszter helyettese – beszélték rá arra, hogy ne álljon félre. Ezt helyesbítem akként, hogy értesülésem szerint csak a katonák – Csatay és Szombathelyi – beszélték rá erre.

Horthy ezután közölte velem, hogy Veesenmayer azt a német kívánságot terjesztette elő, hogy engem nevezzen ki miniszterelnöknek, ő azonban ezt nem tartja helyesnek azért, mert én a parlamenti ellenzék vezére vagyok, tehát egy kisebbségé, és ő csak az alkotmányos többség bizalmát bíró személyt nevezhet ki. Én azt válaszoltam, hogy engem nem kell erről meggyőznie, mert ebben a helyzetben sem testemnek, sem lelkemnek nem kell a miniszterelnökség. Ezután arról beszélt, hogy egy színtelenebb egyéniséggel kívánja betölteni ezt a pozíciót, és így került szóba Sztójay és Csatay. Végül is Sztójay személyében állapodtunk meg, és Horthy felkért arra, hogy ezt a felfogását Veesenmayerrel közöljem. Horthyt egyébként erősen megviselték a történtek.

Ezután felkerestem Veesenmayert, és átadtam Horthy üzenetét. Ezután a kormányalakítással kapcsolatos tárgyalásokból kikapcsolódtam, de kedden este, amikor már kialakulóban volt a kormánylista, Veesenmayer újra magához kéretett. Minthogy a terv szerint pártomnak három tagja volt kombinációba véve, és álláspontom volt akkor, hogy pártom tagjai lehetőleg ne vegyenek részt a kormányban, kértem Veesenmayert, hogy hagyja ki őket, de ő ragaszkodott hozzájuk. Azután még felkerestem Sztójayt is, akinek ugyanezt a kívánságomat előadtam; ő nem foglalt határozottan állást, annál is inkább, mert a kormányzó döntésétől függött a végleges elintézés. Másnap azután értesültem, hogy a kormányzó elfogadta azt a felfogást, hogy a kabinetben ne csak a kormánypárt tagjai vegyenek részt, és így pártom tagjai közül Rátz Jenő min. elnök-helyettes, Jaross Andor belügyminiszter és Kunder Antal kereskedelemügyi miniszter lett."

Szóba kerültek a Veesenmayerral folytatott kormányalakítá-

si tárgyalások később, 1945. december 27-én, Jaross Andor perében is. Akkor Imrédy mint tanú állt a Népbíróság előtt. A legfontosabb részletek:

„Elnök: Hogyan kapcsolódott bele ebbe az egész dologba Jaross Andor? Ön hívatta őt?

Imrédy: Jaross Andor úgy kapcsolódott bele, hogy kérésemre velem együtt jött fel a német követségre március 19-én.

Elnök: Volt ott bizonyos kormányalakítási kombináció?

Imrédy: Igen.

Elnök: És milyen jellegű volt ez?

Imrédy: Ez tanácskérés volt, hogy kik volnának a szóbajöhető magyar személyek.

Elnök: Veesenmayer kérte ezt a tanácsot?

Imrédy: Igen. Amikor mi felérkeztünk, a megbeszélés már folyt.

Elnök: Azután?

Imrédy: Azután szóba jött Jaross Andor személye is, mint az egyik lehetséges miniszterjelölt.

Elnök: Tanácsadásként?

Imrédy: Ez csak egy informatív megbeszélés volt abból a szempontból, hogy kik azok a magyar személyek, akik kormányalakítás tekintetében szóba jöhetnének.

Elnök: Mi volt az oka annak, hogy Veesenmayer a kormány mikénti megalakítása kérdésében először önökhöz fordult? Miért nem a kormányzóhoz? Hogyan mentek önök bele abba, hogy a kormányzó kikapcsolásával, egy idegen hatalom képviselőjével, nem pedig a magyar államfővel bocsátkozzanak hacsak ilyen informatív jellegű tárgyalásokba is, a kormányalakítás kérdése tekintetében? Hiszen akkor a kormányzóval önök még nem értekeztek?

Imrédy: Tudtuk azt, hogy Veesenmayer a kormányzó vonatán érkezett és már érintkezésbe is lépett a kormányzóval. Informált bennünket arról, hogy a kormányzóval már beszélt.

Elnök: Hogyan kerültek önök Veesenmayerhez?

Imrédy: Veesenmayer kéretett minket.

Elnök: Azután?

Imrédy: Amikor fenn voltunk ezen az informatív jellegű megbeszélésen, informált minket német szempontból arról, hogy mi történt Hitlernél. Amikor aztán szóba került az én miniszterelnökségem, azt mondottam neki: addig ebben a kérdésben egyáltalán nem tudok nyilatkozni, amíg a kormányzó úrral nem beszéltem. Így kerültem másnap kihallgatásra a kormányzóhoz.

Elnök: Azt az informatív jellegű listát azonban megadták.

Imrédy: A személyekre vonatkozó információkat igen.

Elnök: És mi indokolta azt, hogy ebbe az informatív jellegű közlésbe kik, milyen személyek kerültek be, mint kombinációba vett leendő miniszterek?

Imrédy: Ebben azok a személyek kerültek szóba, akiket mi alkalmasnak tartottunk és akikről feltételeztük, hogy a német–magyar szövetség szempontjából is megfelelőek."

„TÜLEKEDÉS VOLT A NÉMET KÖVETSÉGEN"

Az 1945. november 16-i tárgyalási napon tette meg részletes tanúvallomását Bárczy István volt miniszterelnökségi államtitkár. Káldy István védő a következő kérdést intézte a tanúhoz:

„Káldy: Ki volt az a megbízható informátora, aki tájékoztatta a német követségen történtekről?

Bárczy: Szentendre város képviselője, Csia Sándor nyilas párti képviselő, aki amikor 1944. június 29-én meg akartak gyilkolni és éjszaka értem jöttek, megjelent nálam és egész Szentendre közönségének nagyrabecsülését akarta kifejezni. [A rendkívül homályos, zavaros gyilkossági kísérlet főszereplője egy Láng nevű tartalékos zászlós volt, aki elfogatása után azt követelte, hogy vigyék őt a német Gestapóhoz és az ügyről azonnal értesítsék Rátz Jenő miniszterelnök-helyettest és Baky

László belügyi államtitkárt. Nyilván nem véletlenül jutott eszébe a két név . . . K. E.] Elmondotta nekem, hogy amikor Veesenmayernél megalakult az úgynevezett Imrédy–Baky koncentráció, amint Csia Sándor nekem szóról szóra mondotta: »amikor a tülekedés volt a német követségen Veesenmayernél«, hogy milyen tárcát kapjon az Imrédy-párt és a Baky-párt, akkor ők, a nyilasok [akiket nem hívtak meg a német követségre és nem vehettek részt az osztozkodásban – *K. E.]* küldöttségileg megjelentek a kabinetirodában és a kormányzó iránti hűségüknek adtak kifejezést."

Rassay Károly, a liberális ellenzék vezére így vallott az Imrédy-perben:

„1944. március 19-én a főkapitányság épületében átvittek bennünket Baranyay Lipóttal, Mónus Illéssel, Malasits Gézával, Sigray Antallal és még jó néhány németellenes politikussal együtt egy cellába . . . El sem tudtuk képzelni, hogy magyar politikusok tárcákról és hivatali tisztségek osztogatásáról tárgyaljanak, amikor egy csomó magyar ember, közöttük törvényhozók, külső erők által vannak összefogva itt, az ország fővárosában, Budapesten . . .

Amikor 1944. március 19-én ott álltak az Úri utcában a német követségen ennek a szélsőjobboldali politikának a képviselői, azt kellett volna mondaniuk, hogy lehetetlen tárgyalni m. kir. miniszteri tárcák osztogatásáról, amikor a törvényhozás tagjai börtönben ülnek. Bár ha ezt mondják is, a németek azzal válaszoltak volna, hogy kérem, mi csak azt csináljuk, amit az urak éveken keresztül kívántak a parlamentben, a sajtóban.

Elnök: Szóval, ami 1944. március 19-én történt, abban jelentős része volt a vádlottnak?

Rassay: *Ennek a szélsőjobboldali politikának a szellemi vezére ő volt!"*

Imrédyt a börtönben meglátogatta Szirmai Rezső újságíró és egy pszichoanalitikus, hogy politikai tevékenységének motívumairól, indítékairól beszélgessenek vele.

„Szirmai: Nem érzi-e magát bűnösnek, hogy részt vett egy olyan rendszer irányításában, Ön, a mélyen vallásos ember, olyan rendszernek egyik pillére volt, amelyik politikai okokból egy faji vérvád alátámasztására ártatlan és védtelen emberek százezreit halálra kínozta?

Imrédy: *Hibaérzet él bennem . . ., illetve a felelősség érzete. De nincs az az érzésem, hogy túlságosan másképpen is lehetett volna csinálni a dolgokat.*"

Mondotta pedig ezt az a politikus, aki – a vádirat megállapítása szerint – „mint a Darányi-kormány tárca nélküli közgazdasági minisztere, megszerkesztette az 1938. XV. törvénycikket, az első zsidótörvényt, majd mint magyar miniszterelnök benyújtotta az 1939. évi IV. törvénycikket, az úgynevezett második zsidótörvényt, amely törvények védtelen magyar állampolgárok legsúlyosabb jogfosztását tartalmazták és 1944. május 23-tól augusztus 8-ig tagja volt annak a Sztójay-kormánynak, amely kormány rendeleteinek gettók felállítása, deportálások és sok százezer emberélet kioltása volt a következménye."

A népbírósági tárgyaláson a népbírók kérdéseire Imrédy először kitérően válaszolt, köntörfalazott, tagadott. Amikor dr. Halász népbíró a vádlott fejére olvasta, hogy már 1942-ben követelte egy parlamenti beszédében a zsidók gettóba költöztetését, akkor így védekezett:

„Utalást tettem arra, hogy a középkorban a szeparáció volt szokásos, ilyen szeparációt azonban nem kértem."

Csakhogy a népbíró által említett felszólalásában Imrédy így tett hitvallást a zsidók elkülönítése és deportálása mellett: „Figyelmeztetnem kell a tisztelt kormányt, nem állhatunk meg az úton, további intézkedéseket kell foganatosítanunk. *Hiszem,*

hogy végleges célunk megvalósítása valósággá válik: a zsidóság kitelepítésére – nemcsak Magyarországról, hanem egész Európából – sor fog kerülni."

És nyomatékul hozzátette: „Tudjuk, hogy a nemzetiszocialista eszme uralkodó irányzat lesz Európában."

A nyomozati iratok között fekvő, már idézett memorandumában Imrédy ennél is határozottabban körvonalazta a zsidókérdés radikális megoldását célzó javaslatait:

„A zsidókérdés kezelése terén a zsidóknak mint közismert túlfogyasztóknak a fogyasztásból való kikapcsolása nagy könnyebbséget hozna. Ezt és szellemi mérgező hatásuknak enyhítését azáltal lehetne elérni, hogy a lehetőség szerint elválasztjuk őket a magyar társadalom többi elemeitől. Nemcsak a lakóhely szerinti elkülönítésről van itt szó, amit fokozatosan már most meg kell indítani, hanem a munkahelyek szerint való elkülönítésről is, nemkülönben a szórakozóhelyek és egyéb tömeg-találkozóhelyek megtisztításáról. Komolyan foglalkozni kell az utazások korlátozásával is, nemkülönben a zsidók külső megjelölésével, mert ezzel lehet a zugban való kereskedelmi tevékenységüket és hírverésüket is jelentős mértékben ellensúlyozni. A további rendszabályok tekintetében pedig alapelvül szolgáljon, hogy a cselekedetnek egyidejűleg kell a bejelentéssel megtörténnie, mert a bejelentett, de végre nem hajtott intézkedések módot adnak a zsidóknak arra, hogy a rendelkezés hatálya alól magukat, illetve vagyonukat kivonják. A zsidó vagyonok egyetemes ellenőrzés alá vétele, az ipari és kereskedelmi őrségváltásnak megfelelő emberek segítségével való keresztülvitele és a zsidó földbirtoknak de facto keresztény kezekbe juttatása – persze minden stróhmanság kizárásával – a legmegnyugtatóbb hatással volna a közvéleményre."

A Népbíróság az 1942. november 25-i parlamenti beszéd – és az 1943. évi memorandum alapján – megalapozottan állapította meg ítéletében, hogy Imrédy már évekkel előbb azt

sürgette, amit a Sztójay-kormány első zsidóellenes rendeletei megvalósítottak.

Imrédy pedig nyilván nem emlékezett már 1943-as memorandumára, ezért fejtegette a népbírósági ítélet ellen benyújtott fellebbezésében: „Egy szót sem szóltam sem a csillagviselésről, sem az összetelepítésről, sem más fejadagok megállapításáról." Majd szemforgató módon hozzátette:

„Végül még mint enyhítő körülményt említem, hogy a *Nemzetőr* 1944. április 7-i száma szerint – tehát már március 19. után, egy pártgyűlésen is csak abban az értelemben említettem a szeparációt, hogy legyen nemzeti otthonuk, és ezt a szeparációt a természeti jog és keresztény erkölcs követelményei szerint szabad végrehajtani, ami az élethez, egészséghez, magántulajdonhoz és személyes szabadsághoz való jog tiszteletét jelenti."

ARNÓTHY-JUNGERTH KONTRA IMRÉDY

Szél népbíró 1945. november 14-én a következő kérdést intézte Imrédyhez:

„1944 májusától augusztusig, amikor miniszter volt, milyen része volt a zsidóellenes rendelkezésekben?

Imrédy: E rendelkezésekben részem nem volt, sőt a júliusi minisztertanácsok egyikén felszólaltam az emberkínzás ellen.

Szél: *Tudomása volt-e arról, hogy a Magyarországról elszállított zsidókat gázkamrába vitték?*

Imrédy: Nem."

Imrédy – enyhén szólva – rosszul emlékezett a deportálások kérdésében elfoglalt álláspontjára. Az általa idézett minisztertanácsi ülésen – amely egyébként nem júliusban, hanem június 21-én volt – az történt, hogy Arnóthy-Jungerth Mihály külügyminiszter-helyettes referált a deportálások következtében kialakult rendkívül kedvezőtlen külföldi visszhangról. Elmondotta, hogy a Budapestre akkreditált követek állandóan

járnak hozzá, a diplomáciai érintkezésben nem szokásos kemény szavakkal illetik ebben a kérdésben, sőt azt állítják, hogy a németek Auschwitzba viszik a zsidókat, ahol gázzal elpusztítják őket.

Tehát: *Imrédy már 1944. június 21-én értesült arról, ráadásul nem mendemondák alapján, hanem hivatalos, hitelt érdemlő forrásból, hogy a deportált zsidókat nem munkára viszik.*

Továbbá az sem bizonyult igaznak, hogy állást foglalt volna a deportálások ellen. Éppen ellenkezőleg, amikor Arnóthy-Jungerth figyelmeztette a Sztójay-kormányt, hogy a külföld véleményét nem lehet figyelmen kívül hagyni, éppen *Imrédy javaslatára döntött úgy a minisztertanács, hogy a külföldi közvélemény tiltakozásának ellensúlyozására – szóban és írásban – a deportálásokat szembe kell állítani a bombázásokkal.* Arnóthy-Jungerth hiába érvelt, hogy más megítélés alá esik a bombázás és más alá a deportálás és elgázosítás; mert amíg a bombázás olyan harcászati mód, amelyet minden hadviselő fél alkalmaz, addig az atrocitás és deportálás a saját állampolgárokkal szemben elkövetett kegyetlenkedés.

Arnóthy-Jungerth mindezt elmondta tanúvallomásában, majd hozzátette: „Meg kell jegyeznem, hogy Imrédynek a kormányban akkor olyan tekintélye volt, hogy az ő álláspontja döntő volt. Előtte Jaross beszélt, a többi miniszternek nemigen volt más véleménye, ugyanazt ismételgette, amit Imrédy mondott."

Sulyok népügyész joggal állapította meg vádbeszédében: „Nem lehet azzal védekezni, hogy a deportálások végrehajtása nem őrá, Imrédyre tartozott, hanem Endre László és Baky László államtitkárokra. A Sztójay-kormány, amelynek Imrédy is tagja volt, egészében felelős mindazokért az intézkedésekért, amelyek uralma alatt történtek . . .

Megtörtént az is, hogy vad hordák, hadseregek legyilkolták annak a népnek a lakosságát, amelynek katonáit harcban legyőzték. Annak hatásáról, a vandálok pusztításáról bőven

tanúskodik a világtörténelem, azonban még sohasem fordult elő, hogy előre megfontolt szándékkal mérnökökkel építtessenek fel, ilyen kamrákat és ilyen megsemmisítő táborokat állítsanak fel, ilyen példátlan kiszámított gonoszsággal végezzék ki emberek százezreit . . .

A magyar nép milliói borzadva fordultak el akkor is ettől a szörnyűségtől, soha egy pillanatig sem azonosították magukat ezzel, és most a bíróságnak a feladata méltóan megbélyegezni azokat, akik ebben részt vettek . . ."

A WEISS MANFRÉD-ÜGY

Már az első tárgyalási napon szóba került az a szerződés, amelyet a Weiss-, Chorin-, Kornfeld- és Mauthner-család megbízottai kötöttek a magyarországi SS főparancsnoksággal. Imrédy erről az ügyletről így vallott:

„A Weiss Manfréd-ügyben megjelent nálam egy ezredes, aki lebonyolította a szerződést. Igyekezett megmagyarázni, hogy a szerződés milyen jó Magyarországra nézve, és különféle koncessziókat helyezett kilátásba. Az írásbeli szerződést előadta nekem, és ez úgy szólt, hogy *az SS 25 esztendőre kezelésbe veszi a Weiss Manfréd ipari érdekeltséget*, sőt a mezőgazdasági birtokot is, egymillió svájci frank fizetése ellenében. Ezenkívül megígérték és teljesítették a Weiss-család Portugáliába szállítását. Egy pótmegállapodás pedig kimondotta, hogy ha 25 esztendő múlva a vállalat eladásra kerül, arra az SS-nek elővételi joga van.

A magyar kormány részéről én kijelentettem, hogy a kormány ezt nem hajlandó elismerni, így kerültem szembe velük."

Rajniss Ferenc ugyanerről így vallott:

„A németek ezeknek a milliomosoknak megengedték, hogy magánvagyonukat innen elvigyék, a gyárakat pedig a magyar törvényekkel ellentétben az SS gyáraivá minősítették. Amikor

Imrédy ez ellen tiltakozott, az SS-tábornok valami olyan kérdést szögezett, emlékezetem szerint, Imrédynek, hogy ezek szerint ön nem tartja Himmlert gentlemannek. [Derültség.] Imrédy ekkor lemondott állásáról."

Otto Winckelmann, az SS-alakulatok magyarországi főparancsnoka a Népbíróság előtt a szerződésről a következőket mondotta:

„Chorin úr Kurt Bechernek azt az ajánlatot tette, hogy átadja a Weiss Manfréd-gyári üzemeket Treuhandként [zálogként], ennek ellenében pedig azt kéri Himmlertől, hogy a Weiss-családnak, a Kornfeld- és Mauthner-családnak valamennyi tagja Magyarországból, illetőleg Németországból a semleges külföldre mehessen ki, pénzbeli ellenértékül pedig körülbelül háromnegyed millió dollárt magukkal vihessenek.

Elnök: Az SS elfogadta ezt a javaslatot?

Winckelmann: Igen."

Imrédy gazdasági csúcsminiszter volt a Sztójay-kormányban, de mint a Népbíróság előtt többen vallották, idejének és energiájának döntő részét a Weiss Manfréd–SS szerződés kötötte le.

Mi rejlett e buzgóság hátterében? És miért mondott le Imrédy? A magyar szuverenitás megsértése? Aligha. Emiatt Imrédy sem 1944. március 19-én, sem azután nem háborodott fel, pedig jó néhányszor lett volna oka. Nem tiltakozott az ország megszállása, az antifasiszta, a baloldali politikusok, írók, újságírók, munkások és parasztok letartóztatása ellen, nem emelte fel szavát a német SS irányítása alatt végrehajtott gettóba zárás és deportálás ellen sem.

Mikor került szembe Imrédy az SS-szel? Akkor, amikor felvetődött a reális veszély, hogy az SS megkaparintja a magyar zsidó finánctőkések részvényeit, megszerzi azok gyárait, iparvállalatait, földbirtokait, márpedig erre a zsákmányra ő és hasonszőrű társai tartottak igényt, ez volt szélsőjobboldali világnézetük egyik mozgatója.

Végül: a neves Chorin-család és a Heinrich-család nemcsak

üzleti, de rokoni kapcsolatban is állott egymással, márpedig Imrédy Béla szegről-végről az ómoraviczai Heinrich-család sarja volt!...

IMRÉDY VÉDEKEZÉSE

Bárdossyhoz hasonlóan ő sem válogatott eszközeiben, Veesenmayer „téved", Arnóthy-Jungerth „nem mond igazat", vagy Teleki „akkoriban már nagyon fel volt ingerelve ellenem" – állította védekezésében.

Továbbá: a Szentirmay-vacsorán Veesenmayerrel folytatott beszélgetés – jobban mondva tárgyalás jelentőségét, súlyát azzal igyekezett csökkenteni, hogy ezzel egy sorba állította más külföldi politikusokkal, tudósokkal, diplomatákkal, például Macartney brit professzorral vagy a budapesti szovjet követtel folytatott beszélgetéseit.

Azt nem tagadta, hogy a második zsidótörvény-javaslatot ő nyújtotta be, de egyrészt azt állította, hogy elsősorban a zsidóságnak akart kedvezni, amennyiben a kérdést ezáltal nyugvópontra lehet juttatni, másrészt Horthyra és Telekire hárította a felelősséget, mondván, hogy nekik módjukban lett volna a törvényjavaslatot visszavonniuk.

A sajtóban megjelent uszító cikkeivel kapcsolatban két enyhítő körülményt sorolt fel: *„a)* hogy a háború kitörése előtt (tehát 1941. április 10., illetve 1941. június 22. előtt) semmiféle izgatást vagy felhívást nem intéztem, illetve nem követtem el, sőt a szovjet követtel a legbarátságosabb viszonyt tartottam fenn; *b)* hogy 1944. augusztus 8. óta egyetlen nyilatkozatom nem volt a nyilvánosság számára ebben az irányban, tehát amikor magam is már komoly aggályokat tápláltam, nem vettem részt a háborús propagandában."

Azt, hogy a háború kitörésétől a tárca nélküli közgazdasági miniszterségről való lemondásáig eltelt több mint három esz-

tendő alatt mit írt és mit mondott a nyilvánosság előtt, arról mélyen hallgatott.

A népbírósági ítélet bűnéül rótta fel Szálasi nemzetvezetői beiktatásán való megjelenését. Imrédy védekezése:

„A Szálasi-kormány beiktatásán a parlamentben való megjelenés vezető jellegű cselekmény? Hát akkor mi a hercegprímás által történt eskükivétel? Alkotmányos úton megszerzettnek látszott a hatalom, az államfő lemondása és az 1937. XIX.-ben provideált országtanács előző közreműködése folytán. Ily körülmények közt érdeklődni az események iránt természetes magatartás egy képviselő részéről, még akkor is, ha a visszavonult szemlélő álláspontját foglalta el."

Imrédy tehát mindössze „érdeklődött" az iránt, miképpen teszi le az esküt Szálasi . . .

„NINCS BŰNTUDATOM"

Imrédy Bélát a Népbíróság 1945. november 23-án halálra ítélte.

A halálos ítélet elhangzása után mondotta – nem csekély cinizmussal – Imrédy Szirmai Rezső újságírónak: „Nincs bűntudatom. Akinek egy történelmi Niagara zuhatagában, egy világrengés katarzisában nincs igaza – az alul marad. Ezért nem tudok felháborodni. Én nem ítéltem volna magamat halálra."

Az ítéletet jóváhagyta a Népbíróságok Országos Tanácsa. Imrédy kegyelmi kérvényét a köztársaság elnöke elutasította. 1946. február 28-án a volt miniszterelnököt a Markó utcai fogház udvarán kivégezték.

„Nem a szíve, hanem a zsebe vezette…"

A VÁD ÉS A VÁDLOTT

1945. november 28-án kezdte tárgyalni a Pálosi-tanács Rajniss Ferenc háborús bűnös ügyét.

„Elnök: Bűnösnek érzi magát?

Rajniss: Részben bűnösnek érzem magam, avval az indokolással, hogy heves és indulatos természetem következtében jobban elragadtattam magamat, mint ahogy hitem és meggyőződésem diktálta volna. Egyéb ellenem felhozott bűncselekmények tekintetében nem érzem magam bűnösnek.

Elnök: Büntetve volt?

Rajniss: Igen, párbajvétségért."

A Népügyészség azzal vádolta Rajniss Ferencet, hogy politikai tevékenységével jelentősen hozzájárult az 1944. október 15-én a rádióban proklamált fegyverszünet megakadályozásához. Arra törekedett, hogy Magyarország folytassa a már teljesen kilátástalan háborút a fasiszta Németország oldalán.

A vádirat Rajniss bűnéül rótta fel, hogy irányító szerepet játszott a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének létrehozásában, amelynek fő célkitűzése Magyarország háborúból való kiválásának megakadályozása volt. Ennek a szövetségnek Rajniss lett az egyik vezetője.

Vádolta továbbá azzal, hogy 1944. október 16-án a Nyilaskeresztes Párt vezetése alatt – német tankok és szuronyok fedezete mellett – megalakított kormányban vállalta a val-

lás- és közoktatásügyi miniszteri tárcát, valamint azzal, hogy elfogadta a kormányzótanácsi tagságot, vezető állásában nemcsak hogy nem gátolta, de elősegítette a faji törvények miatt üldözöttek elhurcolását, legyilkolását.

A vádirat szerint Rajniss bűnös abban, hogy a magyar egyetemi hallgatókat részben kényszerrel kitelepítsék a Harmadik Birodalomba, részben modern hadviselésre felkészületlenül harctérre vigyék őket. Végül a vádlott újságcikkei befolyásolták a közvéleményt, tömeggyilkosságra és háborúra úszítottak, a vádlott így felelős a háború milliónyi áldozatáért.

A vádlott 52 éves, tanítóképzőt végzett, az első világháborúban orosz hadifogságba esett, három évet töltött fogolytáborban, járt Amerikában, ahol munkásként dolgozott. A húszas évek végén a liberális-demokrata *Esti Kurír* című napilap munkatársa volt. Közben, átmenetileg az Országos Társadalombiztosító Intézet, az OTI titkára, majd aligazgatója.

Az idő tájt rendkívül elítélő véleménnyel volt Milotay Istvánról, a jobboldali *Új Magyarság* című napilap főszerkesztőjéről. Népes társaságban azt állította, hogy politikai szélhámos, cigányprímás, aki pénzért mindenkinek hegedül. Nem sokkal később Rajniss Ferenc mégis Milotay lapjához szerződött – főmunkatársnak!

Lázár Miklós, a liberális *Reggel* című hétfői lap főszerkesztője a Népügyészségen tett tanúvallomásában többek között a következőket mondotta Rajnissnak a harmincas évek elején kifejtett újságírói és politikai tevékenységéről, valamint botrányos magánéletéről:

„Az 1932-es általános képviselőválasztásokon Rajniss kisgazdapárti hivatalos jelölt volt, úgy emlékszem a monori kerületben, de dacára Eckhardt erőteljes támogatásának, megbukott. Engem kerületem másodszor is beküldött a Házba agrárellenzéki programmal, fegyverbarátságban a kisgazdapárttal, amelynek akkori vezérei, Eckhardt, Hunyady Ferenc gróf és még sokan mások, ismételten interveniáltak nálam,

hogy Rajnisst foglalkoztassam a lapnál. Végre is minden hónapban két cikke jelent meg nálam. Ezek nem voltak politikai természetűek, inkább szociológiai riportok. A mérnökök, orvosok, tanárok, tanítók helyzetéről írt, mindig kihangsúlyozva demokratikus és baloldali meggyőződését. Politikusok, publicisták közül néhányan már ez idő tájt, 13 évvel ezelőtt nyitott szemmel látták a hitleri harmadik birodalom irtózatos veszedelmét hazánkra. Alakult egy bizalmas társaság, amelynek tagjai Bajcsy-Zsilinszky Endre, Pethő Sándor, Griges Miklós, Ajtay József, Katona Jenő, Csetényi József, Sigray Antal és még néhányan voltunk, kik elhatároztuk, hogy a már erősen szorongatott Ausztria vezető politikusaival veszszük fel a kapcsolatot a közös ellenség ellen. Rajniss a németellenes irányzat buzgó és együttérző szélsőbaloldali harcosának mutatta magát. Megbeszéléseink alapján egyszer fel is küldtem Bécsbe, ahonnan a horogkereszt iránti gyűlölettől szikrázó cikksorozatot írt a *Reggel*be. E cikkeit is közzétették, amikor már a Házban náci húrokat pengetett. A legélesebben szembefordultunk Gömbössel, aki a *Reggel*t többször be is tiltotta. Rajniss mindnyájunkat túl akart szárnyalni, intranzigens és baloldali ellenzékiségével. A nemzetpolitikai társaságban gyilkos gúnnyal kritizálta előadássorozatában Gömbös 96 pontját. Egy napon a Házban néhai Pethő Sándor figyelmeztetett, hogy jó lesz, ha óvatosabbak leszünk Rajniss-sal, mert ő arról értesült, hogy Gömbös jobbkezével, a főkorrumpátorral, Antal Istvánnal trafikál, aki Mecsér Andrással leginkább befolyásolta Gömböst hitlerista irányba. Természetesen nyomban levontam a baráti tanács konzekvenciáit és Rajniss kimaradt a laptól. Két-három hónap múlva újra felkeresett és közölte velem, hogy féléves tanulmányútra megy Németországba. De ne gondoljam, hogy ő náci lett, Antal István támogatja ugyan az útját, hogy mint elfogulatlan magyar publicista végre hű képet hozzon haza a németországi állapotokról. Néhány hónap múlva újra feltűnt Rajniss Pesten,

feltűnően kiöltözve, felkeresett engem, beszélt németországi tapasztalatairól. Az új német szociálpolitikát dicsérte, de a hitlerizmus gyilkos módszereit, ellenfeleinek eltiprását felháborodással utasította el magától. Két cikket is hozott, az egyik Berlinről szólott, teljesen tárgyilagos, színes útleírás volt; a másik kis tanulmány a munkáskórházakról. Néhány hét múlva megtudtuk, hogy Rajniss Bornemissza Gézának az embere és jobboldali új kormánytámogató párt alakításán fáradozik. Zászlót is bontott ez az 1920-as egyetemi tüntetőkből toborzott társaság a Vigadóban. Bornemissza és Rajniss voltak a szónokok és felesküdtek Gömbösre. Amikor aztán Gömbös váratlanul feloszlatta a parlamentet, Rajniss még mindig a kisgazdapárt tagja volt, dacára annak, hogy Eckhardtot Zsilinszkyvel és Pethővel figyelmeztettük arra, hogy ez az ember áruló és nyilván a kormány is és Berlin is pénzeli. Rajniss Eckhardt programjával lépett fel Dombóvárott, Eckhardt, nyilván Ulain Ferenc befolyására, le is utazott a támogatására, mindnyájunk ellenzése dacára, de képviselőnek Rajnisst nem ő, hanem Bornemissza Géza, az új kereskedelmi és iparügyi miniszter választatta meg, aki a nyílt szavazásos kerületben a nagyszámú vasutas választókat presszionálta arra, hogy Rajnissra szavazzanak. Se Bajcsy-Zsilinszky, se Griger, se én nem tértünk vissza a Házba, a német követ utasítására a legnagyobb terrorral legázoltak bennünket régi kerületeinkben. A választásokat megelőzőleg Milotay kivonult a *Magyarság*tól, és német pénzen megindította az *Új Magyarság*ot, amelynek Rajniss főmunkatársa lett, mint később megtudtuk: a német követ bizalmi embereként. Ez az ember merőben megváltozott: a legpökhendibb, a legagresszívebb szerepet kezdte játszani a Házban és az *Új Magyarság* hasábjain, szóval, tollal támadta a kisgazdapártot, Eckhardtot, engem, mindazokat, akikre a nyilvánosság előtt százszor is felesküdött. Megtudtuk, hogy választási költségeit Antal István fizette ki. Ebben az időben megállapítást nyert az is,

hogy Rajniss berlini útját és budapesti egyre pazarlóbb életmódját egy ötven év körüli dáma, báró Gerliczy Felícia finanszírozta, akinek Rajniss házasságot ígért, és aki az utolsó évben Berlinben és Budapesten kitartotta őt. Rajniss kisebb-nagyobb részletekben, igen megbízható információim szerint, több mint 40 ezer pengőt sajtolt ki Gerliczy bárónőből, miután a hölgy biztosra vette, hogy férjhez megy az újdonsült képviselőhöz. Rajniss azonban megválasztása másnapján Prónay Gábor elvált feleségét, Fényes Annát vette feleségül. Gerliczy bárónő botránnyal fenyegette meg Rajnisst, aki Bornemissza miniszterhez, ez idő tájt politikai mentorához futott segítségért. Rajniss legjobb barátjának, Gergely Ernő dr. fővárosi zsidó ügyvédnek közbejöttével Bornemissza miniszteri dolgozószobájában jött létre az egyezség: 20 vagy 28 ezer pengőt fizettek ki a miniszter rendelkezési alapjából Gerliczy Felíciának. A Ház egyik legközelebbi ülésén Eckhardt Tibor, aki akkorra már belátta, hogy Rajniss megítélésében nekünk volt igazunk, a Ház nyílt ülésén kitartott selyemfiúnak titulálta Rajnisst, aki egyetlen szóval sem válaszolt a Ház naplójába is belekerült példátlan sértésekre. Ekkor már köztudomású volt politikai körökben, hogy Rajniss Himmler és Goebbels embere a magyar képviselőházban."

Rajniss a Népbíróság elnökének kérdésére elmondotta, hogy 1931-től 1940-ig öt politikai párt tagja volt. Először a független ellenzéki csoportba lépett, majd a kisgazdapárthoz csatlakozott, innen útja az ún. reformnemzedék pártjához vezetett, azután a kormánypárt, a Magyar Élet Pártja következett, végül pedig Imrédy Bélát követve a Magyar Megújulás Pártjának egyik alapító tagja és fő ideológusa lett.

Az 1945. november 28-i tárgyaláson – nem kis derültséget keltve – kijelentette: „Az Imrédy-párt tagja vagyok ma is."

1935-ben pártonkívüli, majd 1939-ben kormánypárti programmal szerzett mandátumot.

Rajniss Ferencről aligha lehetett volna megmintázni a politikai állhatatosság szobrát . . .

Érdemes megemlíteni: Rajniss az 1945. november 30-i tárgyaláson elismerte, hogy a negyvenes években csak az újságírói, főszerkesztői munkálkodásért havi 15–18 000 pengőt kapott, sőt egy alkalommal egyszerre 150 000 pengőt vett fel! . . .

MACKENSEN KÖZBELÉP. . .

A Rajniss-per 1945. december 1-i tárgyalási napja bővelkedett izgalmakban. Németh Imre, volt országgyűlési képviselő Rajniss német kapcsolatairól beszélt tanúvallomásában. A tanút Bajcsy-Zsilinszky Endre tájékoztatta arról, hogy egy levél került a kezébe, amelyben Rajniss Ferenc és Barasits Tibor, az *Új Magyarság* munkatársai német propagandalap megindítására, a német érdekek kiszolgálására ajánlották fel szolgálataikat a náci Németországnak, azzal a feltétellel, hogy az összes német hirdetések az ő hirdetőirodájukon keresztül jussanak el a lapokhoz.

Bajcsy-Zsilinszky Endre kérésére Kozma Miklós belügyminiszter titokban megindította a nyomozást a levél hitelességének kiderítésére. Kozma felháborodottan jelentette ki: „Példátlan a magyar parlament történetében, hogy a magyar parlament tagja így felkínálja szolgálatait idegen hatalomnak."

Kánya Kálmán, a Gömbös-kormány külügyminisztere, volt berlini követ, aki tudott a dologról – tőle, mint régi tapasztalt diplomatától meglehetősen idegen nyerseséggel jelentette ki: „Erről a csirkefogóról mindent feltételezek."

Németh Imre így folytatta tanúvallomását: Bajcsy-Zsilinszky interpellált a parlamentben, miután írásszakértők megállapították, hogy a levél aláírása valódi, Rajniss kezeírása.

De a leleplezésnek nem lett folytatása: Mackensen budapesti német követ közbenjárt Gömbös miniszterelnöknél, mire az ügyet csendben lezárták.

A tanú átadta a kérdéses levélről készített fotókópiát Pá-

losi népbírósági elnöknek, aki azt megmutatta Rajnissnak. A vádlott halk, bizonytalan hangon közölte:

– Ez nem az én aláírásom!

Majd hamis pátosszal, mintegy a politikai tisztaság hófehér tógájában leszögezte: „Egyébként az a véleményem, hogy ki kell irtani a közéletből azt az országgyűlési képviselőt, aki ilyen levelet ír egy idegen hatalomnak."

Az egykorú újságtudósítás szerint a tárgyalóterem közönsége derültséggel fogadta Rajniss patetikus megnyilatkozását.

E vádpont kapcsán Zsolt Béla liberális szerkesztő megerősítette, hogy az *Új Magyarság* és személy szerint Rajniss német szubvencióban részesült. Rajniss – mondotta Zsolt – becsvágyból és pénzért minden rendszert kiszolgált.

Rajniss méltónak bizonyult a hitleri Németország vezetőinek bizalmára. Mint Kacsóh Bálint nyugalmazott államtitkár 1945. december 5-i tanúvallomásában felfedte, Rajniss állt élére 1940 decemberében annak az irányzatnak, amely követelte a német piac előnyben részesítését más, szabad piacokkal szemben. Pedig jól tudta: *Németország a magyar kivitelnek csak 40 százalékáért tud hasznos ellenszolgáltatást nyújtani, a többiért nem fizet.* Rajnissnak és társainak féktelen demagógiája is hozzájárult, hogy a háború alatt rohamosan nőtt Németország eladósodása Magyarországgal szemben, hogy az egyre nagyobb mennyiségű áruszállításért egyre kevesebbet kapott az ország.

Rajniss ezt az irányzatot propagálta cikkeiben és parlamenti felszólalásaiban.

AMI KIMARADT A VÁDIRATBÓL

1944. március 18-án délelőtt, mialatt Horthy kormányzó a legnagyobb titokban még Klessheimben tárgyalt Hitlerrel, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter jelentést kapott a lehallgató szolgálattól. A jelentés tárgya egy telefonbeszélge-

tés volt, amely Kornhuber német követségi sajtóattasé és Rajniss között folyt le. Kornhuber közölte Rajniss-sal: biztos értesülései vannak arról, hogy Horthy találkozott Hitlerrel és a Kállay-kormánynak távoznia kell helyéről, tehát az Imrédy-pártot legyen készenlétben, mert néhány napon belül hatalomra jutnak.

Keresztes-Fischer ezt a jelentést azonnal közölte Kállay miniszterelnökkel. A rendőrséget készültségbe helyezték.

Hogy Rajniss mikor és kivel közölte a kapott értesülést, azt nem tudjuk. De nehezen képzelhető el, hogy Rajniss ezt az Imrédy-párt szempontjából nem érdektelen információt magában tartotta volna, nem informálva legalább Imrédyt, Jarosst és Rátzot, a Magyar Megújulás Pártja vezetőit.

Így hát megdől Imrédy és társai azon állítása és védekezése, hogy az 1944. március 19-i német megszállás meglepetésként érte őket, arra nem számítottak, arra nem készültek ...

Mindenesetre a Kornhuber–Rajniss telefonbeszélgetést 1945 decemberében a Népügyészség nem ismerte. Ha ismeri, nem kétséges, hogy nagy súllyal szerepelt volna a vádiratban ...

KALTENBRUNNER VACSORÁJÁN

Bár Rajniss – Imrédy tanúvallomása szerint – igen jó viszonyban volt Veesenmayerrel, a Harmadik Birodalom budapesti követével és teljhatalmú megbízottjával, mégsem kapott tárcát a német megszállás után megalakult Sztójay-kormányban. Igaz: abban, hogy Sztójay miniszterelnök lett, nem kis része volt Rajnissnak. Amint azt egy Sztójayhoz intézett levelében megírta, a miniszterelnöki szék elnyerésére ő egyengette útját illetékes német tényezőknél.

Tény, hogy Rajniss 1944. március 20-án – merő véletlenségből – ott volt abban az előkelő fővárosi étteremben, ahol Kaltenbrunner, a Gestapo nagy hatalmú főnöke, Himmler helyettese vacsorázott munkatársaival. Rajnisst ez alkalommal

fontos beosztású német tiszteknek is bemutatták, többek között Otto Winckelmann SS-tábornoknak, a magyarországi SS- és rendőralakulatok főparancsnokának. (Winckelmann tanúvallomása 1945. december 1-én: „Rajnisst olyan embernek ismertem meg, aki mindvégig kitartott a német vonalon.")

Miután Imrédy 1944 július végén a németeknél kegyvesztett lett, részben azért, mert mint gazdasági csúcsminiszter nem tudta jelentősen fokozni a termelést, részben azért, mert nem fogadta el a Weiss Manfréd–SS szerződést, felvirradt Rajniss napja: ő lépett Imrédy politikai örökébe.

A népbírósági tárgyalás jegyzőkönyvéből ragadjunk ki egy mondatot Winckelmann tanúvallomásából:

„Politikai ügyész kérdésére, tanú: Rajnissban jobban bíztunk, mint az 1944 szeptember havában volt magyar kormányban."

A FEGYVERSZÜNET MEGAKADÁLYOZÁSÁÉRT

A Törvényhozók Nemzeti Szövetsége megalakításának ügye már az első tárgyalási napon, 1945. november 28-án szóba került. Rajniss így vallott:

„A Lakatos-kormány alatt napról napra a legsúlyosabb jelenségek mutatkoztak. Ekkor született meg a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége (TNSZ), amelynek megalakításában én is szerepet játszottam.

Elnök: A céljuk az volt, hogy megakadályozzák a fegyverletételt?

Rajniss: Igen."

Rajniss kissé szerény volt: a TNSZ megalakításában ugyanis nem egyszerűen egy volt a hasonló gondolkodású szélsőjobboldali honatyák között, hanem övé volt az irányító szerep, neki pedig Veesenmayer német követ adta a direktívákat!

Rajniss a TNSZ egyik emlékezetes akciójáról így vallott: „Abban az időben a Szovjettel való békekötés hírei támadtak. Rengeteg sok részletet hallottunk, állítólag majdnem megegyeztek. Később hallottunk lisszaboni tárgyalásokról, ezek viszont az angolszászokra vonatkoztak. Ha valaki az egyik oldalon áll, és ennek az oldalnak harcában esztendőkön keresztül részt vett, akkor valahogyan nemcsak az egyéni, hanem a nemzeti életösztönével is belekapaszkodik abba, hogy ha ennek az oldalnak nem is győzni kell, de valami útonmódon meglesz a lehetőség kikerülni a háborúból úgy, hogy az ország nem pusztul el.

A Nemzeti Szövetség Lakatos miniszterelnökhöz kérdést intézett, hogy mikor tudnánk vele beszélni. Lakatos miniszterelnök az október 15-e előtti csütörtökön fogadott a miniszterelnökségen. Tízen, tizenegyen mentünk fel a miniszterelnökségre, ahol egy tanácskozás volt, az egyik oldalon Szász Lajos, mi magunk, a másik oldalon pedig Lakatos miniszterelnök, Csatay honvédelmi miniszter és Henney külügyminiszter részvételével a minisztertanácsi szobába [így!]. Ez a csütörtöki nap abból a szempontból látszott döntő jelentőségűnek, hogy ezen az ülésen nyíltan és világosan felvetődött Magyarország miniszterelnöke és két másik tábornok ... előtt a kérdés: uraim, tárgyalnak Önök vagy nem tárgyalnak? Ezt nekünk feltétlenül tudnunk kell, mert hogyan számoljunk be az embereinknek, mit csinálunk, hogyan orientálódjunk egyáltalán a magyar ügyekben, ha erre a kérdésre nem tudunk választ kapni. Lakatos miniszterelnök arra a kérdésünkre, hogy van tárgyalás vagy nincs, megfogta a nyakában a lovagkeresztet, és azt mondotta, amíg én ezt a lovagkeresztet hordom, addig áruló nem leszek. Erre mi nem tudtunk semmi néven nevezendő választ adni, mellette ült a honvédelmi miniszter, mellette ült a tábornok külügyminiszter. Én tehát csütörtöktől kezdve abban, hogy nincs valami ilyen szándék, sokkal biztosabb voltam, mint szerdán. Lakatosnak ez után a válasza után jött október 15."

A VÁDLOTT ÉS EGY KORONATANÚ OKTÓBER 15-ÉRŐL

Pálosi tanácselnök 1945. november 28-án:
„A következő vádpont a 11. § 3. bek. kapcsolatos, október 15-e.

Vádlott: Vendégem volt egy Haller nevezetű német úr. Közben robbanásokat hallottunk. Megkértem őt, hogy telefonon kérdezze meg, hogy mi történt. Akkor hallottam arról, hogy a fiatal Horthy Miklóst valami szerb ágenssel való összejövetele alkalmával lefogták, megölték vagy megsebesítették – valami ilyesmi történt. Miközben beszélgettünk, a másik szobából feleségem sírva berohan, hogy hallgassam a rádiót: Horthy Miklós leteszi a fegyvert, meneküljek. Ekkor Hallerrel autón azonnal átmentem a német követségre és a német követségen töltöttem az egész napot, ott töltöttem az éjszakát mindaddig, amíg a német követséget evakuálták és az egész személyzetet elvitték minden irattal Budára. A német követségre menetelem, [ez] biztonságba helyezésemet szolgálta. Pillanat műve volt. Abban a pillanatban el kellett határoznom, hogy mit cselekedjek. Engem természetesen a kormányzói deklaráció teljesen meglepetésszerűen ért. Arra határoztam el magam, talán annak hatása alatt, hogy éppen ez a Haller volt nálam, hogy felmegyek a német követségre. A német követségen már sok embert találtam. Más emberek sorsa miatt nem merem állítani, hogy az első pillanatban kiket láttam ott. Én nem is hallottam a proklamációból egy szót sem. Azt hiszem, két percen belül az autóban voltunk. Az utca teljesen elhagyatott volt, és az út a Kossuth Lajos tértől a német követségig öt-hat percnél több időt, azt hiszem nem vesz igénybe. Rövid idő múlva, egy-két órán belül tele volt a német követség magyarokkal, politikusokkal, tisztek jöttek egymásután, beszélgettek, egyik részük azután elment, másik részük ott maradt. Szálasi Ferenc is ott volt.

Az első órákban természetesen mindenki találgatta, hogy mi lesz. Magukkal a németekkel az első órákban nem lehetett beszélni, hiszen eléggé el voltak foglalva a maguk ügyeivel. Mi egymás között próbáltunk orientálódni, hogy mi lehet, mi fog történni, leteszik-e a csapatok a fegyvert, vagy nem teszik le, tehát találgatások folytak tulajdonképpen. A délutáni órákban hallottuk – ma sem tudom, hogy a rádiónak a németek, illetve a mi csapataink által való elfoglalása előtt vagy után történt –, hogy Vörös János, a vezérkar főnöke kiadott egy proklamációt, hogy a csapatok egyelőre még ne tegyék le a fegyvert, szóval, hogy fegyverszünet van, de nincs fegyverletétel. Valami ilyen proklamációt olvasott be a csapatoknak Vörös János. Közben nyugodtabb lett a helyzet abból a szempontból, hogy Budapesten a legnagyobb valószínűség szerint semmi sem történt. Vörös János proklamációja után nyilvánvaló volt, hogy katonai vonalon végleges döntés Budapesten, vagy talán kint a csapatoknál sem történt. Az emberek ott egymás között akkor már többet beszélgettek, sőt nekem alkalmam nyílt a késő esti órákban Rahn követtel beszélgetni. Ez a Rahn követ délelőtt fent volt a kormányzó úrnál, és ő ott többünk előtt, nem tudom, hányan voltunk, lehettünk tízen, tizenöten a szobában, elmondta: felrohant mint Hitler külön megbízottja a kormányzó úrhoz és figyelmeztette ennek a proklamációnak a következményeire. Állítólag ők azonban tudták, hogy vasárnap el fog hangzani ez a proklamáció. Ezért repült Rahn követ, aki tulajdonképpen Mussolini mellett volt követ, Budapestre. Rahn elmondotta, hogy a kormányzó úr meghallgatta Hitler üzenetét – talán levelet is hozott, nem emlékszem már rá biztosan –, és azt mondotta, hogy ha még tudja, megakadályozza a proklamáció beolvasását. Felvette a telefonkagylót és valahová telefonált, aztán lerogyott a székbe és azt mondotta: vége van, nem tud semmit sem csinálni, a proklamációt már olvassák. Rahn követ onnan visszajött a német követségre és azután valamikor a délutáni órákban mondotta el nekünk."

Részlet a népbírósági tárgyalás 1945. december 1-i jegyzőkönyvéből:

„Belép Veesenmayer Eduárd, 41 éves, Bad Kissingenben született, utolsó lakhelye Salzburg, róm. kat. vallású, diplomata foglalkozású, érdektelen tanú, aki a Bp. 210. §. 2. bek. foglalt figyelmeztetés után dr. Balassa Erik hites tolmács közbenjöttével ... lényegében az alábbiakban tesz vallomást:

1944. okt. 15-én vádlott a német követségre jött fel du. 3 óra tájban. Hogy a vádlott ottléte alkalmával kik voltak még ott, azt pontosan nem tudnám már megmondani, mert számos magyar személyiség fordult meg abban az időpontban a német követségen. Nem tudom, hogy egyedül jött-e, vagy sem. Az biztos, hogy voltak ott abban az időpontban mások is. Azért nem tudom pontosan megmondani, hogy egyedül jött-e a vádlott, mert nem bizonyos, hogy mindjárt bejöhetett hozzám, vagy pedig előzőleg a társalgóban várt rám. Én küldtem értesítést magyar személyiségeknek, hogy amennyiben nem érzik magukat biztonságban, nálam a német követségen menedéket találnak. Valószínű, hogy Rajniss ezért jött. Arra azonban nem emlékszem, hogy közvetlenül Rajnissnak is küldtem-e ilyen értesítést, azt sem tudom, vajon ő megtudta-e másoktól, hogy én küldtem ilyen értesítést magyar személyeknek. Velem politikai megbeszélést akkor nem folytatott. Szálasival lehetséges, sőt valószínű. Annyian voltak akkor ott fent a követségen magyar politikusok, hogy az egyes eseteket nem tudtam kontrollálni. A kormányzó eltávolításáról sem beszéltünk. Tudomásom szerint azon a napon az iniciatíva már teljesen német kézbe ment át és a magyar személyiségek csupán alárendelt szerepet játszottak már. Már október 15. előtt ismételt megbeszélések folytak a hatalom átvételéről. Ezeken a megbeszéléseken Rajniss Ferenc személye azért került előtérbe, mert ő mint a nemzeti ellenzék egyik képviselője szerepelt. Határozottan nem tudom megválaszolni a kérdést. Kétségtelen, hogy ő jelen volt ezeken a megbeszéléseken és egyszer-kétszer nálam is megjelent. Nekem másutt

nem voltak megbeszéléseim, csak a követségen. Úgy emlékszem azonban, hogy a témakörben Rajnissnak volt egy tárgyalása Szálasival, én azonban azon a megbeszélésen nem vettem részt. Az 1944. október 15-én elhatározott uralomátvétel kérdésében vádlottnak döntő szerepe talán nem volt, kétségtelen azonban, hogy az ő szerepe fontos volt.

Vádlott: A tolmács úr rosszul fordította, mert a tanú azt mondja, hogy »a személyisége volt fontos«, ez pedig mást jelent.

Tanácsvezető bíró: Ismételje meg válaszát.

Tanú: Az bizonyos, hogy Rajniss Ferenc személye az egész játékban fontos volt. Cselekvősége nem volt, de számára, mint diplomata számára fontos volt az a tudat, hogy a vádlott, mint az egyik jobboldali párt vezetője – minthogy Imrédy nem volt jelen – rendelkezésre bocsátotta pártját.

Tanácsvezető bíró: Bár ilyen irányban tettem már fel kérdést, nem látok világosan, és ezért tisztázandónak tartom azt a kérdést, hogy vajon Rajniss Ferencnek akár október 15-én, akár október 15-ét megelőzően volt-e tevékenysége a nyilas kormány hatalomátvétele tekintetében és ezzel kapcsolatban a kormányzó eltávolításában? Erre tessék felelni.

Tanú: Nem.

Tanácsvezető bíró: Hát valami tevékenysége mégis csak volt. Mi volt ez az ő tevékenysége, amelyről ön tudomással bír?

Tanú: Rajniss a nemzeti ellenzék részéről, mint Imrédy helyettese vagy a párt vezetője szerepelt.

Tanácsvezető bíró: Nem kaptam választ a kérdésemre. Egyáltalán mi volt a szerepe Rajnissnak a nyilas párt hatalomrajutása és Horthy eltávolítása tekintetében?

Tanú: Az volt a szerepe, hogy rendelkezésre bocsátotta magát ahhoz, hogy egy új kormányban részt vegyen. Ezzel szemben a kormányzó eltávolításában aktív módon semmilyen formában nem vett részt.

Tanácsvezető bíró: Milyen kapcsolatai voltak a vádlottnak 1944. október 15-ét megelőzően?

Tanú: Ezt pontosan nem tudnám megjelölni, de szorosabb kapcsolata volt a vádlottnak énvelem, mint követtel. Időnkint megbeszéléseket folytattam vele. Feltételezem, hogy a vádlott más személyiségekkel is, más német személyiségekkel is kapcsolatban állott. Hogy kikkel és milyen mértékben, erre nézve pontos felvilágosítást adni nem tudok.

Tanácsvezető bíró: Német hivatalos álláspont szerint Rajniss személye posszibilis volt azokban az időkben?

Tanú: Igen. Már az én időm előtt is."

Így érthető, hogy amikor Szálasi 1944. október 16-án – német tankok és szuronyok segítségével – uralomra jutott, Rajniss tagja lett a háromtagú Kormányzótanácsnak, és megkapta a vallás- és közoktatásügyi tárcát is, vagyis végre „befutott" . . .

„MAJD MUTATOK ÉN NEKIK AUTONÓMIÁT..."

Dr. Mauritz Béla egyetemi tanár 1945. december 3-án az alábbi tanúvallomást tette a Népbíróság előtt:

„Én az 1943/44. tanévben a Pázmány Péter [Tudományegyetem] rektora voltam, a tavalyi évben pedig prorector. A rektor idegileg gyenge ember, tavaly elment szabadságra, három hónapra, november 9-én. Akkor én vettem át újból a Pázmány egyetem rektori tisztségét. Néhány nap múlva a miniszter összehívta az összes rektorokat, akik akkor már mind Budapesten voltak, és ezen az értekezleten előadta azt, hogy ő aznap Ribbentrop miniszterrel szerződést kötött, amelynek értelmében úgy a tanárok, tudósok, művészek, valamint az ifjúság egy részét kitelepítik Németországba. Ezt nekünk ott részletesen előadta, többen hozzászóltak. Néhány nap múlva egy szombati napon a szokásos doktori avatás volt. Ekkor

én ezt közöltem a négy dékánnal. Mi rögtön aggodalmunkat fejeztük ki és azt mondtuk, hogy nekünk ebben az ügyben okvetlenül tennünk kell valamit, ki kell fejeznünk az aggodalmunkat, hogy mi ezt az ügyet teljesen célszerűtlennek tartjuk, ennek kifejezést kell adnunk. Megállapodtunk abban, hogy a következő szombatra, amely éppen december 2-a volt, meghívjuk a tanácsülésünkre a többi rektort is. Meg is hívtuk őket, ott azután az egész ügyet megbeszéltük, és elhatároztuk, hogy azonnal felmegyünk a miniszterhez, és ott előadjuk aggodalmunkat. Azt a választ kaptuk, hogy a miniszter nincs Budapesten, erre azután felterjesztésünket írásba foglaltuk. Amikor ilyen kényesebb ügyről volt szó, én, mint aki természettudományokkal foglalkozom és jogi kérdésekhez nem értek, mindig meg szoktam kérdezni Moór Gyula jogásztanárt és Szandtner Pál jogásztanárt, hogy legyenek segítségemre az iratok megfogalmazásában. Megfogalmaztuk ezt az iratot és azonnal, december 2-án de. fél 2-kor felküldtük a miniszterhez, aki nem volt Budapesten.

Az irat lényege az volt, hogy aggodalmunkat fejeztük ki, hogy az egyetem kitelepíttessék. Mi ezt nem láttuk célszerűnek. Különösen aggodalmasnak tartottuk azt, hogy itt női hallgatókról is szó volt a magasabb évfolyamokban, amennyiben a Pázmány egyetemen érintette az orvosi kar és a gyógyszerészet IV–V. éves hallgatóit és a szigorlókat. Ezek a nők mind olyan 21–24 éves hallgatók voltak, de voltak idősebbek is, voltak közöttük családanyák, voltak áldott állapotban levők, tehát hogy ezeket kihurcolják Németországba, mikor a helyzet már teljesen reménytelen volt, mi ezt nagyon aggodalmasnak tartottuk. Ez volt az irat lényege. Az irat különben megvan, meg lehet kapni. Erre azután másnap, vasárnap de. 12 órakor a lakásomra kaptam egy levelet a minisztertől, olyan levelet, amilyent azt hiszem az egyetem rektora 300 év alatt sohasem kapott. A levél eredetije itt van nálam."

Tanácsvezető bíró, miután a vádlott a levél aláírását aláírásának elismeri, ismerteti a tanúhoz 1943. december 3-án írt levelét:

»Prorektor úr! 2328/44–45. sz. a. felterjesztésére a következőket válaszolom: a háborús egyetemi tanfolyamok kiképzése dolgában véleményemet világosan és egyenesen közöltem Önökkel. Magyarország mai helyzetében Önöknek nincs más kötelességük, mint a m. kir. kormány döntésének végrehajtása. A leghatározottabban visszautasítom minden néven nevezendő bírálatát és aggodalmát, mert ez az aggodalom nem a Prorektor úr dolga. Végtelenül sajnálom, hogy a Prorektor úr méltányos szavaimat megérteni nem tudta. Prorektor úrnak semmi köze sincs ahhoz, hogy kik számára bocsátanak ki katonai behívót, de Magyarország hadiérdekeit sérti meg, ha ezt az intézkedést bírálja. Ha az a szellem, amelyet Prorektor úr felterjesztésében kifejtett, nem tud számolni Magyarország követelményeivel és kifejezésre jut az egyetemi hallgatók állítólagos felvilágosításában is, akkor úgy Prorektor úr bírálatát, mint minden illetéktelen bírálatot, ami mától kezdve tudomásomra jut, a megfelelő katonai intézkedés végett átadok a honvédelmi miniszter úrnak. A legsúlyosabban megbélyegzem Prorektor úrnak azt a kijelentését, hogy a tanács elhárít magáról minden felelősséget, mert evvel a kijelentéssel a tanács csak felelőtlenségét bizonyította be. Vegye tudomásul Prorektor úr azt a miniszteri véleményemet, hogy mindenki, aki a magyar ifjúság és a magyar tudományos élet képviselőinek lehetséges elszállítását bármilyen irányú propagandával megakadályozni igyekszik, Szovjet-Oroszországot szolgálja. Prorektor urat a jövőben felelőssé teszem a háborús egyetemi tanfolyamok megmentésére indított akció körül tapasztalt sajnálatos jelenségekért, és mindent el fogok követni a defetista állásfoglalások letörésére. Budapest, 1944. december 3.«

Tanú: Erre azután nekem másnap azt tanácsolták, hogy legjobb lesz, ha eltűnök Budapestről, de azután értesültem

a következő hétfői napon arról, hogy a miniszter Budapestről elutazott, erre azután nyugodtan ittmaradtam.

Politikai ügyész kérdésére tanú: A levél hatása alatt azt gondoltam, hogy le fognak tartóztatni."

Még durvább hangot ütött meg Rajniss a TNSZ soproni ülésén 1944 decemberében:

„A kiürítést az egyetemi tanárok ellenezték a leghamisabb, legpiszkosabb módon. Ők hirdették meg az egyetemi ifjúságnak, hogy ez deportálás ... Ezek a kitömött fejű vén szamarak a mai időkben az egyetem autonómiájáról csevegnek. Hát majd mutatok én nekik autonómiát, amilyet még életükben nem láttak!"

„A LETARTÓZTATÁSOKRÓL ÉS A DEPORTÁLÁSOKRÓL VOLT TUDOMÁSOM..."

Rajniss elismerte, hogy meggyőződésből támogatta a jogfosztó zsidótörvényeket, hogy tudott a deportálásokról és a náciellenes emberek letartóztatásáról:

„A vidéki zsidósággal kapcsolatban először azt hallottam, hogy egy zsidókat szállító vonatot a németek ki akartak vinni Németországba, és a kormányzó rendeletére visszahozták a vonatot Budapestre. Ugyanezt a vonatot ugyanazon az éjszakán viszont ellopták és észak felé – mert eredetileg nyugat felé vitték volna – kivitték. Ez a kérdés abban az időben úgy állt Magyarországon, hogy a németek a zsidókérdést nemzetközi kérdésnek minősítették, tehát nem tartották magyar belügynek. Kétségtelenül ez volt az álláspontjuk, és ezt az álláspontjukat nem előttem, hanem a legnagyobb valószínűség szerint Magyarország kormányzója előtt ismertették. Ezzel a kérdéssel foglalkoztam továbbra is. De kérem, tőlem, egy antiszemitától nem lehetett volna elvárni, hogy egy ellenkező

irányzatnak az előharcosa legyek, mert ha az lettem volna, akkor én lennék ma a bírói székben.

Március 19. után a nem német beállítottságú emberek letartóztatásáról és deportálásáról volt tudomásom, ez megrendítette a németek iránti bizalmamat, ismétlem: nézetem az volt, hogy nincs más számunkra, mint tovább haladni azon az úton, amelyen elindultunk."

Ugyanezt más „hangszerelésben" az 1945. november 28-i tárgyaláson így fejtegette:

„... A németek politikai eszközeiről nemcsak nekem, hanem általában a tisztességes embereknek azon a vonalon, ahol én álltam, megvolt a véleményük a gyakorlat alapján. Mint reálpolitikusok nem mehettünk el erről a vonalról máshová. Hová mehettünk volna el mi, akik magunkat ebben az irányban már olyan messzemenő mértékig elköteleztük. Egyébként is nekem meggyőződésem maradt, hogy becsületes emberek egy háborúban egyszer mondanak igent vagy nemet, és amellett kitartanak."

Csakhogy két nappal később, 1945. november 30-án az egyik népbíró kérdésére Rajniss így vallott: „Kint Németországban jöttem rá csak, hogy a németek a háborút elvesztették, 1945. március végén. Hittem abban, hogy valami kompromisszumos megegyezés lesz a háború végén."

Tehát itt nincs szó becsületes emberek meggyőződéséről, marad az egyszerű tény: Rajniss támogatta Hitlert, mert szinte az utolsó pillanatig hitt a Harmadik Birodalom végső győzelmében.

Dr. Katona Jenő politikai ügyész joggal állapította meg: „A cikkek százai éppúgy vádolnak, mint a Dunába robbantott hidak, rombadőlt épületeink és a halottak emlékezete. A vádlott cikkei lobogtak vagy gyilkoltak! A vádlott azok közé tartozott, akik a szervezett munkásságot meg akarták semmisíteni... Csak szemfényvesztésnek lehet nevezni azon állítását, hogy a hitlerizmus csak a területi revíziós vonalon érdekelte. Őt nem a szíve, hanem a zsebe vezette.

Rajniss hazudik még a bitó árnyékában is, ő, aki annyit vétkezett nemzete ellen, mint kevesen. »Győzelem vagy halál – hirdette Rajniss –, a győzelem elmaradt, itt a halál!«"

Dr. Erőss János népügyész vádbeszédében a többi között a következőket mondotta:

„Ha úgy állott volna ide ez a vádlott, hogy levonta volna hiányzó meggyőződésének konzekvenciáit, ha kezébe vette volna a fegyvert, amelyet a magyarság millióinak olyan nagyon ajánlott a Don partján, ha kiállt volna az utolsó mérkőzésre, ha egy-két sebbel a testén ült volna ide, azt mondanám, hát jó, meghajlok meggyőződése előtt, mert levonta meggyőződésének konzekvenciáit, az eszme szolgálatában kiállott, megpróbált meghalni a Nagy Jánosokkal és a Kis Jóskákkal, vagy akár a Schindler Hugókkal együtt, de ezt a vádlott csak másnak ajánlgatta, ő csak másokat küldött a harcba és a halálba, de jómaga az idők rosszra fordulásával a puskapor szagának még a közeléből is elmenekült, úgy kellett őt ide visszahozni, mint egy vízbeugrott patkányt. Ezért nem tudok én a vádlott javára semmiféle enyhítő körülményt találni."

AZ ÍTÉLET

A Népbíróság Pálosi-tanácsa 1945. december 7-én hirdetett ítéletet. Bűnösnek mondotta ki Rajnisst többrendbeli háborús és népellenes bűntettben és ezért kötél általi halálra ítélte.

Rajniss – az egykorú sajtóbeszámoló szerint – mozdulatlanul, mélyen elgondolkozva hallgatta az ítélet indokolását, majd csatlakozott a védője által bejelentett fellebbezéshez.

A Népbíróságok Országos Tanácsa a fellebbezést 1946. február 28-án elutasította, és „a háborús főbűnösök között is a legalantasabbak egyikén" a halálos ítéletet 1946. március 12-én végrehajtották.

A magyar Quisling-kormány

VÁDIRAT HELYETT

Horthy kormányzó 1944. június 6-án, véletlenül éppen a nyugati partraszállás napján, hosszabb levelet írt Hitlernek. Emlékeztette a „vezért" arra az ígéretére, hogy a német megszálló csapatokat visszavonják, amint Magyarországon olyan kormány alakul, amelyben Hitler megbízik. Erre az ígéretre emlékeztet a levél első mondata, majd szó szerint ez következik: „Mivel nem tudhattam, hogy kik élvezik ezt a bizalmat, Sztójay elnöksége alatt azt a kormányt neveztem ki, amelyet – a vezérkarral való megbeszélés után – a német nagykövet és teljhatalmú megbízott javasolt."

Az udvarias bevezetés után fel kell figyelnünk a levél különös fordulataira: furcsán keveredtek az üzenetben a kormányzó kétarcúságát tükröző szemrehányások, illetve az óvatos, csillapító szavak. A levél ugyanis így folytatódik: „Azóta két és fél hónap telt el, és denunciánsok adatai alapján sok ezer, többségében ártatlan, korrekt ember van még mindig letartóztatva . . ." Egy mondat azonban mindjárt enyhíti ezt a kritikai észrevételt: „Alá kell húznom, hogy a német hadsereg korrektül viselkedett, és az elszigetelt túlkapásokat szigorúan megbüntették, de a visszamaradt (német) titkosrendőrség és az SS – legfőbb parancsnokaik ellentétes véleményével szemben – ellenséges országnak tekinti Magyarországot, és aszerint cselekszik." Most egy visszafogott kritikai célzás kö-

vetkezik: „Visszatartom magam attól, hogy leírjam, mi minden történt itt, és történik még mindig."

Kissé meglepő fordulattal Horthy most bizonygatni kezdi a magyar kormány hűségét és segítőkészségét: „A bolsevizmus elleni harc kötelességteljesítés, és ez a szegény, megcsonkított, kirabolt ország örömmel adott mindent, amit adni tudott, nem aranyért és svájci frankért, amint mások, hanem hitelbe német márkáért, melynek ellenében nem kaptunk árukat. Hadiiparunk Németország számára dolgozik, annak ellenére, hogy – az országon kívül küzdő csapatoktól eltekintve – fegyvertelenek vagyunk. Az összes szövetséges, a finnek, a románok, a horvátok stb. saját országukban védik hazájukat, csak mi küldjük mindazt, amit csak tudunk, határainkon túlra."

Horthy most közli az ország „kiadásait", pénzben és vérben egyaránt: *„A német megszálló csapatokért eddig 235 milliót fizettünk.*

Folyó év március 19. óta 2700 tisztet és 119 654 embert adtunk le." A levél befejező része is hasonlóképpen kettős érzületű, említi az „ártatlanul bebörtönzetteket", de egy csapásra bizonygatja, milyen szükség van ezekben az órákban a „bizalomteljes fegyvertársi viszony egészséges légkörére." (Horthy Miklós titkos iratai, 4. kiad. 455–456. old.)

A hosszan idézett levél átfogó képet nyújt, persze írójának szándéka ellenére, a Sztójay-kormány működésének első 72 napjáról. Valóban vádiratnak is beillik, öntudatlan vádiratnak az ellenforradalmi rendszer ellen. A Népügyészség 26 oldalas vádiratot készített a magyar Quisling-kormány, Sztójay Döme és miniszterei ügyében; a vádirat összeállításakor ez a levél minden bizonnyal nagy szolgálatot tett volna . . .

Szálasi, aki az 1944. március 19-i német megszállás után nem jutott komoly politikai szerephez, ellenérzéssel figyelte a Sztójay-kormány tevékenységét, amelyről 1944. június 16-án a következő értékelést jegyezte fel Naplójába: „Ez a társaság határozottan és kimondottan a németek szuronyára tá-

maszkodik... Ezek a férfiak egyenesen kiárusítják ezt az országot úgy politikai, mint társadalmi, mint politikai vonatkozásban."

(Persze, amikor 1944. október 16-án őt, Szálasit segítették hatalomra ugyanezen német szuronyok, akkor nem voltak morális aggályai...)

A TÖRVÉNYSZÉK ESKÜDTSZÉKI TERMÉBEN

A Népbíróság 1946. március 4-én délelőtt fél 10-kor kezdte tárgyalni Sztójay Döme miniszterelnök és négy minisztere ügyét a törvényszék esküdtszéki termében. Fűtés nem lévén, a bíróság tagjai, az ügyészek, a vádlottak és a nem túlságosan népes hallgatóság télikabátban dideregte végig a tárgyalást.

Az első tárgyalási napon ismertették a vádiratot, amely „felsorolta azokat a háborús és népellenes bűntetteket, amelyekkel Sztójay és társai 1944. március 19. előtt, de még inkább az ország megszállása után nemzetüket elárulták és kiszolgáltatták a fasizmusnak, elsősorban a náci Németországnak".

SZTÓJAI DÖME ARCKÉPE

A vádlottak sorát Sztójay Döme nyitotta meg. Pályafutását 1919 őszén Horthy „nemzeti" hadseregében, a vezérkar hírszerző osztályán kezdte. (Amikor 1944. április 27-én Vajna Gábor, Szálasi egyik alvezére felkereste a Miniszterelnökségen, hogy előkészítse a Nyilaskeresztes Párt vezérének látogatását, Sztójay a következőket mondotta Vajnának: „Mi, régi bajtársak, bizalmasan beszélhetünk egymással, hiszen 1919–20-ban együtt szolgáltunk a vezérkar hírszerző osztályán." Vajna

válasza: „Így van, mi tudunk hallgatni, ezt megtanultuk a Vezérkari Főnökség VI/2-es osztályán.")

Sztójay – még Sztojakovics néven – lassan, de biztosan ment előre a szamárlétrán. 1925-ben Berlinbe került – a katonai attasé posztjára, be volt avatva a frankhamisításba, kapcsolatban állott a hamis frankok értékesítésével megbízott Jankovich Arisztid nyugalmazott vezérkari ezredessel. 1933-tól 1935-ig a Honvédelmi Minisztérium elnöki osztályát vezette, 1935 decemberében Horthy altábornaggyá nevezte ki, majd röviddel utána Kánya Kálmán helyét foglalta el a berlini követség élén. Mint berlini követ teljes mértékben élvezte illetékes német körök bizalmát, azt is mondták róla, hogy nem annyira a magyar külügyminisztérium, hanem sokkal inkább a Wilhelmstrasse, a német birodalmi külügyminisztérium szócsöve volt.

De talán mindennél jobban jellemző rá, ahogyan Szálasiról vélekedett – 1944. április 13-i, első találkozásuk után: „Kedves Szálasi, benned egy komoly embert, egy urat, egy bajtársat és jó magyar embert ismertem meg."

Ugyanakkor Szálasi véleménye tárgyaló partneréről: „Sztójay feltétlenül becsületes, őszinte és lelkiismeretes férfi, aki felelősségteljesen vezeti az ügyeket, magatartásával pedig bizonyítja, hogy nem egyoldalú pártpolitikus, hanem a Nemzet teljességét összefogni akaró férfiú."

Mások, Szálasinál tekintélyesebb korabeli politikusok viszont úgy tartották, hogy Sztójay „csekély értelmi képességekkel van felruházva és kevés értelemmel bír a dolgok lényegének megítélésénél."

Akárhogyan is állt Sztójay politikai tisztesség és szellemi tehetség dolgában, Horthy 1944. március 22-én hajlandó volt miniszterelnökké kinevezni.

„...ELLENEZTEM ILYEN EMLÉKSZOBOR FELÁLLÍTÁSÁT..."

Sztójay a népbírósági tárgyaláson részletesen vallott miniszterelnöki megbízatásának előzményeiről, továbbá a kormány megalakításáról. Elmondotta, hogy részt vett a budai Várban 1944. március 19-én délelőtt tartott Koronatanácson, majd hazament a Hungária Szállóban levő lakására és ott másnap estig betegen feküdt. Akkor felment a Várba, a Külügyminisztérium Dísz-téri palotájába, ahol Szentmiklóssy, a külügyminiszter helyettese arról tájékoztatta, hogy Veesenmayer, aki feltehetően Jagow követ szerepét veszi át a német követség élén, beszélni akar vele.

Ő, Sztójay, vonakodott a kérésnek eleget tenni, de Szentmiklóssy rábeszélésére végül mégis átment az Úri utcában levő német követségre. Veesenmayer közölte vele, hogy őt jelölték miniszterelnöknek, és hogy ez nemcsak az ő, hanem a kormányzó óhaja is. Válasza: a megbízatást betegsége miatt nem vállalhatja, tekintettel súlyos betegségére, és különben is másnap vissza akart utazni Németországba – betegszabadsága folytatására.

A tárgyalási jegyzőkönyv így örökítette meg Sztójay kihallgatásának további részét:

„Elnök: Szóval elhárította magától. Kaltenbrunnerral beszélt?

Sztójay: Veesenmayer egy percre eltávozott és behozta Kaltenbrunnert.

Elnök: Ez a Gestapo főnöke volt, ugye?

Sztójay: Igen, őt Berlinből ismertem futólagosan – a részletek nem tartoznak ide –, ő is folytatott velem kvázi beszélgetést, amelynek succusa [lényege] az volt, hogy német részről követelik a zsidókérdés megoldását egyrészről és az avval kapcsolatos kérdéseket, a megbízhatatlan magatartást tanúsítókkal szemben stb. Én elhárítottam mindenféle ilyen irányú tárgyalást vele, megjegyezvén, hogy utasítást vagy mást csak

a kormányzótól vehetek át, és el is távoztam rövidesen a német követség épületéből.

Elnök: Aznap volt-e még tanácskozása valakivel?

Sztójay: Visszatértem a külügyi hivatalba, hogy Szentmiklóssyt tájékoztassam, mert az ő érdeklődése alapján mentem át. Sajnos, ő már távol volt, körülbelül 10 óra felé jártam nála, nem várta meg visszaérkezésemet, hanem hazament. Én akkor visszamentem a szállodába, nem tárgyaltam senkivel. Másnap délelőtt felmentem a külügyi hivatalba, hogy lejelentkezzem, mert egy órára minden készen volt, és fél kettőkor indult a vonat. Mikor Szentmiklóssyval közöltem ezen beszélgetést Veesenmayerrel, akkor ért a meghívás a kormányzótól kihallgatásra 1 órára. A kormányzó úrnál 1 órakor jelentem meg, utazási öltözetben. A kormányzó úr bizonyos megilletődéssel és talán bizonyos gêne-ben is közölte velem az eseményeket, éspedig azt, hogy a német kormány egy más kormányalakítást óhajt. A német kormány óhaja ez meg ez volt, amit említettem, hogy Imrédy–Rátz–Ruszkay. Ő ehhez nem járult hozzá és engem hozott szóba.

Elnök: Ön mit szólt erre? Részletesen vagyunk kíváncsiak erre a részre, de nem terjengősen.

Sztójay: A kormányzó úrnak legnagyobb nyomatékkal jelentettem, hogy óhajának nem vagyok képes eleget tenni, mert beteg vagyok, amint ő tudja, mert hiszen útközben is tájékoztattam őt erről, tehát nem vagyok abban az állapotban ...

Elnök: Mit mondott a kormányzó?

Sztójay: ... valamint egyéb álláspontomból sem, mert a mai helyzetben nem volnék képes, mikor a németek így jártak el Magyarországgal szemben, velük szemben képviselni a barátságot. Teljesen politikamentes vagyok, nem ismerem a belpolitikai kuszált helyzetet Magyarországon, tizennyolc éve távol voltam az országtól.

Elnök: Tehát hármas ok volt: a betegség, a németek eljárása miatt nem óhajtotta vállalni a kormányelnökséget, har-

madsorban pedig a belpolitikai helyzettel nem volt tisztában. Mi volt a kormányzó válasza?

Sztójay: A kormányzó majdnem egy-másfél óráig próbált kapacitálni, rábírni mindenféle kérésekkel, két karomnál megfogott, említette, hogy a bizalmat helyre kell állítani a helyzetben, és úgy látja, hogy én volnék alkalmas személyiség, Kállay is ezt javasolta neki, hogy engem bízzon meg, bizonyos megjegyzéseket is tett, hogy ha sikerül helyreállítani a bizalmat, Budapest legszebb terén fog egy szobrot állítani, amit természetesen rögtön a leghevesebben elhárítottam, és elleneztem ilyen emlékszobor felállítását.

Elnök: Szóval mindenképp igyekezett önt rávenni arra, hogy a kormányelnökséget elvállalja? A németeknek mi volt a kívánsága, mikor kell a kormánynak megalakulnia?

Sztójay: A német kormánynak az volt a kívánsága – ez volt 21-én –, hogy 22-én estig a kormánynak meg kell alakulva lennie.

Elnök: Csak a kormánynak kell megalakulva lennie?

Sztójay: Egy nyilatkozatot követeltek.

Elnök: Mi kellett, hogy benne legyen?

Sztójay: Azt követelték, amit már künn a kormányzótól is óhajtottak volna, hogy nyilatkozzék a kormány, hogy magyar kívánságra jöttek német csapatok Magyarország területére. Ez volt Veesenmayer követelése.

Elnök: Ön végül is elfogadja a kormányzó ajánlatát, elfogadja a kormányelnökséget és elkezdi munkáját, amely a kormányalakításnak személyi összeválogatásában merül ki.

Sztójay: Utolsó percig elleneztem. [Horthy] a kardbojtomnál fogott meg könnyes szemmel, hogy én vagyok talán az egyedüli, aki Magyarországot ezen szerencsétlenségből ki tudom vezetni. Negyvenkét évi szolgálatom van, más állami tisztviselő talán nincs, akinek ennyi szolgálata van. Szóval kardbojtomnál fogva ... (Vádlott, elérzékenyedése miatt, nem tudja folytatni.)

Elnök: Ön végül is enged a kormányzó óhajtásának, ké-

résének vagy könyörgésének és elvállalja a kormányelnökséget. Most, mint kormányelnöknek vagy dezignált kormányelnöknek az első feladata a minisztertársak összeválogatása.

Sztójay: Igen.

Elnök: Kapott erre vonatkozólag kész listát a kormányzó úrtól vagy pedig a németektől?

Sztójay: A kormányzó úrnál kerültek szóba az esetleges miniszterek, akiket én részben ismertem, de nagyon futólagosan az idők folyamán. Ismeretségi köröm nem volt, nem is tudtam, hogy ki jöhet tekintetbe a kormányban. Ezek alapján, amit a kormányzó úr is velem közölt, hogy ő ezeket részben tisztázta a németekkel, erre nem tudok jelentést tenni, mert hiszen arról volt szó, hogy oly személyek vegyenek részt a kormányban, akik legalábbis nem ellenszenvesek német oldalon."

„AZ ORSZÁGOT TELJESEN KISZOLGÁLTATTA A NÉMETEKNEK"

Részlet a vádiratból:

„Sztójay Dömét, mint a németek bizalmi emberét 1944. március 22-én miniszterelnökké nevezte ki a kormányzó és egyben megbízta a külügyminisztérium vezetésével is. Kormányát a németek által kijelölt, jobboldali politikát folytató némethű politikusokból állította össze. Terhelt célul tűzte ki a háború folytatását és a termelésnek a hadviselés érdekében való fokozását. Kieszközölte német követelésre, hogy a kormányzó oly kommüniké közzétételéhez járuljon hozzá, miszerint a német csapatok Magyarország megsegítésére a bolsevista veszély ellen érkeztek az országba.

A háború folytatása érdekében repülőterek építtetésére tárgyalásokat folytat és megállapodást létesít a németekkel, hogy a lebombázott steyri és brünni telepek újfajta vadászrepülőgépek gyártásának fokozása céljából a Dreher-sörgyárak kő-

bányai pincéiben – mint bombabiztos helyen – helyeztessenek el. A terveket helyesnek és szükségesnek találta s a terv végrehajtásának biztosítására elvállalta az építkezés védnökségét. A gyártelep felépült s június havában a már folyamatban volt repülőgépgyártást maga is megtekintette.

Új alapokra fekteti a Magyar- és Németország közötti árucsere-forgalmat éspedig az ún. háborús teherhozzájárulás alakjában. A magyar szállítások a vonatkozó megállapodás keltétől számítva függetlenül történtek a kliring állásától, a szükséges összegeket a Magyar Nemzeti Bank előlegezte addig, amíg Németországnak a későbbiek során módjában állott volna az ellenszállításokat lebonyolítani.

Miniszterelnöksége alatt a német kormánnyal kiegészítő megállapodást létesített, hogy az SS biztonsági alakulatokba Magyarországon minél nagyobb számban toboroztassanak német népcsoporthoz tartozó magyar állampolgárok, akik a besorozás dacára magyar állampolgárságukat továbbra is megtartották.

Külpolitikai vonatkozásban Sztójay Döme az abszolút szövetségi hűség alapjára helyezkedett. Ily értelemben teszi meg intézkedéseit, a sajtót ennek szolgálatába állítja. Veesenmayer Edmund parancsait vakon teljesíti. 1944. augusztus 29-én a kormányzó a terheltet lemondatta, előre elkészített lemondó nyilatkozatot írattak vele alá. Öthónapi miniszterelnöksége alatt az országot teljesen kiszolgáltatta a németeknek.

Sztójay Döme az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését és Magyarországnak a háborúba való fokozottabb mértékben történt belesodródását vezető állásban kifejtett ezen tevékenységével és magatartásával elősegítette, s azt megakadályozni nem törekedett, bár ez vezető közhivatali állásánál, politikai, közéleti szerepénél fogva módjában lett volna . . .

Sztójay Döme hivatalba lépése után hozzájárult és megakadályozni nem törekedett a német Gestapónak a magyar

baloldali politikusok ellen irányuló letartóztatásait és azoknak Németországba való elhurcolását.

Nem gátolta meg, hogy a megszálló németek az országból fontos ipari, gazdasági és egyéb javakat ki ne szállítsanak.

Nem akadályozta meg, hogy román, egyéb nemzetiségű és zsidó származású magyar állampolgárságú munkaszolgálatosok Németországba ki ne vitessenek."

Óhidy népügyész állapította meg vádbeszédében:

„Sztójay cselekvősége abban állott, hogy a német utasításokat, parancsokat, amelyek kivétel nélkül az ország pusztulására vezettek, megakadályozni nem törekedett, és mint Magyarország miniszterelnöke alkotmányos mezbe öltöztette, haladéktalanul továbbította és végrehajtotta. Ezzel a tevékenységével és magatartásával véglegesen megfosztotta Magyarországot attól a lehetőségtől, hogy a szabad nemzetek közvéleménye előtt a valóságnak megfelelően, mint a német erőszak áldozata szerepeljen . . .

Sztójay azzal, hogy kormányt alakított és ezzel annak alkotmányos színezetet adott, a nemzeti közvéleményt megtévesztette . . ."

Bárdossy László 1945. december 5-én a Népügyészségen a többi között a következőket vallotta volt beosztottjáról, a berlini követről és bizalmas politikai barátjáról, a miniszterelnökről: „Meggyőződésem szerint Sztójay a Berlinben nyert benyomások alapján őszintén hitt a németek győzelmében és féltette Magyarországot attól, hogy a német győzelem esetén a kormány által tanúsított mérsékelt támogatás politikája hátrányára válhat az országnak . . .

. . . Benyomásom szerint Sztójay miniszterelnöksége ideje alatt is abban a meggyőződésben élt, hogy a háborút a németek fogják megnyerni, és ebből a meggyőződésből folyt az, hogy a németek mellett való kitartás politikáját szolgálta. Ez magyarázza meg, hogy benne az esetleg kötendő fegyverszüneti egyezmény gondolata még csak fel sem merült, mert

mint már fentebb mondottam, a németek melletti harc folytatását tartotta szükségesnek . . .

. . . Arról közvetlen tudomásom van, hogy Sztójay Veesenmayer német követtel szívélyes jó viszonyt tartott fenn."

Sztójay a Népbíróság előtt érdekes, bár korántsem szokatlan védekezési taktikát választott: hosszan, részletesen beszélt mások szerepéről, Horthy, Kállay és mások felelősségéről, saját tevékenysége tárgyalásánál viszont azonnali „memóriazavar" lépett fel nála. Néha mégis sikerült őt a népbíráknak megfelelő válaszra bírniuk.

Népbíró: „A kormányalakítás után gyakori volt a kapcsolat ön és Veesenmayer között?

Sztójay: A kormányalakítás után elég sokszor felkeresett.

Népbíró: Mennyiben befolyásolta Veesenmayer önt kormányzati cselekedeteiben?

Sztójay: Ismételten konkrét óhajokat nyilvánított.

Népbíró: Milyen konkrét óhajokat?

Sztójay: Teszem fel . . . (hosszas hallgatás után) . . . hogy gazdasági vonatkozásokban milyen irányokban volna célszerű nálunk bizonyos vonalakat kiépíteni . . . Pénzügyi téren is előadtak bizonyos óhajtásokat."

Sztójayt nagyobb felelősség terhelte, mint kormánya tagjait, hiszen hosszú, majd egy évtizedes berlini diplomáciai működése alatt alapos értesüléseket szerezhetett a Harmadik Birodalom vezetőinek terveiről, elképzeléseiről. Hogy csak egyet említsünk: Sztójay az első tárgyalási napon, 1946. március 4-én elismerte: tudott arról a német tervről, hogy Magyarország déli németlakta területeiből – itt elsősorban Tolna, Baranya, a Bácska jött szóba – „önálló délnémet államot kell létesíteni, mely összekötő kapocs lenne a különböző országokban élő német népcsoportok és az anyaország között".

Sztójay mégis teljesítette a németek minden követelését.

Az 1946. március 5-i tárgyaláson Marosán György politikai ügyész Sztójay vádlottat a háborús helyzetről szerzett értesülései és tájékozottsága felől faggatta.

„Az utolsó kérdést teszem fel. Ön beszédeiben és megnyilatkozásaiban sokat beszélt a bolsevizmus elleni harcról. Felteszem a következő kérdést. Olvasott-e világéletében egyetlen könyvet Lenintől vagy Marxtól?

Sztójay: Nem.

Marosán politikai ügyész: Nem tartja furcsának, hogy maguk verekedtek valami ellen, amit nem is ismertek? Nincs több kérdésem."

Sztójay zavaros válasza: „Magyarországon az a téves hit tulajdonképpen széles körökben és kormánykörökben is el volt terjedve, hogy ez egy momentum, amely Magyarországot kellemetlen helyzetbe hozhatja. Hogy ez nem volt helyes, az mindenesetre lényeges tévedés volt az összesek részéről. Ebben nem vagyok egyedülálló és egyedül létező ember.

Marosán politikai ügyész: Hát ez igaz, nem egyedülálló."

RÁTZ JENŐ

Hivatalos címe a kormányban „helyettes miniszterelnök, tárca nélküli miniszter" volt.

1946-ban a börtönben mondotta: „Anyám halk, csendes, a magányt kedvelő asszony volt. Az ő természetét örököltem... Kitüntetéssel érettségiztem, mindig színjeles tanuló voltam, a teológián is, a hadiakadémián is."

A Ludovika Akadémia tanára, majd parancsnoka volt, 1936. október 1-én a vezérkar főnöke lett, ezt a posztot 1938. május 14-én, az első Imrédy-kormányban felcserélte a honvédelmi miniszteri tárcával, hogy végrehajtsa a hadsereg felfegyverzését, de alig féléves tevékenység után, november 15-én lemondott a miniszteri bársonyszékről.

Mint politikus, a kormánypárt szélsőjobboldali szárnyához tartozott, Imrédyvel együtt hozták létre *a Magyar Megújulás Pártját,* amelynek *helyettes vezetője lett.*

A börtönben, 1946-ban, az újságírónak arra a kérdésére, mi a véleménye Hitlerről, így válaszolt:

„Én őt most is prófétának tartom ... Róla mondom ezt, nem a rendszeréről, nem az eszméiről ... A mellékbolygóiról a legrosszabb véleményem van ... Őt is, Mussolinit is személyesen ismertem, többször beszélgettem mindkettőjükkel. Mussolini egy középkori tirannus prototípusa volt, nagy komédiás. De Hitler próféta ...

– Hitler iránti csodálatában nem játszik szerepet, hogy ön félig német származású?

– Lehet. Lehet, hogy ez is belejátszott."

Veesenmayer német követ véleménye az Imrédy-párt második emberéről: „Rátz igen egykedvű és lusta ember, de ugyanakkor nagyvonalú és azért könnyen irányítható."

Amikor 1944. március 19-én Horthy nem volt hajlandó Imrédyt miniszterelnökké kinevezni, Veesenmayer Rátz Jenőt ajánlotta a magas tisztségre.

Veesenmayer erről így vallott a Népügyészségen:

„Amikor Budapestre értem, megkezdtem a kormányalakítási tárgyalásokat és a magam részéről azt javasoltam, hogy Imrédy legyen a miniszterelnök. Amikor a kormányzó Imrédyt nem akceptálta, és Sztójayt hozta szóba miniszterelnökként, én érintkezésbe léptem Berlinnel, ahonnan megkaptam a hozzájárulást ahhoz, hogy Sztójay legyen a miniszterelnök.

Német részről Rátz Jenőt akartuk honvédelmi miniszterként a kormányba, a kormányzó azonban Csatayt ajánlotta. Magunk részéről azt reméltük, hogy Rátz ténykedése folytán a magyar honvédség intenzívebben fog részt venni a háborúban. Ezt a feltevésünket különböző jelentésekre alapítottuk. Rátz Jenővel 1943 márciusában ismerkedtem meg Szentirmay lakásán, ekkor az volt a feladatom, hogy keressek olyan alkalmas személyiségeket, akik Németországgal szembeni kötelezettségeiknek fokozottabb mértékben hajlandók eleget tenni.

Rátz 1944. március 19. és 22. között az én kérésemre egy-

szer meglátogatott, ekkor részemről a honvédelmi miniszterségе jött szóba, és amikor ez lehetetlenné vált, merült fel az a kérdés, hogy miniszterelnök-helyettes legyen. Megbeszélésünk során Rátz tartózkodó benyomást tett rám és benyomásom szerint nem nagy lelkesedéssel fogadta az ajánlatomat, inkább úgy látszott, mintha húzódozna tőle."

A Népügyészség többek között azzal vádolta Rátz Jenőt, hogy „az 1944. március 22-én megalakult Sztójay-kormányban, mint a németek előtt megbízható politikus, elvállalta a tárca nélküli miniszterelnök-helyettesi tisztet.

Rátz Jenő az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését és a háborúba való mind fokozottabb mértékben való belesodródását, annak ellenére, hogy előre látta, miszerint Magyarország a tengely oldalán fog a háborúba lépni, azt előbbiekben kifejtett tevékenységével és magatartásával elősegítette, s azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál fogva módja lett volna.

Rátz Jenő tagja volt a Lakatos-kormány alatt életre hívott s különböző pártállású képviselőkből összetevődött Nemzeti Szövetségnek, mely alakulatnak célja az volt, hogy a hadviselésben döntő változás ne történhessen, a németekkel megkötött szerződés alapján azok melletti kitartás a végsőkig biztosíttassék.

Terhelt, mint a Nemzeti Szövetség egyik aktív tagja, 1944. október elején felkereste Veesenmayer Edmund német követet s kifejezésre juttatta, hogy sem ő, sem pedig a Nemzeti Szövetség tagjai nem tartják helyesnek, miszerint Horthyék el akarják árulni német szövetségesüket. A magyar nemzet és a honvédség becsülete miatt feltétlenül meg kell akadályozni azt, hogy Magyarország a háborúból kiugorjék.

Rátz Jenő ezen magatartásával a fegyverszünet megkötését erőszakkal és befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett.

Szálasi Ferenc 1944 november havában Rátz Jenőt a felsőház tagjává nevezte ki, minek folytán a hatalom megszer-

zése után kapott kinevezése alapján a nyilas kormányzatban életét fenyegető kényszerű szükség nélkül vezető állást vállalt.

Terhelt felsőházi taggá történt kinevezése után, a felsőház őt ugyanezen hónapban elnöknek választotta meg.

Rátz Jenő 1941. május 26-án cikket írt a *Nemzetőr* c. lapban »Kréta az Achilles-sarok« címen, melyben azt fejtegette, hogy a Földközi-tenger keleti medencéje a benne működő angol flotta részére egérfogóvá válik, és Kréta elfoglalása fordulópontot jelent a háború történetében.

Ugyanezen lapban 1943. július 18-án a »Jobboldal postaládája« c. rovat alatt a következő vád tárgyát képező választ adta az egyik olvasó érdeklődésére:

„Nincs értelmes német és olasz, aki hinne az ellenséges propaganda hamis szólamainak, mi sem hiszünk a mostani Károlyi Mihályoknak. A búvárhajók és a légi fegyvernem hullámvölgye ideiglenes jelenség. Biztosra vehetjük, hogy a zseniális német technika hamarosan változtat ezen a helyzeten. Csak egy kis türelmet kérünk."

Az *Egyedül vagyunk* 1943. szeptember 24-i számában azt bizonyítgatja a terhelt, hogy Németország ezt a háborút semmi körülmények között sem vesztheti el, mert a német hadvezetőség behozhatatlan területi előnyt szerzett.

Hasonló tartalmú cikke jelent meg a *Magyarság* 1944. február 24-i számában.

A *Miskolci Magyar Élet* c. lap 1944. április 9-i száma a terhelt következő inkriminált nyilatkozatát közli:

„Elősegíteni akarjuk a végső győzelmet. Törhetetlen és szilárd hittel valljuk: minden reménységünk megvan arra, hogy a súlyos katonai harcot győzelmesen és sikeresen fejezhetjük be. A magyarság híven szövetségesi szavával, minden rendelkezésre álló katonai erőt és gazdasági erejét összeszedve elősegíteni kívánja a gyors és végső győzelmet."

AZ ÖRÖKÖS PÉNZÜGYMINISZTER

Reményi-Schneller Lajos 1938 márciusában, Darányi Kálmán kormányában kapta meg a pénzügyminiszteri tárcát és a Szálasi-rendszert is kiszolgálva 1945 áprilisáig meg is tartotta. Nyolc miniszterelnököt szolgált úgy, hogy magyar királyi pénzügyminiszteri fizetésével azonos összegű rendszeres havi díjazásban részesült német márkában – a náci hírszerzéstől, hálából a rendszeresen készített pénzügyi jelentésekért és más természetű bizalmas információkért.

Bajcsy-Zsilinszky Endre 1944 februárjában egy Kállay Miklós miniszterelnökhöz intézett memorandumában „helyettes pénzügyigazgatói színvonalat" említ, amikor minősíti Reményi-Schneller pénzügyminiszteri működését.

Imrédy Béla a Népügyészségen tett vallomásában így jellemezte Reményi-Schneller Lajost:

„A húszas évek elején ismerkedtem meg Reményi-Schneller Lajossal, aki akkor a Leszámítoló Bank cégvezetője volt. Én magam a pénzügyminisztérium hitelosztályán dolgoztam. Reményi-Schnellerrel való ismeretségem részben szolgálati úton keletkezett. Reményi-Schneller politikai karrierje 1938 márciusában indult el, amidőn a második Darányi kormányban pénzügyminiszterséget vállalt. Határozott politikai színezete nem volt. Politikai vonalvezetését elaszticitás jellemzi. Rugalmas volt. Kétségtelenül németbarát politikai irányt követett, úgy is mondhatnám, hogy a MÉP politikai felfogását követte. Rugalmasságára jellemző, hogy az összes kormányt szolgálta. Lakatost, Szálasit is. Bár az utóbbira vonatkozólag úgy tudom, hogy a kormányzó intenciójának megfelelően maradt a helyén Szálasi alatt. Mint előbb is említettem, nem volt kijegecesedett politikai nézete. Nem tudok arról, hogy a németeknek adatokat szolgáltatott volna, illetve hogy olyan mértékben informálta volna a németeket, mint pl. Jurcsek, aki Mecsérrel volt intim viszonyban. Kettőjük között, mármint

Reményi-Schneller és Jurcsek között határozott különbség volt.

Véleményem szerint Reményi-Schneller Magyarország háborúba sodródásának kérdésében nem osztott és nem szorzott. Kiszolgálta Magyarországnak a háborúba való sodródását annyiban, mint pénzügyminiszter.

A zsidótörvényeket illetően csatlakozott a kormány intencióihoz."

Amikor 1944 májusában felvetődött az a lehetőség, hogy Imrédy tárca nélküli gazdasági csúcsminiszteri kinevezése miatt Reményi-Schneller esetleg kiválik a Sztójay-kormányból, Veesenmayer Berlinbe küldött jelentésében leszögezte: „Reményi-Schnellert meg fogom tartani, mert hasznos számunkra és eddig jóindulatúan velünk tartott."

Veesenmayernek nem kellett csalódnia pártfogoltjában. 1944. augusztus 29-én Lakatos Géza kénytelen volt bevenni kormányába Reményi-Schnellert, noha tudta, hogy mindarról, amiről a Minisztertanács tárgyal, két órán belül pontos jelentés fekszik Veesenmayer asztalán. [L. G. személyes közlése e sorok írójának.]

„ÖT PERCCEL AZ ESKÜTÉTEL ELŐTT MUTATKOZTUNK BE EGYMÁSNAK"

A Sztójay-per 1946. március 11-i tárgyalásán került sor Lakatos Géza tanúvallomására.

„Elnök: Milyen körülmények között került be a kormányba Reményi-Schneller, vagy mi volt az indoka annak, hogy oda bekerült?

Lakatos: A helyzet az volt, hogy Veesenmayer német követ nálam olyan neveket forszírozott, amelyek a kormányzó által megszabott kormánycélkitűzésnél szóba sem jöhettek. Az új kormány teljes irányváltoztatást jelentett a Sztójay-rendszer után. Veesenmayer olyan neveket ajánlott nekem,

mint magát Sztójayt külügyminiszternek. Erre azt mondtam, hogy Sztójay súlyos beteg, hiszen éppen ez teszi szükségessé a kormányváltozást. Ez volt ugyanis a kormányzó által beállított nyílt ürügy a kormányváltozásra. Ekkor ajánlotta nekem külügyminiszternek Bárdossyt, Marosy Mengelét, honvédelmi miniszternek Ruszkay Jenőt, iparügyi miniszternek Hellebronthot, munkaügyi miniszternek Endre Lászlót. Az ilyen nevek után világos volt, mit akar ő, és mit akarok én. Mikor már nyolcvan százalékban győzött a magyar álláspont, két ponton semmi szín alatt nem engedett. Az egyik volt Jurcsek minisztersége a földmívelési és a közellátási tárca tekintetében, a másik pedig Reményi-Schneller pénzügyminisztersége. Ezt a két urat tehát arra való tekintettel, hogy mégis egy, a kormányzó intencióinak megfelelő és kifejezetten általa kinevezett magyar kormány jöjjön létre, akceptálnom kellett, éspedig a kormányzó hozzájárulásával.

Elnök: Szóval Reményi-Schneller Lajosnak a kormányba való beválasztása nem az ön intenciója volt?

Lakatos: Nem. Én őt nem ismertem és talán a magyar kormányalakítások egész történetében szokatlan jelenség, hogy öt perccel az eskütétel előtt mutatkoztunk be egymásnak. A felkérést is kénytelen voltam az utolsó percben telefonon intézni, amikor láttam, hogy másképpen nem megy a dolog.

Elnök: Ő ugyanis végig azzal védekezik, hogy valamennyi kormányban való részvétele a kormányzó kifejezett kívánalmán kívül szakember voltának köszönhető.

Lakatos: Ezt tagadhatatlanul magam is alá tudom támasztani, mert amikor láttam Veesenmayernek ezt az egészen görcsös és merev ragaszkodását, azzal nyugtattam meg magam, hogy szakembert kapok a pénzügyi tárca élére, s a többit majd ezután elintézzük."

A PÉNZÜGYMINISZTER A FEGYVERSZÜNETI LÉPÉSRŐL

Súlyosan terhelő tanúvallomást tett 1946. február 6-án a népügyész előtt Vladár Gábor nyugalmazott igazságügy-miniszter a „csak szakember" pénzügyminiszter ellen – a fegyverszüneti egyezmény megakadályozása ügyében. A legfontosabb részletek:

„1944. augusztus 29-től ugyanezen év október hó 15. napjáig igazságügy-miniszter voltam a Lakatos-kormányban.

Emlékezetem szerint 1944. év szeptember hó 7. napján Horthy Miklós kormányzó elnöklete alatt a Lakatos-kormány tagjai[ként] koronatanácsra jöttünk össze. A Lakatos-kormány tudvalevőleg azért alakult meg, hogy az országot a háborúból kivezesse, ennek ellenére igen meglepett bennünket a kormányzónak az a bejelentése, hogy ő a szövetséges hatalmakkal fegyverszünetet kíván kötni. Meglepett bennünket ez a bejelentés azért, mert ez katonailag nem volt előkészítve, nevezetesen Budapesten, illetve környékén 1–2 zászlóalj magyar katonaság volt, ezzel szemben [ugyanitt] a németeknek kb. 2 SS hadosztálya és 1 rendőrhadosztálya állomásozott. Vörös János vezérkari főnök a katonai helyzetet tárta a koronatanács elé, amely elég sötéten hangzott, és oly nyilatkozatot tett, hogy amennyiben a Vörös Hadsereg az Alföldről megindul, feltartóztatni nem lehet. A kérdéshez a polgári miniszterek közül senki nem szólt hozzá, kivéve Jurcsek Béla és dr. Reményi-Schneller Lajos minisztereket, akik kijelentették, hogy *a fegyverszüneti lépésnek beláthatatlan következményei lehetnek német oldalról.* Hangsúlyozták, hogy nekik kapcsolataik vannak a németekkel, Veesenmayer német követtel, és tudják, hogy ez a lépés súlyos megtorló intézkedéseket vonna maga után. Különösen Jurcsek Béla tett említést arról is, hogy óva inti a kormányzót már családjára való tekintettel is, ezen lépés megtételétől. Tudomásom van arról, hogy dr. Remé-

nyi-Schneller Lajosnak és Jurcsek Bélának is a németekkel, különösen Veesenmayerrel bizalmas kapcsolataik voltak.

A báró Apor vatikáni követ által 1944. október 13-án küldött táviratról tudomásom nincs, és nem tudom, hogy terheltnek e körül mi volt a szerepe.

Egyebet kérdés nélkül előadni nem tudok, vallomásom jól van felvéve, a jegyzőkönyv feltárás után helybenhagyólag aláíratott."

„NE LEGYÜNK KISHITŰEK..."

A Népügyészség vádirata felsorolta Reményi-Schneller pénzügyminiszteri működésének, elsősorban a háborús erőfeszítések fokozása érdekében kifejtett tevékenységének fontosabb állomásait. A vádirat tartalmazta mindazt, ami a háborús bűnösség fogalmát fedte.

Reményi-Schneller népügyészségi kihallgatása során azzal próbált védekezni, hogy ő csak szakember volt, sohasem politizált. Amikor pedig arról kellett számot adnia, miért vállalta a német szuronyok árnyékában a pénzügyminiszteri tárcát, így felelt: „Engem október 16-án a kora hajnali órákban elszállítottak a Bérc utcába, a Gellérthegyre (Winckelmann SS-főparancsnok rezidenciájára), majd onnan reggel 9 és 10 között vissza az Úri utcába, a német követségre. Hosszas várakozás után a német követ közölte, hogy a kormányzó lemondott és magát az SS védelme alá helyezte. Mint mondotta, ezt csak informatíve közli, s továbbiak tekintetében a hatalmat időközben átvett Szálasi fog intézkedni. Innen a miniszterelnökségre vittek át, ahol a kora délutáni órákban Szálasi közölte, hogy a kormányzó lemondott, a hatalmat átadta neki és azt a feltételt szabta, hogy a nemzeti egység kormányát kell az ország válságos helyzetében megalakítani. Utóbb ezt a kéziratot Lakatos miniszterelnök ellenjegyzésével együtt be is mutatták. Ezzel kapcsolatban Szálasi közölte, hogy a pénzügyi

tárcát továbbra is meg kell tartanom, de az éjszakai eseményekről egyébként nem informált. Azt el tudtam képzelni, hogy a kormányzó az adott viszonyok között nem szabad akaratából mondott le, de abból az utolsó mondatból, hogy a nemzeti egység kormányát kell megalakítani, arra kellett következtetnem, hogy ha már a kormányzó nem tud a helyén maradni, ezzel a mondattal azt a kívánságát óhajtja kifejezni, hogy a helyemen maradjak, és az adott helyzetben úgy szolgáljam az általa képviselt gondolatot, ahogyan tudom, és mentsem, ami még menthető. Ezért úgy éreztem, hogy ezt az utolsó akaratát teljesítenem kell.

Meggyőződésem, hogy a Szálasi-kormány alatt ezt a nehezen vállalt súlyos feladatot, amennyire lehetséges volt, teljesítettem is."

Hogy miként? A Népügyészség vádirata – a szorosan vett pénzügyminiszteri ténykedésén túl – két uszító beszédet idézett Reményi-Schneller fejére.

„Terhelt az 1944. december 23-án tartott felsőházi ülésen a következő vád tárgyává tett beszédet mondotta: »... Ha a mai harctéri helyzetet összehasonlítjuk az egy hónap előttivel, máris reménysugarat látunk: az a német hadsereg, amelyről ellenségei már azt állították, hogy a földön hever, a legutóbbi napokban nagy támadásra tudott lendülni Luxemburgban. Ne legyünk kishitűek, mert a német hadsereg Európa más pontjain is erőteljes offenzívát tud majd indítani...«

Inkriminálom terheltnek az 1945. február 23-i koronatanácson tett következő beszéde részeit: »A külpolitikai helyzet szempontjából kétségtelen, hogy Magyarország boldogulását csak Németország oldalán találhatja meg. Mindent el kell tehát követnünk abban az irányban, hogy Németország bennünket minél jobban megbecsüljön és értékeljen. Ebben az irányban kell dolgozni követségünknek és konzulátusainknak, de nem kevésbé a kitelepített lakosoknak is. Olyan magatartást kell kint tanúsítani, mely alkalmas arra egyrészről, hogy a németek érzékeljék határozott elszántságunkat, másrészről,

hogy a németek azt a meggyőződést szerezzék, hogy ennek a nemzetnek fiai alkalmasak és képesek arra is, hogy a visszafoglalandó országot felépítsék és kormányozzák. Minden kitelepült magyarnak diplomáciai missziója van és minden eszközzel oda kell hatni, hogy ezt a hivatást teljesíteni is tudja.«

A koronatanácson elmondott beszéd ezután így folytatódik:

»... A katonapolitikai helyzet szempontjából örömmel állapítható meg a beérkezett különböző jelentésekből, hogy a régi magyar vitézség kezd feltámadni. Ez örömmel tölt el mindenkit, de szükségesnek tartanám, hogy megfelelő propagandával erről a lakosság szélesebb rétegei is tudomást szerezzenek. S éppen ezért, mert a magyar katona immár kiküszöbölte a csorbát és szellemében is harcképes, szükségesnek tartanám, hogy mindaz a fegyver, ami az országban rendelkezésre áll, a megfelelő emberek kezében kiküldessék a frontra és használtassék fel az ellenséggel való küzdelemre, viszont az ország gazdasági erejének fenntartása érdekében azt is szükségesnek tartanám, hogy csak katonailag tényleg felhasználható emberek vonassanak el a termelő munkától.«

Reményi-Schneller Lajos gyülekezet előtt elmondott fenti beszédeiben a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatott."

Reményi-Schnellernek két villája volt Budán, övé volt a legszebb yacht a Balatonon; amikor 1945 március végén elmenekült az országból, a Dunántúlon egy ezüsttel teli ládát rejtett el.

SZÁSZ LAJOS ARCKÉPE

Szász Lajos szintén a kormánypárt szélsőjobboldalához tartozott, 1942. október 19-től 1944. március 22-ig mint tárca nélküli miniszter a Közellátásügyi Minisztérium élén állott, a Sztójay- és a Szálasi-kormányban iparügyi miniszter volt. A vádirat egyik legsúlyosabb háborús bűncselekményéül azt rót-

ta fel, hogy elvállalta a Törvényhozók Nemzeti Szövetségének elnöki tisztét, tehát élére állt az esetleges fegyverszünet megakadályozására létrehozott képviselői tömörülésnek.

Politikai éleslátását és hiszékenységét jól jellemzi az a beszéd, amelyet 1945. január 9-én Sopronban a Törvényhozók Nemzeti Bizottságának ülésén képviselőtársai megnyugtatására mondott. Egy jellemző részlet: „A katonai vezetőségi körökben változatlanul az az álláspont, hogy Budapestet fel kell szabadítani, ez a Führer parancsa is, de nem abból a célból, hogy az ott maradt katonai erők kivonulhassanak. Az előnyomuló csapatok nyomában mindenütt ott vannak az élelem- és fűtőanyag-szállítások is, sőt a szükséges vasúti és postás-műszaki személyzetet is összegyűjtötték, hogy azonnal megkezdhessék a helyreállító munkálatokat."

Alig néhány héttel később, 1945. február 9-én viszont Szász Lajos kénytelen volt bejelenteni a Sopronba menekült képviselők előtt: „Baráti tájékoztatásul közlöm, hogy Buda sorsa meg van pecsételve. Ha még nem esett el, ez idő szerint teljesen kilátástalannak látszik a helyzete."

Szász Lajos kihallgatására 1946. március 8-án került sor. A Sztójay-per negyedrendű vádlottja így védekezett: „A vádat megértettem, bűnösnek érzem magam, de nem a vádirat értelmében. Hibásnak érzem magam azért, mert amikor évtizedes hosszú tisztviselői működésem után beszorítottak a politikába, ott tévelyegtem a politika útvesztőjében, melyet nem én kezdeményeztem. Saját erőmet túlbecsültem és az ellentétes erőket nem értékeltem elég nagyra.

A háború továbbvitelében, elhúzásában vagy fokozásában nem érzem magam bűnösnek.

Az 1939-es választásokon MÉP-programmal választottak meg képviselőnek és ennek a pártnak tagja voltam végig. 1942. év októberében közellátási miniszter lettem, 1944. márciusában iparügyi miniszter, majd október 16-án kereskedelmi miniszter lettem. A Szálasi kormányban mindvégig miniszter voltam.

A különböző pártok egyesítése régi törekvés volt, már a Sztójay-kormányban is Sztójay ezen fáradozott. A kormányzó kihallgatásom alkalmával két ízben is szóvá tette a pártok egyesítési kérdését és a leghatározottabban utasított, hogy minden ilyen törekvést támogassak. Egy alkalommal több MÉP-képviselő tájékoztatott arról, hogy egy olyan gondolat merült fel, mely szerint a feloszlatott pártokra tekintet nélkül, a képviselők személy szerint alakítsanak egy új szervet, egy szövetséget, mely pótolná valahogy a pártoknak a törvényhozással kapcsolatos működését, vagyis a különböző javaslatokat előzetesen a parlamenten kívül megbeszéljék, másrészt és főképpen a nemzet sorsdöntő óráiban biztosítaná az alkotmányos tényezőknek, az államfőnek, az országgyűlésnek a kormánynak teljes összhangját.

Azt nem tudom, hogy ki vetette fel ezt a gondolatot. Amikor a megalakulásra vonatkozó kommüniké megjelent, legnagyobb meglepetésemre a meghatározásból kimaradt »a kormányzó vezetése alatt«. Ez irányban kérdést intéztem Tasnádi Nagy Andráshoz, aki azonban megnyugtatott és kijelentette, hogy ez csak azért történt, hogy a kormányzó személye ne legyen bevonva semmiféle politikai megmozdulásba.

Tanácsvezető kérdésére előadom, hogy többek között a Nemzeti Szövetség azért alakult meg, hogy a szélsőjobboldal túlkapásaival szemben békítőleg hasson. Arra a kérdésre pedig, hogy Tasnádi Nagy András vezetésével a kormányzóhoz küldöttség ment azon célból, hogy felvilágosítást kérjen a kormányzónak a háborúval kapcsolatos állásfoglalása felől, előadom, hogy ez nem volt a Nemzeti Szövetség hivatalos kívánsága. Tasnádi Nagyot képviselők egy csoportja megkérte erre. Ez csak egy egyéni akció volt.

Tagadom azt, hogy a Nemzeti Szövetségnek célja Magyarország háborúból való kilépésének megakadályozása lett volna.

Egy alkalommal jött hozzám Bárdossy és közölte velem, hogy engem akarnak a Nemzeti Szövetség elnökévé megvá-

lasztani, mégpedig abból a megfontolásból, hogy én politikailag nem vagyok exponálva és így nem akarok ebből a szervezetből egy hatalmi tényezőt építeni magam alá. Én a Nemzeti Szövetség elnökségét elfogadtam."

Lakatos Géza volt miniszterelnök a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége jellegéről és céljairól a népbírósági tárgyaláson a következőket mondotta:

„1944. október 4-én az esti órákban a Magyar Élet Pártja vezető képviselői felkerestek engem és közölték velem, hogy a nyilaspártnak sikerült a MÉP tagjaiból elég szép számot áthívni egy külön tömörületbe. Azt azonban megmondani nem tudták, hogy az az újabb tömörülés milyen célt szolgál. Én azonban sejtettem, hogy ennek a célja a kormányzó és a kormány ellen irányul. Én másnap felkerestem Tasnádi Nagy Andrást és közöttünk a kérdésben szokatlanul éles összetűzés támadt. A szemére vetettem: legkevesebb, amit elvárhattam volna, hogy erről a tömörülésről engem legalább értesítsen. Megemlítettem neki azt is, hogy az a gyanúm, hogy ez a tömörülés a kormányzó és a kormány ellen irányul. A megbeszélés semmi eredményre nem vezetett, amikor azután egy hét múlva, 1944. október 12-én beállított hozzám a miniszterelnökségre a már megalakult Nemzeti Szövetség 12 tagja. Emlékezetem szerint Szász Lajos, Rajniss Ferenc, Jaross Andor, Rátz Jenő, Huszovszky Lajos, Oláh Gábor, Vajna Gábor, Kolozsváry-Borcsa Mihály és Szőllősy Jenő volt ott – a többiekre nem emlékszem. Én megkérdeztem tőlük, hogy mit kívánnak, amikor is a Nemzeti Szövetség elnökeként szereplő Szász Lajos vette át a szót és tájékoztatott arról, hogy Nemzeti Szövetség cím alatt az országgyűlés képviselőinek tagjaiból tömörülés alakult, melynek célja a háború erőteljesebb folytatása és a háborúba még be nem állított erők totális igénybevétele. Szász célzott arra is, hogy bizonyos kiugrási tervek híre szállingózik a Várból. Én ezt a kérdést elütöttem és megkérdeztem tőle, hogy miért kellett ennek a tömörülésnek nemcsak hogy a kormány tudta nélkül, hanem egye-

nesen a kormány háta mögött megalakulnia, ugyanis én ebből azt látom, hogy ez a kormányzó és a kormány elleni céllal alakult. Amikor azután a háború folytatásának célját Szász tüzetesebben megjelölte, én megkérdeztem tőle, hogy miképben képzeli a háborút folytatni fegyver nélkül, különösen akkor, amikor a németektől eddig csak üres ígéreteket kaptunk. Ezután Rajniss olvasott fel egy hasonló értelmű memorandumot, majd Jaross ismertette a jobboldali pártok tömörülésének célját.

Természetesen az ország érdekének szem előtt tartásával szint vallanom nem lehetett, és hogy egyedül ne álljak ezzel a gyülekezettel, magamhoz kérettem Henyey Gusztáv külügyminisztert és Csatay Lajos honvédelmi minisztert.

Az így tovább folytatott megbeszélések során két téma került szőnyegre. Éspedig Faragho altábornagy kiküldetése Moszkvába és Bakay altábornagy elhurcolásának problémája.

A megbeszélés a késő esti órákban ért véget, és az volt a benyomásom, hogy a Nemzeti Szövetség tagjai kissé elhűlve távoztak.

Tanácsvezető kérdésére előadom, hogy kifejezetten nem tették fel nekem ezt a kérdést, hogy az-e a szándékom, hogy Magyarországot kivezessem a háborúból. Ez inkább fenyegető formában történt, éspedig úgy, hogy Jaross kijelentette nekem: »én pedig figyelmeztetem a kormányt, itt nincs kiugrás, itt nem lesz hazaárulás«. Az megfelel a valóságnak, hogy határozottan tagadásba vettem, hogy nincs szándékában a kormánynak a háborúból kilépni. Természetesen ezt a kormány érdekében tettem. Arra nem emlékszem, hogy a német lovagkeresztet megfogtam volna és így hivatkoztam volna a szövetségi hűségre."

Még kellemetlenebb helyzetbe került Szász Lajos vádlott, amikor Marosán György politikai ügyész intézett hozzá kérdéseket a TNSZ küldöttségének Lakatos miniszterelnökkel folytatott tárgyalásáról:

„Pol. ügyész: Azt a tizenkét embert, akik felmentek, hogyan szedték össze? Egyszerűen a terem sarkaiból?

Szász: Nem, ott a Nemzeti Szövetség sok tagja volt jelen.

Pol. ügyész: Csak megbeszélték, hogy mit visznek Lakatos miniszterelnök elé?

Szász: Mivel nem sikerült eddig érintkezésbe lépnem a miniszterelnök úrral, be akartuk jelenteni a Nemzeti Szövetség megalakulását és annak szolgálatait akartuk felajánlani.

Pol. ügyész: Szóval akkor nem ültek le tizenketten programot csinálni? De hiszen ön mindig azzal védekezett, hogy maga nem politizált, maga csak szakkérdésekkel foglalkozott. Minek minősítette ezt az akciót? Szakkérdésnek vagy politikai kérdésnek?

Szász: (Zavarában értelmetlenül dadog.)

Pol. ügyész: Szakkérdés a Nemzeti Szövetség?

Szász: Nem szakkérdés, politikai kérdés.

Pol. ügyész: Maga, aki nem politizált, miért vállalkozott erre?

Szász: Azért vállaltam a Nemzeti Szövetség elnökségét, mert politikailag egyik irányban sem voltam exponálva, bennem minden párt megbízott.

Pol. ügyész: Szóval csak azért, mert magában minden párt megbízott, és nem azért, mert maga bizonyos politikai vonalhoz tartotta magát?

Szász: Nem!

Pol. ügyész: Most megkérdezem a Nemzeti Szövetség volt elnökétől, hogy ki választotta meg ezt a nagyon furcsa társaságot? Itt ugyanis egészen élnevek voltak: Rajniss, Jaross, s a többi. Ki diszponált efelett?

Szász: A Nemzeti Szövetség.

Pol. ügyész: Ezekben állapodtak meg?

Szász: Igen!

Pol. ügyész: Azt tudja-e, hogy ezek a nevek akkor programot jelentettek?

Szász: Azt a programot jelentették, amelyben mi megállapodtunk.

Pol. ügyész: Hogy a háborút tovább folytatják?

Szász: Ebben nem állapodtunk meg.

Pol. ügyész: És mit szólt maga utána, amikor a tizenkét ember kijött a tanácskozásból? Hogyan jött ahhoz Jaross, hogy keményen kijelentse: „Itt nem lesz kiugrás!" (Lakatos felé:) Így volt?

Lakatos: Igen!

Pol. ügyész: Mit szólt maga ehhez?

Szász: Talán emlékszik rá tanú úr, hogy . . .

Pol. ügyész: Kint nem vonta felelősségre?

Szász: Ott is megmondtam.

Pol. ügyész: Mit mondott?

Szász: A szavakra nem emlékszem, de igenis azt mondtam, hogy mi nem azért jöttünk ide, hogy álláspontot foglaljunk el, hanem hogy felajánljuk szolgálatainkat a miniszterelnök úr számára és tőle tájékoztatást kérjünk."

MEDDIG HITT SZÁSZ A NÉMET GYŐZELEMBEN?

Szász Lajos a Szálasi-rezsimben kifejtett miniszteri tevékenységét azzal magyarázta, hogy „az nem a nyilaspárt uralmának megszilárdítására irányult, hanem ellenkezőleg, az ország közérdekét kívánta szolgálni".

Saját védelmében utalt arra, hogy a dunai hidak felrobbantása ügyében utasította a német tisztekkel tárgyaló Dömötör miniszteri tanácsost, hogy „a németek ne robbantsanak. Ha mégis kell és elkerülhetetlen hadászati szempontból, akkor a híd egyes alkatrészeit robbantsák csak, nem az egész hidat, hogy a használhatóság egy időre meg legyen bénítva".

Szász védekezése a MÁV kitelepítésével kapcsolatban: „Az volt az intencióm, hogy ha szükséges, akkor a nyugati

határig lehet vinni a vonatokat, de ki az országból nem, inkább ha már elkerülhetetlen, döntsék le a vonatokat a töltésről."

Viszont elismerte, hogy hitt a németek győzelmében. Arra a kérdésre pedig, hogy meddig látta értelmét a háború folytatásának, így válaszolt: „A háború folytatásának addig láttam értelmét, amíg nem láttam azt az összeomlást, amelynek 1945. március 29-én történő határátlépésem alkalmával voltam tanúja... Le kell szögeznem, hogy én nem egy fasiszta győzelmet vártam, annyira nem, hogy tisztában voltam azzal, hogy egy abszolút fasiszta győzelem esetén Magyarország sorsa csak még rosszabbodhat, hanem arra számítottam – és ezt értem én fasiszta győzelem alatt –, hogyha a szövetséges hatalmak nem is kapnak ki, de ők sem tudják leverni a fasiszta hatalmat, és a háború egy kompromisszumos békével, az asztalnál fog befejeződni."

Végül egy apró adalék Szász emberi tartásához. Amikor kihallgatása során a politikai rendőrség tisztje elébe tárta 1944. május 20-i gyalázatos üszító kecskeméti beszédét, a következőképpen próbált magyarázkodni: „A kecskeméti beszédemből idézett részt magam is kicsit élesnek ítélem, beszédem azonban akkor törvényes alapon állott... A beszédekre előre nem készültem, különben az ember letompította volna azok hangját, vagy beszéd előtt vagy beszéd után, mielőtt a lapokban megjelent."

KUNDER – EGY GÖMBÖS-KREATÚRA

Imrédy Béla a Népügyészségen a következőket vallotta Kunder Antal pályafutásáról: „Kunder Antalt Gömbös révén ismertem meg a harmincas évek elején. Gömbös három hadmérnökkari tisztet helyezett be a minisztériumokba. Kunder Antalt a kereskedelmi, Szakváry Emilt az iparügyi, míg Petneházi Antalt magán a miniszterelnökségen, ez utóbbi Göm-

bös szűkebb környezetéhez tartozott. Gömbös kormányának idején [Kunder] a Külkereskedelmi Hivatalnak lett helyettes elnöke, majd elnöke, miután Winkler követségi tanácsos miniszter lett. Ebben az időben én a Jegybank [a Nemzeti Bank] elnöke voltam és hivatalos összeköttetésben voltam Kunderral. Kunder később államtitkár lett a Kereskedelmi Minisztériumban, majd 1938 szeptemberében kereskedelmi miniszter. A Teleki-kormánynak tagja maradt, egészen 1939. októberig. Ez után az idő után mint MÉP-képviselő szerepelt a politikában. Különösebb szerepe nem volt. Gazdálkodott és az Urikány-Zsilvölgyinek volt az adminisztratőr delegéje. 1940 októberében a Magyar Megújulás Pártjának tagja lett."

Kunder Antal Imrédy legbensőbb politikai hívei közé tartozott, így 1944. március 22-i miniszteri kinevezése ismert közgazdasági és politikai múltját tekintve nem keltett különösebb meglepetést.

Részlet a Népügyészség vádiratából:

„Kunder Antal, amidőn mint a Sztójay-kormánynak kinevezett kereskedelmi minisztere hivatalát elfoglalta, a minisztérium tisztviselői előtt a következő beszédet mondotta: »Az első, amivel tisztában kell lennünk, hogy a mai idők legnagyobb veszélye az orosz bolsevizmus s az egyetlen tényező, amire számíthatunk, a német haderő... Nekünk ebben a háborúban győznünk kell. Bízzatok a győzelemben, ahogy magam is bízom... Tartsátok szem előtt a győzelembe vetett abszolút hitet, az orosz veszedelem legyőzésére fennálló egyetlen tényezővel, a német haderővel való együttműködést...«"

A vádiratban alább a következőket olvassuk: „1944. május hó vége felé dr. Schlick István akkori kereskedelmi államtitkár referált terheltnek, mint a Sztójay-kormány kereskedelmi és közlekedésügyi miniszterének arról, hogy a németek állandóan és mindent kiszállítanak az országból, s behoza-

talt tőlük elérni nem lehet, Kunder Antal ez ellen semmit sem tett és megakadályozni nem törekedett.

Az 1944. április 5-i minisztertanácson terhelt oly nyilatkozatot tett, hogy a németek az országot nemcsak katonailag, de gazdaságilag is megszállták.

Kunder Antal előbb, mint a Külkereskedelmi Hivatal elnöke, majd mint kereskedelmi miniszter a Németországgal kötött gazdasági megállapodások által oly magatartást fejtett ki, hogy ezáltal az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését ezen vezető állásaiban kifejtett tevékenységével és magatartásával elősegítette, s ezt megakadályozni nem törekedett, bár vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna."

Végül: „Kunder Antal volt kereskedelmi miniszter az 1944. év folyamán – közelebbről meg nem határozható időben – 1000 pengő pénzjutalomban részesítette Horváth Zoltán postafőfelügyelőt, az esztergomi 1. számú postahivatal akkori főnökét, mert a néhai Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás által aláírt s 1944. június 29-én kelt azon pásztorlevelét, melyben nevezett főpap a zsidók deportálása ellen tiltakozott, felsőbb rendelkezés nélkül visszatartotta, miáltal terhelt az 1945. VII. tc. által törvényerőre emelt Nbr. 17. §-ának 5. pontjára nézve bűnpártolást követett el."

Kunder mindezekkel kapcsolatban így védekezett: „A minisztérium tisztviselői előtt mondott beszédem megtörténtét elismerem.

Beismerem azt, hogy 1944. június 29-én Horváth Zoltán postafőfelügyelőt megjutalmaztam, mert megakadályozta Serédi hercegprímás pásztorlevelének szétküldését, melyben a deportálások és a zsidók elleni rendelkezéseket kifogásolta. Ezzel kapcsolatban előadom, hogy 1944. július 5-én Sztójay, Imrédy, Antal és én felkerestük a hercegprímást és megállapodtunk vele a zsidó deportálásokat illetően. Ezért helyes volt tőlem, hogy Horváthot megjutalmaztam a pásztorlevél félretétele miatt, mert így megakadályoztam, hogy a kör-

levél széjjelküldése rossz hangulatot keltsen. Ugyanis a hercegprímással teljes megállapodást tudtunk kötni. Nem akartuk azt, hogy nyilvánosságra jusson a deportálások leállítása, ezt a németek miatt lehetőség szerint titokban kellett tartani.

Tanácsvezető azon kérdésére, hogy egyáltalán módunkban állott-e a deportálások leállítása, amikor azt a németek végezték, azt válaszolhatom, hogy az invázió után a németek lényegesen enyhébben kezeltek bennünket, és lehetségessé vált e tekintetben a tárgyalás felvétele. Egyebekben előadom, hogy a hercegprímás rádió útján körlevélben foglaltakat visszavonta."

A deportálások ügyével a „triumvirátus", azaz az Endre–Baky–Jaross-per tárgyalásánál foglalkozunk. Ott kerül tárgyalásra a Sztójay-kormány felelőssége is. Továbbá meg kell jegyezni, hogy eredetileg ezzel a társasággal együtt került volna a Népbíróság elé Szakváry Emil, a Szálasi-kormány tagja is, de az ő ügyét elkülönítették, kivették a vádiratból; a Sztójay-kormány belügyminiszterét, Jaross Andort, két államtitkárával, Endrével és Bakyval együtt a Népbíróság már előbb felelősségre vonta, amíg Antal István, aki a Sztójay-kormányban igazságügy-miniszter volt, más alkalommal állott a Népbíróság előtt.

Az egyik leghírhedtebb Sztójay-miniszter, Jurcsek Béla, aki Reményi-Schneller mellett Veesenmayer másik állandó fontos hírforrása volt, 1945 nyarán Németországban, amerikai fogságban meghalt.

RÖVID HÍR A SZABAD NÉPBŐL

A Sztójay per tárgyalása közben, 1946. március 12-én jelentette a *Szabad Nép*, hogy a nürnbergi Nemzetközi Katonai Tövényszék a Népbíróság által halálra ítélt háborús főbűnösök újabb csoportjának kivégzésére adott engedélyt. Ebbe a csoportba tartoztak: Baky, Basch, Beregfy, Csia, Endre,

Gera, Jaross, Kemény, Mohai-Mohaupt, Szálasi, Szőllősi, Temesváry, Vajna és Zöldi . . .

Ez a kis hír nyilván eljutott Sztójayhoz és társaihoz . . .

A KORMÁNYPROGRAM

1944. márciusi kinevezését tekintve Sztójay Döme miniszterelnök nem csekély késéssel, 1944. május 24-én jelent meg a parlamentben, hogy az alkotmányos szokásoknak megfelelően bemutassa kormányát és programot adjon. Idézetek programbeszédéből: „A magyar kormány külpolitikájának tengelye a hármashatalmi paktumhoz és az Antikomintern Paktumhoz való tartozásunk s ezen belül legelsősorban a nagy német birodalomhoz való viszonyunk . . ."

Majd így folytatta: „És ha mindezek után azt kérnék tőlem, t. képviselőház, jelöljem meg néhány szóval, mi a kormány programja, célkitűzése, és hogyan akarja ezt megvalósítani, válaszom csak az lehet: a kormány programja a háború győzelmes befejezése."

Közbevetőleg: 1944. április 8-án az *Esti Újság*, a Rajniss Ferenc főszerkesztésében megjelenő félhivatalos kormánylap munkatársa megkérdezte Rátz Jenő miniszterelnökhelyettest: „Mi a miniszterelnök-helyettes úr véleménye a katonai helyzetről és a magyar katonai feladatról?"

„A magyar belpolitikai helyzet válsága, kétségtelen, abból is adódott – felelte Rátz Jenő –, hogy az elmúlt hónapok folyamán, különösen pedig a tervszerű keleti német visszavonulás tartama alatt, felelőtlen rémhírterjesztők, a suttogó propaganda és a látszólagos »jólértesültség« *(így!)* különösen azt kísérelték a köztudatba dobni, hogy Magyarország a »vesztes« oldalán áll . . .

Törhetetlen és szilárd hittel vallom, hogy minden reménységünk megvan arra, hogy ezt a súlyos harcot győzelmesen és sikerrel fejezhessük be!"

BETHLEN ISTVÁN A SZTÓJAY-KORMÁNYRÓL

Bethlen István gróf, aki 1921 áprilisától 1931 augusztusáig állt a kormány élén, a második világháború utolsó éveiben Horthy legbizalmasabb tanácsadói közé tartozott. Azt tartották róla, hogy ő a Vár „szürke eminenciása". 1944. június elején, Horthy számára készített memorandumában azzal vádolta a Sztójay-kormányt, hogy a németeknek áruba bocsátja az ország függetlenségét és gazdasági forrásait, hogy „az összes vezető állásokból elzavarják a bevált és lelkiismeretes főtisztviselőket és mindenüvé a maguk korrupt és tudatlan kreatúráikat ültetik be", hogy embertelen eszközökkel kínozzák a zsidókat, és a keresztények között „a leghihetetlenebb korrupciót és erkölcsi züllést" terjesztik.

Bethlen javasolta: „Legfőbb ideje volna tehát helyéről elzavarni a jelenlegi kormányt és helyére egy lelkiismeretes és erős, az ország érdekeit a külfölddel szemben is megvédeni kész és képes kormányt kinevezni."

Megemlítendő – bár ez már nem tartozik a Sztójay-perhez: Horthy nem hamarkodta el a dolgot. Az új kormányt, ha nem is a Bethlen által kívánt összetételben, augusztus 29-én, hat nappal a román fordulat után nevezte ki . . .

„BŰNNEK TARTOM, HA EGY NÉP FELEJT"

Marosán György politikai ügyész 1946. március 19-én mondotta el vádbeszédét. Beszédét ezekkel a szavakkal kezdte:

„Igen tisztelt Népbíróság! Három nagyon fontos körülmény előrebocsátásával kell kezdenem. Az egyik az, hogy a történelem tragikomédiája, hogy az új magyar demokrácia népbírósága tanácskozásai során a vád képviselője, a politikai ügyész akkor mondhat vádbeszédet, amikor a legsötétebb magyar történelmi esemény második évfordulójához érkez-

tünk. Ez nem tragikus esemény, mert akkor volt tragikus, amikor az események bekövetkeztek. A vádlottak padján tragikomikus figurák ülnek, azonban ezeknek a tragikomikus figuráknak a cselekményei alapján szinte hajszálon múlt, hogy a magyarság egész élete nem vált katasztrofálissá.

Néhány nap óta kerestem a magyar történelemben hasonló politikai figurákat. Próbáltam magamban összehasonlítani és példákat találni az ezeréves magyar történelemben – és őszintén megvallom, nem sikerült. Hiába nevezem ezt a pört a labancok pörének, mégsem fejezi ki hűségesen azt, amit ebben a perben ki kell fejezni.

De mielőtt erről a kérdésről beszélnénk, előbb előre kell bocsátanom valamit. Elvi meggyőződésem, hogy az emberek általában felejtenek –, bűnnek tartom azonban, ha egy nép felejt, mert ha egy nép felejt, akkor arra is hajlamos, hogy megbocsásson.

A magyar népnek sohasem szabad elfelejtenie azt, ami 1944. március 19-én történt. Nem szabad elfelejteni azért, mert mindazok a politikai figurák, akik az akkori eseményekben cselekvően és támogatóan részt vettek, felelősek ennek az országnak a katasztrófájáért, és a magyar népnek ebből a katasztrófából a tanulságokat le kell vonni.

Március 19-én a németek nem önmaguktól jöttek ebbe az országba. Ez nem igaz. Március 19-én ide a németeket egy 20 esztendős politika konzekvenciája hozta. Erről a 25 esztendős politikai múltról, ezzel a perrel kapcsolatosan, el kell mondani egyet és mást. De nekem vissza kell vetítenem az emberek emlékezetébe március 19-ét azért, mert nagyon kevés ellenállással találkozott a német hadsereg ebben az országban. De nagyon szervezetten érkeztek ide, mert akiket kerestek, azokat nagy részben meg is találták. Órák alatt tudták, kit kell megkeresni, kit kell elvinni és napok alatt szedték össze ennek az országnak legértékesebb és legbecsületesebb politikusait, vezető férfiait. Nagyon kevés ellenállás volt – ezt le kell szögeznem, mert önmagunkkal szemben is

tartozunk ennyivel az igazságnak. Ez a kor, amelynek igazi történetét majd ezekből a perekből megírhatja a történetíró, állítom, nagy volt, csak tele volt hitvány, gyalázatos és értéktelen figurákkal. Ezt le kellett szögeznem ezzel a perrel kapcsolatban.

Másodsorban meg kell mondanom, én a magyar demokrácia erejét látom abban, hogy a jogban és az igazságszolgáltatásban valami változás történt. Eddig csak rablógyilkosokat ültettek a vádlottak padjára és akasztottak fel. A magyar demokrácia vállalja azt, hogy most már miniszterek és vezető államférfiak is a vádlottak padjára kerüljenek, és ha az igazságszolgáltatás szükségesnek látja, akkor ezeket fel is fogja akasztani. Most már nemcsak csirketolvajok kerülnek a vádlottak padjára, hanem a nemzet árulói is.

A vádlottak alapjában véve egy nagy politikai, társadalmi eseménynek részbefejezői. Ha színdarabot írnék erről, akkor az utolsó előtti felvonás jutna számukra, mert hiszen az utolsó felvonás maga Szálasi. Szálasi a befejező volt. Állítom, politikusokkal és írókkal szemben is, hogy ennek a nemzetnek katasztrófája nem március 19-én kezdődött el. Ennek a nemzetnek katasztrófája nem október 15-éhez datálódik, sokkal előbb kezdődött el. Hamis vágányon jár az a történetíró vagy politikus, aki minden kérdést csak 1944. március 19-étől az összeomlásig vizsgál meg, és nem nézi azt, hogy ez az időszak az eseményeknek már csak a vége, és valahol elkezdődött. Szükségesnek tartom, hogy ezzel a perrel kapcsolatban kihangsúlyozzam: a bíróságnak nem szabad kíméletesnek lennie, két okból nem szabad kíméletesnek lennie. Először is azért, mert azok, akik a vádlottak padján ülnek, senkivel szemben sem gyakoroltak kíméletet, másodszor pedig azért, mert minden államrendszernek, különösen akkor, ha a magyar nép érdekeit és fejlődését szolgálja, kötelessége kíméletlenül kigyomlálni, kiirtani a nép testéből azokat, akik a nép és az ország ellen bármit is elkövettek vagy hajlandók később elkövetni.

Le kell szögeznem, hogy ez a per politikai per is. És nem lehet pusztán a jogi paragrafusokba beásni. Azt vettem észre bizonyos beszédek és tanúvallomások alapján, hogy a vádlottak igyekeztek a felelősség alól kibújni, és mindegyiknek volt valami jó pontja, mire én úgy jellemeztem ezt a jó pontot, hogy megmentették ennek az országnak egy csirkéjét, közben azonban az egész állatállományt elhajtották. Ha nagyon goromba akarnék lenni, azt mondanám, minden nyilasnak volt egy zsidója, akit megvédett. Ez egészen fordítottan úgy nézne ki, hogy minden nyilasnak és csavargónak volt néhány zsidó barátja. Ennek a szellemnek nem szabad ebben a perben egy fikarcnyira sem érvényesülnie, hanem világosan és tisztán meg kell mutatni a magyar népnek, hogy mi történt tulajdonképpen.

Meggyőződésem, ha ebbe a bírósági terembe beleférne az egész Magyarország, a magyar falu szenvedő parasztja, a magyar vidék közel nyolcmillió lakosa itt ülhetett volna és végighallgathatta volna Sztójaytól Kunderig a tanúvallomásokat, a vádlottak megnyilatkozásait, akkor nemcsak szégyellte volna magát, hanem a keze is ökölbe szorult volna."

HORTHY FELELŐSSÉGE

Marosán politikai ügyész ezután az egész negyedszázados ellenforradalmi rendszert jellemezte:

„Horthy a szegedi gondolattal jön, ennek jegyében csináltak politikát, gazdasági, társadalmi és szellemi életet ebben az országban. Mi jellemezte ezt a szegedi szellemet? Az, hogy magyarnak és keresztténynek tartotta magát, magyarnak úgy, hogy jogtalanságban tartotta a parasztot, a munkást és az értelmiséget, keresztténynek pedig abban a vonatkozásban, hogy jóval előbb elkezdte a zsidókat verni, mint Európa bármely más országában.

Meg kell mondanom, hogy félreértés ne legyen, ez nem zsi-

dó per. A legélesebben tiltakoznunk kell az ellen, ha a Sztójay-kormány peréből valaki gettó-zsidópert akar csinálni. Ezek az urak előbb vertek magyar parasztokat, százezreket véresre, mint zsidókat. Csak egyben disztingváltak 25 évvel ezelőtt. 25 évvel ezelőtt a kis zsidókat verték fejbe, rá egy negyedszázadra már nem válogatták a zsidókat, hanem verték a gazdagot és szegényt egyaránt fejbe, és hurcolták ki az országból; (gúnyosan:) ez egyébként hozzátartozik a fejlődéshez, minden rendszernek megvan a maga tökéletessége, minden rendszer ki tudja fejleszteni magából a lehető legrosszabb módszereket és legtökéletesebb eszközöket.

Horthy nevéhez nemcsak politika, hanem magatartás is fűződik; ha kor szerint lemérném a vádlottak padján ülőket, megállapíthatnám, hogy többé-kevésbé már 1919-ben is megvoltak, valamilyen társadalmi, gazdasági vagy politikai pozíciót töltöttek be. Mindenesetre komikusan hangzik, de úgy van, hogy Horthy, a kurtanemes, aki kenderesi tanyáját védi, a kenderesi tanya mellett és mögött azonban a magyar arisztokrácia földbirtokát, a magyar gyárosok, az uralkodó osztály kiváltságait védelmezi. Ha nagyon goromba akarnék lenni, talán azt mondanám: itt fogtak kezet az Esterházy hercegek Krausz Simivel, hogy pontosan mindig a legkisebbet üssék fejbe, a kis zsidót, a munkást és a parasztot ebben az országban. Ebben aztán teljesen egyetértettek minden vonatkozásban, és gondoskodtak arról, hogy ebben az országban ne legyen olyan tanár, ügyvéd, mérnök, orvos vagy politikus, aki szemben áll ezzel a rendszerrel. Aki szabadságot, jogot, becsületet, tisztességet mert kérni a magyar népnek, a trianoni Magyarországon belül élő népnek, azt szigorúan elintézték. Ha nem ment szép szóval, akkor ment börtönnel is, de ha a börtön nem volt elég, gondoskodtak arról, hogy az illetőt hidegre tegyék.

A magam részéről büszke vagyok arra, hogy a magyar demokrácia, a magyar népbíróság intézményén keresztül, a vádlottaknak mindent megadott ahhoz, hogy védekezzenek.

De ki kell jelentenem azt, hogy amikor a magyar nép tagjai ültek a vádlottak padján, a magyar baloldali mozgalom tagjai, a szocialisták, a kommunisták és Bajcsy-Zsilinszky Endrék, azoknak egy fikarcnyi joguk sem volt ahhoz, hogy így védekezzenek. A 25 éves ellenforradalom alatt bíróságon nem lehetett úgy és annyit védekezni, mint amennyi védekezésre a magyar demokrácia lehetőséget adott. Én ezt nem a demokrácia gyengeségének, hanem a demokrácia erejének tartom, legfőképpen azért, mert elmúlt egy világ, új világ született meg, és ennek az új világnak nincs oka félnie attól, hogy a régi világ bármilyen vonatkozásban visszatérhetne.

A népbíróságnak figyelembe kell vennie, hogy ez a per nem Magyarország pere; Európa népei egymás után ültetik a vádlottak padjára országuk hazaárulóit, tönkretevőit. Amikor Magyarország leülteti a vádlottak padjára a 25 éves rendszer furcsa figuráit, ugyanakkor ezt csinálják Németországban, Romániában, Bulgáriában, Finnországban és másutt is, mert egyszer már precedenst kell szolgáltatni, ne lehessen büntetlenül még egyszer olyan politikát csinálni, hogy valaki kijelenti: én meggondoltam és megfontoltam mindent, vállalom a felelősséget, s ugyanakkor egy ország tönkremegy, s ne lehessen egy országot a kiirtás veszélyébe dönteni.

Mi jellemezte egyébként a vádlottakat, a háborús bűnösöket? Volt alkalmam beszélgetni Jaross-sal, Bakyval és Endrével, mint ahogyan a vádlottak vallomásait is végighallgattam, de akár katona, akár politikus vagy diplomata került a vádlottak padjára, magára vett egy köpönyeget, amelyet revíziónak hívnak, a trianoni Magyarország ellen való védekezésnek, és ebbe mindent bele lehet magyarázni.

Ezek a politikusok, akik a vádlottak padján ülnek, semmilyen vonatkozásban sem jó magyarok és nem jó hazafiak, egyetlen háborús bűnösre sem lehet rámondani, hogy a magyar revízió kérdését becsületesen és tisztességesen gondolta végig."

Marosán György politikai ügyész végül leszögezte: „A vád-

lottak padján Sztójayékkal együtt egy 25 éves politikai, gazdasági és társadalmi rendszer ül, és azért kell kemény ítéletet mondani, mert *személyeken túl egy rendszer felett is ítéletet mondunk.*"

„A MAGYAR NÉP NEM AZONOSÍTHATÓ A VÁDLOTTAKKAL"

Óhidy Lajos népügyész így kezdte vádbeszédét:
„T. Népbíróság! Mindenekelőtt köszönet illeti a szövetséges hatalmakat, mert lehetővé tették, hogy azok, akik az ország erkölcsi és anyagi romlásáért elsősorban felelősek, elkövetett tetteikért a magyar bíróság előtt feleljenek.

Valahányszor háborús főbűnös, felelős miniszter kerül ide a népbíróság elé, a vádlottakon bizonyos méltatlankodás vehető észre. Ez a magatartásuk azzal magyarázható, hogy bár megalkották az 1848. III. tc.-et, amely a felelős magyar minisztérium felállításáról és a miniszterek felelősségre vonásáról szól, de a gyakorlatban nem fordult elő, hogy felelős miniszter ezen minőségében elkövetett tetteiért magyar bíróság előtt felelősségre lett volna vonva. Az általános elv az volt, hogy a bűnös fusson, és egészségügyi okokból történt lemondásával az ügy rendszerint befejezést is nyert. Napjainkban történik meg először, hogy a magyar bíróság felelősségre von felelős minisztereket olyan tettekért, amelyeket ebben a minőségükben követtek el. A bíróság elé kerülő ezen főbűnösök felelőssége és bűnössége olyan súlyos, hogy halálbüntetés kiszabása csak azért indokolt, mert ennél súlyosabb büntetési tétel emberileg fel nem állítható és a gyakorlatban ki nem szabható. Ilyen háborús főbűnösök a vádlottak is, Sztójay Döme és kormányának tagjai. Azok, akik most itt állanak a népbíróság előtt, hogy feleljenek azokért a tettekért, amelyekkel az országot romlásba döntötték, becsületünket beszennyezték, a gyalázatba taszítottak. Az ember legféltettebb

kincse a becsület, és ha ezt elveszik, a társadalom kiközösíti, kiveti magából azt, aki becsületét veszti. Ugyanez érvényes a nemzetre is. Amely nemzet eljátssza becsületét, azt a nemzetek társadalma kiközösíti. Azért bűnösök a vádlottak elsősorban, mert a magyar nemzet becsületét a szabad nemzetek előtt beszennyezték.

Szeretném tudomásukra hozni, hogy a magyar nép nem bűnös és nem oka annak, hogy azok a gyalázatosságok, amelyeket a vádlottak elkövettek, megtörténtek. A magyar nép nem azonosítható a vádlottakkal, akik egy osztálynak, a feudális és nagytőkés osztálynak voltak kizárólagos képviselői a kormányzóval az élén. Sztójay és kormánya az előző kormányokkal együtt nem a magyar népet képviselte, hanem ezen osztály kizárólagos érdekképviseleti szerve volt, azé az osztályé, amelynek érdekei sohasem voltak azonosak a nép érdekeivel, azé az osztályé, amely hatalmi helyzetét, befolyását féltette, és minden lehetőt elkövetett a mostani háborúban is, hogy hatalmát a háború után is megtarthassa. Ezen feudális és nagytőkés osztály védői a német fasiszta érdekekkel azonosak voltak, és így csak természetes, hogy minden lehetőt elkövetett a háború elhúzása érdekében, mert tisztában volt azzal, hogy a háború kimenetelétől függ létük, és ha Németország elveszíti a háborút, a háború végén a népi forradalom elsöpri őket. Ezért nem hagytak ki egy lehetőséget sem alkonyodóban levő hatalmi helyzetükben, hogy azt, ha csak pár nappal is, meghosszabbítsák. Az elsőrendű vádlott tehát tulajdonképpen az a társadalmi osztály, amely fölött a történelem már ítélt.

Ma van két esztendeje annak, hogy megkezdődött Magyarország történetének legsötétebb korszaka, amely Szálasi és bűntársai rémuralmában tetőpontját érte el.

Ez a korszak 1944. március 19-ével kezdődött. Ha nincs március 19-e, akkor nincs október 15-e sem, mert ma már éppen a főrendező Veesenmayer vallomása alapján megállapítható, hogy akkor német szempontból még nem látták

érettnek a magyar politikai helyzetet egy esetleges nyilas kormány hatalomra segítésére. Az október 15-ig eltelt hét hónap azonban már elegendő volt arra, hogy a német szempontból nem kívánatos elemeket – az elhurcolt törvényhozókra és a zsidókra gondolok –, amelyek a háború továbbfolytatására befolyással lehettek, részben a Gestapo, részben a magyar kormány segítségével kikapcsolják, és ezzel nagyban hozzájárult a nyilasok uralomra jutásához. Ebben látom a vádlottak bűnösségét másodszor.

A főtárgyalás folyamán a vádlottak védekezésük során arra a kérdésre, hogy miért vállalták a miniszteri állást, jóhiszeműségükre hivatkoznak; Sztójay a kormányzó kérésének engedett, Rátz a nemzeti becsületre hivatkozott, Reményi-Schneller szintén a kormányzó kívánságának tett eleget, Szász azért vállalta a tárcát, hogy ellensúlyozza a németek követelését, hogy a fék szerepét töltse be, Kunder erkölcsi kényszerre hivatkozott. Tisztelt Népbíróság! Vajon el lehet-e hinni? Bűnösnek természetesen egyik sem érzi magát. Vállalták a miniszterséget, mert az politikai meggyőződésüknek megfelelt. Német kényszerre hivatkoznak. Nem nehéz a kényszernek engedni, ha maguk is azonos nézeten vannak. Márpedig nem kétséges, hogy mint németbarát és szélsőjobboldali politikusoknak, meggyőződésüknek megfelelt a háború továbbfolytatása céljából az ország gazdasági erőinek maradéktalan német szolgálatba való állítása, a zsidókérdés német mintára való rendezése."

SZTÓJAY AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN

Sztójay az utolsó szó jogán tartott felszólalását így fejezte be:

„Most, amidőn a tisztelt Népbíróság előtt állok, kérem megengedni, hogy szavaim befejezéséül hangsúlyozom újból, hogy én katona és nem politikus vagyok, hogy nem az én kívánságomra kerültem sem a követi, sem a katonai attaséi, sem

a miniszterelnöki pozícióba. Én szegény sorból származtam, tisztán saját erőmből kerültem különböző állásokba. Negyvenkét évi aktív szolgálatom van. Nem hiszem, hogy Magyarországon még egy állami tisztviselőnek volna negyvenkét évi tényleges állami szolgálata. Mindig országom és nemzetem érdekét akartam és gondoltam szolgálni. Amennyiben hibákat követtem volna el, ezeket a tisztelt Népbíróság lesz hivatva elbírálni és megtorolni.

Szívem mélyéig, a legőszintébben fájlalom mindazt, ami kormányzatom alatt történt, ami nem az én saját akaratomból, hanem a külföldi erőszak következtében történt. Hogy azt nem sikerült megakadályozni, illetőleg csak egy későbbi időpontban sikerült megakadályozni, ebben meggyőződésem szerint sem én nem vagyok hibás, sem kormányom nem az. Talán az erőszakkal szembe kellett volna szállni. Lehetséges, hogy a mai időben úgy ítélik meg a helyzetet, de akkoriban ez másképpen látszott, egy nagy tragédia játszódott le már akkoriban. Én mindazokat, akik kormányzatom alatt súlyos fájdalmakon mentek át és súlyos veszteségeket szenvedtek, akik életüket vesztették – mindezt a kormány nem tudja jóvátenni, én sem, talán életemmel sem. De hogy a legőszintébben és a legsúlyosabban gondolok vissza arra az időszakra, erről kérem a tisztelt Népbíróságnak meggyőződve lenni, és meggyőződve lenni arról is, hogy ha a helyzet megismétlődnék és némileg jobban lehetne látni a jövőbe, másképpen cselekednék. Kérem a tisztelt Népbíróságot, fogadja köszönetemet, hogy alkalmat nyertem arra, hogy az utolsó szó formájában ezen tényeket és ezen gondolataimat előadhattam. Én egészségileg megtörve, lelkileg súlyosan megrázkódtatva és megtörve állok a tisztelt Népbíróság előtt."

Kunder Antal az utolsó szó jogán valamivel dacosabban védekezett: „Az első, amivel foglalkozni kívánok, a politikai ügyész úrnak az a megállapítása, amit hálával és köszönettel nyugtázok, hogy a Sztójay-kormány működésével szervesen kapcsolódik a megelőző kormányok működésébe, és egy ré-

szét, mozaikját alkotja annak a 25 esztendős, általa Horthy-rezsimnek nevezett kormányzatnak, amely 1919. augusztus 2-án kezdődött. Azért nyugtázom hálával és köszönettel ezt a megállapítást, mert magam is úgy látom, hogy a Sztójay-kormány a magyar történelem folyamában nem egy kiemelkedő sziget és a magyar politikai életben nem jelent törést. Emellett szól az is, hogy a kormánynak nincs egyetlen tagja sem, aki vagy az előző kormánynak vagy az azt megelőző kormányok valamelyikének tagja ne lett volna. Egy körülmény van, amely ezt a kormányt működésében az előzőektől elválasztja: az, hogy amikor ennek a kormánynak át kellett venni a kormányzás szerepét, akkor Magyarország szuverenitásának már az előző kormányok alatt is roskadozó épülete március 19-én lángba borult. Nem mi gyújtottuk fel ezt az épületet, bennünket már csak a tűzoltáshoz hívtak. Oda sem önként jelentkeztünk, hiszen megvilágítódtak itt a kormányvállalás összes ténykörülményei, erre most rátérnem teljesen felesleges volna. Mi vállaltuk ezt a szerepet. Nem reánk volt bízva annak eldöntése, hogy egyáltalán célszerű és érdemes-e a tűznek ebben a stádiumában hozzáfogni még a tűzoltáshoz. Ezt meghallgatásunk nélkül döntötte el a kormányzó. Ambrózy és Veesenmayer vallomásából megállapítható, hogy ők a helyzetet tárgyilagosan lemérve, az ország érdekében azt találták célszerűnek. Van egy más vallomás, Lakatosé, amely ennek az ellenkezőjét állítja. Én úgy vélem, hogy ennek megállapítása hosszabb történelmi távlatot igényel, és majd megállapítja a történelem, vajon helyes volt-e ez a kormányzói elhatározás, amely az oltáshoz való hozzáfogást tartotta célszerűnek, vagy talán helyesebb lett volna teljesen leégni hagyni az épületet és a romokra rámutatva, védeni érdekeinket, majd a Népszövetség békeszerződési tárgyalásain.

Ismétlem, ennek megállapítását bízzuk a történelemre. A magam részéről csak azt kívánom megállapítani, amit az előbbiekben már mondottam, és újból leszögezni, hogy mi a felgyújtásban részesek nem voltunk, mi az oltáshoz önként

nem jelentkeztünk, de amikor odahívattunk ebben a tragikus helyzetben, igyekeztünk tőlünk telhetőleg menteni, ami menthető volt."

ÍTÉLET A MAGYAR QUISLINGEK FELETT

A Népbíróság 1946. március 22-én hirdetett ítéletet: Sztójayt, Reményi-Schnellert, Rátzot és Szászt golyó általi halálra, Kundert életfogytiglani fegyházra ítélték. Az ítélet megállapította: „Sztójayék bűne felér Szálasiék bűnével, az ő árulásuk segítette elő Szálasiék hatalomra jutását... A magyar Quislingek odadobták az országot a németeknek és idegen célok szolgálatában a pusztulás szélére vitték az országot."

„Endre és Baky szegedi tisztjeim voltak"

„GAZDÁSZ SZERETTEM VOLNA LENNI"

Szirmai Rezső újságíró beszélgetése a fogházban Endre Lászlóval:

„Szirmai: Milyen pályára készült gyermekkorában?

Endre: Őszintén szólva, nem nagyon lelkesedtem az értelmiségi pályákért. Gazdász szerettem volna lenni, de még inkább erdész. Igen, erdész. Apám vett rá, hogy letegyem az államtudományi doktorátust és közhivatalnoki pályára menjek.

– Milyen tanuló volt?

– Közepes.

– Azt mondja, mindig rengeteget dolgozott. Mi vitte ebbe a túlzott aktivitásba?

– Örök nyugtalanság élt bennem. Ez csak akkor szűnt meg, ha a munkában elfáradtam. Mi volt ez az örök nyugtalanság? Nem is tudom. Hatalomvágy nem élt bennem. Az államtitkárságot nem is akartam vállalni. Csak dolgozni akartam... A közegészségügy megjavítását éreztem fő feladatomnak...

– Mik voltak kapcsolatai a művészettel?

– Úgyszólván semmi. Nem értem rá... Sokszor gondoltam arra, milyen jó volna, ha másfél évre államfogházba zárnának, vagy ha eltörném a lábamat, volna időm egy kicsit

magamba nézni, gondolkozni, olvasni, egy kicsit rendbe szedni gondolataimat, nyugtalan érzéseimet . . .

– Mit szeretett volna magányában olvasni? (Csend.) Mit olvasott utoljára?

– (Hosszú hallgatás után.) Prohászkát, Jókait . . .

– Kit ismer a külföldi írók közül?

– (Percekig nem felel. Aztán nagynehezen.) Dickens . . .

– És még?

– (Mosolyog.) Ne tessék haragudni, nem volt időm ilyen dolgokkal foglalkozni . . .

– Dosztojevszkijt ismeri?

– Nem. De egy svéd író nevét tudom . . . valami Axel . . . Axel. Fajvédelmi irányzatú könyveket olvastam. Olvastam Ford könyvét, Mussoliniről olvastam egy könyvet, Féjától is olvastam, belekezdtem a „Mein Kampf"-ba, de nem olvastam végig . . .

– Szociológiai munkákat olvasott?

– Nem sokat . . .

– Például?

– (Hallgat.) Nem igen . . . én nem olvastam . . .

– Tudja, ki volt Flaubert?

– Ne tessék haragudni, nekem sok dolgom volt . . ."

„A LABDAJÁTÉK, MEG A CSENDŐR-PANDÚR"

A beszélgetés részvevői: Szirmai Rezső újságíró, a pszichoanalitikus és Baky László.

„Baky: Bocsássanak meg az urak, de rossz fizikai kondícióban vagyok, nagyon lefogytam, ma a koszt is rossz volt, levest kaptam és két darab kenyeret és bizony az emlékezőtehetségem is sokszor kihagy. De talán meg fogják ezt érteni . . . Parancsoljanak.

Szirmai: Csak beszéljen, Baky úr. Amit óhajt. Bármiről.

Az életéről, gyermekkoráról. Ha akar, beszéljen másról. Ami éppen eszébe jut.

– Kérem. A nevemet bizonyára tudják az urak. Negyvenhét éves vagyok. Nyugalmazott csendőrőrnagy. Budapesten születtem ... Apám 1902-ben halt meg.

– Miben halt meg?

– Hűdéses elmezavarban. Vármegyeházi ülnök volt. Állítólag a sok munkába őrült bele. Volt huszonkét hold földünk is ...

– Mi volt a kedvenc játéka gyermekkorában?

– A labdajáték meg a csendőr-pandúr. Minden játékban igyekeztem mindig első lenni ... A sportban is, 300 érmet nyertem. Hosszú- és középtávfutó voltam, jó eredményeket értem el a vívásban, s diszkosz- és gerelyvetésben ... De már például a boxolás és a birkózás nem nagyon tetszett, durvának találtam. A futballban sem szerettem a durva, csak a kemény, férfias játékot. Orth Gyuri, Schlosser, Sárosi, Braun Csibi voltak a kedvenceim.

– De hiszen Braun Csibi zsidó volt!

– Sportban nem érdekeltek a faji kérdések."

„OLVASTAM ENGELST, MARX KAPITÁLJÁT"

Szirmai Rezső beszélgetése a „triumvirátus" harmadik tagjával:

„Szirmai: „Jaross" – milyen eredetű név?

Jaross: Az egyik verzió szerint szláv eredetű. Azt hiszem, hajnalt jelent. A másik verzió szerint az iharos szóból származik.

– Később felnőtt korában milyen olvasmányok érdekelték?

– Általában a történelmi jellegű olvasmányok, a korrajzok. Olyan író, akinek műveit különösebben szerettem ol-

vasni, nem volt. A magyarok közül talán Jókai, a modernek közül Márai, Harsányi.

– És a külföldi írók közül?

– Thomas Mann.

– Mit olvasott tőle?

– (Hosszabb gondolkozás után.) Hamarosan nem tudnám megmondani.

– Szociológia?

– Érdekelt, olvastam Engelst, Marx Kapitálját . . .

– Olvasta?

– (Mosolyog.) Illetve átfutottam."

A „TRIUMVIRÁTUS" ÉLETRAJZI ADATAI

Endre László: Adonyban született, 1895. január 1-én. 1919-ben gödöllői szolgabíró, 1923-tól főszolgabíró, 1937 januártól Pest vármegye alispánja, 1944. április 11-től 1944. szeptember 5-ig a Sztójay-kormány belügyi államtitkára, 1944. október 29-én Szálasi a hadműveleti területek kormánybiztosává nevezte ki.

Számos nyílt és titkos fasiszta szervezetben, az Ébredő Magyarok Egyesületében, a Magyar Országos Véderő Egyesületben, a Kettőskereszt Vérszövetségben, az Etelközi Szövetségben vezető szerepet játszott, a Fajvédő Szocialista Párt megalapítója.

Baky László: Budapesten született, 1898. szeptember 13-án. A Szegeden szervezkedő nemzeti (fehér) hadsereg egyik tiszti különítményének parancsnoka – Prónay Pál alezredes zászlóalj-parancsnoksága alatt. 1938. január 1-én, mint csendőrőrnagy nyugdíjaztatását kérte. Az 1939. májusi választásokon szélsőjobboldali programmal szerzett mandátumot, a Pálffy Fidél gróf vezetése alatt álló Magyar Nemzeti Szocialista Párt egyik vezetője. 1944. március 24-től 1944. szeptem-

ber 2-ig belügyi államtitkár, 1944. október 16. után Szálasi különleges rendfenntartó szervezet felállításával bízta meg.

Jaross Andor: Komáromcsehiben született 1896. május 23-án. Földbirtokos, 1921-től 1938-ig különböző elnevezés alatt működő szlovákiai magyar pártok tagja, majd az Egyesült Magyar Párt elnöke. 1938. november 15-től 1940. április 1-ig a felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere az Imrédy-, majd a Teleki-kormányban, 1940 októberétől a Magyar Megújulás Pártja (az Imrédy-párt) egyik vezetője, 1944. március 22-től 1944. augusztus 7-ig belügyminiszter.

Imrédy Béla, akit a Népbíróság tanúként hallgatott ki az Endre–Baky–Jaross perben, elmondotta, hogy Jaross személye a belügyminiszteri posztra már 1944. március 19-én délután a német követségen, a Veesenmayer követtel tartott megbeszélésen szóba került.

Jaross Andor vallomása az 1945. december 28-i tárgyaláson: „Amikor előterjesztettem Horthy kormányzónak Endre és Baky belügyi államtitkári kinevezését, Horthynak semmi kifogása nem volt ellenük, sőt azt mondotta: »Mindketten szegedi tisztjeim voltak, hozzájárulok kinevezésükhöz.«"

TÉLIKABÁTBAN, DIDEREGVE...

Ami a per körülményeit illeti:

A Sztójay-kormány belügyminiszterének és két államtitkárának perét 11 napon keresztül, 1945. december 18-tól január 4-ig tárgyalta a Népbíróság Jankó-tanácsa. Január 8-án hirdettek ítéletet. Magyar háborús főbűnösök ügyét ilyen hosszan, részletesen még nem tárgyalták, a színhely ezúttal is a Zeneakadémia nagyterme volt, és minthogy fűtésről szó sem lehetett, a bíróság, a vádlottak, a hivatalból kirendelt védők és a termet mindennap zsúfolásig megtöltő közönség télikabátban didergett a jéghideg teremben.

Amikor 1945. december 18-án, az első tárgyalási napon

a géppisztolyos fegyőrök bevezették a három vádlottat – az egykorú újságtudósítás szerint – a hallgatóságból önkéntelenül kitört a visszafojtott keserűség: „Pfuj, gyilkosok, kötelet nekik!" – kiáltások hangzottak.

A „Népszava" jelentette 1945. december 20-án, szerdán: „A Sztójay-kormány hírhedt belügyi triumvirátusát a keddi tárgyalás után, amikor erős rendőri és fegyőri fedezettel gyalogosan visszakísérték a Markó utcai fogházba, az utcai járókelők felismerték, és alaposan helybenhagyták. Nehogy ilyen megismétlődhessék, ma már némi késéssel, de autón szállították a vádlottakat a tárgyalásra."

A VÁDIRAT

A Népügyészség Endre Lászlót azzal vádolta, hogy 1931 óta lelkesen terjesztette Magyarországon a hitlerizmus eszméit, ennek egyik jele volt a Fajvédő Párt megalapítása; vádolta továbbá azzal, hogy az ország német megszállása után, 1944 március végétől, mint belügyi államtitkár vezető szerepet vállalt baloldali, antifasiszta politikusok üldözésében, hogy része volt a különleges munkaszolgálatos századok felállításában, pontosabban a munkaszolgálatos századokba – vagy ahogyan a közvélemény nevezte: „mozgó vesztőhelyekbe" – való behívások előkészítésében, az 1939. IV. törvénycikk alapján zsidónak minősített magyar állampolgárok elkülönítésében, gettókba tömörítésében és a német haláltáborokba való deportálásában. Vádolta azzal, hogy egész tevékenységét a fokozott háborús erőfeszítések szolgálatába állította; vádolta azzal, hogy 1944 őszén, Szálasi uralomra jutása után elvállalta a polgári hadműveleti kormánybiztosi tisztet, elősegítette, szorgalmazta magyar polgári személyek, köztük leventék tízezreinek Nyugatra való kitelepítését. Pontosabban: a hitleri Harmadik Birodalomba való elhurcolását.

Baky László – állapította meg a vádirat – esküdt ellen-

sége volt a munkásmozgalomnak, és annak a legerélyesebb letörését szorgalmazta nyilvános politikai fellépéseiben, parlamenti felszólalásaiban. Mint belügyi államtitkár, a zsidóság deportálásával kapcsolatban a csendőrséget és rendőrséget arra utasította, hogy a legembertelenebb módon hajtsák végre az intézkedéseket, ezáltal – Endréhez hasonlóan – részesévé vált több százezer ember megkínzásának és kivégzésének. Baky jelentős szerepet játszott az 1944. október 15-i fegyverszüneti kísérlet meghiúsításában, csendőrségi egységeit az SS-alakulatokkal való együttműködésre utasította.

Jaross Andort azzal vádolta a Népügyészség, hogy parlamenti beszédei, a *Nemzetőr* című lapban, a Magyar Megújulás Pártja hivatalos orgánumában megjelent cikkei révén népellenes bűntettek sorozatát követte el; faji gyűlöletre uszított, a háborúban való erőteljesebb részvételt szorgalmazta, 1941-ben a parlamentben a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek betiltását követelte.

Vádolta továbbá azzal, hogy „1944. március 23-tól kezdve a Sztójay-kormány belügyminisztere, államtitkárul maga mellé vette Endre László alispánt és Baky László csendőr őrnagyot – akik mindketten antiszemitizmusukról voltak híresek, és velük együtt, részben az ő kezdeményezésükre, részben pedig az ő egyenes utasítására, de mindenesetre az ő felelőssége mellett keletkeztek azok a rendeletek, amelyeket I. r. vádlott ellen emelt vád és vádirat 2. oldalának 2. bek. *a)* pontjában felsoroltam; ezek a következők:

Budapesten, 1944 április és május havában mint belügyminiszter sugalmazta és jóváhagyta azokat a jogtipró és sok százezer magyar ember halálát előidéző rendeleteket, amelyek közül két rendelkezés emelendő ki, éspedig a gettók kijelölésére és a deportálásra vonatkozó rendeletek, majd azon intern rendelkezés, hogy veszélyes üzemek mellé helyezzék el a zsidó internálótáborokat; ezáltal akarták elérni, hogy az angolszászok bombatámadásai során ezt a területrészt kíméljék. Tervszerűen jöttek ezek a rendeletek egymás után. A get-

tók felállításának az volt a célja, hogy az ország különféle helyein levő, szétszórtan élő zsidóságot egy zárt helyre tömörítsék, és majd ennek a rendeletnek a végrehajtása után innen könnyebb legyen a deportálásuk.

A gettókba történt összeköltözés folytán rengeteg embert tömörítettek össze, szabad ég alatt voltak elhelyezve, ki voltak téve az idő viszontagságainak, se tisztálkodási lehetőség, se alvási lehetőség nem volt, táplálkozásuk hiányossága és a járvány ezrével pusztította a szerencsétlen üldözötteket. A gettókban nem sokáig maradtak. Jött a deportálás, 60–70-es tömegekben rakták az embereket a vagonokba, sem vizet, sem kenyeret nem adtak nekik, és ha a leplombált vagonban valaki elpusztult, a halottat csak akkor lehetett kitenni, amikor a kitűzött állomásra, Auschwitzba vagy más helyre megérkeztek. Így történt, hogy a 700 000 deportált közül 500 000 ember pusztult el, s ebben vádlottnak, mint a rendeletek kiadása idején belügyminiszternek, igen nagy része volt, mert a rendeletek az ő sugalmazására jöttek létre. Ő adta az utasításokat a nagyjában elgondolt rendeletek kidolgozására, majd ezeket a rendeleteket ő adta ki mint belügyminiszter, így tehát részese volt emberek törvénytelen kivégzésének és megkínzásának."

*

Endre László vádlott Jankó tanácselnök kérdésére, vajon bűnösnek érzi-e magát, a következő meghökkentő választ adta:

„Nem érzem magam bűnösnek, mert nem láthattam, hogy mi fog következni.

Elnök: Itt nem következményekről, hanem emberi és keresztény erkölcsök megsértéséről van szó."

Baky válasza az elnök hasonló kérdésére:

„Felelős vagyok a vádiratban foglalt cselekményekért, de nem érzem magam bűnösnek."

Jaross válasza: „Nem érzem magam háborús bűnösnek."

Sztójay Döme és Vörös János vezérezredes Hitler főhadiszállásán

Sztójay Döme Budapestre érkezik, 1945

Endre László megbilincselik

Endre, Jaross és Baky a nép törvényszéke előtt

Beregfy
a mátyásföldi
repülőtéren

Szálasi Ferenc
kezén kattan
a bilincs

A nyilaskeresztes bűnözők a népbíróság előtt.
Balról jobbra: Szálasi, Beregfy, Csia

Ítélt a nép: Szálasi és bűntársai kivégzése

Jány Gusztáv ünnepélyes fogadása

Egy honvéd búcsúja, 1941

A Don felé, 1941 őszén

Visszavonulás a Dontól, 1943 februárjában

Jány Gusztáv felelősségrevonása

Dr. Matiszfalvy István népügyész vádbeszédéből:

„Endre László vezéreszméje a despotizmus volt, Baky László prototípusa a vérengző és fasiszta csendőrnek, Jaross pedig a felvidéki demokrácia szellemét elárulva, teljes erővel a szélsőjobboldal szolgálatába állott. Ez a három vádlott közönséges bűnöző, aki egyéni becsvágyból és a németek iránti rokonszenvből, a németek zsoldjába állva, magyar emberek százezreit küldte a gázkamrába, a halálba."

Dr. Újhelyi Szilárd politikai ügyész vádbeszédéből:

„A három vádlott pillére volt a Horthytól Szálasiig terjedő egész és oszthatatlan magyar reakciónak... Az SS-pribékek a vádlottakban megtalálták méltó partnerüket."

A Magyar Távirati Iroda jelentette tíz nappal Magyarország megszállása után:

„A kormány tagjai Sztójay Döme miniszterelnök elnöklésével szerdán, március 29-én délelőtt 11 órakor minisztertanácsot tartottak, amely rövid megszakítással egész napon át folyt és este 10 órakor ért véget.

A minisztertanács a miniszterelnök indítványára elhatározta, hogy a közeli napokban kormánynyilatkozatban ad tájékoztatást a kormány programjáról, majd az illetékes társminiszterek előadásában letárgyalta a zsidókérdés megoldásával kapcsolatos rendeleteket – ezek pár napon belül megjelennek –, a továbbiakban pedig időszerű kormányzati kérdésekkel foglalkozott."

Amiről a hivatalos kommüniké hallgatott: 1944. március 23-án, egy nappal Sztójay-kormány megalakulása után, azonnali hatállyal felfüggesztették azt a megkötést, hogy a magyar megszálló erőket nem lehet bevetni a reguláris szovjet csapatokkal szemben. Vitéz Lakatos Géza vezérezredes, a megszálló erők egykori parancsnoka feljegyzése szerint „félős volt, hogy az addigi szegényes fegyverzettel viszik őket a mészárszékre, s ez a legnagyobb erkölcstelenség volt."

A minisztertanácsi ülés napján, 1944. március 29-én a debreceni VI. hadtest már el is indult a keleti frontra.

Folyt a zsidóhecc kampány, azzal a megfontolásssal, hogy talán így sikerül elterelni a figyelmet arról, hogy újra harcba vetik a magyar hadsereget. (Emlékezzünk még Veesenmayer 1943. december 10-i jelentésére és javaslatára: „Minden magyar, aki értünk vérzik, csökkenti a mi véráldozatainkat.")

„RÉGI SZEGEDI TISZTEM VOLTÁL, BAKY"

Ugyanezen a minisztertanácsi ülésen Antal igazságügyminiszter a kormány állásfoglalását kérte a kiadandó kormányrendeletekkel kapcsolatban, vajon ezeket, előzetes hozzájárulás végett, az eddigi gyakorlatot követve, be kell-e mutatni Horthy kormányzónak. A választ a minisztertanács 1944. március 29-i jegyzőkönyvéből ismerjük:

„A miniszterelnök úr szerint a Kormányzó Úr Őfőméltósága az összes zsidórendeletekre vonatkozólag szabad kezet adott az ő vezetése alatt álló kormánynak és ezek tekintetében nem akar befolyást gyakorolni."

A kép teljessége kedvéért hozzá kell tenni: amikor Baky kormányzói kihallgatásán szóba került a deportálás, Horthy éles határvonalat húzott a gazdag, sőt a milliomos zsidó tőkések, illetve a szegény zsidók között. Baky a Népbíróság előtt így idézte vissza Horthy álláspontját: „Régi szegedi tisztem voltál Baky, tudom, hogy hű vagy hozzám, teljes mértékben bízom benned, ezért neveztelek ki ezekben a nehéz időkben belügyi államtitkárrá. Ma a legjobb magyarokra van szükségem . . . Utálom a kommunista és galíciai zsidókat, ki velük az országból, ki, ki! De te is belátod, hogy itt is vannak ugyanolyan jó magyarok a zsidók között, mint te meg én? Például itt van a kis Chorin és Vida, hát ezek csak jó magyarok? Az ilyeneket nem engedhetem. A többit, azt csak vigyék!"

Deportálás és Kolomea

MÁRCIUS 19-ÉN, REGGEL FÉL 7-KOR

A Népbíróság 1945. december 18-i tárgyalási napján Baky László elmondotta, hogy Rupprecht Olivérnek, a *Magyarság* szerkesztőjének lakásán március 19-én reggel fél 7-kor találkozott Höttl SS-őrnaggyal, aki összekötő tiszt volt Veesenmayer követ és Kaltenbrunner SS-tábornok, Himmler helyettese között. Höttl közölte: Hitler és Horthy megegyezése alapján német csapatok vonulnak be Magyarországra. Ezt tudatta Faragho Gáborral, a csendőrség főfelügyelőjével, aki kijelentette, hogy Horthy kormányzótól – Szombathelyi vezérkari főnök útján – parancsot kapott, amely nemcsak megtilt minden ellenállást, de elrendeli, hogy a bevonuló megszálló német csapatokat barátokként kell fogadni.

„Elnök (Bakyhoz): És mit tett ön e hír hallatára?

Baky: Megkönnyebbüléssel vettem tudomásul Höttl közlését, és miután jól ismertem Faragho csendőr tábornokot még aktív csendőrtiszti szolgálatom idejéből, azonnal felhívtam telefonon és figyelmeztettem a csendőrség esetleges ellenállásának veszélyére. Faragho megnyugtatott . . .

Elnök: Ez azt jelentette, hogy nem lesz ellenállás?

Baky: Igen.

Elnök: Mit tud az 1944. március 19-e és március 22-e között lezajlott kormányalakítási tárgyalásokról, vagy még inkább: a személyi alkudozásokról?

Baky: Veesenmayer követ először – Ribbentrop külügyminiszter utasításának megfelelően – Imrédy miniszterelnökségét tolta előtérbe, teljesen az Imrédy-pártra akarta építeni a kormányt, mert úgy vélte, hogy ez a legjobb biztosíték egy Badoglio-féle átállás megakadályozására. Horthy kormányzó hozzájárult a Kállay-kormány menesztéséhez és egy új, németbarát kormány megalakításához, de Imrédyt nem volt hajlandó kinevezni miniszterelnökké. Így aztán, jobb híján, Sztójay berlini követ lett a miniszterelnök, de a politikai vezető szerep az Imrédy-pártnak jutott.

Elnök: Az ön személye hogyan került szóba a belügyi államtitkári poszt betöltésénél?

Baky: A mi pártunk, a Magyar Nemzeti Szocialista Párt pártszövetségben volt az Imrédy vezetése alatt álló Magyar Megújulás Pártjával, így nem volt abban semmi különös, hogy Jaross, az új belügyminiszter, engem, mint a párt parlamenti csoportjának vezetőjét vett maga mellé államtitkárnak.

Elnök: Ez volt az eredeti elképzelés?

Baky: Nem, Rajniss azt akarta, hogy én legyek Budapest rendőr-főkapitánya, de azt a posztot nem vállaltam, így került sor államtitkári kinevezésemre."

HIMMLER ÉS BAKY

A Népbíróság előtt Baky – enyhén szólva – kissé nagyvonalúan ismertette a személyével kapcsolatos problémákat. Az már a tárgyaláson kiderült, hogy Rajniss mellett más, befolyásosabb protektora is volt Bakynak: Himmler, az SS és a Gestapo főnöke. Vajna Gábor, Szálasi egyik alvezére, aki 1944. október 16. után a belügyminiszteri tárcát kapta meg, és akit a „triumvirátus" perében tanúként hallgattak ki, vallomásában eskü alatt vallotta, hogy *Baky Himmler fizetett ügynöke volt.*

Hain Péter detektív-főfelügyelő, aki 1944. március 19. után

a budapesti rendőr-főkapitányság politikai osztályát vezette, tanúvallomásában ezt megerősítette, sőt a szembesítéskor Baky szemébe mondta, hogy a németek bizalmi embere volt, mire Baky azzal vágott vissza, hogy Hain viszont a Gestapónak dolgozott...

Baky, Horthy 1919-es hírhedt különítményes tisztje, már 1935-ben felajánlotta szolgálatait Szálasinak, főképpen pedig a csendőrnyomozó alosztályt „vitte" magával. Mialatt Szálasi börtönben volt – 1938 augusztusától 1940 szeptemberéig –, kiéleződött a pozícióharc Baky, illetve Szálasi alvezérei között. Hubay Kálmán és társai úgy informálták Szálasit, hogy Baky „hivatásos beugrasztó", „rendőrspicli, aki gyilkosságtól sem riad vissza", s azzal vádolták, hogy a börtönben ő fojtotta meg Shill csendőr tábornokot. (1931. november 28-án szélsőjobboldali, kormányellenes szervezkedést lepleztek le, vezetői között volt Vannay László, egykori 1919-es különítményes tiszt, valamint Schill nyugalmazott tábornok, a csendőrség volt felügyelője. Schillt december 12-én a börtönben megfojtva találták, a hivatalos jelentés akkor öngyilkosságról szólt.) Azt is mondták Bakyról, hogy a horthysta Keresztes-Fischer belügyminiszter besúgója, mert minden olyan bizalmas tárgyalásról, amelyen Baky is részt vett, rövid időn belül Keresztes-Fischer is tudomást szerzett, amelyiken viszont nem, arról nem rendelkezett információval.

Ruszkay Jenő nyugalmazott tábornok, Szálasi vezértársa a Nyilaskeresztes Pártban, négyszemközti beszélgetésben így nyugtatta meg Szálasit Baky jelleme és szerepe felől: Szálasinak, mint volt vezérkari tisztnek, aki a vezérkar nyilvántartó osztályán is szolgált, tudnia kell, hogy vannak bizonyos esetek, amikor az ügy érdekében beugrasztásokat kell végezni, mert különben sohase lehetne a dolgok mélyére jutni...

1941 szeptember elején Baky – Szálasi információja szerint – egyenesen Himmler utasítására – 11 nyilas képviselőtársával kilépett a Nyilaskeresztes Pártból, majd parlamenti szövetséget kötött az Imrédy-párttal.

Ekkor támadt áthidalhatatlannak tűnő szakadék Szálasi és Baky között.

A következő felvonás: Horthy – Jaross belügyminiszter előterjesztésére – 1944. március 24-én Bakyt belügyi államtitkárrá nevezte ki.

És még egy adalék a Baky–Himmler kapcsolathoz. Amikor Szálasi megbízottja 1944 május végén felkereste Bakyt, hogy ő mint belügyi államtitkár helyezze szabadlábra az előző kormányok idején internált nyilas párttagokat, Baky ezt megtagadta, sőt „gúnyosan megjegyzi, hiába firkál a Nyilaskeresztes Párt a németeknek róla, mintha ő Keresztes-Fischer besúgója lett volna, nem ülne az államtitkári székben, ahová Himmler egyenes parancsára tették. Vegye a Nyilaskeresztes Párt tudomásul, hogy őt erről a helyről csak Himmler mozdíthatja el, aki őt személyesen ismeri és nagyon jól tudja, ki volt ő és mit cselekedett, kikkel állott összeköttetésben az elmúlt években." (Szálasi naplójegyzeteiből.)

Baky ezúttal igazat mondott. Az 1945. december 22-i tárgyalási napon Winckelmann SS-tábornok a következő tanúvallomást tette:

„Elnök: Ön a három vádlott közül melyikkel mikor, mely kérdésekben érintkezett?

Winckelmann: Ismerem mind a hármat.

Elnök: Melyikkel érintkezett legtöbbet?

Winckelmann: Baky államtitkárral.

Elnök: Milyen vonalon találkozott vele, milyen szálak fűzték hozzá? Mikor jött ön ide?

Winckelmann: Március 19-én jöttem ide, és az utána következő napok egyikén ismertem meg Baky államtitkárt. A főkapitányságon ismertem meg őt és Faraghót. Dr. Höttl azt mondta nekem, hogy Baky államtitkár lesz, mégpedig előreláthatólag rendőrségi vonalon, és ezért érdekelt engem az ő személye.

Elnök: A politikai vonalon betöltött államtitkári tisztséggel kapcsolatosan milyen érintkezés fejlődött ki kettőjük között és milyen tárgykörben?

Winckelmann: Híreket cseréltünk ki egymással rendőri vonatkozásban.

Elnök: Baky milyen híreket hozott?

Winckelmann: Általában rendőri ügyekről."

Ugyanezen a tárgyalási napon ismét szóba került Baky kapcsolata az SS-szel:

„Elnök: Bakyban a német kormány megbízott és támogatta őt?

Winckelmann: A német kormány megbízott Bakyban, mert például Kaltenbrunner eljárt abban, hogy Baky legyen államtitkár.

Elnök: Mi volt az oka annak, hogy a német kormány megbízott Bakyban?

Winckelmann: Valószínűleg Höttllel való ismeretsége.

Elnök: Höttl befolyásos ember volt?

Winckelmann: Igen, volt befolyása. A Reichssicherheitshauptamt [Birodalmi Biztonsági Főhivatal] hatodik osztályához tartozott, mégpedig a G-csoporthoz. Székhelye Bécsben volt és az egész délkelet-európai tér felett hatáskört gyakorolt. Az összes országokba ő tette helyükre a megfelelő egyéneket, például Magyarországon is.

Elnök: De mi volt a feladata?

Winckelmann: Hírszerzés.

Elnök: Tudja-e, tanú, hogy Baky, mint hírszerzéssel megbízott funkcionárius, magyar politikai vonatkozásban híreket szolgáltatott Höttlnek?

Winckelmann: Nem tudom megmondani, de feltételezem, mert nagyon jó barátságban voltak és gyakran voltak együtt."

Veesenmayer 1945. december 21-én az elnök kérdésére, vajon Höttl jelentős személyiség volt-e, így válaszolt: „A maga hatáskörében feltétlenül igen. A magyarországi SD [Sicherheitsdienst, Biztonsági Szolgálat], a hírszolgálat, az információs szolgálat vezetője volt."

Alig hihető, hogy Keresztes-Fischer belügyminiszter politikai rendőrsége, amely a szélsőjobboldali mozgalmairól, ve-

zérférfiairól rendszeres, beható információkkal rendelkezett, ne tudott volna Bakynak az SS-hez fűződő kapcsolatairól, hírszerző tevékenységéről. Továbbá: Baky, már csak a szélsőjobboldali körökben megszerzendő és megőrzendő tekintélye miatt is, ezt maga sem óhajtotta teljes titokban tartani. Horthy ennek ellenére – vagy talán éppen ezért?! – alkalmasnak tartotta a belügyi államtitkári posztra. („A Kormányzó Úr Őfőméltósága az 1944. március 24. napján kelt legfelsőbb elhatározásából a magyar királyi belügyminiszter előterjesztésére Baky László országgyűlési képviselőt államtitkárrá kinevezni méltóztatott." Belügyi Közlöny, 1944. április 2.)

„NEMZETKÖZI BERAKTÁROZÁSI ÉS SZÁLLÍTÁSI KFT."

Endre László, akit 1937 januárjában a szélsőjobboldal támogatásával, szinte puccsszerűen választottak Pest vármegye alispánjává, Jaross belügyminiszter első hívó szavára igent mondott. Amikor Jaross felkereste a Vármegyeházán és megkérdezte tőle, vajon vállalná-e a zsidó ügyek speciális intézését a Belügyminisztériumban, Endre válaszul íróasztala fiókjából vastag iratdossziét húzott elő és magabiztosan jelentette ki: „Ebben az iratcsomóban minden szükséges rendelet tervezete megtalálható, nálam minden elő van készítve."

Bár Endre kinevezése a mai napig nem tisztázott okokból elhúzódott – Horthy csak 1944. április 11-én írta alá a kinevezési okmányt –, már március utolsó napjaiban teljhatalommal intézte a zsidóügyeket. Az ő sugalmazására kerültek az 1944. március 29-i minisztertanácsi ülés napirendjére a további jogfosztó, diszkriminációs kormányrendelet-tervezetek, közöttük is a zsidók sárga csillaggal való megjelölése, közszolgálatának és közmegbízatásának, továbbá ügyvédi működésének, sajtókamarai, színművészeti és művészeti kamarai tag-

ságának megszüntetése –, hogy csak a legsúlyosabbat említsük.

Endre a Vármegyeházán, az épülettömb belső részén helyezte el az ország teljes „zsidótlanítására", gettók létrehozására, a deportálások lebonyolítására létrehozott különítményt, a „Magyar Sonderkommandó"-t – a bejárat fölött a „vállalati fedőnév" megjelölése: *„Nemzetközi Beraktározási és Szállítási Kft."*

Nem tudni, kinek az agyában született a „Kft." – a korlátolt felelősségű társaság ötlete –, mindenesetre, a végrehajtandó feladat ismeretében, pokoli cinizmus kellett hozzá . . .

EICHMANN MAGYARORSZÁGON

Adolf Eichmann, SS-Obersturmbannführer, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal IV/B. osztályának vezetője a megszálló csapatok első egységeivel már március 19-én megérkezett Budapestre.

Feladata világos, egyértelmű volt: hasonlóan Európa többi megszállt országához, Magyarországon is végre kell hajtani az „Endlösung"-ot, a zsidókérdés „végleges megoldását". Ez mintegy 800 000 zsidónak minősülő magyar állampolgár kollektív halálos ítéletét jelentette.

Eichmann utólag elmondotta: nagy aggodalommal jött Magyarországra, el volt készülve a legrosszabbra is; ha az új magyar kormány ellenáll, ha a belügyi szervek, a rendőrség és a csendőrség megtagadják az együttműködést, semmit sem tehetett volna, 1944 tavaszán és nyarán a magyarországi zsidók deportálásának végrehajtásához nem volt elegendő embere és a szükséges helyi ismeretei is hiányoztak.

De Eichmann aggodalmai alaptalanoknak bizonyultak: Endre Lászlóban ideális partnerre talált, aki minden lépésében segítette, sőt bizalmas barátja lett, akivel szabad ide-

jének jó részét eltölthette – nem vetve meg az italozást és más földi gyönyöröket sem.

Az eredmény: 1944. május 15-től 1944. július 7-ig, tehát kevesebb mint két hónap alatt 147 szerelvénnyel 434 351 embert, köztük csecsemőket, gyerekeket, asszonyokat, gyógyíthatatlan betegeket, magatehetetlen öregeket deportáltak Auschwitzba és más náci haláltáborokba. Eichmann nagy megelégedettséggel vonhatta meg a mérleget: *sehol Európában ennyi embert nem tudtak deportálni és gázkamrába vinni – ilyen rövid idő alatt!*

DEPORTÁLÁS ÉS KOLOMEA

Az ún. „tisztogatási akció", azaz a zsidók gettókba tömörítése és deportálásra való előkészítése 1944. április 15-én kezdődött a kassai csendőrkerület területén. Két nappal később, 1944. április 17-én a rosszul felszerelt, a korszerű hadviselésre majdhogynem alkalmatlan 1. magyar hadsereg megkezdte az offenzívát a szovjet csapatok ellen Kolomea térségében. A magyar csapatok parancsnoka Lakatos Géza vezérezredes volt, német felettese, a Heeresgruppe Süd, a Déli Hadseregcsoport parancsnoka, Model tábornagy.

A Kassai VIII. Hadtestparancsnokság 1944. március 24-i, a csapatokhoz intézett hadtestparancsnoksági rendeletében leszögezte: „Legfelső Hadurunk, Magyarország Főméltóságú Kormányzója a Német Birodalom Vezérével közös megegyezésre jutott a mindkét országot egyformán fenyegető vörös inváziónak fokozottabb mértékben és egyesült erővel történő leküzdésére . . . Egyenrangú és egyenjogú szövetséges félként fogjuk kivenni részünket a jövőben a közös harcból, amelyet még nagyobb lelkesedéssel, bizalommal, hittel és akarattal kell Legfelsőbb Hadurunk akaratából és parancsára szeretett hazánk szebb és jobb jövője érdekében a végső győzelemig megvívni."

Ez volt a Horthy–Hitler megegyezés lényege, minden más kérdést a „vörös invázió leküzdésének" rendeltek alá. Nem kétséges, a náci Németország vezetői nem nézték jó szemmel, hogy Magyarországon 1944 tavaszáig a zsidók életkörülményei összehasonlíthatatlanul kedvezőbbek voltak, mint Európa más megszállt országaiban. De fontos megjegyeznünk: Himmler, Göbbels, Eichmann nemcsak ideológiai okokból és nemcsak a front mögötti terület biztonsága érdekében szorgalmazták a zsidókérdés „végleges megoldását" Magyarországon, hanem azért is, mert úgy vélték, hogy így a magyar kormányt és a közigazgatási szerveket – és ha lehet, a magyar népet is – bűntársukká tehetik a zsidók kiirtásában. Utána a magyarok számára nincs visszaút, végig kell harcolni a háborút Németország oldalán.

Persze az is tagadhatatlan, hogy Endre László – mint ő maga mondotta – „jó kedvvel és örömmel" végezte a rábízott feladatot, továbbá, hogy Bakyt és az alája rendelt csendőrségi egységeket nem kellett különösebben biztatni az embertelen bánásmódra. Miért is kellett volna? Hiszen Baky és a csendőrtiszti kar, sőt a csendőrlegénység jó része is a Tanácsköztársaság leverését követő fehérterror idején a kommunisták, a szociáldemokraták, a szakszervezeti funkcionáriusok, egyszóval a „vörösök" ellen viselt irtóhadjáratban kezdte pályafutását – Horthy fővezérlete alatt. És ha 1944 nyarán a gettókban válogatás nélkül, a felelősségre vonás legcsekélyebb kockázata nélkül élhették ki szadista hajlamaikat, az alapokat 1919 őszén Horthy, Gömbös, Prónay, Héjjas, Eckhardt és Kozma rakta le.

Végül, több mint 800 000 zsidó gettóba zárása és fokozatos deportálása alkalmasnak látszott, hogy ezzel eltereljék a figyelmet egy tízmillió magyart érintő kérdésről, arról, hogy újra Hitlerért véreznek a magyar honvédek a keleti fronton.

Nagy kár, hogy a „triumvirátus" népbírósági tárgyalásán a kiindulási pontról és 1944 más összefüggéseiről kevés szó esett.

„Megfelelő megtorlásról szó sem lehet"

MINISZTERTANÁCS ÉS KORONATANÁCS A DEPORTÁLÁSOKRÓL

Az előzmények: 1944. június 21-én a Sztójay-kormány Endre és Baky referátuma alapján tárgyalt a deportálások miatt itthon és külföldön kialakult rendkívül kedvezőtlen hangulatról. Mindkét államtitkár kereken tagadta a kegyetlenkedésekről szállongó híreket.

Baky: „Minden pontos előkészítés és terv szerint történik. *Rendes körülmények között mennek a zsidók Németországba munkára.* Magyarok, csendőrök csak a táborokig kísérik őket, a gettón belül és útközben csak a németek érintkeznek a zsidókkal."

Endre: „A táborokba való szállításoknál és elszállításoknál általában az elv az, hogy a keresztényi szellemnek megfelelő, emberséges és humánus módon történjék. Ahol bármilyen visszaélést tapasztaltam, a legtüzetesebb kivizsgálást és a legkeményebb megtorlást tettem folyamatba, elrendeltem úgynevezett »üdítő« szolgálat megszervezését, amely a pályaudvarokon és kilépő határállomásokon az elszállítandó zsidóságnak a lehetőség szerinti kényelmét van hivatva biztosítani."

(Állítólag Arnóthy-Jungerth külügyminiszter-helyettes a két referátum után így szólt: „Ezek után igazán sajnálhatja

az ember, hogy nem zsidó, és így ezeken a kedves kirándulásokon nem vehet részt.")

Arnóthy-Jungerth mint tanú a népbírósági tárgyaláson, 1945. december 29-én részletesen elmondta a minisztertanácsi ülés lefolyását és idézte Jaross szavait: „Minden csoda három napig tart, a külföld egyelőre kiabál, de azután nem fog törődni a zsidókérdéssel."

Arnóthy-Jungerth így folytatta tanúvallomását: „A svéd követ arról tájékoztatott, hogy a *Magyarországról elszállított zsidókat elgázosítják és elégetik.* (Jaross felé) Ön tudomást szerzett ezekről a dolgokról, és mégsem csinált semmit."

Jaross (hebegve): „A kormány Veesenmayerhez fordult és Veesenmayer propagandának minősítette az ilyen híreket, – mi hittünk neki."

Tanúként kihallgatták Zöldi Márton csendőrszázadost is. (Zöldi egyik főbűnöse volt az 1942. januári újvidéki pogromnak. 1944 januárjában, a hadbírósági tárgyalás alatt Németországba szökött, ahonnan az 1944. március 19-i német megszállás után tért vissza. 1944 júniusában visszahelyezték csendőrszázadosi rangjába és egy ún. „zsidótlanító" különítmény parancsnokságával bízták meg.

Zöldi így vallott a Népbíróság előtt: „Endre államtitkár biztosított bennünket arról, hogy a belügyi kormányzat kisebb atrocitásokért [?!] senkit nem von felelősségre.

Endre (dühösen, asztalt verve): Határozottan állítom, hogy Zöldi Márton hazudik!"

Miután atrocitások valóban történtek a gettókban, ezek miatt pedig egyetlen csendőrt sem vontak felelősségre, feltételezhető, hogy Zöldi csendőrszázados ezúttal igazat mondott . . .

Bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár a minisztertanácsi ülésről a következőket vallotta a Népbíróság előtt, 1945. december 21-én:

„Tanú: A miniszterelnök megköszönte a két államtitkár előterjesztését és figyelmeztette őket, hogy a belügyminisz-

ter, a kormány intencióinak megfelelően járjanak el ebben a dologban, ezt humánusan és atrocitások nélkül kell elintézni.

Elnök: Sztójay elfogadta-e a két államtitkár jelentését olyan értelemben, hogy megnyugodott, hogy valóban nem történtek atrocitások, vagy pedig megállapította-e, hogy atrocitások ennek ellenére igenis történtek?

Tanú: Egészen határozottan emlékszem, hogy Sztójay azt mondta: azért mégis történtek atrocitások, és ezért felkérem a belügyminiszter urat, aki felelős a két államtitkárért, elvégre az ő előterjesztésére lettek államtitkároknak kinevezve, az ő megbízása alapján kapták az illető feladatokat, hogy a kormány intencióinak megfelelően humánusan járjanak el ezekben a dolgokban. Sztójay még azt is említette, hogy ő elhiszi, hogy vannak vagonok, amelyekben 50–60 zsidó van, de ha véletlenül találkozik valaki egy vagonnal, amelybe kilencvenet dugnak bele, akkor a közvélemény inkább elhiszi azt, hogy valamennyi kocsiba kilencvenet dugtak bele. Éppen ezt kell elkerülni – mondotta –, és megköszönte a tájékoztatást. Ekkor Imrédy kért szót. Épp ezzel akarom megcáfolni azt, hogy Eichmann ide és Eichmann oda, Eichmannért egyik sem vállal felelősséget. Imrédy azt mondta, akárhogyan végződik be ez a háború, egyszer lesz egy nemzetközi közvélemény, itt van a katolikus, a protestáns egyház, itt van Amerika, ezek sohasem fogják ezeket az atrocitásokat Magyarországnak megbocsátani. Elismeri, hogy nagy cselekedet a zsidóktól megszabadulni, de ennek humánusan kell történni. Imrédy, aki pedig május 23-a óta volt tárca nélküli közgazdasági miniszter, hozzájárult a deportálásokhoz, azok ellen soha sem emelt szót, akkor természetének megfelelően – kénytelen vagyok ezt a kifejezést használni, mert Jaross is a nemzet e nagy kártevőjének áldozata – nagy ravaszul azt a megjegyzést tette már posta festa [utólag], hogy tulajdonképpen ő azt kifogásolja, hogy miért nem történt Eichmann-nal írásbeli megegyezés, miért csak szóbeli megegyezés. Ezt tessék akkor

tisztázni, ha sem Jaross, sem Baky, sem Endre nem kötöttek ilyen megegyezést Eichmann-nal, akkor azt ki kötötte?

Elnök: Tessék várni. Endréről még nem volt szó ebben a vonatkozásban, majd erről beszélünk külön.

Tanú: Imrédy nagy ravaszul, amikor már 450 000 zsidót deportáltak, kijelentette, hogy írásban kellett volna megegyezni, és a felelősséget a kormánynak meg kellett volna osztani az országgyűléssel, ugyanis az 1939. II. tc., a honvédtörvény, határozottan felsorolja, hogy kiket lehet internálni, pláne azt nem is mondja, hogy deportálni."

A minisztertanács, amint az várható volt, nem hozott érdemleges határozatot, Horthy kormányzó ezért öt nap múlva, 1944. június 26-ára Koronatanácsot hívott össze, ahol kijelentette: „A zsidókérdés kezelése körül egyre erősebb a közvélemény felzúdulása. Erősen tiltakoznak most már az egyházak is... Legjobb szeretném azt a kegyetlen és nem a magyar természethez illő megoldást, hogy innen zsidók deportáltatnak, egyáltalában leállítani." (Miután Horthy 1944. március végén szabad kezet adott a Sztójay-kormánynak a zsidókérdés megoldására, most – tartván a pápa és a semleges külföld félreérthetetlenül elítélő állásfoglalásától és annak következményeitől – más húrokat penget... *K. E.*)

Azután így folytatta Horthy: „Ha azonban a kormány szerint ezt a németek követelik, ebből nem engednek, vagyis ezen a vonalon kényszer áll fenn, akkor sem engedhetem, hogy ebben a magyar csendőrség működjön közre. Akkor csinálja azt, amit a németek akarnak, az itt levő német karhatalom."

Végül: „A közvélemény tudja, hogy több történt ezen a vonalon, mint amit a németek kívántak, és sok helyen kegyetlenségek és embertelenségek követtettek el. Ezt a közvélemény is Endre László és Baky László államtitkároknak tulajdonítja.

Újból hangsúlyozom azt a határozott kívánságomat, hogy Endre László haladéktalanul elmozdíttassék a zsidó ügyek

irányításából, Baky László pedig államtitkári tisztétől felmentessék."

(Jaross belügyminiszter június 30-án felmentette Endrét és Bakyt a zsidóügyek intézésétől, de mindketten megmaradtak az államtitkári székben – 1944. szeptember 6-ig!)

A CSANÁDI ÉS A GYŐRI PÜSPÖK VÁDOL

Hamvas csanádi püspök 1944. július 15-én Serédi hercegprímáshoz levelet intézett, amelyben megállapította: „Megnyugtató, hogy a budapesti keresztény vallású zsidókat nem szállítják ki az országból, de mi történik a már kiszállított híveimmel?" A püspök levele ezekkel a szavakkal folytatódik: „Sztójay miniszterelnök úr túlzottnak tartja a kegyetlen és kíméletlen eljárásokról való híreket. De történhetik-e az otthonból való kihurcolás, utolsó ékszertől, jegygyűrűtől való megfosztás, 70–75 embernek egy vasúti kocsiba zsúfolása, 4–5 napon át lezárva, élelmiszer, vízellátás nélkül való szállítása kegyetlenség nélkül?

És még egy kegyetlenség történt itt Szegeden és Makón. A zsidó nőket levetkőztették és férfiak jelenlétében bábák és orvosok által testi motozásnak (per inspectionem vaginae) vetették alá. Mi más ez, mint a női méltóságnak és szeméremérzetnek perverz megtiprása?"

Apor győri püspök egyenesen Jaross belügyminiszterhez fordult a győri gettórendelet miatt. Többek között ezeket írta: „Ezen intézkedés ellen, mely minden emberiességgel és keresztény szellemmel ellenkezik, mely igazságos és tárgyilagos ítélet nélkül büntet ártatlanokat, sőt bűnözésre még képtelen gyermekeket is, mint az ősi Győr városának püspöke, tiltakozó szavamat emelem fel és Isten és a magyar és a világtörténelem előtt miniszter urat teszem felelőssé mindezért a betegségért és halálesetért, mindezért a megvetésért

és elítélésért, mely ennek az intézkedésnek a nyomában fog járni."

Jaross szóbeli üzenete a püspöknek: „Ha el nem hallgat és intézkedéseit bírálni vagy hátráltatni meri, internáltatni fogja."

KÉT „TÖRTÉNELMIETLEN" KÉRDÉS

A „triumvirátus" népbírósági tárgyalásán két ízben is felvetődött a „történelmietlen" kérdés: „Mi lett volna, ha . . .?

Az első: Ha a Sztójay-kormány – és Horthy kormányzó – megtagadja az 1944. március 19-i klessheimi megállapodást és nem hajlandó hozzájárulni a zsidónak minősülő magyar állampolgárok deportálásához – ez vajon milyen következményekkel járt volna?

A másik: mi történt volna, ha október 15-én a magyar katonaság eleget tesz Horthy fegyverletételre irányuló kiáltványának?

A történetírás általában nem foglalkozik ezzel a kérdésfelvetéssel: „mi lett volna, ha . . .", a történészt a megtörtént tények foglalkoztatják, az események rugóit, eredőit kutatja, vizsgálja. De a háborús bűnösök népbírósági tárgyalásán – éppen a vádlottak tevékenységének elbírálásánál – szinte szükségszerűen vetődött fel ez a feltételes, de meg nem történt eseménykapcsolat, nem utolsósorban azért, mert az események más irányt vett fordulataiért éppen ők voltak felelősek.

Az elsőről, a német deportálási követelés megtagadásának esetleges következményeiről, két, tanúként kihallgatott magas rangú német tisztviselő fejtette ki a véleményét.

Winckelmann SS-Obergruppenführer, a magyarországi SS- és rendőri erők főparancsnoka (pontos rangja: Höhere SS- und Polizeiführer in Ungarn) a Népbíróság előtt 1945. december 22-én a „triumvirátus" perében kifejtette: „Németországnak

igen fontos volt, hogy Magyarország átvonulási terület legyen, különös tekintettel a romániai olajmezőkre és a Balkánon még harcoló német csapatokkal való összeköttetés fenntartására. Ezért, véleményem szerint, a zsidók elleni intézkedésekre nem került volna sor, ha a magyar kormány ezek végrehajtását megtagadta volna."

Hasonlóan vallott Veesenmayer, aki 1944. március 19-e után a Harmadik Birodalom követe és teljhatalmú megbízottja volt Magyarországon. Az 1945. december 21-i tárgyaláson kijelentette: „Ha a Sztójay-kormány erélyesen ellenállt volna Eichmann deportálási követeléseinek, nem történtek volna deportálások, aminthogy 1944 július közepén Horthy kormányzó le is állította a deportálásokat. Hitler feltehetően nyomást gyakorolt volna Horthyra, de akaratát nem tudta volna keresztülvinni, mert 1944 nyarán sem Magyarországon, sem másutt nem álltak már rendelkezésre erre a célra hatalmi eszközök. A deportáláshoz ugyanis nem katonai, hanem rendőri erők lettek volna szükségesek, és erre már nem volt elegendő emberünk."

*

Az 1944. október 15-i fegyverszünet kudarcának okait is a Népbíróság 1945. december 21-i tárgyalásán vizsgálták. Veesenmayer válasza így hangzott:

„Bár nem vagyok katona, de azt hiszem, hogy ha a magyar katonaság engedelmeskedett volna a kormányzói proklamációnak, ebben az esetben az OKW, a német véderő főparancsnoksága kénytelen lett volna csapatait Magyarországról visszavonni. Ennek egyszerűen az a magyarázata, hogy a Wehrmacht akkor, 1944 őszén már súlyos helyzetben volt, bár minden német funkcionárius igyekezett a helyzet komolyságát szépíteni."

Jankó Péter, a Népbíróság elnöke megkérdezte Bakyt: „Minek tulajdonítja, hogy a németek oly erősen támogatták még 1944. október 15-e után is?

Baky: Fogalmam sincs róla, hiszen köztudomású volt, hogy éles ellentétben álltam Szálasival, a Nyilaskeresztes Párttal és a németekhez sem volt semmi közöm. (?!)

Elnök: Akkor fefrissítem megromlott emlékezőtehetségét, mégpedig egy levéllel, melyet Winckelmann SS-tábornok írt Veesenmayer követnek:

»Baky válságos időkben csendőrcsapatokat a mi parancsunkra vezetett, hírközpontját rendelkezésünkre bocsájtotta, hogy parancsainkat továbbíthassuk. A mi hálánk dolga, hogy Bakyt támogassuk.«"

Winckelmann SS-tábornok erről így vallott:

„Igen, én magam írtam egy levelet Veesenmayernek. Himmlertől megkaptam az utasítást, hogy Baky bekerüljön a kormányba. Az előző napon operáltak, úgy hogy nem voltam abban a helyzetben, hogy felmenjek Veesenmayerhez, ezért írtam neki.

Elnök: Himmler előtt milyen alapon volt Baky ilyen kedvező színben?

Winckelmann: Tudomásom szerint Himmler nem is ismerte személyesen Bakyt, valószínűleg Kaltenbrunner állott tehát a háta mögött.

Elnök: Emlékszik-e a tanú rá, hogy abban a levélben, amelyet október 17-én írt Veesenmayernek, Baky érdemeire hivatkozik és arra, hogy Baky azokban a sorsdöntő napokban hogyan viselkedett, csendőrcsapatait miként utasította, úgyszintén a rádióadókat is rendelkezésre bocsátotta?

Winckelmann: Igen. Ezt Geste jelentette. Geste azt mondta nekem, hogy Baky kijelentette volna, hogy magyar csendőrök sohasem fognak Németország ellen harcolni."

És még egy dokumentum, amely nem feküdt ott a Nép-

bíróság asztalán, de jól kiegészíthette volna Winckelmann levelét. Veesenmayer követ jelentette 1944. október 18-án Ribbentrop külügyminiszternek:

„Tegnap este felkeresett Szálasi és Kemény. Szálasi beszámolt nekem a tegnapi minisztertanácsi ülésről, amelyet ő egyoldalú parancskiadás formájában folytatott le . . .

Szálasi beleegyezett abba, hogy ma Baky államtitkárt fogadja és neki, kölcsönös megegyezés alapján, megfelelő tisztséget juttat. Ezzel Himmlernek, az SS birodalmi vezérének különleges kívánsága teljesül."

Így is történt; Baky László Szálasitól, a „nemzetvezetőtől" megbízást kapott egy különleges „nemzetbiztonsági" fegyveres alakulat felállítására – államtitkári rangban. Ezt kénytelen volt megtenni Szálasi annak ellenére, hogy 1941 ősze óta gyűlölte Bakyt, tudta róla, hogy provokátor, hogy Himmler fizetett embere, őt, Szálasit pedig nem tartja normálisnak . . .

De Himmler nem feledkezett meg a Harmadik Birodalom érdekeinek másik hűséges, megbízható képviselőjéről, Endre Lászlóról sem: Endre 1944. október 29-én a hadműveleti területek kormánybiztosa lett, pedig ő is azok közé tartozott, akik Szálasi számára „örökre meghaltak". (Az ok: 1937. augusztus 1-én Endre és Szálasi „élet-szerződést" kötött, amelynek 10. pontja kimondta, hogy a „szerződés egyik fél részéről sem bontható fel és a két felet egész életére köti". Néhány hónappal később, amikor Endre a Pest vármegye alispáni állására pályázott, felbontotta az „élet-szerződést" . . .)

„MEDDIG HITT A NÉMET GYŐZELEMBEN?

Endre: „Nehéz ezt megmondani. 1945 március végéig hittem . . . Sztálingrád óta nem a teljes német győzelemben, hanem egy kiegyezéses béke lehetőségében. Telebeszélték fe-

jünket a csodafegyverekkel, meg hogy a németek kezében van már az atombomba . . ."

Jaross: „Franciaország elfoglalásáig."

Újságíró: „Akkor hogyan vehetett részt Franciaország elfoglalása után olyan kormányzásban, amely minden tétjét a német győzelemre tette fel?"

Jaross: „Ezek már csak utóvédharcok voltak, a vereséget elkerülhetetlennek tartottam. Augusztus 8-án le is mondtam. A Szálasi-kormányban nem is vettem részt. Egyetlen működésem ebben az időben már csak az volt, hogy a [Törvényhozók] Nemzeti Szövetsége tagja voltam." (Endre és Jaross Szirmai Rezső újságíró kérdéseire 1946 januárjában – a börtönben.)

Baky: „Katasztrofálisnak tartottam Horthy kormányzó 1944. október 15-i fegyverszüneti kiáltványát, mert érzésem szerint a háború még nem veszett el. Egészen 1945 márciusáig hittem a kiegyezéses békében. (Nagy felzúdulás a hallgatóság körében.)

Elnök (emelt hangon): Önöknek nem azért volt fontos a háború folytatása, mert bíztak a kiegyezéses békében, annyi eszük maguknak is volt, hanem tudták, hogy a háború befejeződése a maguk sorsára milyen következményekkel fog járni. Maguk a nemzetet vitték tovább a sír felé, hogy saját hatalmukat és személyüket a nemzet élete árán is néhány héttel meghosszabbítsák. (A közönség hatalmas tapssal fogadja az elnök szavait.)

Baky (magából kikelve, kiáltva): Ez ellen tiltakozom! (A hallgatóság szűnni nem akaró szidalmakba, kiáltozásokba tör ki.)

Elnök (percek múltával, a vihar elülte után): Nincs joga tiltakozni. Ezért a hangért és viselkedésért háromnapi sötétzárkát kap!" (Részlet a *Szabad Nép* és a *Népszava* 1945. december 20-i népbírósági tudósításából.)

„MEGFELELŐ MEGTORLÁSRÓL SZÓ SEM LEHET..."

1946. január 7-én hirdette ki dr. Jankó Péter tanácselnök a Népbíróság ítéletét Endre László, Baky László és Jaross Andor felett. A Népbíróság bűnösnek mondotta ki a három vádlottat háborús és népellenes bűntettekben, ezért Endre Lászlót és Baky Lászlót kötél általi, Jaross Andort golyó által végrehajtandó halálbüntetésre ítélte.

A Népbíróság az ítélet indokolásában leszögezte:

„A főtárgyalás adatai alapján megállapítható, hogy a zsidókérdésnek Magyarországon bekövetkezett »rendezése« a német kormányzatnak és itteni exponenseinek március 19-ét követően nyilvánított kívánsága volt. Ennek dacára a vádlottaknak alanyi bűnössége és cselekményüknek tárgyi súlya az esetben sem volna számbavehetően csökkentnek minősíthető, ha ez a német kívánság olyan súllyal jelentkezett volna, hogy a németek a deportálásokat akár a magyar hatóságok közreműködése nélkül saját erőikkel is megvalósították volna. A magyar hatóságok megtörtént közreműködésének fentebb közölt erkölcsi hatása ebben a feltételezett esetben is változatlan. De nem lehet kétséges, hogy 434 351 elszórtan lakó személy összegyűjtésének és a határokon túl szállításának alig több mint két hónap leforgása alatt végbement lebonyolítása csakis a helyi viszonyokkal ismerős magyar hatóságoknak hathatós közreműködése következményeként volt lehetséges.

Ide utal dr. Bólyai Mandel Márton és Domonkos Miksa, a budapesti volt zsidótanács vezető tisztviselőinek vallomása, mely szerint annak idején több német vezető személyiség jelentette ki előttük (Eichmann, Wisliceny), hogy Magyarországon speciális a helyzet, mert itt Endre és Baky nagyobb tempót diktálnak a zsidóügyekben, mint maguk a németek. Veesenmayer vallomása szerint pedig annak idején Eichmann Adolf, a magyarországi zsidóügyek német megbízottja közölte vele, hogy deportálásoknál az eljárás súlypontja a magyar

csendőrségen és a közigazgatási hatóságokon nyugszik, mert neki csak egy kis parancsnoksága van. További vallomásában Veesenmayer jelentette ki, hogy a magyar hozzájárulás nélkül a dolog sem ilyen gyorsan, sem ilyen súrlódásmentesen nem bonyolódhatott volna le. Sőt, emlékeztetett arra, hogy amikor Horthy kijelentette, hogy nem csinálják tovább a deportálásokat, akkor nem is történt már semmi.

A magyar hatóságok segítsége tehát az akciót minden kétséget kizáróan igen nagy mértékben meggyorsította, a vádlottak cselekményének tárgyi súlya tehát, a fentebb említett erkölcsi hatáson túli vonatkozásokban már csak ennélfogva is lényegében változatlan. De még inkább változatlannak mutatja az a következtetés, mely szerint a deportálások időtartamának a magyar közreműködés elmaradása esetén való kétségtelen jelentős meghosszabbodása július 8-át követően minden bizonnyal a deportálástól Budapesten kívül további kerületeknek megmenekülését is eredményezte volna."

A büntetés kiszabásánál a Népbíróság úgy látta, hogy „a vádlottak terhére rótt bűncselekmények nemcsak a magyar kriminalitásban, de az egész magyar történelemben páratlanul állnak . . . Ezekkel a bűncselekményekkel a vádlottak a magyarságon nehezen lemosható szégyenfoltot ejtettek és ezt a szégyenfoltot akarata és szándéka ellenére viselni kénytelen a magyarságnak ama része is, amely ezektől a cselekményektől távol állott . . ."

Azután lejjebb: „Ez a büntetés nem is megtorlásként alkalmaztatik, mert hiszen a bűnösség igen nagy fokánál fogva megfelelő megtorlásról szó sem lehet, hanem inkább erkölcsi elégtételként, hogy az ítélet végrehajtása kiindulópont legyen a nemzet feltámadásának folyamatában."

Endrén és Bakyn 1946. március 29-én, Jarosson április 11-én végrehajtották a Népbíróság ítéletét.

A PV és alvezérei

ZENEAKADÉMIA, 1946. FEBRUÁR 5.

„A tárgyalóterem zsúfolásig megtelt hallgatósággal és nagy tömeg lepte el a Zeneakadémia környékét is, úgyhogy a kirendelt karhatalomnak komoly munkát adott a rend fenntartása. Megjelentek a tárgyaláson a nemzetközi sajtó magyarországi képviselői is.

A Zeneakadémia nagytermének fűtését nem sikerült megoldani, a bírák, ügyészek és védők asztalán azonban elektromos hősugárzókat állítottak fel . . .

Déli fél egyig tartott a vádirat felolvasása . . ." (Sajtótudósítás a Szálasi-per első napjáról.)

A Népügyészség Szálasi Ferencet és hat társát a népbírósági rendelet 11. szakasza alapján háborús bűntettekkel és hűtlenség, más szóval hazaárulás bűntettével vádolta.

SZÁLASI BŰNLAJSTROMA

Szálasi a hűtlenség bűntettét azzal követte el, hogy 1944. augusztus 31-én felkereste Winckelmann tábornokot, a magyarországi SS és Gestapo főparancsnokát, „és közölte vele, hogy Horthynak és a Lakatos-kormánynak a német szövetségből való kiugrása küszöbön áll. Így a magyar állam nemzetközi helyzetét érintő titkot illetéktelen személlyel közölt, és cse-

lekménye az állam érdekét veszélyeztette... A fenti bűncselekmény politikai jellegű, mert célja az államhatalom erőszakos úton való megszerzése volt... Szálasi ugyanakkor felajánlotta Winckelmann-nak azt is, hogy kész a kormányt átvenni".

A vádirat második pontja szerint Szálasi az ország német megszállása után, 1944. április elején kapcsolatot keresett és talált Veesenmayer német követhez; e találkozás alkalmával Szálasi kijelentette, hogy „a nemzetiszocialista világnézetet, mint alapvető gondolatot Európa részére [így!] elfogadja és ezt megfelelő módon Magyarországon átveendőnek tartja, ha uralomra fog kerülni".

A Népügyészség továbbá azzal vádolta Szálasit, hogy „a németektől azt kívánta, hogy hatalomátvételének politikai és rendőri előfeltételeit teremtsék meg".

A vádirat Szálasiék terhére rótta a „hatalomátvételt", pontosabban az 1944. október 16-i, a német fegyveres erők beavatkozásával végrehajtott puccsot. Szálasi „külhatalom kormányával szövetkezett avégett, hogy a magyar állam ellen ellenséges cselekményre bírja és a külhatalmat kényszerintézkedésre indítani törekedett. A kényszerintézkedés bekövetkezett. Szálasi, mint nemzetvezető az ország fölötti főhatalmat a leírt módon erőszakkal megszerezte és azt 1945. május 1-ig gyakorolta, amikor az amerikaiak elfogták".

Szálasi vádiratában szerepel továbbá a „totális országmozgósítás", a munkaszolgálatra való kötelezés 12–70 éves korig, 14 új, egyenként 12 000 emberből álló hadosztály felállítása, a zsidóellenes intézkedések, végül az, hogy a háború fokozottabb mértékben való folytatása érdekében számos cikket írt és beszédet mondott.

Vajna Gábor, a Szálasi-kormány belügyminisztere háborús bűntettet követett el a pesti gettó felállításával, a zsidópogromok eltűrésével, az ellenállási mozgalomban részt vett Bajcsy-Zsilinszky Endre, Kiss János és társai letartóztatására kiadott paranccsal, továbbá azzal, hogy „nem akadályozta meg a szabadsághősök ellen hozott halálos ítélet végrehajtását. Nem akadályozta meg számos elfogott partizán kivégzését sem".

Szőllősi Jenő háborús bűntetteinek felsorolását a vádirat a nyilas hatalomátvétellel és a Szálasi „nemzetvezetővé" való megválasztását célzó törvényjavaslat beterjesztésével kezdte; a Népügyészség továbbá azzal vádolta Szőllősit, hogy kezdeményező szerepe volt a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége létrehozásában; említettük, hogy e szövetség célkitűzése Magyarország háborúból való kilépésének megakadályozása volt. Ezenkívül „mint miniszterelnök-helyettes elfogadta és magáévá tette Szálasi kormányprogramját, beleértve a zsidóság ellen foganatosított intézkedéseket is".

Csia Sándor, dr. Gera József és báró Kemény Gábor a hűtlenség bűntettét Szálasival együtt és közösen követte el; Gera ezenfelül a hatalomátvétel óráiban fegyvereket osztott szét a nyilas pártszolgálatosok között, Kemény „rendszeres besúgója volt a németeknek, akikkel – főleg Kurt Haller útján – minden bizalmas belpolitikai hírt közölt, ... mindent elkövetett a nemzet totális harcbavetése és a háború fokozottabb folytatása érdekében".

Beregfy Károly, mint honvédelmi miniszter és egyben a vezérkar főnöke, „felállította a Hunyadi SS páncélgránátos hadosztályt, amelynek magyar tagjait német SS-tisztek képezték ki; az alakulat legfelsőbb vezetése is a németek kezében volt. Elrendelte a honvédség tagjai részére a hungarista köszöntést, majd a szökött honvédek azonnali felkoncolására tett intézkedést".

Beregfy vezérkari főnöki különbírósága ítélte halálra Bajcsy-Zsilinszkyt és az ellenállási mozgalom letartóztatott hőseit. „1945 májusában Beregfy memorandumot intézett az amerikai hadsereg vezérkari főnökéhez és ebben felajánlotta szolgálatait, hogy az amerikaiak őt és a fogságban levő honvédeket az oroszok ellen felhasználják."

Megemlítendő: a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom „vezérfiai" ellen készített vádirat messze kitűnik a többi magyar háborús főbűnös ügyében a Népbíróság elé terjesztett vádiratok közül. A Népügyészség munkáját ugyanis jelentős mértékben megkönnyítette, hogy Szálasi meglehetősen részletes feljegyzéseket vezetett politikai tárgyalásairól. A főtárgyaláson a Naplónak nevezett írásmű a vád egyik legfontosabb bizonyítéka lett.

A SZEMÉLYI ADATFELVÉTEL PROBLÉMÁI

Jankó Péter elnök a népbírósági tárgyalást 1946. február 5-én 9 óra 27 perckor nyitotta meg, majd a perrendtartásnak megfelelően a vádlottak személyi adatainak felvételével kezdődött meg a magyar nép legelvetemültebb háborús főbűnöseinek pere.

Más perekben, bírósági tárgyalásokon a személyi adatfelvétel automatikusan, vita nélkül történik. Ott azonban már a vádlottak első válaszai a Népbíróság és a hallgatóság erős ellenszenvét váltották ki. Szálasi „nemzetvezető"-nek, Vajna „belügyminiszter"-nek, Kemény „külügyminiszter"-nek jelölte meg foglalkozását; egyik sem tette hozzá a „volt" szócskát . . .

A vádlottak személyi adatai, amelyeket részben a népbírósági tárgyalás, részben más források alapján állítottunk össze, sok mindent elárulnak tetteik indítékairól, rugóiról.

Szálasi Ferenc fontosabb életrajzi adatai: Kassán született 1897-ben, öten voltak testvérek, négy fiú, egy lány, ő volt a legidősebb fiú. Szálasi a második gyermek volt a családban, otthon Ferinek, Ferkónak szólították, menyasszonya, Lutz Gizella Francinak becézte.

Gyerekkorában nagyon szerette a Grimm-meséket, olyan figurákat, mint Hófehérkét, a vasorrú bábát, Tündér Ilonát. A mesék, az izgalmas, a hajmeresztő kalandok olvasása egyik szenvedélye maradt felnőtt korában is, de akkor már a divatos detektívregény-írót, Nick Cartert kedvelte. (A börtönben, 1946-ban mondotta: „Amikor erős mozgalmi életet éltem, minden csütörtökön megjelentem a Lipót körút végén levő újságárusnál és gyorsan megvásároltam az éppen akkor megjelent 28 filléres Nick Carter regény legújabb példányát.")

A magyar költészetben nagyjából a századfordulóig jutott el. („Ady verseinek 99 százaléka éppoly érthetetlen előttem, mint Wagner.")

Dacos, durcás gyerek volt, szeretett atletizálni, futballozni, jó góllövő volt.

Apja, mint gazdasági tiszt, népszerűbb megnevezéssel, mint „géhás" tiszt teljesített szolgálatot a katonaságnál. Anyagi meggondolásokból mind a négy fiát katonának adta. Szálasi *nagyon nem akart katona lenni,* csak kényszerűségből lett az. („Amikor beírattak a kőszegi alreáliskolába és elszakadtam a szülői háztól, Kassától Kőszegig sírtam.")

Olvasmányai közé tartozott még Maeterlinck, az Ó- és Újszövetség; ez utóbbiból különösen Krisztus kínszenvedése és halála gyakorolt rá nagy hatást.

Tizenhét esztendős volt, amikor kitört az első világháború, és már túl volt a huszadik életévén, amikor Magyarországon győzött előbb a polgári demokratikus, majd a proletárforradalom.

Sem a világháborús, sem a forradalmak vagy talán inkább az ellenforradalom alatt kifejtett tevékenységéről nem lehet közelebbit tudni feljegyzései, naplói nyomán. Feltehetően nem vitézkedett különösebben, az ellenforradalmi szervezkedésben nem vállalt szerepet.

1921-ben Miskolcon szolgált főhadnagyként a 13. honvéd gyalogezredben, ott készült hadiiskolai felvételi vizsgájára, állítása szerint ekkor kezdett foglalkozni szociológiával. „Az Avas hegyen, a szabad természetben készül, tanul. Megszakítás nélkül tanul könyvből és az életből, a legteljesebben elmélyed a társadalomtudományokban. Az élet minden vonatkozását meg akarja ismerni, hogy belőlük helyes következtetésekre tudjon jutni." (Ezt a részt Naplójából idézzük; érdemes megjegyezni, hogy a Naplót egyes szám harmadik személyben írta . . .)

1923-ban sikeresen letette a hadiiskolai felvételi vizsgát. 1926 februárjában Budapestre, a Színház utcába, a vezérkar központjába került, éspedig a vezérkari főnökség legfontosabb békebeli osztályára, a tábornoki és a vezérkari továbbképzés és a vezérkari személyügyek osztályába.

Rátz Jenő mondotta 1946-ban: „1920 óta ismerem Szálasit. Tanára és igazgatója voltam a hadiiskolában. A vezérkaron is dolgozott az osztályomon. Vasszorgalmú ember volt. Rövid idő alatt sokat szedett magába, de nem tudta megemészteni. Fellengzős ember volt."

Rajniss Ferenc 1945. november 28-án a Népügyészségen így jellemezte Szálasit: „Fantasztának tartom, de nem tartom egyénileg tisztességtelen embernek. Éppen az önvallomásomban is jeleztem, hogy fantaszta voltára napról napra történő cselekedeteiből következtettem. Még békeidőben tettem Szálasiról olyan kijelentést Fiala Ferenc és Kiss Károly előtt [az előbbi szélsőjobboldali újságíró, az utóbbi jogász, Szálasi pártjában töltött be vezető szerepet], hogy nem szeretem az olyan embert, aki gyűlés előtt kifesti magát."

Szálasi a maga elméleti tevékenységéről, a „hungarizmus" alapjainak lerakásáról 1946-ban, a börtönben nem csekély önteltséggel így vallott: „Ideológiám kizárólag az én szülöttem. Anya nélküli gyermekem. Erre nagyon büszke vagyok. És arra is, hogy nemcsak érzelmeim, hanem értelmem útján jött a világra."

Még egy adalék Szálasi életrajzához: 1945. április 28-án (!) végre elérkezettnek látta az időt, hogy Lutz Gizellával házasságot kössön. A házasságkötési szertartásra a Salzburg melletti Mattseeben került sor, a házassági tanúk Szőllősi Jenő miniszterelnök-helyettes és Mészáros István ezredes, Szálasi testőrségének parancsnoka voltak.

Házasságkötéséhez személyesen gratulált Veesenmayer követ, akivel Szálasi ekkor találkozott – szabadlábon – utoljára.

A SZELLEMI MEZÍTLÁBASOK

Csia Sándor, 52 éves, a főváros környékén a forgalmat lebonyolító Helyiérdekű Vasútnál mint titkár teljesített szolgálatot. Volt valamelyest szerepe az 1919-es ellenforradalmi szervezkedésekben, de jelentős figura nem lehetett, mert sem Szegeden, sem a nyugati határszélen nem lehetett találkozni a nevével.

Szálasival Egerben, 1933 őszén ismerkedett meg. A Napló szerint: „Sz. Csiával együtt állapítja meg politikai útjának első gyakorlati lépéseit."

Szálasi később a Népügyészségen a következőket mondotta Csia Sándorral való megismerkedéséről, Csia pártbeli feladatairól és ott kifejtett tevékenységéről: „A Korona Szállóban felkeresett Pestről, dr. Csilléry Andrással dr. Csia Sándor is, mint a Kereszténységocialista Párt tagja. Beszélgetésünkkor előadták, hogy – ha jól emlékszem, Taby Árpád testőrszázados révén – megismerték a Magyar Állam felépítésé-

ről írott munkámat, melyben azonos gondolatokat véltek felfedezni, mint amelyeket a Kereszténységszocialista Párt is követett eddig.

Ezt követőleg dr. Csia Sándorral akkor kerültem szorosabb kapcsolatba, amikor 1935 március elején megalapítottam a Nemzet Akaratának Pártját, amelybe Csia is mint párttag belépett. Dr. Csia Sándor nagy társadalmi életet élő ember volt. Éppen ezért ő volt az, aki a párt elgondolásait a szélesebb társadalmi rétegekbe igyekezett elhinteni. Legjobban úgy jellemezhetem Csia Sándor tevékenységét, ha összehasonlítom Szőllősi Jenő működésével. Szőllősi Jenő volt az, aki a párt céljait a politikai életben, így a parlamenti pártok közt igyekezett megvalósítani, ezzel szemben Csia Sándor a párt útját egyengette társadalmilag. Csia Sándor volt például az, aki összehozott az összes református püspökökkel.

Éppen nagy összeköttetései miatt a párt anyagi ügyeit is Csia Sándor intézte, megbízásom alapján. Mint az anyagi ügyek intézője volt tagja a Pártvezető Tanácsnak is.

Csia Sándor megmaradt egészen az 1944. október 15-e után történt hatalomátvételig ebben a minőségben. A hatalomátvétel után felkértem a Kormányzótanácsban való részvételre, s így Csia Sándor Beregfy Károllyal és Rajniss Ferenccel a harmadik tagja volt a Kormányzótanácsnak.

Csia Sándorról véleményem az, hogy mindig megmaradt a párt általam kitűzött vonalán, magatartását velem szemben a legteljesebb hűség és ragaszkodás jellemezte. A pártban kifejtett munkásságával azon a helyen, ahová állítottam, mindig megállta a helyét, és a párt kitűzött célját hogy elérte, Csia Sándornak is oly szerepe volt, mint minden egyes párttagnak."

Meglehet, sőt bizonyosnak látszik, hogy Csia jól hasznosította összeköttetéseit a Nyilaskeresztes Párt érdekében, de az is bizonyos, hogy az 1944. október 16. után kapott magas poszt erősen meghaladta szellemi képességeit.

„Szellemi mezítlábasok": talán nem utolsósorban Csiára

gondolt a szélsőjobboldali újságíró, aki a Szálasi közvetlen környezetében levő „testvéreket" ezzel a megnevezéssel illette.

SPICLI ÉS KÉMELHÁRÍTÓ

Vajna Gábor 55 éves, szolgálaton kívüli vezérkari őrnagy volt, akit 1945. február 3-án Szálasi szolgálaton kívüli ezredessé nevezett ki. Egyaránt teljesített besúgó- szolgálatot Himmlernek, a német titkosrendőrség, a Gestapo főnökének és a magyar vezérkar kémelhárító osztályának; ez utóbbi testületnél fedőneve Kern István volt, kémelhárító és provokátori tevékenységéért rendszeres „tiszteletdíjat" kapott.

1945 őszén Vajna részletes vallomást tett a Népügyészségen pályafutásáról, politikai és egyéb tevékenységéről. Ebből idézünk néhány részletet, előrebocsátva, hogy Vajna stílusa meglehetősen zavaros.

„1924. évben nyugállományba helyeztek [mindössze 34 éves korában], és mint ilyent helyezett el a kémelhárító szerződéses viszonyba a fűzfői gyártelepre, azzal a megbízatással, hogy ott kémelhárítás és szabotázsakciók megakadályozása a feladatom. Ebbeli minőségemben 1939-ig voltam Fűzfőn, amikor is azzal a gyanúval, hogy a szélsőjobboldali propagandát üzöm, Keresztes-Fischer miniszter nyomására elbocsátottak.

Szálasival Fűzfőn melegedtem össze, aki az én látogatásomra jött le, miután egy beszélgetés során Budapesten ezt megígérte nekem, itt ismertette azután hungarista elgondolásait, amelyeket azután magaménak tettem, bár nem léptem be a pártba.

Ugyancsak Fűzfőn ismertem meg Láday István cső. [csendőr] ezredest is, aki hivatalosan látogatta a gyártelepet, és így hivatali kapcsolataink barátivá mélyültek ki.

Ebben az időben előadásokat tartottam nemzetvédelmi

szempontokat figyelembe véve a Turul ifjúságnak, a tisztviselőkarnak és a munkásságnak, de a HM felkérésére a különböző vidékeken az altiszti és tisztikarnak is, ugyanilyen értelemben.

1939. évben megtartott választásokon nyilaskeresztes programmal képviselőnek választottak Veszprém vm. képviseletében és csak megválasztásom után lettem a párt tagja, bár eddig az időpontig is támogattam a pártot kisebb összegekkel.

Még ebben az évben az Országos Szociális Pártszolgálat vezetője lettem, mely szolgálatot feleségemmel együtt láttuk el egészen 1942 júliusáig. Később Szálasi megbízásából a pártellenőrzés országos vezetője lettem, és mint ilyen több alkalommal megjelentem vidéken a pártszervezeteknél. Magával Szálasival is két ízben voltam vidéki körúton.

1942-ben Hubay és Ruszkay kiválása után Szálasi engem bízott meg személyes tájékoztatásával és a németek felé megteendő lépések felvételével.

A Pártvezető bizalmasaként működtem azután 1944. X. 15-ig, de egyúttal tagja voltam 1941 óta a Pártvezető tanácsnak is.

1943. évben Szálasi megbízásából fenn jártam Jagow követnél, hogy a párt nevében fejezzem ki együttérzésünket Mussolini kiszabadítása feletti örömükkel."

Politikai nézeteiről, a németekkel való kapcsolatairól:

„Meggyőződéses hungarista voltam és vagyok jelenleg is, mert hittem és hiszek az ebben egyesülő nacionalista szocializmusban, amelyet egyesek kompromittálhattak, de helyességét nem dönthették meg. Ez a meggyőződésem vezetett akkor, amikor minden erőmet arra fordítottam, hogy hatalomra segítsem pártomat.

Miután a németek részéről láttam a megoldását a revíziós törekvéseknek, német szimpatizáns lettem. Orientálódásunkat az is sürgette, hogy szükség volt az európai nemzeti szocialista összefogásra, a világnézeti harc megnyerése miatt a

párt nacionalista felfogása lehetett az oka annak, hogy kezdetben a németek a Pálffy–Baky féle vonalat favorizálták és később ugyancsak az ő nyomásukra (Himmler) ki is vált a köréjük csoportosuló klikk a pártból. Valószínűleg ennek volt a folytatása Ruszkay kiválása, amely azután az én bekapcsolódásomat jelentette külpolitikai vonatkozásban.

Első kapcsolatom Urbán József volt, a Dunagőzhajózási magyarországi ügyvezetője, akivel mint privát ember beszélgettem belpolitikai vonatkozású problémákról, és csak később tudtam meg, hogy megbízatásból tartózkodik nálunk, kb. hírszerzői megbízatással.

Szálasi megbízott, hogy készítsek elő részére Hitlerhez, esetleg Himmlerhez egy utazást. Itt megjegyzem, lehetséges, hogy másnak is volt ilyen irányú megbízatása. 1939. évben egy üzleti tárgyalás kapcsán Berlinben voltam, ahol megpróbálkoztam egy látogatást létrehozni, de kísérletem eredménytelen maradt. Ez az eredménytelen utam megismétlődött 1942. évben is.

Urbánnal ebben az évben Szálasi megbízásából tárgyaltam és belpolitikai tájékoztatást adtam részére, miután ők úgy katonai, csendőrségi, rendőrségi, mint más hatóságok részéről teljes tájékoztatással bírtak, és így szükségesnek mutatkozott ezt a párt részéről is megtenni.

1943-ban írásban adtam egy ilyen tájékoztatót Urbánnak, amelynek lényege az volt, hogy Magyarországon három megoldatlan kérdés van: a földkérdés, népcsoporti kérdés és zsidókérdés. Ismertettem a párt célkitűzéseit, az ellenzéki pártok küzdelmét a háború ellen és a kormány effelé hajló halogató politikáját. Ebből az alkalomból kértem, ha lehet, tegye lehetővé Szálasi látogatását Himmlernél.

Még ebben az évben Németországba utaztam, ahol Urbán közvetítésével megismerkedtem dr. Hammer Regierungsrattal [kormánytanácsossal], akit mint Himmler bizalmasát mutatott be. Megkíséreltem, hogy Szálasi utazása érdekében bejuthassak Himmlerhez, ami azonban nem sikerült. Így egy

levelet írtam Himmlerhez. A totális háború érdekében csak egy átállítás az, amely eredményes lenne – az ellenzéki pártok háborúellenes magatartása és működése – a felfegyverzésnek a németektől kell kiindulnia; és csak egy nemzetiszocialista Európa, Hitler vezetésével alkalmas a világnézeti harc győzelmes befejezésére, volt kb. a tartalma a memorandumnak, amelyről Szálasi csak utólag értesült, és azt rossz néven is vette tőlem. Ugyanekkor Berlinben tartózkodott Kovarcz is, akivel együtt szerkesztettük ezen írásunkat. Dr. Hammertől azzal búcsúztam el, hogy tolmácsolni fogja kérésünket. Miután ekkor is hangsúlyoztuk erős nacionalista alapon való szervezkedésünket, valószínűnek tartom, hogy ennek volt köszönhető utam eredménytelensége.

Ezután következett be a márciusi megszállás, amikor is a németek a pártot teljesen kihagyták az országvezetésből.

A megszállást követően egy alkalommal magához hívatott az Astoria szállóba dr. Höttl, akinek megbízatása valószínűleg a Himmler-vonalon működött, és a német követ politikai tanácsadója volt. Vele azután több alkalommal tárgyaltam belpolitikai vonatkozású kérdésekről, több esetben lakásomon. A tárgyalások során az volt a benyomásom, hogy Höttlnek nem célja a hatalomra törő párt támogatása, inkább azt akarta, hogy a párt tömegeit összehozza, Szálasi mellőzésével, a Baky–Pálffy-féle vonallal. Összehozott Pálffyval, de megegyezés nem jött soha létre.

A bekövetkezett október 15-i hatalomátvételnek azután az volt a közvetlen oka: a németek gyengének találták az Imrédy–Baky–Pálffy–Jaross vonalat a háború folytatását (totális) illetően, így tárgyalásokat kezdtek a párttal, hogy annak tömegeit megnyerjék céljaiknak.

Közvetlen ez előtti időkben már Szálasi maga volt az, aki ráfeküdt a Veesenmayer vonalra, így nékem ebben az időben belpolitikai vonatkozásban volt inkább szerepem, amennyiben Láday Istvánon, Hódossyn és Abayn keresztül a csendőrségi és rendőrségi felkészülést kellett szorgalmaznom.

Ezután, már mint miniszter bekapcsolódtam a zsidókérdés megoldásába, bár ezt megelőzően Szálasi megbízásából kidolgoztam a párt irányelveit a magyarországi zsidókérdés megoldására. Ez a terv a zsidóság teljes kitelepítését tartalmazta. Ilyen irányban (ti. zsidókérdéssel kapcsolatosan) a parlamentben is voltak felszólalásaim.

Magam meggyőződéses antiszemita vagyok, aminek okát gazdasági térfoglalásra való törekvéseikben, nemzetközi életszemléletükben, sajtóuralmukban és a forradalomban viselt szerepükben is látom. Olvastam Luzsenszky Talmudját, az Ószövetséget, hibáztattam őket a trianoni szerződés létrehozásában stb.... Mindezek megérlelték bennem, hogy mint miniszter, a hungarizmus célkitűzéseinek megfelelően keményen fogom a kérdést rendezni."

A németek „árulásáról", saját „hibáiról":

„Németországi tartózkodásom a kitelepülés alatt [1945 tavaszától] azt a benyomást tette rám, hogy a németek elárultak bennünket, de mondhatnám: önmagukat is, magatartásuk kétségtelen bizonyítéka volt annak, hogy győzelmük esetén Európa leigázása lett volna céljuk, amit könyörtelen önzésükkel barátra való tekintet nélkül megvalósítottak volna.

Velünk, akik szívvel-lélekkel szolgáltuk háborús céljaikat, oly módon viselkedtek, hogy néha az volt az érzésünk, nem szövetségesek, de győztes–legyőzött felek állanak egymással szemben, nem vették figyelembe a vezető férfiakat sem, mindannyiunkat egyformán megaláztak.

Szálasi kormányában elfoglalt beosztásomat a hungarizmus iránt eltelt szeretettel vállaltam, mert meggyőződésem volt, hogy nemzetmentő feladatot vettünk magunkra.

Szükségesnek látszott, hogy a barátilag felénk nyújtó német segítő kezet elfogadjuk, hogy támogatásuk győzelemre segítse a nemzetiszocializmust.

Ma már tudom, hogy ez a segítő kéz, egy uralomvágyó, önző, mindenkit kihasználó és becsapó nagyhatalom csalárd

félrevezetése volt. Ezt azonban csak az utolsó pillanatban, a németországi kitelepítésnél kezdtük tapasztalni.

Az eszmének ma is híve vagyok, de eszközeiben sok hibát a nemzet felé sajnálattal ismerek be, ezekből ami engem terhel, bűntudattal vállalom, csakúgy mint a felelősséget is."

Vajna „rendezett" anyagi körülmények között élt.

Bár a Népbíróság előtt azt vallotta, hogy vagyona nincsen, a népügyész kérdésére elismerte, hogy *évi jövedelme 30–40 000 pengő körül mozgott.* (Összehasonlításul: az 1944. évi Tiszti Címtár szerint az I. fizetési osztályba sorolt miniszterelnök havi fizetése 3350 pengő volt . . .)

A SZOLGABÍRÓ

Kemény Gábor báró, 36 éves, újságírónak és külügyminiszternek mondotta magát. Móron volt szolgabíró, jogtudományi doktorátust szerzett, majd letette az országos közigazgatási szakvizsgát is. (Erre olyan büszke volt, hogy Sztójay miniszterelnöknél tett első látogatása alkalmával ezt különös hangsúllyal emelte ki.)

Az egyik népbíró kérdésére elmondotta, hogy a nagy magyar író, Kemény Zsigmond dédunokája.

Szálasi legszűkebb környezetéhez tartozott, ő volt az összekötő a „pártvezető" (ez volt Szálasi címe a Nyilaskeresztes Pártban, de inkább csak a „PV" rövidítést használták), illetve Veesenmayer német követ között. Szálasi nevében felajánlotta Veesenmayernek, hogy „a Hungarista Mozgalom, ha hatalomra jut, Magyarország erőtényezőit beállítja Németország háborújába."

Feltehetően ez is közrejátszott abban, hogy 1944. október 16-án megkapta a külügyminiszteri tárcát.

A VIRILISTA GYÓGYSZERÉSZ

Szőllősi Jenő, 43 éves, a Műegyetemen szerzett diplomát, Makón reáljogú gyógyszertárat kapott, 93 hold földet és házat birtokolt. Vagyoni helyzetét mutatja továbbá az is, hogy 1927-ben felvették a virilisták, azaz a legtöbb adót fizetők kategóriájába, és így tagja lett Csanád vármegye törvényhatósági bizottságának. Arról, hogy miért csatlakozott Szálasihoz, 1946 februárjában a következőket írta: „A megindult második világháború azt a képet mutatta, hogy Németország diktáló hatalommá lett Európában, s ezért szükségesnek tartottam azt, hogy Magyarországon egy olyan mozgalom verjen gyökeret, amely a németek által kialakítandó új Európában hasonló világnézeti alapon állva biztosítani tudja a történelmi Magyarország fennállását. Én ennek garanciáját a magyar hungarizmusban láttam és ezért csatlakoztam a mozgalomhoz."

... ÉS HÁZIORVOSA

Gera József, 52 éves, szülész-nőgyógyász és gyermekgyógyász, a harmincas évek elejétől kórházi gyermekgyógyász-főorvos, egyébként a Szőllősi-család háziorvosa. Miután 1941-ben izgatásért börtönbüntetésre ítélték, és ennek folytán kizárták az Orvosi Kamarából, feljött Budapestre és a Nyilaskeresztes Pártban az „Országos Pártépítés" vezetője lett.

1946-ban a börtönben így beszélt saját magáról: „Kötelességtudó ember voltam mindig, inkább szorgalmas, rendszerető, mint önállóan tehetséges... Soha semmiféle atrocitásban sem egyetemista koromban, sem később nem vettem részt. Hiszen ez természetes is, orvos vagyok, humanista..."

Aztán Szálasiról: „Ő tudatosan és tántoríthatatlanul ragaszkodott a »Szent István birodalma« helyett a »Kárpát–Duna nagyhaza« fogalomhoz, noha tudta, hogy ezért kicsú-

folják ... Ma már másképpen látom őt ... tiszteletem semmivel sem kisebbedett irányában, de tudom, hogy az események nem őt igazolták ... Én őt prófétának tartom még ma is ... inkább prófétának, mint gyakorlati politikusnak ...

– Miért tartotta Szálasit prófétának?

– Mert küldetéstudata volt.

– Vagyis, mert meg volt győződve arról, hogy ő nagy feladatok elvégzésére hivatott! Nem gondolja, hogy ezen az alapon számtalan próféta jár közöttünk?

– Nem."

Az újságíró megkérdezte Gerát:

– „Meddig hitt a német győzelemben?

– 1945 áprilisáig. Akkor láttam a demoralizáció jeleit. Bedőltünk kérem a propagandának, egyszerű dolog ... Goebbels jól beszélt ... (Kitör.) Aljas, ripők ember volnék, ha nevemet odaadtam volna a bántalmazásokhoz!

– Milyen büntetésre számít?

– Hosszú szabadságvesztésre.

– Igazságosnak tartaná ezt az ítéletet?

– Nem.

– Ön mire büntetné magát?

– (Habozva.) Erre nem válaszolok.

– Van Önben bűntudat?

– Nincs."

SZÁLASI HADIAKADÉMIAI TANÁRA ...

Beregfy Károly, 58 éves, vezérezredes. Nem volt tagja a Nyilaskeresztes Pártnak, de a hadiakadémián Szálasi tanára volt, a tisztikarban ismert volt erős jobboldali és elvakult németbarát érzelmeiről.

A Népbíróságon szóba került katonai pályafutása is, amikor Sipos Imre megkérdezte a tanúként kihallgatott Vörös János vezérezredest: (Vörös 1944 áprilistól a vezérkar főnöke

volt, a debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormányban a honvédelmi tárcát kapta – *K. E.)*

„Vezérezredes úr, meg tudná mondani, hogy Beregfy Károlyt miért váltották le az 1. hadsereg parancsnokságáról?

Vörös: Igen. Mikor Beregfy kiment az 1. hadsereg parancsnokának, külön eligazítottam, hogy vigyázzon nagyon a németek által kiadandó parancsokra, mert a németek arra törekednek, hogy a magyar haderőt minél jobban széjjelszórják és ellenőrizhessék. Mikor a szovjet hadsereg támadása megkezdődött, rajtaütésszerűen (1944. július 22-én, a szovjet csapatok két nap alatt áttörték a VII. hadosztály frontját, és a résztvevők visszaemlékezése szerint az 1943 januári doni katasztrófára emlékeztető kép bontakozott ki. – *K. E.*), a csapatoknál nagy zűrzavar támadt és akkor sajnálattal kellett tapasztalnom, hogy a hadseregparancsnok nem vezetett. Elment a jobbszárnyon levő VI. hadtesthez, ahol a legnagyobb biztonság volt, vezérkari főnöke pedig elment Husztra szállást csinálni. Ezért a vezérkari főnököt külön felelősségre vontam. Tehát a hadseregparancsnok, mint vezetési szerv teljesen kiesett, és az alparancsnokoknak köszönhető, hogy a hadsereg balszárnya nehéz harcok árán, de mégis visszajött a Kárpátok gerincére. Azonkívül jelentés érkezett be hozzám, hogy Beregfy hadseregparancsnok még nem volt az első vonalban, ellenben az arcvonal mögött a legénység gombjait igazgatja és fegyelemre tanít, kórházat látogat hátul és a vérben, gennyben fetrengő sebesültektől legelőször azt kérdezte, hogy bátor voltál-e, amikor megsebesültél?

E jelentések után el kellett rendelnem Beregfy leváltását."

Nem sokkal a frontról való visszatérése után a vezérezredes bekapcsolódott a „hatalomátvétel" ügyében folyó tárgyalásokba. Szálasival megállapodott abban, hogy előkészíti a tisztikar megtisztítását a nem százszázalékos németbarát tisztektől. Ezt a Népbíróságon megpróbálta tagadni, Szálasi „Naplója" azonban ellene szolgáltatott bizonyítékot.

Beregfy nemcsak a Kormányzótanácsnak lett a tagja, hanem a honvédelmi tárcát és a vezérkari főnök posztját is megkapta. 1946 márciusában kinevezéséről így írt – némi kozmetikázással: „1944. október 16.: sorscsapásunk napja. Kész helyzetbe kerültem. Szálasi már mint Hadúr rendelkezett velem." Azután kormányzótanácsi tagságáról: „Erről csak utólag értesültem. Mint ilyen, soha nem működtem. Feladatát ma sem tudom."

A hét vádlott személyi adatainak felvétele után megkezdődhetett a népbírósági tárgyalás.

A „Suttogó" és a „Hungarista Mozgalom"

A „HŐSI PÓZ"

A *Világosság* című délutáni lap tudósítója így látta a per első számú vádlottját, a Nyilaskeresztes Párt „PV"-jét, azaz „Pártvezetőjét": „Szálasi a nép bírái előtt... Lábán a nyilas fenelegények jellegzetes viselete, a két, sőt háromszoros talpú barna színű bilgerli csizma. Igen, ebben nyugodtan lehet gázolni mindenben, akár térdig is, ez nem ereszti át sem a vizet, sem a vért. Középmagas, mellbő alakjára nyakig zárt és majdnem bokáig érő sötétszürke köpeny borul, elfedve a petyhüdt, hájas izmokat. Igazi diktátornak való ruhadarab, amely titokzatos zártságával félisteni erőket sejtet ott, ahol csak egy megalomániás nyárspolgár katonás pocakja feszül...

... A köpönyeg két karjának végén két vastag gyapjúkesztyű, amely egyetlen pillanatra sem engedi látni a kezet...

... Magasra gombolt szürke gallérból emelkedik ki a csupasz nyak és a fej. Nagy, súlyos, tömör fej, gondosan hátrasimított hajjal az üres, kietlen homlok felett. A szemtelenül puffadt arcon, a kicsiny orr tövében szürke árnyékok lappanganak, mintha itt-ott penész ülte volna meg a bőrt.

A fej hátravetve s a szemek állandóan behunyva... Mikor félig lehunyt pillákkal bejött, csak éppen megbiccentette fejét a bíróság felé, aztán megállt a mikrofon előtt, jobb lábát az előírásos »pihenj« állásba vetve, vastag gyapjúkesz-

tyűs kezét »hősi« pózban összekulcsolta, fejét hátravetette, szemét lehunyta, így állt . . ."

1946 februárjában a Szálasi-pert a Zeneakadémia nagytermében tárgyalták és minthogy a terem fűtését, a háborús károk miatt nem tudták megoldani, a tárgyalás tartama alatt mindenki, a bírák, a vádlottak s a közönség télikabátban fázott, didergett. A nagy érdeklődést mutatta, hogy még ilyen körülmények között is mindennap zsúfolásig megtelt a Zeneakadémia nagyterme.

A *Világosság* tudósítása így folytatódott: „Áll, ajkán a rögeszmés, öntelt mosollyal. Szobrot áll. Vagy modellt egy szoborhoz, amelyet – úgy hiszi – a történelem fog megmunkálni. S nem tudja, hogy csak a kriminálpszichológia."

ELÖLJÁRÓ MEGJEGYZÉS

A vádirat részletesen foglalkozott a Szálasi által 1935 márciusában megindított szervezkedéssel, a „Nemzet Akaratának Pártja" létrehozásával, a nyilas mozgalom kezdeteivel. A tárgyaláson viszont elsősorban az 1944. október 15-i nyilas puccs előzményeiről és a Nyilaskeresztes Párt hatalomrajutásának következményeiről volt szó; ez teljességgel érthető is, hiszen a Népbíróságot, a tárgyalóterem közönségét és az ország közvéleményét is a közelmúlt, azaz 1944 jobban foglalkoztatta, mint ami az ország német megszállása *előtt* történt, még ha az súlyos háborús bűn is volt. Megkíséreljük pótolni a hiányt, egykorú rendőrségi és egyéb dokumentumok felhasználásával.

A „NEMZET AKARATÁNAK PÁRTJA"

Szálasi 1935. március 1-én nyugalmaztatta magát. Három nappal később, március 4-én Budapesten, a Hollán utca 10. számú ház első emeletének egyik lakásában megalakította a

„Nemzet Akaratának Pártjá"-t. Az alakuló ülésen Szálasi ismertette „Cél és Követelések" című eszmefuttatását, amelyet nem csekély önhittséggel „nemzetépítő alapelvek"-nek nevezett. Itt, ebben a zavaros munkában fejtette ki szélsőséges nacionalista elképzeléseit a „hungarista birodalom"-ról. Az egykorú rendőrségi jelentés Szálasi gondolatmenetét így foglalta össze: „Szálasi megkülönböztet Magyar Földet, Erdély Földet, Rutén Földet, Tóth Földet, Horvát-Szlavón Földet és Nyugat Gyepűt, az országot Hungária Egyesült Földek címmel jelöli meg, a népet ősföld népének, a Nemzet Akaratának Pártját életszövetségnek nevezi, általában exotikus és romantikus fogalommegjelölésekkel operál, nyilván azon célból, hogy híveit a miszticizmusban levő helyzeti energiával is maga mellé kényszerítse."

Szálasi úgy vélte, hogy a „Hungária Egyesült Földek" megteremtésének semmi sem áll útjában, „mindössze" két előfeltételt állított fel, éspedig 1. a „Földek" közös akaratát az államalakulás létrehozására, 2. Anglia, Németország, Lengyelország és Oroszország (így, ebben a sorrendben és összetételben! – *K. E.*) garanciáját, amely elismeri és biztosítja a Hungária Egyesült Földeket, mint „megszállástól és átvonulástól szent és szabad, önálló, feloszthatatlan területet".

A szűk látókörű, szinte patologikusan zavaros nyugalmazott vezérkari őrnagy sem a különböző nemzetiségű „Földek" közös akaratában, sem a megjelölt hatalmak garancianyújtási készségében nem kételkedett . . .

Szálasi egyébként a „Hungária Egyesült Földek" politikai berendezkedésénél a *német nácizmust és az olasz fasizmust akarta utánozni.* Nem csinált titkot abból, hogy eszméit *meggyőzéssel* ülteti át a gyakorlati életbe, de ha ez nem megy, *korbáccsal érvényesíti elgondolásait* . . .

(Rátz Jenő volt honvédelmi miniszter, a Sztójay-kormány miniszterelnök-helyettese 1946-ban elmondotta: „Szálasi a *Mein Kampf* hatása alatt rendszert dolgozott ki magában, amit a *Cél és Követelések* című könyvében megírt. Én Göm-

bös miniszterelnöknek és Kozma belügyminiszternek azt ajánlottam, engedjék be a parlamentbe, ott a régi parlamenti debatterek [vitázó szónokok] kereszttüzében gyorsan ki fog derülni zagyvasága."

A valóságban az történt, hogy Szálasi lehetetlen feltételeket szabott Gömbösnek, ezért kénytelen volt miniszterelnöki támogatás nélkül elindulni a választáson. Naplójának szavaival: „márciusban országos országgyűlési választások. Hatvanban fellép csak azért, hogy a turai választókerületben fellépő Csoór Lajosnak falazzon és megválasztását elősegítse. Szálasi Hatvanban kellő időben visszalép, Csoórt Turán megválasztják, ahogyan tervezték. Csoór cserbenhagyja Szálasit, ahogyan nem tervezték".)

BAKY ÉS MILVIUS

A Népbíróság nem nagyon firtatta Szálasi régebbi kapcsolatait a csendőrség magas rangú tisztjeivel, pedig éppen a hatalom erőszakos megszerzését magában foglaló vádpontnál érdekes adatok kerülhettek volna tárgyalásra. Egy kis ízelítő ezekből – a Napló 1935-ös bejegyzése nyomán: „Baky és Milvius csendőrtisztek rendelkezésére bocsátják Szálasinak az egész csendőrnyomozó alosztályt arra az esetre, ha Szálasi úgy ítélné meg a helyzetet, hogy csak erőszakos úton lehet a hatalom birtokába jutni."

Majd a továbbiakban:

„Baky László saját lakásán vacsora utáni beszélgetés közben felvilágosítást ad a kormányzóról és egész környezetéről. Szálasi igen értékes támpontokat kap."

Baky és Milvius 1935-ös felajánlkozása lényeges adalék Szálasi politikai pályafutásának megrajzolásához még akkor is, ha tudjuk, hogy később, 1941 őszétől Szálasi és Baky útjai elváltak. Igaz, Himmler 1944. október 16-án újra összehozta

a két szélsőjobboldali figurát; a német szuronyok segítségével hatalomra juttatott Szálasi kénytelen volt magas tisztséget juttatni halálosan gyűlölt ellenfelének.

A HNSZ ÉS A „SUTTOGÓ"

A Népügyészség vádirata megállapította, hogy kezdetben a Nemzet Akaratának Pártja szervező munkáját döntő részben maga Szálasi irányította. *Pártjában megtiltotta a politikai véleménynyilvánítást*, egyúttal pedig „katonás" fegyelmet követelt minden emberétől.

Kiegészítésül: a Nemzet Akaratának Pártja, rövidítve NAP, vagy más elnevezéssel az Életszövetség alapja a városokban, a községekben a Helyi Nemzeti Szervezet, rövidítve HNSZ. Ennek felépítése: a HNSZ vezetője a Zászlós Úr, munkatársai a Tízek Tanácsa. A Zászlós Úr tagja a NAP Nagy Tanácsának, elnökül, a helyi Tízek Tanácsának rendes, havonta egyszer, baráti körben tartandó találkozóin, e tanácskozást „suttogónak" kell nevezni.

A körlevél, amelyet Szálasi maga fogalmazott, tartalmazta a megnyitó egységesen kötelező szövegét, ezzel az utasítással: „Az elnöklő tag az elválasztó jellel végződő szócsoportok után kitart, hogy a tagok a szövegezést utána mondhassák."

A fogadalomtétel után az elnöklő tag a megbeszélést így nyitja meg: „A Nemzettel a Nemzetért, Isten, Paraszt, Polgár és Katona nevében a Suttogót megnyitom!"

A berekesztés: „A Nemzettel, Isten, Paraszt, Polgár és Katona nevében a Suttogót beszüntetem!"

Szálasi egyébként első rendőrségi kihallgatásán, 1937 augusztusában azzal kérkedett, hogy a „suttogók" száma meghaladta az ezret, a beszervezett tagoké pedig a 16 000-et.

A „suttogók" tagjainak – Szálasi utasítására – kimutatást kellett készíteniük a kerületükhöz tartozó helységek „ellenséges" érzelmű tagjairól, a baloldali gondolkodású emberek-

ről, a helyi polgári közigazgatási és rendőri, csendőri vezetők politikai állásfoglalásáról, érzelmeiről, a zsidókról, a tőkésekről, a legitimistákról, főleg pedig arról, hogy egy esetleges akciónál kikre lehet építeni és kiknek az ellenállásával kell számolni. A kimutatásokat „a nemzetségfők" útján fel kell terjeszteni a Központba . . .

A „Suttogó", a „nemzetségfő", a „Zászlós Úr", tehát már a kezdet kezdetén sem volt ártalmatlan elnevezés. A későbbi nyilasok céljai nagyon is határozottak voltak, működésük fasiszta jellege egyre nyilvánvalóbb lett . . .

AZ 1. SZ. „MOZGALMI HARCI UTASÍTÁS"

Az 1. pont leszögezte: „Mozgalmunk teljesen katonai s a legszigorúbb vasfegyelem alapján áll. A belépni szándékozó magyar testvérnek tisztában kell lennie azzal, hogy ez a mozgalom a meddő, üres politizálást még csírájában sem tűri. A poshadt és tehetetlenségükben összeomló politikai pártokban annyira divatos vitatkozás, szófecsérlés a legszigorúbban tilos."

A „katonás" hangvételre maga Szálasi mutatott példát, amikor 1937. október 24-én a budai Vigadóban tartott politikai gyűlésen szónoklatát a katonaságnál előírt és használatos „Végeztem!" szóval fejezte be – a részben civil hallgatóság nem csekély megrökönyödésére.

Ide tartozik az is, hogy Szálasi már a szervezkedés megindulásakor utasította a „Zászlós Urak"-at, hogy „a tagok beszervezésénél előnyben kell részesíteni a volt frontharcosokat, főleg a vitézeket".

Szálasi már 1937 októberében, amikor hét szélsőjobboldali pártocska egyesült „Magyar Nemzeti Szocialista Párt" néven, megcsillantotta hívei előtt a katonai diktatúra bevezetésének reményeit. Nem is nagyon titkolt célja az volt, hogy így megszerezze magának az 1919 őszén működött fehérterrorista alakulatok még tettrekész tagjait.

Szálasi nem is csalódott várakozásában: 1937 késő őszén a Duna–Tisza közén a fehérterror hírhedt figurái toboroztak új híveket mozgalmának: *„Francia Kiss Mihály a kecskeméti és környéki szervezést vette a kezébe,* segítőtársa és rokona, Keresztes Ferenc kisgazda, aki Francia Kiss Mihállyal együtt *Izsákon és Orgoványon* is dolgozik. *Ennek a szervezkedésnek alapját az Alföldi Brigád alkotja.* Kiskunhalason 1937 októberében indították meg a szervezkedést ugyancsak Francia Kiss Mihály és Martinyi József huszártiszt. Kiskunfélegyházán Korom József nyug. csendőralhadnagy szervezi a Szálasi-féle mozgalmat . . ." (A politikai rendőrség 1937. november 7-i összefoglaló jelentéséből.)

Az Alföldi Brigád, Francia Kiss Mihály: rettegett nevek 1919 őszén és 1920-ban, a fehérterror idején. Azok is maradtak az ellenforradalmi korszakban mindvégig. Rájuk épített az Alföldön Szálasi – 1937 őszén . . .

De Szálasi eljutott Francia Kiss Mihálynál tekintélyesebb fehérterrorista vitézekhez is. Bádoki-Soós tábornok, aki 1919–1920-ban Horthy szűkebb környezetéhez tartozott és 1920. március 15-től 1920. július 19-ig a Honvédelmi Minisztérium élén állott, 1938 elején meghívta magához Szálasit. A vacsorán még két illusztris vendég volt jelen: Héjjas Iván, a leghírhedtebb ellenforradalmi különítmény vezére és Somogyi Béla, akinek gúnyneve – baráti körben – egyszerűen csak „Böllér" volt.

Bádoki-Soós, Héjjas és Somogyi teljes támogatást ígért Szálasinak . . .

„A MOZGALOM ANYAGI KÉRDÉSE"

1938. március 27-én Hubay Kálmánt Lovasberényben országgyűlési képviselővé választották – Szálasi támogatásával. Hubay – hálából – mint parlamenti képviselő vállalta a Magyar Nemzeti Szocialista Párt Hungarista Mozgalom vezérségét. Szálasi pártja így parlamenti képviselethez jutott, az agitáció egyre szélesedett. A további előrehaladáshoz pénz, minél több pénz kellett. A „Napló" szerint „felmerül a Mozgalom anyagi kérdése egész súlyával. *Szálasi dönt: külföldi segítséget is igénybe kell venni.* Alapgondolat: a Mozgalom mereven ragaszkodik Berlinhez és Rómához, ennélfogva anyagi segítséget is a kettőtől kell kérni."

Szálasi tehát pénzt kért Hitlertől is, Mussolinitől is. Az a tény, hogy az 1939 májusi választásokon a nyilaskeresztesek oly sok választókerületben tudtak jelölteket állítani – és választási hadjáratot folytatni, bizonyítja, hogy kaptak pénzt, nem is keveset...

„FEKETE FRONT" ÉS A TÖBBIEK

Az 1939. májusi képviselőválasztásokon mintegy 40 nyilas jelölt jutott képviselői mandátumhoz, – nem utolsósorban az európai fasiszta nagyhatalmak ügynökeinek titkos támogatása révén. A nyílt parlamenti szereplés mellett a nyilaskeresztesek széles körű titkos szervezkedést is folytattak. Amikor Csia Sándor a parlamentben kellemetlenkedni akart a kormánynak, leleplezve a Teleki-kormány, pontosabban a vezérkar egyik titkos szervezetét, Teleki miniszterelnök így fenyegette a nyilasokat: „Tudok titkos szervezetekről – Fekete Frontról –, azaz az FF-ről, az Eszmeterjesztő Csoportról, azaz az ECS-ről, a Kiválasztottak Táboráról, a vasúti titkos »V. F.« vonalról, az Eszmevédők Vonaláról és a Gyűrűsökről... Hallok és részben tudok is titkos szervezetekről, ame-

lyek felől akkor fogok intézkedni, amikor azt szükségesnek látom."

Teleki ennek ellenére nem mert fellépni a titkos nyilas szervezetek ellen, bizonyára azért, mert nem akarta kiélezni e kérdés miatt a viszonyt Hitlerrel vagy Mussolinivel.

Az is tény, hogy e titkos nyilas szervezetek 1939-ben és azután is léteztek; az ő számlájukra írható néhány gyalázatos akció, például a Dohány utcai zsinagógából távozók ellen elkövetett kézigránátos merénylet, de ezekre a titkos szervezetekre támaszkodva készítette elő Kovarcz 1944 október elején a fegyveres hatalomátvételt.

Persze az is igaz, hogy tevékenységük korlátozott volt; csak akkor és csak úgy léphettek fel, amikor és amilyen mértékben azt Himmler emberei hasznosnak és célravezetőnek látták.

„Csak Szálasi jött számításba"

„POLITIKAI RENDÉSZETI SZELVÉNY"

Miután 1944. augusztus 23-án Románia elfogadta a szövetségesek fegyverszüneti feltételeit, szakított a hitleri Németországgal és fegyveres erőit a Wehrmacht ellen fordította, Horthy kormányzó végre menesztette a Sztójay-kormányt és Veesenmayer német követtel folytatott hosszas, kínos alkudozások után, augusztus 29-én új kormányt nevezett ki. A miniszterelnök Lakatos Géza vezérezredes lett.

Szálasi az utolsó pillanatig azt hitte, hogy Sztójay bukása megnyitja előtte a hatalom csúcsához vezető utat, de csak egy rövid, semmitmondó kormányzói kihallgatás jutott neki. Horthytól jövet a kapuban találkozott a vezérezredesi díszben eskütételre induló Lakatossal . . .

Döntése: most már ő maga akar tárgyalni Winckelmannnal, az SS-alakulatok magyarországi főparancsnokával.

Az 1946. február 6-i tárgyaláson került szóba a Szálasi–Winckelmann találkozó. „Elnök: Ön minden bizonnyal augusztus 31-e táján lépett érintkezésbe Otto Winckelmann-nal. Ki hozta létre ezt a találkozót?

Szálasi: Már nem emlékszem rá.

Elnök: Az általános tájékoztatáson kívül mi volt a közvetlen célja ennek a beszélgetésnek?

Szálasi: A kölcsönös megismerkedés és a belső helyzet tisztázása, mert a kormányzó a legmesszebbmenően el volt szán-

va arra, hogy külön utakon fogja megoldani Magyarország belső kérdéseit . . .

. . . Winckelmann-nak megmondtam, hogy a kormányzó lépésével sem a magyar nemzet, sem a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom semmi esetre sem tud egyetérteni, ha Magyarországon egy ilyen lépés a kormányzó részéről, vagy a Szociáldemokrata Párt, vagy akár a Független Kisgazda Párt részéről történne. Megmondtam neki azt is, hogy a mi szempontunkból kérek garanciát, hogy a németek semmi körülmények között sem fogják a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom kezdeményezéseit a romániai Vasgárda sorsára juttatni, mert nem vagyok hajlandó arra, hogy egy évtizedes mozgalom emiatt tönkremenjen. (Itt arra célzott, hogy Codreanut, a Vasgárda vezérét 1938. november 29-én „szökés közben" agyonlőtték, 14 ismertebb vasgárdista alvezérrel együtt. – *K. E.*)

Elnök: Látja, megint elhallgat nagyon lényeges dolgokat. Ön a Vasgárdával kapcsolatban egészen mást mondott. Azt a konkrétumot mondotta, hogy nem hajlandó német katonai és rendőri támogatás nélkül hozzákezdeni akciójához, mert enélkül látja azt a veszélyt, hogy a Vasgárda sorsára jut.

Szálasi: Ez nincs ellentétben, ez éppen azt támasztja alá.

Elnök: A feljegyzés szerint itt Winckelmann-nal megbeszélték »a kibontakozás politikai rendészeti szelvényének tervezéseit«. Mit értett ön politikai rendészeti szelvény alatt?

Szálasi: Ennek a kibontakozásnak a biztosítását.

Elnök: Kinek a részéről? a németek részéről?

Szálasi: Minden tekintetben.

Elnök: Már megint tagad. Mindent tagad, de majd elébe fogom tárni szavait.

Szálasi: Nem tagadok én semmit.

Elnök: De ezt tagadja, mert ott van Kemény jelentése, amelyben az foglaltatik, hogy *feltétlenül szükséges a német politikai rendészet közreműködése,* mert vannak dolgok, amik

az ön részéről egyenesen foganatosíthatatlanok, például a miniszterelnök letartóztatása.

Szálasi: Ez valószínűleg Kemény külügyminiszter úrnak a magánvéleménye lehetett. (Derültség.)"

WINCKELMANN VALLOMÁSA

De hiába köntörfalazott Szálasi, részben saját naplója szolgáltatott ellene adatokat, részben ott volt a beszélgetés másik résztvevője, Otto Winckelmann, akit a Népbíróság 1946. február 20-án hallgatott ki.

Winckelmann elmondotta, hogy 1944. augusztus 31-én ismerkedett meg Szálasival.

„Elnök: Mit beszéltek?

Winckelmann: Szálasi azt mondotta, hogy a német követtel egyetértőleg keresett fel – megismerkedés végett. Azt mondotta még, hogy véleménye szerint Horthynak és a kormánynak közeli kiugrása küszöbön áll.

Elnök: Részleteket nem mondott, hogy ezt honnan vette?

Winckelmann: Horthynak és a kormánynak magatartásából következtetett erre.

Elnök: Semmiféle kívánságot nem juttatott kifejezésre?

Winckelmann: Olyasmit közöltem vele, hogy bár nem tartozik a hatáskörömbe . . ., de ha át akarja venni a hatalmat, akkor ezt saját személyére teszi, mert én a Lakatos-kormányt ismertem el.

Elnök: Mi indította ilyen kijelentés megtételére? Talán Szálasi hangoztatott valamilyen más álláspontot vagy reményt?

Winckelmann: Azt mondotta, hogy hajlandó volna a kormányt átvenni. Megkérdeztem, hogy Horthyval vagy Horthy nélkül? Szálasi azt mondotta: szívesebben Horthy nélkül.

Elnök: Szálasi Ferenc! Igaz ez?

Szálasi: Nem!

Elnök (Winckelmannhoz): Megfelel a valóságnak, hogy Szálasi ezt mondotta?

Winckelmann: Meg vagyok győződve, hogy ezt mondotta!

Elnök: Mondja szemébe Szálasinak!"

Szembesítésre került sor: Winckelmann szemébe mondta Szálasinak, hogy igenis ezt mondotta, mire Szálasi németül felelt, hogy nem, Winckelmann téved.

Ezután a Szálasi-per egyik kulcskérdésére került sor:

„Elnök (Winckelmannhoz): A Szálasival augusztus 31-én és azután folytatott beszélgetései során tapasztalta-e, hogy Szálasi sürgeti a hatalomátvételt és emiatt ideges?

Winckelmann: Igen, ez volt a benyomásom, az egész légkörből is ezt következtettem."

AJÁNLAT GREIFFENBERG TÁBORNOKNAK

Szálasi 1944 szeptember első napjaiban megkettőzte erőfeszítéseit, hogy elnyerje a hitleri Németország katonai és politikai vezetőinek támogatását – a hatalomátvételhez.

De Veesenmayer is, követi jelentései alapján pedig illetékes berlini körök is még mindig jobban bíztak Horthyban és Lakatosban, mint a volt „bakaőrnagy"-ban.

Megváltozott a helyzet, amikor 1944. szeptember 10-e körül a német hírszerzés konkrét adatokat kapott a „titkos tanácsosok", majd a minisztertanács üléséről, ahol a fegyverszüneti kérdésről tárgyaltak. Akkortól a Wehrmacht és az SS magyarországi parancsnokai kezdték komolyabban venni az addig – joggal és okkal – lebecsült „Pártvezető"-t.

Szeptember 16-án Szálasi felkereste Greiffenberg tábornokot, a Wehrmacht magyarországi összekötő tisztjét.

„Elnök (Szálasihoz): Ön ekkor azt mondotta Greiffenbergnek, hogy az ön felfogása szerint a totális háborúba való bevetés céljaira Magyarországnak 800 000–1 000 000 főnyi had-

sereg áll rendelkezésére, [ezt] csupán felszerelnie kell a német hadiiparnak, mert a magyar ipar felszerelni képtelen.

Szálasi: igen.

Elnök: Szóval ezt ön kétségtelenül mondotta?

Szálasi: Igen, természetesen.

Elnök: Szóval felajánlotta 800 000–1 000 000 embernek vágóhídra vitelét egy reménytelen háborúban. Most nem is beszélek a háború erkölcstelen céljáról, csak reménytelenségéről."

„CSAK SZÁLASI JÖTT SZÁMÍTÁSBA"

A Nemzetközi Katonai Törvényszék kiadta a magyar igazságügyi szerveknek Edmund Veesenmayert, de csak tanúként való kihallgatás céljából, mivel más náci háborús bűnösökkel együtt Nürnbergben akarták bíróság elé állítani.

Veesenmayer a Szálasi-per egyik koronatanúja volt, hiszen ő folytatta – Hitler felhatalmazása alapján – a legfontosabb politikai tárgyalásokat Szálasival.

Tegyük hozzá: miután Veesenmayert nem fenyegette az a veszély, hogy a magyar Népbíróság is felelősségre fogja vonni, nyugodtan vallott volt magyar politikai partnerei, elsősorban Imrédy és Szálasi politikai nézeteiről, tevékenységükről, mind a politikai rendőrségen, mind a Népbíróság előtt.

„Elnök: Milyen német együttműködésre számított Szálasi?"

Veesenmayer előbb nagyon diplomatikusan így válaszolt: „Itt ismeretlen tényezők jöttek számításba. Nem lehetett tudni, Horthy hogyan viselkedik, a honvédség hogyan viselkedik. Mindezek a tényezők szükségessé tették, hogy bizonyos ügyek a német hatalom által való elintézést nyerjenek."

De Jankó tanácselnök konkrét választ kívánt, ezért rákérdezett: *„Tehát nyilvánvaló volt, hogy a hatalomátvételhez a nyilaspárt nem lesz elegendő és a német karhatalom támogatására lesz szükség?*

Veesenmayer: *Teljes mértékben ez volt a benyomásom.*

Elnök: Ne benyomásról beszéljen, szó volt erről a megbeszélésen?

Veesenmayer: Ilyen megbeszélések csak az utolsó fázisban történtek.

Elnök: Arról tud, hogy mindenesetre a megbeszélések olyan irányban folytak, hogy *a német karhatalom segítsége szükség esetén rendelkezésre áll?*

Veesenmayer: Igen.

Elnök: Feltételezetten, hogyha október 15-e előtt Szálasi részéről nincsenek felajánlkozások, a kormányzó félreállása után őt tették volna oda? Voltak más jobboldaliak is?

Veesenmayer: Voltak mások, de csak Szálasi jött számításba.

Elnök: Miért éppen ő?

Veesenmayer: *Ő volt az egyetlen, aki hajlandó volt a felelősséget ilyen szörnyű körülmények között vállalni.*"

„NEMZETISZOCIALISTA EURÓPAKÖZÖSSÉGI LEGFELSŐBB VEZETÉS"

Ezen a ponton érdemes megszakítanunk a nyilas hatalomátvételhez vezető folyamat ismertetését. Annak ugyanis, hogy német szempontból egyedül Szálasi jöhetett számításba „nemzetvezetőként" vagy „hadúrként", előzményei vannak, az előzményeknek pedig dokumentálható bizonyítékai. Két ilyen dokumentumot érdemes idéznünk, egy rövidebbet és egy hosszabbat. Kezdjük a rövidebb terjedelművel, Szálasi 1944. július 27-i levelével. A levél címzettje nem más, mint Edmund Veesenmayer.

„Nagyméltóságú Követ és Teljhatalmú Megbízott Úr!

Nagyméltóságoddal 1944. július 25-én 18^h–19.30^h-ig foly-

tatott beszélgetés alkalmából tett ígéretemhez híven, megküldöm Nagyméltóságodnak a nemzetiszocialista Európaközösség Legfelsőbb Vezetésének alapgondolatát és tervét, melyet kimondottan az összhadviselés szempontjainak elsősorban való figyelembevételével fektettem le.

Bejelentem, hogy ezt a tervet teljesen durva és személyi felépítésében csak az én személyemet érintő részében szóban és személyesen a m. kir. miniszterelnök [vagyis: Sztójay Döme] tudomására hoztam, viszont a mellékelten csatolt írásbeli tervezet egy szó szerinti másolati példányát eljuttattam az itáliai fasiszta köztársasági követ úrhoz azzal a kéréssel, hogy továbbítsa Mussolininek.

Felhasználom ezt az alkalmat is, hogy újra biztosítsam Nagyméltóságodat változatlan és őszinte nagyrabecsülésemről.

Kitartás! Sieg! – Heil! Szálasi Ferenc s. k. A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom Vezetője. Budapest, 1944. július 27-én. *1 db. melléklet.*"

Mi lehetett ez az „alapgondolat és terv", a „Nemzetiszocialista Európaközösség Legfelsőbb Vezetésének" terve? A kérdésre természetesen az „1 db. melléklet" ad választ. Ez a hosszabb dokumentum is ránk maradt, ékesen illusztrálva Szálasi Ferenc szellemi színvonalát, hatalomvágyát – 1944. július 27-én, amikor a szövetséges hatalmak már betörtek a sokat emlegetett „Európa Erőd" sáncai közé.

„A Hungarista Mozgalom Naplójának 1944. július havi részéhez" megjegyzéssel csatolt feljegyzés két részre oszlik, az „A"-pont címe: *Vezetés*, a „B"-ponté: *Végrehajtás*.

Teljes egészében érdemes elolvasnunk az „A"-pontot.

„A háború gyors és győzelmes befejezése megköveteli az összhadviselés Európaközösségi összehangoltságát és vezetését. [A] Nyilaskeresztes Párt és az általa vezetett Hungarista Mozgalom ebből a célból az alábbiakban lefektetett konk-

rét tervet bocsátja javaslat alakjában az Európavezetés két döntő tényezője: Hitler és Mussolini elé.

A) *Vezetés*

I.

[A] Nemzetiszocialista Európaközösségi Legfelsőbb Vezetést és törzsét létre kell hozni.

II.

A Legfelsőbb Vezetés Hitler Adolf kezeiben van; helyettese Mussolini Benito.

III.

A Legfelsőbb Vezetés törzsét, az Európatörzset alkotják:

1. Az Európai Nagytérben Berlin–Rómával szövetséges államok vagy a területeiken tartózkodó emigrált kormányok részéről kiküldött, teljhatalommal ellátott megbízottak.

2. Teljhatalmú megbízottat küldhet az európai nagytérbe tartozó az az állam is, mely ugyan nincsen szövetségi szerződéses viszonyban Berlin–Rómával, de belső életében a nacionalista és szocialista új korszellemnek megfelelően átérzi és átéli az európaszolidaritáson épülő Európaközösség megvalósításának és megvédésének parancsoló szükségességét.

IV.

Az Európatörzsbe teljhatalmú megbízottat küldjenek:

1. Hitler Adolf döntése alapján:
Németország – népi német megbízott
Belgium – javaslat: Degrelle
Hollandia – javaslat: Mussert
Norvégia – javaslat: Quisling
Dánia és Izland a dán államfővel egyetértésben – népi dán megbízott
Anglia – népi angol megbízott

Írország – népi ír megbízott
Oroszország – javaslat: Vlaszov tábornok
Lengyelország – népi lengyel megbízott
Ukrajna – népi ukrán megbízott
Észtország – népi észt megbízott
Lettország – népi lett megbízott
Litvánia – népi litván megbízott

2. Finnország a finn államfő és kormányának közös egyetértésével – népi finn megbízott, de nem marxista és nem svédbarát.

3. Szlovákia a szlovák hatalmi tényezők egyetértésével – népi szlovák megbízott.

4. Románia a román hatalmi tényezők egyetértésével – javaslat: Horea Sima, akinek Antonescuval és az államfővel való kibékülését sürgősen meg kell valósítani.

5. Horvátország a horvát hatalmi tényezők egyetértésével: Macsek horvát parasztpárti vezetővel való kibékülés és összhang sürgősen megvalósítandó volna – népi horvát megbízott.

6. Szerbia Nedics egyetértésével: Ljotics népi hatását okvetlenül hasznosítani kell – népi szerb megbízott.

7. Bulgária a régenstanács egyetértésével – javaslat: Erusalim Vassilev.

8. Magyarország a magyar hatalmi tényezők egyetértésével – a PV magának követeli a megbízatást.

9. Mussolini Benito döntése alapján:

Itália – népi olasz megbízott, Montenegro – népi montenegrói megbízott, Albánia – népi albán megbízott, Görögország – népi görög megbízott, Szíria, Transjordánia, Palesztina és Arábia az emigrált kormányok egyetértésével – népi arab megbízott, Irán, Irak Hitler és az emigrált kormány egyetértésével – népi arab és népi perzsa megbízott. Tunisz – népi tunéziai megbízott, Tripolisz – népi tripolitániai megbízott, Egyiptom és Szudán – népi egyiptomi megbízott, Abesszínia – népi abesszin megbízott.

10. Franciaország a francia hatalmi tényezők egyetértésével – javaslat: Doriot. Marokkó – népi marokkói megbízott, Algéria – népi algériai megbízott, Madagaszkár – népi francia megbízott, Francia Közép- és Nyugat-Afrika – népi francia megbízott.

11. Hitler és Mussolini együttes döntésével teljhatalmú megbízottat állít: Dél-Afrika – népi búr megbízott.

V.

Az Európatörzsbe megfigyelőket küldhetnek Hitler és Mussolini hozzájárulásával Törökország, Svájc, Spanyolország, Portugália, Svédország.

VI.

Hitler és Mussolini döntése alapján az Európatörzs összekötő teljhatalmú megbízottat küld ki az Ázsiai Nagytér számára – népi német megbízottat.

VII.

Az Ázsiai Nagytér a japán hatalmi tényezők egyetértésével teljhatalmú összekötő megbízottat küld az Európatörzsbe – népi japáni megbízott.

VIII.

Az Amerikai Nagytérrel való összeköttetés:

1. Hitler döntése alapján Észak-Amerika számára népi angolszász megbízottal;

2. Mussolini döntése alapján Dél-Amerika számára népi argentin megbízottal;

3. Hitler és Mussolini döntése alapján Közép-Amerika számára népi mexikói–spanyol megbízottal."

Eddig az okirat „A"-pontja. A „B"-pont, vagyis a Végrehajtás az „Európatörzset" illető vázlatos irányelveket tartalmazza, s a fő feladatot, a háborús győzelem kérdését megke-

rülve öt pontban közöl alá- és fölérendeltségi javaslatokat, fasiszta világnézeti meggondolásokkal elegyesen.

Mit szóljunk mindehhez, ami voltaképp a világ fasiszta felosztásának lázálmát részletezi 1944. július 27-én, amikor már csak papíron létezik a Berlin–Róma tengely, hiszen például Róma másfél hónapja felszabadult, sőt az „Ázsiai Nagytér"-ben sem áll kedvezően a hadihelyzet a japánok szempontjából. Látnivaló, hogy Szálasi feltételezi az „Amerikai Nagytér" meghódítását, hiszen Észak-Amerikát Hitler, Dél-Amerikát Mussolini alá rendeli.

Szálasi külpolitikai látóköre alig bővült azóta, hogy közel egy évtizeddel korábban megtervezte a „Magyar Föld" vagy a „Tóth Föld" *[így!]* és egyéb „földek" alkotta „hungarista nagyhazát". Monomániás és primitív kamasz intellektuális mélypontját képviseli a „PV", körülbelül azokét a zöldinges suhancokét, akiket három hónap múlva Magyarországra szabadít majd – a csatornából.

A legérdekesebb kérdés talán az: komolyan vehette-e Edmund Veesenmayer a „Nemzetiszocialista Európaközösség Legfelsőbb Vezetésének alapgondolatát és tervét"? Lefordíttatta-e Szálasi hagymázas gondolatait németre? Miként referált róla, ha referált egyáltalán?

És bízhatott-e komolyan abban, hogy a német háborús erőfeszítések szempontjából egyedül éppen ez az ember jöhet számításba – 1944. július végén? Ebben kételkednünk kell . . .

„. . . TECHNIKAI ELŐKÉSZÜLETEK FOLYTAK"

1944. szeptember 26-án tért vissza Veesenmayer Hitler főhadiszállásáról és közölte Szálasival a hőn várt üzenetet: a Führer Magyarországon egyedül Szálasi Ferencet tekinti felelős tényezőnek, minden vonatkozásban.

A „Pártvezető" a hatalom előszobájában érezhette magát – és alvezéreivel, elsősorban Kovarczcal, a mozgalmisták vezetőjével megkezdte a szükséges gyakorlati lépések előkészítését, német védelem alatt, az SS egyik budai laktanyájában.

„Elnök: Október 1-én – a Napló szerint – önt Verbőczy-utcai szállásán felkereste Kovarcz Emil és Kemény Gábor. Kovarcz jelentette, hogy a hatalom átvételére a döntés megérkezett. (Kovarcz ezt az SS-vonaláról tudta meg, amíg Szálasi Veesenmayertől, a politikai vonaltól kapta értesüléseit. – *K. E.*) Kérte a Pártvezetőt, hogy az előre elkészített hadparancsot bocsássa rendelkezésre. Szükség van rá, hogy Bécsbe vihessék sokszorosítás céljából, hogy a hatalom átvételének napján terjeszthessék. Igaz ez? Szálasi: Sz.: Igen, technikai előkészületek folytak. Elnök: E.: Ön tehát már akkor, október 1-én átadta Kovarcznak annak az úgynevezett hadparancsnak szövegét, amit azután október 15-én a rádióban felolvastak.

Szálasi: Igen."

*

Gera Józsefet, a „pártszolgálat" vezetőjét az elnök szintén az előkészületek felől, főleg az SS-szel tartott kapcsolatokról faggatta:

„Elnök: Ön a nyomozás során azt is mondotta, hogy Kovarcz hűvösvölgyi lakása egy SS-ezredes szállásán volt.

Gera: Igen, ezt láttam.

Elnök: És mit mondott Kovarcz, mi az ő feladata?

Gera: Azt mondta, hogy a hatalomátvétellel kapcsolatos előkészületek megtétele. Azt is mondta, hogy totális megbízást kapott erre.

Elnök: Ön a nyomozás során azt mondotta, hogy nyilvánvaló volt, hogy ez az akció a németek tudtával és beleegyezésével történik. Miből jutott erre a következtetésre?

Gera: Ezt gondoltam már abból is, hogy Kovarcz egy német alakulat szállásán lakik.

Elnök: Ebből nyilvánvalónak látta, de azt nem látta, hogy tárgyalt volna?

Gera: Egy német őrnagy gyakran megfordult Kovarcznál és tárgyalt vele. Ebből konstruáltam azt, hogy a németekkel együtt történik a dolog."

Erről vallott Vajna Gábor is:

„Elnök: Hogy kapcsolódott be ön az 1944. október 15-ét megelőző időben Kovarcz előkészítési akciójába?

Vajna: Én Kovarcztól kaptam utasítást, hogy egy Olbrich nevű őrnaggyal ismerkedjem meg, meg is ismerkedtem, ez volt a feladatom.

Elnök: Kovarcz feladatának mi volt a lényege?

Veesenmayer: Kovarcz foglalkozott egy esetleges forradalom vagy puccs, vagy ilyen esetben az előkészületeknek megtételével.

Elnök: A hatalomátvétel céljából?

Veesenmayer: Igen, hogyha ezt esetleg meg akarják akadályozni."

OKTÓBER 15-ÉN

„Elnök: 1944. október 15-én mi történt?

Szálasi: *A rádiót hallgattam, amikor közben beolvasták a* [Horthy-] *proklamáció szövegét.* A Werbőczy utcai lakásomon hallgattam. (Pontosabban: a Werbőczy utcai SS-laktanyában tartózkodott Szálasi, ott őrizték a németek, nehogy esetleg a Lakatos-kormány letartóztassa. – K. E.)

Elnök: Előre semmit nem tudott?

Szálasi: Nem.

Elnök: Mi volt az állásfoglalása?

Szálasi: Állásfoglalásom egyelőre nem lehetett, mert egyedül voltam a lakásban, minthogy vártam a fejleményeket, és alig vártam, hogy valaki jöjjön, hogy megtudjam a részleteket, mi történt.

Elnök: Nem mehetett volna ki a lakásból?

Szálasi: Az SS-katonáknak szigorú utasításuk volt, hogy ne engedjenek ki...

Elnök: Mikor engedték ki azután?

Szálasi: Délután hívtak, hogy menjek a német követségre. Emlékezetem szerint délután 3 órakor át is mentem. Ott találtam egy pár urat és érdeklődtem, hogy most már mi lesz. Hogy kik voltak ott, nem emlékszem. Mostani vádlott-társaim közül, ha jól emlékszem, Vajna ott volt, de határozottan nem emlékszem vissza. Kemény Gábort kértem, hogy mint összekötő maradjon nálam. Hivatalos információt a németek részéről nem kaptam."

A PV, azaz a Pártvezető előbb csak magányosan ül az SS-laktanya egyik szobájában és fogalma sincs arról, mi történik Pesten és Budán; azután átviszik – mert ez a pontos megjelölése a helyváltoztatás módjának – a néhány száz méterrel távolabb fekvő német követségre, az Úri utcába, de ott Veesenmayernek a kisebb gondja is nagyobb annál, semhogy a Pártvezetőt ellássa megfelelő információkkal. Mintha nem is az előszobában türelmetlenül várakozó Szálasi hatalomra juttatásáról lenne szó...

„BECSOMAGOLTAM, ÉS ELHAGYTAM BUDAPESTET..."

Szőllősi Jenő, a PV egyik legközelebbi munkatársa, a Törvényhozók Nemzeti Szövetsége vezető figurája a Népbíróság előtt így vallott a hatalomátvételt megelőző eseményekről, saját „hősies" kiállásáról:

„Október 15-én felettem lakó egyik ismerősöm figyelmeztetett arra, hogy elhangzott a kormányzó fegyverszüneti felhívása. Ekkor becsomagoltam és elhagytam Budapestet, hogy a Dunántúlra menjek, mert attól tartottam, hogy bekövetkezik már sokszor említett letartóztatásom, mint jobboldali

politikusé. Amikor Szentendrén keresztülmentem, akkor jutott eszembe, hogy ott van Csia Sándor. Felkerestem és ő mondta, hogy ne menjek tovább, hanem várjam meg az események kifejlődését.

A rádióból értesültem arról, hogy Vörös János, akkori vezérkari főnök visszavonta a fegyverletételi parancsot. Hallottam Szálasi Ferenc szózatát is, és ebből arra következtettem, hogy a helyzet megváltozott. Másnap visszamentem Budapestre . . ."

„. . . RÁDIÓN HÍVNAK BUDAPESTRE . . ."

Beregfy Károly volt vezérezredes, az 1. magyar hadsereg volt parancsnoka, akit a horthysta hadvezetőség gyáva magatartása miatt váltott le, így mondotta el a történteket:

„Október 15-én a családomnál voltam, Siófokon. A kertben ástam, amikor a feleségem közölte, hogy rádión hívnak Budapestre. (1944. október 15-én délután 16 óra 15 perctől többször is elhangzott a budapesti rádióban a következő felhívás: „Beregfy vezérezredes azonnal jöjjön Budapestre." – *K. E.*) Saját szolgálati gépkocsimmal mentem fel. Siófokról őrség kísért fel Budapestre és arra kényszerítettek, hogy Veesenmayerhez menjek a német követség épületébe másnap délelőtt 10 és 12 között. Ott volt többek között Szálasi, a többire nem emlékszem. Ott kaptam a megbízatást [Szálasitól], hogy mint a legmagasabb rangú tisztnek Vörös János után, nekem kell átvennem a vezérkari főnökséget. Nem ismertem senkit sem, utólag sem tudom megállapítani, hogy kik voltak akkor már fent az új kormány miniszterei közül.

Elnök (Szálasi felé fordulva): Szálasi Ferenc! Megfelel ez a valóságnak?

Szálasi: Én nem emlékszem arra, hogy ezt a közlést a német követségen tettem volna meg, én csak arra kértem az urakat, hogy a Honvédelmi Minisztériumba menjenek fel.

Elnök: Az eskütétel hány órakor történt?

Beregfy: Nem emlékszem pontosan, a késő délutáni órákban lehetett."

A balkezesen, fél szívvel és akarattal előkészített „kiugrás" nem sikerült, a németek órák alatt tiszta helyzetet teremtettek: SS-egységek szállták meg a Rádiót, a főváros stratégiai fontosságú pontjait, a hírhedt Skorzeny ezredes ejtőernyősei körülvették a Várat, a magyar királyi vezérkar tisztjei pedig a Színház utcában, a Várban és a fronton megtagadták a Legfőbb Hadurat. Csupán a testőrség tanúsított fegyveres ellenállást.

Horthy maga már október 15-én, alig egy órával saját proklamációja után visszakozott: Rahn nagykövetnek, Hitler különmegbízottjának kijelentette, hogy már sajnálja lépését, de nem tudja, mit kellene tennie.

Másnap, október 16-án délután fél 12-kor Veesenmayer „fejedelmi" ajánlatot tett Horthynak – Lakatos közvetítésével: Hitler a kormányzónak fejedelmi bánásmódot helyezett kilátásba mind saját személyére, mind családjára – az alábbi formalitások teljesítése esetén: 1. a kormányzó forma szerinti lemondása, 2. Szálasi kinevezése miniszterelnökké, végül 3. olyan új proklamáció, mely szerint „csak nevemmel való visszaéléssel vált lehetségessé, hogy a fegyverszüneti proklamáció megjelenjék".

Lakatos a Szálasi-perben tett tanúvallomásában azt állította, hogy ezt a „felháborító" javaslatot visszautasította (ismervén Lakatosnak Horthy német védelem alá történt helyezésével kapcsolatos tárgyalási módszereit, ebben kételkednünk kell – *K. E.*), Lakatos kifejtette, hogy „a kormányzó legfeljebb abba megy bele, hogy a proklamációt semmisnek nyilvánítja".

Azután mégis hajlandónak mutatkozott, hogy közölje Horthyval a német feltételeket, mire „a kormányzó azt mondta: nem bánom".

Horthy tehát a „fejedelmi bánásmód" ígérete fejében haj-

landó volt törvényesíteni Szálasi hatalomrakerülését, pedig jól tudta, mi következik: az ország hadszíntérré változik – a Harmadik Birodalom védelmében . . .

Így valósult meg Szálasi és alvezérei álma: a hatalom átvétele – a német szuronyok és Horthy megalkuvása segítségével. Mert a maguk erejéből sohasem jutottak volna a Királyi Várba . . .

De a kép teljessége kedvéért tegyük hozzá: a „nemzetvezető" tisztségről szóló törvényjavaslatot alig két héttel később, az események ismeretében megszavazta a képviselőház és a felsőház, *Szálasi eskütételén pedig majd minden szabadlábon levõ képviselõ és felsõházi tag megjelent* – élén József főherceggel, Perényi Zsigmond báró koronaőrrel és Serédi Jusztinián hercegprímással.

SZÁLASI ÁLLJA SZAVÁT

Szálasi a hatalomátvétel másnapján Kemény Gábor, az újdonsült külügyminiszter kíséretében felkereste Veesenmayert, hogy a Harmadik Birodalom magyarországi követének szóban beszámoljon a magyar minisztertanács üléséről, majd az alábbi ígéreteket tette: 1. A minisztertanácsi ülés jegyzőkönyvét is eljuttatja Veesenmayernek; 2. Magyarország havi háborús hozzájárulásának összegét 200 millió pengőről 300 millió pengőre emeli; Nádas vezérkari ezredest, aki a németeknek fontos szolgálatokat teljesített, kinevezi a vezérkar hadműveleti osztálya vezetőjének; 4. Megnyitják a mozikat, az alkoholtilalmat a borra és sörre is feloldják; 5. Baky államtitkárt fogadja – és Himmler különleges kívánságának eleget téve megfelelő magas tisztséget ad neki; 6. Ney, a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség vezetője „nagyon megfelelő" pozíciót fog kapni – államtitkári rangban; 7. Kolosváry-Borcsa legyen a sajtóügyek kormánybiztosa.

De ami a legfontosabb: *Szálasi programjába vette az ország minden ember- és nyersanyagtartalékának totális mozgósítását és harcbavetését,* majd mindent el is követett e programpont teljesítésére.

„Elnök: Milyen formák között történt a mozgósítás?
Szálasi: A honvédelmi törvényben előírt korhatáron belül – nemre való tekintet nélkül –, a nőket azonban nem fegyveres szolgálatra, hanem front mögötti szolgálatra, a férfiak helyettesítésére mozgósítottuk.

Ténylegesen csak két-három új hadosztályt tudtunk felszerelni, és ezek létszáma is alatt maradt a 12 000-nek, mert a felszerelés nem tudott a tervekkel lépést tartani.

Elnök: A németektől is kaptak felszerelést?

Szálasi: Igen, legnagyobb részt tőlük kaptuk.

Elnök: Mi volt az oka, hogy a kért felszerelést nem kapták meg mind, teljes egészében?

Szálasi: A német ipar ezekben az időkben súlyos angolszász repülőtámadások hatása alatt állott. Ezenkívül pedig a németek is felállítottak új hadosztályokat és ezek felszerelését előbbre helyezték.

Elnök: Ilyen lassúságú fegyverkezés mellett nem látta egész hatalmi berendezésüknek teljes tehetetlenségét?

Szálasi: Nem . . ."

Majd később:

„. . . Elnök: Ön a harcot az ország határának elhagyása után is folytatta és intézkedéseket tett a harc folytatására.

Szálasi: Természetesen. A harcot mindig is folytattuk.

Elnök: Milyen konkrét intézkedéseket tett?

Szálasi: Nem nagyon tudtam, mert nem voltak meg az összekötő lehetőségek.

Elnök: És mit csinált ön akkor, mint nemzetvezető?

Szálasi: Hát . . . az egész áttelepítést irányítottam . . . Az alapelv az volt, hogy mindazok kitelepülnek, akikre a kormány további működése szempontjából szükség van. Először az volt a nézetem a dologról, hogy akit lehet, mindenkit áttelepítünk az új területre, később megváltozott ez az irányelv, mert közölték velem, hogy az eszközök nem állnak ren-

delkezésre. A vasútvonalak össze voltak rombolva. *Úgy értesültem, körülbelül 500 000–1 000 000 fő lehetett a kitelepültek száma . . .*

Elnök: Az ország vagyonának, az élelmiszernek, az állatállománynak és egyéb értékeknek kivitele kinek az akaratára vezethető vissza?

Szálasi: Ugyancsak katonai szempontok figyelembevételével rendeltük el ezt a kiürítést is, ennek gyakorlati keresztülvitele az egyes szakminiszterek feladata volt. De a végrehajtás nem sikerült teljesen, gondolom, csak úgy 40–50 százalékban."

Az eredmény – a Pénzügyminisztérium 1946-ban készített kimutatása szerint: a Harmadik Birodalom fennhatósága alá tartozó területre hurcoltak 26 000 személygépkocsit, 5600 tehergépkocsit, 30 000 motorkerékpárt, 793 mozdonyt, 2058 személy- és 33 481 tehervagont, továbbá 13 személyhajót, 111 uszályhajót, 3 tengerjáró hajót, 28 vontatóhajót, 66 csavargőzöst.

Nyugatra vitték 415 gyár berendezését, nyersanyagkészletét, az Állami Pénzverdéből 59 kilogramm színaranyat, 8 vagon ezüstöt, a Nemzeti Bankból 42 kilogramm rúdaranyat, 570 uszályhajón 135 000 tonna, vasúton 60 000 vagon árut és nyersanyagot hurcoltak ki az országból.

Ennyit tett ki a Szálasi által említett 40–50 százalék . . .

ATROCITÁSOK

A perben kihallgatták – tanúként Hajnácskőy László volt csendőrezredest, a Belügyminisztérium közbiztonsági osztályának vezetőjét.

„Elnök: Hallott ön a nyilas pártszolgálatosok súlyos kilengéseiről?

Hajnácskőy: Ilyen kilengések voltak vagyon, személyi és életbiztonság ellen . . . Budapesten történtek gyilkosságok zsi-

dókkal szemben. Ezt jelentettem Vajna belügyminiszternek, erre Vajna Szálasira hivatkozott, mégpedig úgy, hogy a forradalomnak [?!] velejárója a pártszolgálatosok tevékenysége. Nem szabad ezek ellen az emberek ellen tenni semmit . . .

1945 januárjában helyzetjelentést készítettem Szálasi részére, melyben a pártszolgálatosok kilengései ismét szerepeltek. E jelentés Szálasi széljegyzetével jött vissza; ennek lényege az volt, hogy *ha kilengések fordulnak is elő pártszolgálatosok részéről, az természetes, az velejárója a forradalomnak.*

Elnök: Szálasi, igaz ez?

Szálasi: Kaptam helyzetjelentéseket és valószínű, hogy ez a megjegyzés lehetett rajta . . ."

Hasonlóképpen súlyosan terhelő tanúvallomásokat tett Vajna ellen Ferenczy László csendőralezredes is. A Népügyészségen felvett vallomásában a többi között a következőket találjuk:

„Vajna Gábort 1942-ben ismertem meg, mint országgyűlési képviselőt, amikor Budapestre helyeztettem át. Előd öm – v. Kudar ezredes – ismertetett meg, mint olyant, akitől a nem nyilas, de jobboldali mozgalmakról értékes, olyan adatot lehet megtudni, mely a felsőbbség tájékoztatására alkalmas. Előd öm úgy tájékoztatott, mint a csendőrségnek bizalmi embere.

Amikor 1944. január 7-én a tábori csendőrnyomozókhoz helyeztettem át, megszakadt vele az összeköttetésem. Azelőtt is ritkán jött be a központi nyomozó parancsnokságához, néha hónapok teltek el. Rövid működésem alatt csak annyit lehetett tőle megtudni, hogy a nyilasok csakis legális úton és csakis a Kormányzó Úrral akarnak hatalomra jutni.

Mint belügyminiszter, 1944. október 17-én rendelt magához dr. Lulay László századossal együtt, amikor is közölte velünk, hogy a zsidó ügyeket továbbra is vezetni vagyunk kötelesek. Ekkor tájékoztatott arról is, hogy kormánya a zsidókat nem deportálja, de még koncentrációs táborokba sem

viszi, hanem azt a háború alatt munkába állítja, s a [zsidókérdést] csak a háború után fogja az európai általános rendezéssel kapcsolatban megoldani."

Azután az atrocitásokról:

„Általános érvényű intézkedés volt még az összes zsidóknak kivétel nélkül internálótáborokba való szállítása és gyűjtése, amit a főispánoknak rendelt el végrehajtani a párt fegyveres szolgálatának közreműködésével. Egy másik általános intézkedése volt még a felszabadult területeken visszamaradt lakosságnak az igazoltatása, és azoknak a felelősségre vonása, akik az orosz megszállás sikere érdekében bármilyen tevékenységet fejtettek ki. A rendelkezés lényege – amit értesülésem szerint minisztertanácsi határozat alapján adott ki Vajna – az volt, hogy ezt a felelősségre vonást községenként megalakított, illetve megalakítandó bizottság végzi, mely bizottság tagjai voltak: a párt egy embere, egy községi esküdt és a nyomozásban eljárt csendőrjárőr, mely utóbbi egyúttal a vádat is képviselte. Ezt a bizottságot teljhatalmú ítélkezési joggal ruházták fel, mely ítélkezés ellen fellebbezésnek helye nem volt.

Egy másik kirívó intézkedés volt, mely tudomásom szerint magától Szálasitól eredt, hogy a nyilaskeresztes párt tagjai nemcsak a múltban elkövetett bűncselekményekre kaptak salvus conductust [itt: felmentést], hanem ezt biztosították részükre a jövőben elkövetett bármilyen bűncselekményekre is. Tehát nekik lehetett nemcsak fosztogatni, rabolni, hanem gyilkolni is. Ezt a leghatározottabban onnan tudom, mert hihetetlen mérvben követtek el párttagok ilyen bűncselekményt, amit erősen üldöztem és állandóan jelentettem a Belügyminisztérium közbiztonsági osztályának, és annak dacára, hogy a közbiztonsági osztály vezetői is tudomásom szerint küzdöttek ezen visszaélések ellen, Szálasinál megbukott minden. Egy ilyen jelentésre Szálasi által saját kezűleg tett széljegyzetét mutatta meg nekem Hajnácskőy ezredes – a közbiztonsági osztály akkori vezetője –, mely szerint párttagok

akár a múltban, akár a jövőben elkövetett bűncselekményeiért eljárás nem indítható és felelősségre nem vonhatók."

Stöckler Lajos, aki 1944. július 22-től a Magyarországi Zsidók Szövetsége (közismertebb nevén: a Zsidótanács) tagja volt, 1945. december 19-én így vallott a Népügyészségen Ferenczy és Vajna tevékenységéről:

„Én, mint az intézőbizottságnak a tagja, az 1944. október 15-ét követő napokban már igyekeztem felvenni az érintkezést Szálasi kormányának minden egyes tagjával, és Gömbös főhadnagy Szálasi szárnysegédje arra utasított, hogy zsidó ügyekben csakis Vajna belügyminiszterhez fordulhatok. Vajna belügyminiszterrel dacára többszöri próbálkozásomnak, nem sikerült találkoznom, mert telefonon olyan választ kaptam, hogy ő csakis Ferenczy alezredes javaslatára fogadhat engem kihallgatásra. Ferenczy ezt nem javasolta, ellenben a rendeleteit könyörtelenül végrehajtotta. A hatalom átvétele után a zsidó házak kapui kb. 10–12 napig le voltak zárva és emiatt interveniáltam, illetve Szálasitól kezdve az összes minisztereknek táviratot küldöttem és telefonálgattam, hogy változtassák meg ezt a rendelkezést, miután az emberek nem tudják a napi élelmüket beszerezni és a halottakat is a tiltó rendelkezések folytán nem lehet elszállítani. Vajna belügyminiszter, nemkülönben a többi illetékes személyek mereven elzárkóztak ez elől, illetve az utóbbiak Vajna belügyminiszterhez utasítottak kérelemmel. Ugyanígy jártam Kutasi rendőrkapitánnyal is, aki telefonon közölte velem, hogy Vajna belügyminiszter nem hajlandó vonatkozó rendelkezéseit megváltoztatni. Megállapítottam annak idején, hogy Vajna belügyminiszter intézkedésének tudható be, hogy a hatalomátvételt követő közvetlen napokban a nyilas pártszolgálatosok rendőri segédlettel összeszedték a zsidó férfiakat 14–16 éves kortól egészen 70 éves korig, sőt még annál idősebbeket is, akiket nagyrészben gyalog Hegyeshalom felé irányítottak, kisebbik részét pedig Pest környékén sáncmunkára alkalmazták. Megállapításom szerint az elhurcolt zsidó férfiaknak több

mint a fele ma sem tért vissza, elpusztult a deportálás tartama alatt. 1944. október 22-én egy újabb hirdetmény jelent meg a honvédelmi miniszter aláírásával, amely elrendelte férfiaknak 16–60-ig, nőknek 16–50 éves korig a bevonulását. Vallom, hogy ennek a hirdetménynek a kibocsátásáról a honvédelmi minisztérium nem tudott, és a hirdetményt, ahogy megállapítottam, Ferenczy alezredes bocsátotta ki, Vajna belügyminiszter utasítására. Megkíséreltem Ferenczy alezredessel az érintkezés felvételét azon célból, hogy a gyermekes anyákat és egyéb mentességeket vegyenek figyelembe, azonban nevezettel képtelen voltam találkozni, illetve beszélni. A most említett korú mindkét nembeli zsidók be is vonultak, és később nyugatra gyalogoltatták őket, ezeknek is a fele elpusztult. 1944. november 7-én Ferenczy csendőralezredes ugyancsak Vajna utasítására közölte velem, hogy a külföldi védettséggel rendelkező zsidókat, éspedig 15 900 személyt a Margit-híd körül a Duna-parton fogják elhelyezni, és én továbbítsam ezt a külföldi követségnek, akik az oltalomlevél kibocsátásában érdekelve voltak. Ezt megelőzően a németek megtiltották nekem, hogy az érdekelt követségekkel kapcsolatban legyek. Mindezek dacára az érdekelt követségeket felkerestem, írást véve tőlük, hogy ez Ferenczy utasítására történt, és elhatároztuk közös terv alapján, hogy ezt a rendelkezést a legmesszebb menő mértékben szabotálni fogjuk, mert tudtuk azt, hogy ezután a megmaradt zsidóság gettósítása következik, és reméltük, hogy a közeli felszabadulás reményében a bekövetkező eseményeket elodázhatjuk. Eközben állandóan szóvá tettem a Budapest utcáin úgyszólván naponként előforduló tömeges atrocitásokat, azonban védelmet sehol sem sikerült kieszközölnöm. Ugyanezt tették a semleges követségek is, ugyancsak eredménytelenül. 1944. november 12-én Solymossi rendőrfőparancsnok-helyettes a budapesti gettó felállítása ügyében meghívót küldött és a Mosonyi utcai rendőrfőparancsnokság helyiségében megjelenésre kötelezett. Ezen az értekezleten közölték velem, hogy Vaj-

na belügyminiszter utasítására a VII. kerületben a Dohány utca, Nagyatádi Szabó utca, Király utca és Éva utca közti területen fogják a gettót felállítani, ahová tömöríteni kell a Budapesten maradt zsidó lakosságot. Ez ellen tiltakoztam, mert a jelzett területen kb. 7 000 ember lakott, és számítás szerint 70 000 embert kellett elhelyezni. Közben tekintettel arra, hogy a zsidóknak az összeszedése és a Dunántúlra való hurcolása szakadatlanul tartott, újra távirattal fordultam a Szálasi-kormány tagjaihoz, köztük Vajna belügyminiszterhez is. Kértem, hogy szüntessék meg ezt az embertelenséget, mert az elhurcoltaknak nagy része elpusztult, a halottak tömegei temetetlenül hevernek az útszéleken, sokan öngyilkosok lesznek, az emberiességhez apellálva fordultam orvoslásért, azonban Vajna még válaszra sem méltatta távirati könyörgésemet. A gettó felállításával kapcsolatban naponként kellett érintkeznem Solymossi rendőrfőparancsnok-helyettessel, akit Vajna bízott meg a rendeletek végrehajtásával, és érintkezéseim alatt megállapítottam, hogy Vajna lényegtelen kis kérdésekben volt csak hajlandó engedményeket tenni, a nagyobb horderejű ügyekben Solymossi útján minden elől elzárkózott. A gettó területén összetömörített zsidóság táplálkozási fejadagját Vajna belügyminiszter utasítására olyképpen állapították meg, hogy a napi adag 690 kalóriát tartalmazott papíron, a valóságban azonban mindent elvettek, semmit sem nyújtottak, és ha a külföldi segítő szervek nem nyújtanak segítséget, úgy a gettó elpusztult volna, ha időközben a felszabadulás be nem következik. Ugyancsak terhelt rendelkezése volt az is, hogy a gettó területén csak zsidók tartózkodhatnak, és minden intézkedésük oda irányult, hogy a gettó lakossága magára hagyottan maradjon esetleges inzultusoknak is kitéve. Az egyetlen őrszobát is kivonták ezen célból a gettó területéről. Csodálatos véletlennek köszönhető, hogy annak dacára, miszerint a gettó területére 68 000 ember volt összezsúfolva, csak cca 6–8 000 ember pusztult el, részben hiányos táplálkozás és csak kis részben a nyilasok atrocitása követ-

keztében. Még előadni kívánom, hogy Vajna, aki elrendelte a gettó felállítását, nem gondoskodott annak védelméről, és a gettó lakóit a legnagyobb bizonytalanságnak tette ki, és ha a felszabadulás napokat késik, beláthatatlan következmények álltak volna elő."

Baky Lászlót szintén kihallgatta a Népügyészség a Vajna ellen folytatott nyomozás során. Részletek Baky tanúvallomásából:

„Vajna Gábort kb. 1933-ban ismertem meg, mint ny. századost, nevezett ekkor a katonai defenzív osztály ügynöke volt. Később Fűzfőre került, mint a defenzív osztály bizalmi embere, üzemi gyári titkárként. Az 1939-es választásokon a Nyilaskeresztes Párt programjával a Veszprém-megyei listán került a képviselőházba. Ez időben valamilyen fegyverszállítás ügynöke volt, amelyen 1941-ben több százezer pengőt keresett. Ezen üzletben társai voltak Becsey Vilmos és Temesy Milán ny. altbgy. Ezen pénzből Vajna a Nyilaskeresztes Pártot nagyobb összegekkel támogatta.

Vajna főként Orendytől és Ládaytól kapott adatokat, melyek egyrészét parlamenti beszédeire, más részét a németek tájékoztatására használta fel. A moosburgi internálótáborban együtt voltam Moravcsik Jánossal, aki közölte velem, hogy ő is vitt Vajnától írásbeli jelentést Urbán Józsefnek, a Gestapo alezredesének, aki mint a DGT [Dunagőzhajózási Társaság] tisztviselője teljesített szolgálatot Budapesten és csoportjával hírszerző szolgálatra volt rendelve.

Vajna Gábor volt a Nyilaskeresztes Párt egyik összekötője Németország felé. Nevezett egyik hírszerzője és igen bizalmas jó barátja Hain Péter volt.

Vajnának volt egy kereskedelmi vállalata, s ebben alkalmazta br. Kemény Gábort és Kovarcz Dezsőt, Kovarcz Emil fivérét, akikkel együtt dolgozott. Nevezettek segítettek Vajnának a jelentések gépelésében és fordításában s annak továbbításában is. Kovarcz Dezső egyszemélyben titkára és gépkocsivezetője is volt Vajnának.

1944. március 19. után behízelegte magát a régi tiszttársánál, Sztójay miniszterelnöknél úgy, hogy naponta feljárt hozzá és befolyásolni igyekezett, hogy Szálasi és a Nykp. [Nyilaskeresztes Párt] nélkül Magyarországon nincs kibontakozás. Vajna ez időben már a legszorosabban együttműködött a németországi szökéséből visszatért Kovarcz Emillel.

Az 1944. október 15-i puccs előkészítésében is egyik legfontosabb személy volt. Vajna Gábor a politikai tárgyalásokat vezette Szálasi megbízásából úgy a németekkel, mint a magyarokkal. Kovarcz Emil a karhatalmi szervezkedést irányította. Ők ketten vettek részt a németekkel előzetes tárgyalásokon, s az ő kezükben volt az összes előkészületek irányítása is."

A Nemzeti Számonkérő Szék (NSZK) tevékenységéről Baky egy ízben tárgyalt Vajnával:

„Ezen alkalommal tudomására hoztam, hogy Radó Endre százados, az NSZK tisztje nyíltan dicsekedett azzal, hogy saját kezűleg vezérkari tiszteket pofozott meg. Vajna ekkor kijelentette, hogy ezen nem csodálkozik, mert az NSZK felderítette a Nemzeti Ellenállási Mozgalmat, melyben vezérkari tisztek is vannak. Majd ekkor szó szerint azt a kifejezést használta: »Majd én kinyíratom őket és megtanítom mi az új rend.« A »kinyírom« kifejezést ezen beszélgetésnél többször nyomatékosan használta. Kijelentette azt is, hogy ezen mozgalom vezetőit nem tekinti tiszteknek, hanem hazaáruló gazembereknek."

„BÍZTAM ABBAN, HOGY NÉMETORSZÁG HELYZETE MEG FOG VÁLTOZNI"

Rendőrségi kihallgatása során Szálasi a nyilaskeresztes pártszolgálatosok terhére rótt atrocitások ügyében mindenekelőtt kijelentette: „Erről nem tudok és ebben nem hiszek . . . Feltevésem az, hogy a nyilaskeresztes párttagok közé beszü-

remlettek más szélsőséges elemek, mint esetleg a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetség [az Imrédy–Ney féle antibolsevista terrorszervezet, mely 1944. október 15-e előtt Szálasi Hungarista Mozgalma riválisai közé számított – *K. E.*] tagjai vagy más olyanok, akik a zűrzavart egyéni haszonlesés szempontjából ki akarták használni. *Mindezeket pedig véleményem szerint a németek befolyásolhatták.*"

Ezt Szálasi még megtoldotta azzal az állítással, hogy nincs tudomása arról, hogy a Szent István körúti, a Molnár utcai, a Városház utcai nyilas pártszervezetekből zsidókat vittek volna le a Dunához, vagy az üldözötteket köztereken és utcákon kivégezték vagy a pártszervezetekben megkínozták. [Azt, hogy] „az ilyen kivégzések megtörténtek, csak úgy tudom elképzelni, hogy az illetők nem saját kezdeményezésükre cselekedtek, hanem utasításra, esetleg a *német hatóság utasítására*, amikor konkrét parancsot kaphattak, hogy egyik vagy másik zsidót irtsák ki, vagy feljelentés futott be, hogy egyik vagy másik zsidó fényjeleket ad le, vagy egyébként összejátszik a támadó szovjet csapatokkal".

A kihallgató rendőrtiszt azon kérdésére, hogy 1944. október 15-én miképpen látta az európai háborút, Szálasi így válaszolt: „Mint katona, egyáltalán nem láttam Németország helyzetét kétségbeejtőnek, sőt rossznak sem. A hadtörténelem tanulságai alapján egyáltalán nem tartottam kizártnak, sőt *biztam abban, hogy Németország helyzete meg fog változni.* Semmi akadályát nem láttam annak, hogy úgy, ahogy az orosz hadsereg vissza tudott vonulni egészen Sztálingrádig, és onnét kiindulva előretört egészen a Kárpátokig, *a német hadsereg újabb hatékony fegyverrel a birtokában megfordítja a hadihelyzetet.*"

A német vereség okairól néhány jellegzetes mondat Szálasi vallomásából: „Visszatekintve a háború utolsó hónapjaira, véleményem az, hogy a németek a katonai és politikai vezetés súlyos hibái miatt vesztették el a háborút, sőt ma már joggal teszem fel azt, hogy a legfőbb vezetők között számosan egye-

nesen szabotáltak. Az amerikai fogságban történt kihallgatásaim során arról értesültem, hogy Göring azt vallotta, hogy már másfél évvel a háború befejezése előtt világosan látta Németország vereségét. Arról is informáltak, hogy a német foglyok vallomásai szerint Guderian tábornok szintén már egy évvel előbb, a német vezérkar vezetői pedig már három évvel előbb látták, hogy Németország elvesztette a háborút. Még ma is meggyőződésem, hogy ha ezek a hibák, illetve szándékos szabotázscselekmények nem következnek be, és módjában lett volna Németországnak a szükséges időpontig kitartania, úgy az új fegyverek segítségével, amelyeknek meglétében ma sem kételkedem, sikerült volna a háborút megnyernie. Itt megjegyzem, hogy Hitler december 5-én nemcsak azt mondta, hogy az új fegyvereik megvannak, de hangsúlyozta, hogy sikerült az ellenfegyvert is megtalálni, aminek azért van nagy jelentősége, mert az új fegyvereket bevetésük után valószínűleg sikerült volna lemásolni."

„TÖRTÉNELEM HELYETT KABARÉ"...

A Zeneakadémia nagytermében majd négy héten keresztül tárgyalta a Népbíróság Szálasi és társai háborús bűnügyét, a társadalom kitartó, lankadatlan érdeklődése mellett.

A tárgyalás egész menete azonban csalódást keltett, de nem a Népbíróság vagy a népügyészek hibájából.

A „Szabad Nép", a Magyar Kommunista Párt lapja, 1946. február 7-én így kommentálta a per lefolyását:

„A magyar nép a múltja felett most ül tanulságos ítélőszéket. A tárgyalóteremben azonban hiába szimatoljuk a »történelmi« levegőt, azt a jeges és fojtott történelmi feszültséget, amelynek be kellene töltenie ezt a históriai színpadot ezekben a percekben, amikor a magyar népnek először van alkalma szabadon szembeülni árulóival és gyilkosaival, számonkérni vétküket.

Történelem helyett azonban a fővádlott jóvoltából majdnem kabarét »élvez« a közönség, a sajtó és hellyel-közzel maga a Népbíróság is, mert Szálasi, a »bálvány« így, emberi közelségben korántsem kelti a hallgatóban és a nézőben egy történelmi szereplő, még kevésbé egy »hős« benyomását, sokkal inkább egy szánalmas kis vidéki sikkasztó pénztárosét, aki a maga módján igyekszik a tettét megmagyarázni és a lopásra »erkölcsi« indítékot találni... ilyeneket mond: »A hungarizmus az az erő, amely megfékezte volna a német imperializmust a megnyert háború után is.«

Muszáj nevetni. A tanácselnök is mosolyog. Erre nem tud mit válaszolni. Az újságírók leteszik a tollat, sokszor negyedóráig nincs mit jegyezni, mert ha leírnák azt, amit a nemzetvezető mondogat, a közvélemény kétségbevonná, hogy népbírósági tárgyalás tudósítását olvassa."

NÉGYÓRÁS BESZÉD AZ UTOLSÓ SZÓ JOGÁN

Szálasi majd négy teljes órán keresztül beszélt az utolsó szó jogán. Miután kifejtette, hogy Hitler biztatása nyomán hitt a német csodafegyverekben, kijelentette: „1944. október 15-én és utána csak az lehetett a döntése, hogy ki kell tartani, mert a harc időnyerésért, drága időért folyik, és aki megnyeri ezt az időt, az megnyerte a háborút is." A négyórás beszédből egyebet kiragadnunk – egyszerűen nem érdemes. A nemzetvesztő nyilas vezér önmaga alkotta, zavaró szóáradata tökéletesen élvezhetetlen zagyvaság.

Frank László népügyész a négyórás Szálasi-beszéd után többek között ezeket mondotta: „Én csak tisztelettel tudok meghajolni a magyar népbíróság előtt, hogy a demokráciát és a törvényt úgy értelmezi, hogy az utolsó szó jogán ilyen terjedelemben és hangnemben megengedte a védekezést.

Tisztelt népbíróság! Voltak tárgyalások Szálasi Ferenc nem-

zetvezetői hatalma idejében is, amelyeken Kiss Jánost, Tarcsayt és Bajcsy-Zsilinszky Endrét halálra ítélték, amikor Bajcsy-Zsilinszkyt letartóztatták anélkül, hogy mentelmi jogát felfüggesztették volna, s amikor a minisztertanácson Szálasi a letartóztatásokról értesült, ő volt az, aki azt mondotta, hogy a legszigorúbban kell ellenük eljárni. Kíváncsi vagyok, hogy ezeken a tárgyalásokon Kiss János és Bajcsy-Zsilinszky Endre beszélhetett-e az igaz ügy mellett, hazájuk érdekében. De én ezt nem a népbíróság hátrányára rovom fel, hanem előnyére. A magyar nép van olyan erős és ma már olyan józan, hogy elbírja Szálasinak ezt a négyórás disszertációját is."

AZ ÍTÉLET

A Népbíróság Jankó-tanácsa 1946. március 1-én hirdetett ítéletet Szálasi Ferenc és hat társa ügyében. A Magyar Köztársaság nevében a Népbíróság valamennyi vádlottat bűnösnek mondotta ki háborús bűncselekményekben és valamennyiüket jogerősen kötél általi halálra ítélte.

Szálasi is, hat társa is kegyelemért folyamodott.

Beregfy 1946. március 4-én keltezett kegyelmi kérvényében 1944. október 16-át „sorscsapásunk napjá"-nak nevezte, amikor is „kész helyzetbe" került, Szálasi már mint hadúr rendelkezett vele. „A parancsteljesítéssel bűnt követtem el, melyet akkor azonban nem láttam, merev katonai mivoltomnál fogva, mely a szó nélküli parancsteljesítésben és a vak kötelességteljesítésben merült ki", majd hozzátette: „Az első világháború után is gondolkozás nélkül teljesítettem szolgálatot a vörös hadseregben, melyért azután a Horthy-ellenforradalom üldözött és vád alá helyezett."

Két sorral lejjebb az „üldözés" eredménye: „Rang, állás nem hajtott, hiszen Horthy alatt már a legmagasabb rangban és állásban voltam."

Beregfy azt az állítást is megkockáztatta, hogy tudatosan

semmit sem tett a háború fokozására, sőt a katonai erő csökkentése, szabotálás miatt a németekkel „a legélesebb harcot" vívta. (Ennek némiképp ellentmond az, hogy Beregfyt maga Veesenmayer ajánlotta Szálasinak . . .)

A kegyelmi kérvény végén kijelentette: „A mindenttudó és mindentlátó Úr Isten a tanúm, hogy mindig csak nemes szándék, hazám érdeke vezérelt.

Most e kegyelmi kérés előterjesztésénél is csak egy a fohászom, az Úr Isten adja meg nékem azt a kegyelmet, hogy feleségemmel, gyermekeimmel, unokámmal hozzájárulhassak az ország felépítéséhez, mint a Nemzetnek névtelen napszámosa.

Mély tisztelettel
Beregfy Károly
halálra ítélt fogoly."

Miután a Népbíróság nem tartotta kegyelemre méltónak Szálasit, Vajnát, Beregfyt és Gerát, Nürnbergből pedig megérkezett a Nemzetközi Katonai Törvényszék engedélye a kivégzésre, 1946. március 12-én a Markó utcai fogház udvarán végrehajtották rajtuk az ítéletet. Szőllősi Jenő, Kemény Gábor és Csia Sándor kivégzésére később, március 19-én került sor, miután a Népbíróság által felterjesztett kegyelmi kérvényeket a köztársasági elnök elutasította.

„Becslésem szerint a 2. hadseregnek 65 000 fő vesztesége volt"

ÉLETRAJZ-TÖREDÉK

Jány Gusztáv vezérezredes, a 2. hadsereg volt parancsnoka 1947. június 2-án Budapesten a katonapolitikai osztályon így foglalta össze életútját – 1943 januárjától 1946 októberéig:

„A 2. hadsereg maradványait felsőbb parancsra először az Oszkol vonalára, majd később Ovrucs környékére vonták vissza. Engem pedig szűkebb törzsemmel Budapestre rendeltek. Hazaindulásom előtt 1943 áprilisában Kijevben Hitler nevében Kitzinger német rep. tábornok kitüntetett a német Vaskereszt Lovagkeresztjével.

Budapestre 1943. május 1-én érkeztem, amikor is, tekintve, hogy a korhatárt elértem, legfelsőbb utasításra nyugdíjaztatásom elrendelését közölték. 1943. november 1-ig (mert akkori kelettel jelent meg nyugdíjaztatásom) részben a 2. hadsereg megmaradt részének felszámolásával, részben pedig beosztottaimnak kitüntetési javaslatainak elbírálásával foglalkoztam. Becslésem szerint a 2. hadseregnek a keleti hadszíntéren vívott harcaiban 65 000 fő vesztesége volt.

1944 november végéig magánemberként éltem Budapesten, amikor is feleségem súlyos beteg lett, nem akarván az ostromot vele Budapesten tölteni, fokozatosan kitelepültem Ausztriába, majd Bajorországba kerültem, ahol 1945. május 1-ével amerikai hadifogságba estem Eichendorf községben. Onnan a feleségemtől elszakítván az amerikaiak először Regensburg,

Saal a. d. Donau, Riedenburg, Lanzhut, majd újra a regensburgi fogolytáborba vittek. 1946 végén kerültem haza Magyarországra (közben értesültem feleségem haláláról), ahol a kat. pol. oszt. kaposvári kirendeltsége október 7-én őrizetbe vett."

MIÉRT JÖTT HAZA JÁNY?

A köztudatban élő legenda szerint a volt hadseregparancsnok önként tért haza, hogy a magyar nép bírósága elé álljon és vállalja a felelősséget a 2. magyar hadsereg pusztulásáért. Állítólag nem egyeztethette össze lelkiismeretével, hogy amíg egykori beosztottjait otthon felelősségre vonják, ő kényelemben és biztonságban éljen – távol az országtól.

A tények egészen más megvilágításba helyezik ezt az önkéntes hazatérést. Jány Gusztáv Münchenben élt háborítatlanul, mert nem szerepelt az amerikai katonai hatóságok által nyilvántartott háborús bűnösök listáján. Ezért nem szállították őt haza a többi magyar háborús bűnössel együtt sem 1945 őszén, sem 1946 elején.

1946 októberében Jány elhatározta, hogy hazatér – egy szabályos hazatérő csoporttal, amelyben jórészt Nyugatra került magyar tisztek, altisztek és közlegények voltak. Így került a kaposvári katonai szűrőtáborba, ahol egyenként felülvizsgálták a hazatért katonákat. Amikor a tábor parancsnoka, Sólyom András őrnagy – a 2. hadsereg volt katonája – felfedezte a hazatértek között egykori parancsnokát, és közölte vele, hogy őrizetbe veszik, Jány eleinte csodálkozott, majd méltatlankodott. Kijelentette, hogy nem érzi magát bűnösnek, ő katona volt, csak a kapott parancsot teljesítette.

Továbbá: sem akkor Kaposvárott, első kihallgatása alkalmával, sem Budapesten a katonapolitikai osztályon, de még a Népbíróság előtt sem állította azt, hogy mint a 2. hadsereg volt parancsnoka vállalja a felelősséget. Kihallgatásai során tagadott, ameddig lehetett, csak az általa kiadott írásos pa-

rancsok szerzőségét vállalta, amikor a parancsok eredetijét vagy hiteles másolatát elébe tárták.

Jány teljes ártatlansága tudatában tért haza, mert itthon akart élni, de esze ágában sem volt bíróság elé állni, a karakán, kemény „úri tempójú" öntudatos felelősségvállalás – valóban csak legenda.

„A HADSEREGBEN MUTATKOZÓ HIÁNYOK..."

Jány Gusztáv népbírósági tárgyalására 1947. szeptember 25-én, 26-án és 29-én került sor; a magyar háborús főbűnösök közül a 2. hadsereg volt parancsnokát az utolsók között vonták felelősségre.

Pálosi Béla elnök kérdésére, vajon-bűnösnek érzi-e magát, így válaszolt:

– Nem érzem magam bűnösnek, kötelességemet, mint katona teljesítettem, a polgári lakossággal szemben a megszállt területeken bajtársias érzelmeket tápláltam.

Röviden a vádról: Jány tudta, hogy a 2. hadsereg felszerelése alkalmatlan a korszerű hadviselésre. Parancsnoki állásában megmaradt akkor is, amikor a német hadvezetőség – ígérete ellenére – a fronton sem látta el a szükséges fegyverzettel a magyar egységeket. A 2. magyar hadsereg visszavonulását az urivi hídfőben végrehajtott szovjet áttörés után sem engedélyezte, ez a minden józan katonai meggondolást nélkülöző állásfoglalása tízezrek életébe került.

Jány vádiratának második része a hadifoglyokkal és a szovjet polgári lakossággal szemben alkalmazott kíméletlen bánásmódot, az ezzel kapcsolatos parancsokat tette vád tárgyává.

Jány a népbíróság előtt elmondotta: „1942. május 13-án indult el a 2. hadsereg a keleti frontra. A hadseregben mutatkozó hiányok ekkor is még fennállottak, azonban erre vo-

natkozóan itthon azt a megnyugtató ígéretet kaptam, hogy lesz idő Oroszországban a kiképzést tökéletesíteni és a páncéltörő fegyvereket is idejében meg fogom kapni.

A keleti frontra kiérve jelentkeztem Hitlernél, majd Weichs vezérezredesnél, hds. csoport. pk. [hadseregcsoport-parancsnok]-nál, aki a felettesem volt.

A kiképzésre azonban már nem került sor, mert a hadseregnek kiérkezése után felsőbb parancsra a Don vonalánál fel kellett váltani az ott levő német seregtesteket. Ez meg is történt, és a második hadsereg elfoglalta védőállását. A vonal, melyet a magyar hadseregnek védeni kellett, kb. 200 km hosszúságú volt. Én erre vonatkozóan Weichsnél sürgettem, hogy a magyar frontszakaszt szűkítsék meg, és azt is közöltem vele, hogy a tartalékok sem elegendők. A tartalékban levő páncélos hadosztályon kívül a németek csak egy hadosztályt küldtek a magyar frontszakaszra tartalékul, melyet a parancsnokságom alá helyeztek."

Az 1947. szeptember 26-i tárgyaláson Patusiczky László katonai szakértő megkérdezte a vádlottat:

„Milyen feladatot kapott a 2. magyar hadsereg?

Jány: Azt az utasítást kaptam, hogy a magyar hadsereg a német parancsnokság alá van rendelve. A németek parancsa a mérvadó. Magyar vonatkozásban csak egyetlen parancsot kaptam: az első vonalbeli állásokban ki kell tartani."

Pálosi tanácselnöknek arra a kérdésére, milyen felszerelési hiányosságok mutatkoztak a Jány parancsnoksága alatt bevetett hadseregnél, Patusiczky katonai szakértő így válaszolt:

„Kevés volt a páncéltörő ágyú, ami volt, különböző típusú: belga, magyar, német gyártmány. A közepes aknavető teljesen hiányzott, a két front közötti 100–200 méteres távolságot ezért nem lehetett belőni. Géppuska elégtelen volt, 1907-es elavult gyártmány, megfagyott benne nemcsak a víz, az olaj is. A golyószóró jó volt, de bonyolult szerkezetű, megfelelő kiképzés nélkül alig tudták használni.

Elnök: A felszerelés hiányosságáról tudomása volt a parancsnoknak?

Patusiczky: Természetesen tudnia kellett róla."

Jány e vádpont megalapozottságát elismerte, de egyrészt azzal védekezett, hogy még otthon megígérték neki: lesz idő a hiányok pótlására. Másrészt szó szerint ezeket mondta a korszerűtlen fegyverzettel kapcsolatban:

„A fronton tapasztaltam az orosz és magyar fegyverek között a különbségeket, és megállapítottam, hogy míg nálunk egy században 12 géppisztoly volt, addig az oroszoknál ennek ötszöröse. Hiányoztak nálunk páncéltörő fegyverek, és ezért az oroszok a T. 34. és a Kv. 1. 2. páncélosokkal nagy előnyben voltak. Amikor én láttam ezt a fegyverbeli különbséget, jelentettem Weichsnek és sürgettem a páncéltörőket és a nehézfegyvereket.

Tanácsvezető kérdésére előadom, hogy ennek ellenére úgy gondoltam, hogy ahogy a magyarok 1848-ban kaszával, kapával megállták a helyüket, úgy most is meg fogja állni a helyét a magyar katona."

Görgényi Dániel, mint érdektelen tanú 1946. november 25-én a katonapolitikai osztályon tett tanúvallomásában elmondta: „A III. hadtesthez voltam beosztva, mint műszaki előadó. Szombathelyen a hadtest székhelyén nyílt megbeszélés tárgyát képezte, hogy a 2. hadsereg felszerelése hiányos és modern harcban csak ember- és anyagpocsékolás lesz, helytállni úgysem fogunk tudni. Ezeket a tényeket a vezetőség azzal akarta megdönteni, hogy közölték velünk, hogy még a kiindulás előtt német felszerelést kapunk és német kiképző személyzetet. Ez azonban nem történt meg, sőt a hadtest mozgósítását két hónappal előbbre tolták, 1942 május helyett márciusban mozgósították és április 13-án indultunk a frontra."

Jány vallomása: „A nyári hadműveletek megindulásakor került először sor a parancsnokságom alatti egységnek harcbavetésére. Nevezetesen a 3. hdt. [hadtest] és egy német hdt. (mely alám volt rendelve) parancsnokságom alatt előrenyo-

mult az Oszkol vonaláig, majd innen a 3. hdt. parancsomra felváltotta a Donra előrenyomult német páncélos egységeket. (Ezen alkalomból kaptam meg a német Vaskereszt 1. osztályát.) Ezután elrendeltem, hogy a Don vonalát megszállva tartó német erőket fokozatosan váltsák le a 4. és 7. hdt. seregtestjei. (Az 1. pc. ho. [páncélos hadosztály] és a rep. dandár ezek mögött tartalékként helyezkedett el.) 1942 augusztusáig megszálltam a 2. hadsereg zömével a Voronyezstől délre levő kb. 230 km kiterjedésű Don-szakaszt."

„...A DON MENTÉN ÁLL VAGY BUKIK A MAGYAR"

1942. augusztus 11-én Jány hadseregparancsot adott ki az „ellenséges propaganda leküzdésére". Elrendelte: a ledobott röplapokat késedelem nélkül be kell szolgáltatni az elöljáró parancsnokságnak – „aki magánál az ellenség által ledobott röplapot őriz, az magát szökésre való előkészület gyanújának, valamint a bomlasztó propaganda terjesztője gyanújának teszi ki. Levélben ellenséges röpcédulát elküldeni tilos. A tettes a bomlasztó propaganda terjesztésében részessé válik."

Mi a felvilágosítást végző tisztek feladata?

„Mindig ismételni kell:

a) A szerzők zsidó kommunista voltát, akik Magyarországból Moszkvába szöktek a megtorlás elől.

b) Az ellenségnek sohasem higyjünk, mert ha papírral, erőfeszítés nélkül kiveszi kezünkből a fegyvert, úgy bánik el velünk minden ígérete ellenére, ahogy akar.

c) A szovjet kezébe került honvédség tagjairól tudjuk és az előrenyomulás során láttuk, hogy azokat megölték és megcsonkították." A rágalmak után a következtetés:

„A honvéd harcban való helytállásától függ a maga, családja és nemzete sorsa. Itt dől el Magyarország következő ezeréves jövendője.

Tehát a Don mentén áll vagy bukik a magyar . . .

. . . Nincs más választás: vagy ő vagy én."

A doni katasztrófa után, 1943. március 21-én Jány memorandumot állított össze, amelynek a „A januári harcokról számadás, következtetés és javaslat" címet adta. Az I. fejezet („Általános rész") bevezető szakaszai:

„Állást foglaltunk a tengelyhatalmak oldalán. Nem lehet visszafordulnunk, tehát vonjuk le ennek végső következményeit.

A háborúra kell teljesen átállni.

I. A legnagyobb bajunk, hogy szűk látókör mellett nem tanultunk meg gyűlölni. Aki nem lép közvetlen országunk földjére, aki nem akarja erőszakkal elvenni azonnal azt, ami a miénk, arról nem hisszük el, hogy tényleg ellenünk tör.

Túl simák, túl kulturáltak, túl nyugatiak vagyunk és bedőlünk szép, csalogató szavaknak és biztonságban érezzük magunkat, mert a villámok nem közvetlen közelünkben pusztítanak.

Így érzéketlenül állunk a nagy világégés közepette és nem látjuk, hogy a gyújtogató részben erőszakkal tör utat magának, részben titokban lopakodik felénk, hogy házunk fedelét reánk gyújtsa.

Tanuljuk meg magunk és tanítsuk meg honfitársainkat arra, hogy gyűlöljük azt, aki nem velünk van, mert az csak ellenünk lehet.

Éles propagandával inkább túlozva, mint szépítve bele kell vinni a köztudatba, hogy az orosz, az angol, az amerikai a vesztünket akarja. Rabszolgamunkára visz bennünket a bolsevista világhatalomra törekvő orosz, ha nem törjük meg szövetségeseink oldalán erejét. Egy követ fúj velük a szigetország és az újvilág.

Az, hogy nagy a drágaság, hogy kis karéj kenyér jut, hogy nincs vagy rongyos a ruhánk, a cipőnk, azt mind nekik köszönhetjük. Pusztuljanak tehát, mert mi élni akarunk. Pusztuljon velük együtt mindenki, aki hozzájuk húz.

Ne higyje senki, kicsi vagy nagy, gazdag vagy szegény, munkás vagy paraszt vagy iparos, hogy neki baja nem lehet. Mi, akik 2000 km-t megtettünk ebben a jelleg és jellem nélküli óriási térségben, melynek lakosai hozzá hasonultak a környezethez, kiknek minden mindegy, bennünket ugyanerre az életre kényszerítenek, ha hatalmuk idáig ér. Nem ismeri a szépet, a jót, nem látják a virágot s nap aranyló sugarát, csak a piszkos földet, melynek színéhez maguk is hasonultak. A télen viskóikba beszorultunk, mocsok és féreg tapadt reánk, olyan, amilyenben nálunk még a cigányok sem élnek. Korbács és pisztoly a bére, aki a kényszermunkát nem végzi szakadásig. Ha ezt az életet látjuk ideálnak, akkor várjuk ölbe tett kézzel Pató Pállal tunyán, míg a korbács véres csíkot szánt az arcunkon, a hátunkon. Senki se higyje, hogy valaki is segítségünkre lesz. A Mindenható segítsége is elmarad, ha nem segítünk önmagunkon és nem állunk Hazánk földjébe begyökerezett szilárd lábakon, és onnan nem törünk dühödt pusztító erővel arra, aki romlásunkat akarja."

Amikor a nyomozás során kihallgatásakor elébe tárták ezt és az ehhez hasonló hangvételű hazug, mocskolódó parancsokat, felterjesztéseket, Jány a következőket mondotta: „Beismerem, hogy parancsaimban, kiadványaimban, javaslataimban, minden ténykedésemmel azt a célt akartam elérni, hogy a magyar katonai kormányzat vigye be a magyar közvéleménybe a tengely melletti háború szükségszerűségét és erősítse meg a magyar lelkeket a végsőkig való kitartásra. Mutasson rá arra, hogy orosz győzelem esetén Magyarországra rabszolgasors vár. *Fentiek elérése végett írtam és hirdettem, hogy Oroszország istentelen rabszolgatartó állam, ahol a munkának a bére korbács és pisztoly. Javasoltam ezeket (akár túlozva is) a magyar nép legszélesebb rétegeiben terjeszteni, hogy a fentiekkel gyűlöletet ébresszek a magyar nép lelkében Szovjet-Oroszország és szövetségesei, Anglia és Amerika ellen, valamint, hogy felkészüljön Magyarország lelkileg is a tengely melletti totális hadviselésre, illetve a végsőkig való kitartásra.*

Ezen felterjesztéseimet többek között azért is tartottam szükségesnek, mert egyre több olyan jelet véltem észlelni, melyből arra következtettem, hogy a magyarság nem tudja, miért harcol, és ezt a harcot miért kell hazájától 2000 km-re megvívnia, valamint nem tartotta ezt érdekében állónak.

Ma már beismerem, hogy ezen felterjesztéseimben foglaltak nagy része nem feleltek meg a valóságnak."

TÚSZSZEDÉS, HADIFOGLYOK KISZOLGÁLTATÁSA

1942. július 29-én Jány az alábbi parancsot adta ki:

„A híradóvezetékek állandó megrongálása arra mutat, hogy részben a lakosság, részben az erdőben még mindig bujkáló szétugrasztott csapatok, amelyeket a lakosság támogat és rejteget, a híradóvezetéket tervszerűen rongálja meg.

Utasítom az alárendelt ság-okat, hogy területükön azokban a községekben, amelyeken keresztül vagy amelyek közelében híradóvezetékek húzódnak, hirdettessék ki, hogy abban az esetben, ha a híradóvezetékeket megrongálják, a községgel szemben megtorló rendszabályokat léptetnek életbe.

Ha ennek ellenére a hir. vezetékek megrongálása ismét előfordulna, az illető községekből szedjenek túszokat, és a vezetékek újbóli megrongálása esetén ezeket akasztassák fel.

I. pc. hop. Napló vitéz Jány Gusztáv vezds. s. k."

Jány kihallgatása 1947. június 2-án: „Beismerem, hogy parancsaimban elrendeltem a polgári lakosságnak túszként való összeszedését, és azoknak, rongálások esetén, megtorlásképpen való felakasztását."

Majd ezeket vallotta: „Tagadom azt, hogy olyan rendelkezéseket hoztam volna, amelyben az országúton közlekedő polgári lakosoknak kivégzésére adtam volna utasítást.

Azt elismerem, hogy az orosz polgári lakosságot munkára igénybe vevő honvéd személyeknek *a lakossággal szembeni kíméletlen eljárásra adtam parancsot . . .*"

A hadifoglyok kiszolgáltatásáról:

„A németekkel történt megállapodás szerint a magyar egységek által ejtett hadifoglyokat a kihallgatások után minden esetben a német parancsnokságnak adtuk át. Azt tagadom, hogy hadifogoly orosz tisztek kivégzésére parancsot adtam volna."

„MINDEN ESZKÖZZEL FEL KELL KELTENI A VEREKEDŐ KEDVET!"

Alig telt el néhány hónap a 2. hadsereg frontra érkezése után, kitűnt – Jány szavaival –, hogy „a háború nem kolozsvári bevonulás, ott lövedékek hullannak, robbannak és nem virágeső".

Jány mint hadseregparancsnok 1942. november 15-én felterjesztéssel fordult a Honvédelmi Minisztériumhoz és a Vezérkari Főnökséghez a honvédségnél a jövőben érvényesítendő kiképzési elvekről.

A felterjesztés időpontjában, 1942 késő őszén már a magyar vezérkar is világosan láthatta, hogy a 6. német hadsereg sztálingrádi offenzívája ominózusan lassúvá lett, sőt alighanem kudarcot vallott, hogy az 1942. évi német fő háborús célkitűzés – Sztálingrád elfoglalása és Moszkva délről és keletről való megkerülése nem sikerült; másfelől azt is látták, hogy az immár várható szovjet ellentámadás eljut a 2. magyar hadsereg „fátyolszerű" védelmi vonaláig, akkor pedig . . .

Jánynak, a 2. hadsereg parancsnokának ekkor már bőséges tapasztalatai voltak hadserege harcértékéről. Ezzel kapcsolatban leszögezte: „A 2. hadsereg zömében póttartalékosokból álló gyalogsággal vonult el, mely a korszerű harcra kiképezve és felszerelve nem volt . . . Még egy hadseregnek nem szabad harcba lépni úgy, ahogy nekünk kellett, mert vérrel fizettünk meg mindent, amit itt tanultunk és amit otthon elmulasztottunk."

Mit javasolt Jány? Nem a komoly ellenállásra képtelen 2. hadsereg kivonását a Don mentén húzódó mintegy 230 kilométer szélességű védelmi szakaszról; ilyen felterjesztéssel nyilván sem Horthy, sem a harctéri babérokra áhítozó vezérkar nem foglalkozott volna, ilyen kérést aligha továbbítottak volna a Wehrmacht főparancsnokságához. Jány – miután a frontvonalban levő 2. magyar hadseregről szinte szót sem ejtett (már ekkor „leírta" volna katonáit – ?!), a jövőbe tekintett, és a harc eredményesebb folytatása érdekében a kiképzési rendszer gyökeres megváltoztatását javasolta.

Abban nincs semmi különös, ha egy katonai szakértő keménységet, edzettséget követel a kiképzési tervben, de a tételek megfogalmazása sok mindent elárul a javaslatok szerzőjéről, gondolatvilágáról. Lássuk ezt a dokumentumot, mennyivel több van benne a katonás keménységnél.

Például: „Minden egységben szabad menet bizonyos feladattal, veszélyes szakadékokon, mocsarakon való átküldés. Akadálypályák, hol kitöri az ember a nyakát, ha nem ügyel. Keménységet kell belenevelni, étlen-szomjan nagyot követelni... Az őrség is foglalkozzék. Éjjeli összekötő szolgálat más őrséggel, közben lesből rohanják meg, szégyenítsék meg! Ha pár fej közben betörik, az csak jó lesz.

Minden eszközzel fel kell kelteni a verekedő kedvet!"

Jány javasolta, hogy állítsanak fel rohamszázadokat és e századok – megkülönböztető jelzésül – kapjanak halálfejes jelvényt.

De legmeghökkentőbb a felterjesztés utolsó része, amely az úgynevezett előképzéssel foglalkozik: „A kölyökkortól katonának kell nevelni, ki tűri a fáradtságot, a szenvedést, leküzdi a félelmet és nem tűri a legyőzetést. Olyan sportot kell csináltatni, olyan akadálykertet, hol a gyatra kitöri a nyakát, csak az ügyes, erős győzi le vagy a fondorlatos ravaszdi kerüli ki.

Már az iskolában kell egyszerű módon – mint az orosz – megismertetni a fegyvereket, a csatár mozgását, a leventé-

nek meg kell tanulni a fegyver használatát és a harc elemeit, hogy kell kihasználni a sötétséget, az áttekinthetetlen terepet, a veszélyes helyeket, hogy az ellenséget legyűrjük.

Ezt olyan könyvekből kell tanítani, ami képeskönyv, szemléltetően; ez megragad és utána a játszótéren vagy a kisebb terepen gyakorlatilag is elsajátítja."

Aki pedig mindezt nem bírja, annak „már iskolás kora óta fizetni kelljen a hadmentességi adó első fokozatát".

„OTT CSAK MEGHALNI LEHET. HÁTRA NINCS"

A Vörös Hadsereg gyalogsági és páncélos egységei 1943. január 12-én reggel 9 óra 55 perckor aknavetők és rakétavetők, továbbá rendkívül erős tüzérségi tűz fedezete mellett támadást kezdtek a 2. magyar hadsereg 7. hadosztályának balszárnya, majd a 20. hadosztály jobbszárnya ellen. A támadás rövid három és fél óra alatt jelentős sikert ért el.

Másnap, 1943. január 13-án Kovács vezérőrnagy jelentette a Heeresgruppe B parancsnokságának, hogy a 2. magyar hadsereg arcvonalát az ellenség minden kétséget kizáróan áttörte.

Január 14-én Sárkány ezredes telefonon jelentette a 2. hadsereg vezérkari főnökének: „Rendezések folynak, a kép igen szomorú, a nehéz fegyverek hiányoznak, az emberek lehangoltak és sírnak a hidegtől. Arról lehet már csak szó, hogy a falvakat körvédelemmel tartsuk... A valóságot az fedi, hogy az emberek már nem bírják a harcot és 80%-ban le vannak dolgozva."

A következő 48 órában a 2. magyar hadsereg helyzete tovább súlyosbodott. A VII. hadtest parancsnoka – Jány parancsára – 1943. január 16-án 21 óra 40 perckor a 23. könnyű hadosztály (k. ho.) parancsnokának az alábbi távirati parancsot adta:

„Intézkedés a hdt. további feladatára. Legfelsőbb parancsra: a 23. és 19. k. ho. a jelenlegi állásokban az utolsó emberig tartson ki. Egy lépést sem szabad hátra tenni. A legkíméletlenebb rendszabályokkal meg kell akadályozni, hogy állásait egy ember is elhagyja. Ott csak meghalni lehet. Hátra nincs."

Jány 1943. január 24-én a hadtörténelemben párját ritkító „Hadparancs"-ot adott ki. Az 1–5. pont így hangzott:

„1. A 2. magyar hadsereg elvesztette becsületét, mert kevés, esküjéhez és kötelezettségéhez hű ember kivételével nem váltotta be azt, amit tőle mindenki joggal elvárhatott.

Állásainkból az ellenséges túlerő kivethetett még akkor is, ha a csapat kötelességét megtette. Ez nem szégyen. Ez szerencsétlenség. De becstelenség az a lelkevesztett fej nélküli, gyáva menekvés, amit látnom kellett, miért most a szövetséges hadsereg és az otthon mélységesen megvet bennünket. Ehhez minden oka meg is van.

2. Vegye tudomásul mindenki, hogy innen sem betegség, sem sebesülés, sem fagyással el nem engedek senkit. Azon területen, hol gyülekezésünket elrendelték, hol az újjászervezést végrehajtjuk, ott marad mindenki, míg meg nem gyógyul vagy el nem pusztul.

3. A rendet és a vasfegyelmet a legkeményebb kézzel, ha kell, a helyszínen való felkoncolással, de helyre kell állítani. Ennél kivétel nincs. Legyen az tiszt vagy rendfokozat nélküli honvéd, aki parancsomnak nem tesz eleget. Az nem érdemli meg, hogy nyomorult életét tovább tengesse, és nem engedem, hogy szégyenünket bárki is tovább nagyobbítsa.

4. Minden, még a legmagasabb parancsnokság is, addig marad gyülekezésre kijelölt helyén, míg útbaindulásra parancsom meg nem kapja.

5. A gyűjtő és irányító állomások pk-ai [parancsnokai] Bjelogorod és Prohorovkáról a kijelölt területekbe meneteltetik zárt rendben a gyülekeztetett csapat- és vonatrészeket. A D. körzetben a 19. Hop. [hadosztály-parancsnokság] az É.

körzetben a 10. hop-hoz, kik felelősek azért, hogy annak Ny-i határát egy ember vagy jármű át ne léphesse, aki megkísérli, azt fel kell tartóztatni és felkoncolni, ha egység kísérli meg, meg kell tizedelni."

A 8–10. pont:

„Minden állomásparancsnok a legkeményebb emberekből állítson össze mielőbb egy-egy tábori csendőrosztagot, kiket karszalaggal rajta csö. felírással és igazolvánnyal kell ellátni. Ezek feladata a feltétlen rend és a parancsok teljesítésének kierőszakolása.

9. Minden állomás főőrséget és belső szállásőrséget állít fel. Feladatuk a kijáratoknak nyugati irányba való lezárása. Senkit tovább nem engedhet. Aki állj parancsot nem teljesít, felkoncolja.

10. A munkásszázadokkal, melyeket a körzetek összeállítanak, addig, míg az állásépítéshez nem bocsájtom, a német parancsnokságok rendelkezésére, harcos alakulatok kényelmét szolgáló helyi munkákat kell végeztetni. Erre kell a fagyos embereket is felhasználni. Utak takarítása, hótól mentesítése is reájuk hárul."

Amikor az 1947. június 2-i kihallgatás során a parancs szövegét Jány elé tárta az ügyész, Jány elismerte a parancs szerzőségét („Elismerem, hogy a parancsot én adtam ki."). Majd hozzátette: „Beismerem, hogy hadseregparancsaimban állandóan a németek melletti végső kitartást és a harcnak végsőkig való tovább folytatását rendeltem el. Ezt egységeimnél felkoncolás, megtizedelés elrendelésével akartam kierőszakolni.

Beismerem, hogy a »Führer« parancsára több ízben elrendeltem magyar egységeknek, felkoncolás terhe mellett, a végsőkig való kitartást, illetve az utolsó emberig, töltényig a harcnak folytatását.

Az 1943. január 10-én meginduló orosz támadás után, mely áttörte a 2. hds. által tartott doni vonalat, [a] visszaözönlő magyar egységeket meg akartam állítani, újjászervezni, hogy

ismét ütőképes legyen, hogy ezekkel az egységekkel a háborút a tengely oldalán tovább folytathassam. Ennek a célnak elérésére többek között elrendeltem, hogy »kemény emberekből« tábori csendőrosztagot állítsanak fel, s azok a visszavonuló egységeknek megállítását bármilyen módon kierőszakolják. Ugyanilyen célzattal elrendeltem záróvonalaknak létesítését és parancsot adtam, hogy az azt átlépő, visszavonuló honvéd személyeket minden eljárás nélkül koncolják fel.

A visszavonulás során a harc alól magukat kivonni akaró, valamint bicegő, fagyott honvéd személyek kikötését rendeltem el, valamint elrendeltem testi fenyítésképpen botozás alkalmazását.

Beismerem, hogy ezen parancsaim folyamán több ízben alkalmazták alárendeltjeim az általam elrendelt felkoncolást, kikötést, testi fenyítést, de arról nem tudok, hogy ez tömegesen történt volna."

AZ ÚJRASZERVEZÉS

A hadsereg újraszervezésére Jány 1943. február 7-én parancsot adott ki, ezzel tette fel működésére a koronát. Ez a dokumentum valóban önmagáért beszél:

ÖNVÉDELEM MEGSZERVEZÉSE

A hds. újraszervezési körlete tevékeny partizánvidék. Számolnunk kell azzal, hogy az elg. eddig elért sikerei és az orosz vezetés propagandája folytán az elg. partizántevékenység fokozódni fog. Fel kell készülni arra, hogy az elg. mindent el fog követni, hogy a hds. rendezése alatti viszonylagos gyengeségi állapotunkat kihasználva, erős zavaró tevékenységet fog kifejteni.

Ezzel szemben saját részről két tényre mutatok rá.

a) Egységesen vezetett, nagyobb elg. műveletek ellen csak akkor tudunk döntően fellépni, ha erősebb harccsoportokat alakítottunk.

b) Szembe kell néznünk azzal, hogy saját erőnkre vagyunk utalva. A magyar hds. védelmére külön biztosító erőt jelen körülmények között nem bocsáthat rendelkezésre sem a német sem a magyar vezetés.

Fentiekből következik, hogy újraszervezésünk munkája sürgős, és hogy az önvédelmet magunknak kell megszervezni.

Irányelveim:

1. Az elhelyezési körletek megválasztására és a harccsoportok megalakítására már intézkedtem.

Újból hangsúlyozom, hogy az elhelyezési körletek megszabásánál az önvédelem szempontjai az irányadók. A ho-okat szűk területre kell összevonni.

A harccsoportok képzésére is intézkedtem (magyarok és nemzetiségek alkalmazása). Itt nem szabad szem elől téveszteni, hogy a fegyvertelenek, amennyiben őket a fegyverektől távol helyezzük el, teljesen ki vannak szolgáltatva az elg-nek. A hds. pság. mindent megtesz, hogy a fegyvertelenek mielőbb fegyverhez jussanak. A csapatok maguk is igyekezzenek fegyvereket szerezni (partizánoktól).

Mindaddig, míg újabb fegyverek rendelkezésre nem állanak, a fegyverteleneket is ki kell használni. Kézigránátharcban, mű. [szaki] záróharcban kiképezni és beosztani őket a fegyveres alakulatokba. Őket kell felhasználni az erődítési munkálatokban is.

2. Az elg. partizántevékenység megelőzésére minden lehetséges eszközt mielőbb latba kell vetni.

A hds-nek elszántságot és erőt kell mutatnia. Bele kell vinni a köztudatba, hogy a partizán nem ismer irgalmat, de erélyes fellépésünk esetén meghúzódik. Mindenkinek tisztában kell lennie azzal is, hogy ebből a körletből már nem lehet a

biztos pusztulás veszélye nélkül szétszaladni. Az egyéni fegyverek értéke megnövekedett.

Megelőző rendszabályokra irányelvek:

a) A legelső gyanús megmozdulást csírájában és kíméletlenül el kell fojtani.

b) Házkutatások.

c) Bizalmi hálózat megszervezése.

d) Túszok szedése.

3. Összes fent említett rendszabályok alapfeltétele, hogy a csüggeteg és pánikszellem a legrövidebb idő alatt eltűnjék. Ezt, ha kell, eszközökben nem válogatva ki kell irtani.

A harccsoportok és egyéb egységek megalakítása után fennmaradó tisztekből, tiszthelyettesekből és tisztesekből ho-onként külön csapatot kell szervezni, amely a ho. pk-nak minden körülmények között megbízható, mozgékony eszköze. Ez adott esetben a fegyelem kikényszerítésére is hivatott.

Elvárom és meg vagyok győződve arról, hogy a szervezett orosz hds. ellen nemrég helyét még megállt magyar hds. elbánik azzal a csőcselékkel, melyet $1^1/_2$ éven keresztül csekély számú megszálló féken tartott.

vitéz Jány Gusztáv vezds. s. k.

A másolat hiteles!

Tábori posta 202./01. 1943. II. 7."

Végül ismét Jány 1943. március 21-i összefoglaló harci értékelését idézzük:

„A hadsereg színe-virága, nehéz gyalogsági fegyvereinek zöme, tüzérsége, minél a 168. német hadosztály sem volt kivétel, a Don mentén elvérzett, ott maradt és a 45° hidegben megfagyott. Harcos állományának töredéke 1000 km menet után fagyott, havas, úttalan úton, élelmezési nehézségek mellett beérkezett gyülekezési területébe, hol szervezése, fegyelmezése befejezéshez közeledik."

Még egy vonás vitéz Jány Gusztáv vezérezredes jellemrajzához. Dr. Babos József hadbíró ezredes, aki az 1942. januári újvidéki „razzia" vizsgálóbírája volt, 1946. november 19-én a katonapolitikai osztályon tett tanúvallomásában a többi között elmondotta:

„Amikor is a délvidéki bűnügyben bűnvádi eljárást lefolytattam (Feketehalmiék ellen) megjelent hivatali helyiségemben Jány Gusztáv, és rám támadva, erős szavakkal pártjára kelt a délvidéki gyilkosoknak, és azt mondotta, hogy ezek hazafias cselekedetet hajtottak végre, azokkal szemben nem lehet eljárást indítani. Többek között erősen pártfogásába vette Korompay Gusztáv főhajónagyot, aki megállapításom szerint Újvidéken a strandon 450 embert és Sajkásszentgyörgyén, Titelen, valamint Dunagárdonyban több mint 200 egyént végeztetett ki."

A VÉG

A Népbíróság Jány Gusztávot, a 2. magyar hadsereg volt parancsnokát háromnapi tárgyalás után 1947. október 4-én golyó általi halálra ítélte. Az ítéletet 1947. november 28-án végrehajtották.

Tartalom

Bevezetés helyett 5
Területi revízió – mindenáron! 17
Hadiállapot bejelentése – minisztertanácsi határozat nélkül 37
Hadiállapot az Amerikai Egyesült Államokkal 50
„Csak a tengely . . .” 61
Végzetes ígéretek a Führerbauban 72
A „csodás forradalom” – és ami utána következett 81
„Az új Európa szellemiségéért” 94
„Nincs bűntudatom” 104
„Nem a szive, hanem a zsebe vezette . . .” 120
A magyar Quisling-kormány 140
„Endre és Baky szegedi tisztjeim voltak” 185
Deportálás és Kolomea 195
„Megfelelő megtorlásról szó sem lehet” 204
A PV és alvezérei 216
A „Suttogó” és a „Hungarista Mozgalom” 234
„Csak Szálasi jött számításba” 243
A Királyi Várban és a Gyepűn 260
„Becslésem szerint a 2. hadseregnek 65 000 fő vesztesége volt” 275

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szerkesztette Szuhay-Havas Ervin
A sorozatterv Szántó Tibor munkája
Műszaki vezető Mózes Tibor
Műszaki szerkesztő Bereczki Gábor
Képszerkesztő Fábri Magda
A szedést 1976. nov. 24-én kezdték meg
Megjelent 1977. jún. 20-án, 55 000 példányban
Terjedelme 14,8 (A/5) ív + egy ív képmelléklet

76.3685 Athenaeum Nyomda, Budapest – Íves magasnyomás
Felelős vezető: Soproni Béla vezérigazgató